

Наукове видання

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ
СЛІДЧИХ І КРИМІНАЛІСТІВ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Матеріали круглого столу
(29 березня 2013 року)

Відповідальний за випуск **Кобилянський О.Л.**

Підписано до друку 04.04.2013
Формат 60×84. Папір офсетний.
Тираж 300 прим.

Видавництво УкрДГРІ
Р.с. серія ДК №182 від 18.09.2000 р.
04114, м. Київ-114, вул. Автозаводська, 78

Адреса редакції та п/п: інформаційно-видавничий відділ УкрДГРІ
04114, м. Київ-114, вул. Автозаводська, 78
Тел. 206-35-18; тел/факс 430-41-76
E-mail: mru@ukrdgri.gov.ua

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Матеріали круглого столу
(29 березня 2013 року)

Київ 2013

УДК 343.985
ББК 67.52 (я 43)

Нормативно-правове регулювання судової експертизи: збірник матеріалів круглого столу. – К.: Навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів Національної академії внутрішніх справ, 2013. – 228 с.

На круглому столі обговорені актуальні теоретичні проблеми судової експертизи, застосування спеціальних знань у протидії злочинності, участь спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, призначення та проведення досліджень та судових експертиз, а також інші питання.

Для працівників судово-експертних і слідчих підрозділів, викладачів, аспірантів, ад'юнктів навчальних закладів юридичного профілю.

Матеріали круглого столу подаються в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного покладається на авторів.

УДК 343.985
ББК 67.52 (я 43)

© Навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів, 2013.
© Національна академія внутрішніх справ, 2013.

Робота круглого столу

Учасники круглого столу

Робота круглого столу

Робота круглого столу

Абрамова В.М.

ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ

Сьогодні продовжуються активні дискусії серед науковців і практиків, пов'язані з набуттям чинності нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – новий КПК), прийнятого Верховною Радою України у квітні минулого року.

Серед низки актуальних питань варто виділити питання щодо правового забезпечення прав учасників кримінального провадження при проведенні судової експертизи. Це можливе лише за умов законодавчого унормування їх процесуальної діяльності, пов'язаної з проведенням судової експертизи, та чіткого розмежування повноважень, прав та обов'язків кожного з них. Проте неточності як термінологічного, так і змістовного характеру, поки що залишаються предметом коментарів нововведень у КПК України. З метою обговорення пропонується аналіз норм, що регулюють підстави проведення судової експертизи та залучення судового експерта, оскільки їх реалізація пов'язана з правами суб'єктів кримінального провадження. В процесі дослідження сформульовано такі положення.

1. На реалізацію одного із загальних принципів нового кримінального процесу – змагальності сторін, що гарантує рівні права сторонам кримінального провадження при проведенні експертизи, за новим КПК експерта може залучати як сторона обвинувачення, так і сторона захисту. Згідно зі статтею 242 нового КПК «...експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого, судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання» [1]. За ст. 196 КПК України 1960 р. експертиза проводилась на підставі мотивованої постанови слідчого, судді або ухвали суду [2]. Експертиза призначалась у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні в справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання (ст. 75) [2].

Порівняння змісту цих норм дозволяє констатувати, що законодавець залишив фактичні підстави проведення судової експертизи. Разом з тим необхідно також зазначити, що в новому КПК встановлено пряму заборону щодо проведення експертизи для з'ясування питань права (частина перша статті 242 КПК). Раніше обмеження щодо вирішення у кримінальному процесі правових питань мало загальний характер (ч. 2 ст. 75 КПК 1960 р.), а також лише рекомендований характер (постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах»).

Втім виникли питання щодо практичного розуміння юридичних підстав. На думку Г.М. Гапотченко, «використання законодавцем терміна «звернення» у кримінальному судочинстві не дає однакового розуміння та

можливості використання його у практичній діяльності. Лінгвістика (Загнітко А.П. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я / А.П. Загнітко, І.А. Щукіна. – Донецьк : БАО. – 2008. – С. 197. – уточнення авт. ред.) визначає термін «звернення» як «спрямування своїх слів, своєї мови до кого-, чого-небудь». Розуміючи буквально, під «зверненням» можна вважати усне прохання або вказівку, спрямування інформації експертові електронною поштою, телеграмою, факсом тощо. Таке широке коло розуміння одного терміна у кримінальному судочинстві є неприпустимим» [4, с. 2].

2. У ч. 2 ст. 243 нового КПК зазначено, що «сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової». Некоректне формулювання змісту цієї норми зумовлює різне їх тлумачення.

По-перше, Н.М. Ткаченко зауважує, що положення цієї норми не визначають форми реалізації стороною захисту права самостійного залучення експерта. Зокрема не зрозуміло який документ у такому випадку буде підставою для проведення експертизи – доручення, заява, адвокатський запит чи інший документ, який повинен містити інформацію про особу, яка залучається як експерт, питання, що ставляться експерту, перелік матеріалів (зразків, документів), що надаються для дослідження, попередження про кримінальну відповідальність експерта тощо [3].

По-друге, на думку Г.М. Гапотченко, таке формулювання викликає певні непорозуміння щодо юридичних підстав такого залучення експерта захисником і пропонує за доцільне «визначення у КПК норми про те, що у разі потреби за певних підстав сторона захисту надає особі, яка здійснює досудове розслідування, або прокурору письмове клопотання щодо призначення відповідної експертизи з переліком питань для експертного дослідження. Слідчий або прокурор зобов'язаний розглянути письмове клопотання сторони захисту та за наявності підстав задовольнити його або відхилити, про що письмово повідомити ініціатора клопотання. Лише після виконання зазначеної процедури сторона захисту має право звернутися з таким самим клопотанням до слідчого, судді, як це передбачено ч. 1 ст. 244 нового КПК» [4, с. 3].

По-третє, потрібно погодитись з позицією, що у даній нормі викликає певні сумніви термін «на договірних умовах» [4, с. 3]. Не зрозуміло, що саме варто розуміти під «договірними умовами», яка правова природа, юридичні ознаки, сторони, форма та зміст договору.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України від 19.05.2012. – № 90-91.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 28.12.1960 № 1001-05 // Відомості Верховної Ради УРСР від 12.01.1961 р.

Козіянчук Володимир В'ячеславович,
заступник начальника відділу НДЕКЦ
при ГУ МВС України в м. Києві

Виступ старшого викладача кафедри
криміналістичних експертиз ННІПСК
Мельникова Іллі Миколайовича

Робота круглого столу

Виступ Кондратенка Віталія Львовича, завідуючого відділом судово-медичної експертизи трупів Київського обласного бюро судово-медичної експертизи

Виступ Ворошилова Костянтина Федоровича, завідуючого відділом комісійних судово-медичних експертиз Київського обласного бюро судово-медичної експертизи

Виступ студентки Юридичного факультету ЛьвДУВС Тибінки Ольги Михайлівни

Виступ головного судового експерта КНДІСЕ Міністерства юстиції України Посільського Олега Олексійовича

Виступ професора кафедри криміналістичних експертиз ННІПСК НАВС Садченко Олександра Олексійовича

Виступ заступника начальника лабораторії організаційно-методичних питань експертно-криміналістичної діяльності ДНДЕКЦ МВС України Зайцева Віктора Миколайовича

– № 2. – Стаття 15 (Кодекс втратив чинність на підставі Кодексу № 4651-VI (4651-17) від 13.04.2012).

3. Ткаченко Н.М. Використання спеціальних знань відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу України: Роз'яснення МЮ України від 18.02.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/42780>.

4. Гапотченко Г.М. Окремі питання призначення експертиз за новим кримінальним процесуальним кодексом України / Г.М. Гапотченко // Криміналістичний вісник. – № 2(18). – 2012. – С. 58-62.

Арешонков В.В.

ПРАВА ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ІСНУЮЧІ НЕДОЛІКИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Суттєвою відмінністю між двома Кримінально-процесуальними кодексами України (1960 та 2012 рр. відповідно), є те, що в новому права експерта значно розширилися. Частина 3 статті 69 нового Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) містить сім пунктів із безпосередніми правами експерта, а у частині 8 зазначається, що експерт може користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу».

На наш погляд, таке розширення є дуже позитивним, оскільки дозволяє експертам та іншим учасникам кримінального провадження чітко з'ясувати, що експерт робити може, а що він робити зобов'язаний. Поруч із цим необхідно зазначити, що положення, викладені у частині 3 статті 69 нового КПК містять окремі недоліки.

Тому пропонується висловити певні уточнення та доповнення, які будуть корисними для удосконалення положень даної статті та інших нормативно-правових актів у яких в тій чи іншій мірі передбачені експертні права.

Перш за все уточнити пункти, у яких передбачено безпосередні права експерта у кримінальному провадженні, а саме:

1) пункт 3 доповнити словами «з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила чи суду». На наш погляд, перед використанням експертом свого права бути присутнім під час проведення процесуальних дій, повинен передувати дозвіл тієї сторони, яка доручала або замовляла експертизу, або суду. Окрім цього замінити слово «предметів» на «предмета», оскільки тут йде мова не про матеріальні предмети, а про предмет пізнання експерта, і тому повністю даний пункт викласти у такій редакції: «з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду, бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета та об'єктів дослідження»;

2) у пункті 4 замість слова «відомості» використати слово «факти» та

викласти в цілому цей підпункт так: «вказувати у висновку експертизи на факти та обставини, встановлені в ході її проведення, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання», оскільки враховуючи етимологію вказаних слів, до висновку експерта більше підходить слово факт, а не відомість. До речі, приблизно у такій редакції два зазначені пункти наводяться і в Законі України «Про судову експертизу»;

3) до існуючих пунктів додати ще принаймні два, а саме: «при проведенні комісійної експертизи у разі незгоди з іншими членами експертної комісії – скласти окремий висновок» і «групувати та уточнювати поставлені перед ним питання, не змінюючи їх змісту, а в разі потреби звертатись до сторони кримінального провадження, яка його залучила, за роз'ясненнями», оскільки ці права не передбачені Законом України «Про судову експертизу» на який дається посилання у пункті 8 частини 3 статті 69 нового КПК. Ці права експерта, в принципі, є суттєвими та передбачені: по-перше – наказом Міністерства юстиції України №53/5 від 08.10.1998 року «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень»; по-друге – наказом МВС України №682 від 30.08.1999 року із змінами та доповненнями «Про затвердження Настанови про діяльність експертної служби МВС України».

Одним із варіантів вирішення цієї ситуації без внесення зазначених прав експерта до переліку – є викладення пункту 8 частини 3 статті 69 у такій редакції: «користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу» та підзаконними актами, що регламентують експертну діяльність».

Окрім цього, на нашу думку, було б доречно доповнити статтю 69 частиною під назвою «Експерту забороняється» чи «Експерт не має права», які до-речі передбачені зазначеними наказами МВС України та Мінюсту України. Сюди окрім положення вже передбаченого частиною 4 статті 69 «за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи» пропонується внести такі:

- зберігати надані йому об'єкти, матеріали та зразки поза службовими приміщеннями;
- при проведенні експертизи та наданні показань відповідати на питання, які виходять за межі його компетенції;
- використовувати для надання висновку об'єкти, матеріали й зразки зібрані або отримані з порушенням норм цього Кодексу.

Також, доречно було б пункт 4 частини 5 статті 69 перенести з обов'язків до нововведеного блоку того, що експерту заборонено, забравши при цьому частку «не» й відповідно виклавши його у такій спосіб: «розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження,

ФОТОМАТЕРІАЛИ РОБОТИ КРУГЛОГО СТОЛУ

Вітальне слово начальника ННІПСК НАВС
Сизоненка Антона Степановича

Виступ Біленчука Петра Дмитровича,
доцента кафедри правосуддя Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка

Виступ Назарова Володимира
Васильовича, завідувач відділу
Київського НДІСЕ Міністерства
юстиції України

Чернявський А.В.

Значимість і правове закріплення комплексних
судово-медичних досліджень.....209

Шмерего О.Б.

Актуальність експертних досліджень обставин пожеж,
спричинених вибухами та вибухів, спричинених пожежами.....211

Відомості про авторів.....215

Фотоматеріали роботи круглого столу.....223

яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати».

Врахування запропонованих уточнень при внесенні змін та доповнень до положень статті 69 КПК України та інших нормативно-правових актів, якими регламентується експертна діяльність в частині визначення прав експерта у кримінальному провадженні, дозволило б привести їх у відповідність між собою та забезпечити створення необхідних умов для успішної та об'єктивної діяльності судового експерта.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» : чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).

2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII // ВВР. – 1994. – № 28; Із змінами, внесеними згідно із Законами № 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003, № 27; № 1992-IV від 09.09.2004, ВВР, 2005, № 1.

Арешонков В.В., Попов О.В.

**ЩОДО ПИТАННЯ ПРО РІЗНОВИДИ ГЛАДКОСТВОЛЬНОЇ
ЗБРОЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ТА КРИМІНАЛІСТИЦІ**

У кримінальному праві гладкоствольна зброя може виступати як знаряддя вчинення кримінального правопорушення, як засіб його вчинення, або ж бути предметом кримінального правопорушення.

Про зброю в цілому або конкретно про вогнепальну зброю, до якої відноситься в тому числі й гладкоствольна зброя, зазначається в багатьох статтях Кримінального кодексу України (далі КК).

В таких статтях передбачені різні кримінально-протиправні діяння зі зброєю серед яких: незаконне позбавлення волі або викрадення людини із застосуванням зброї (ст. 146); незаконне переміщення зброї через митний кордон України поза митним контролем (ст. 201); терористичний акт (ст. 258); постачання зброї воєнізованим або збройним формуванням (ст. 260); викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї (ст. 262); носіння, зберігання, придбання, виготовлення, ремонт, передача чи збут вогнепальної зброї (ст. 263); недбале зберігання вогнепальної зброї (ст. 264); організація масових заворушень, що супроводжувалися опором представникам влади із застосуванням зброї (ст. 294); грубе порушення громадського порядку із застосуванням вогнепальної зброї (ст. 296); перевищення влади або службових повноважень, якщо воно

супроводжувалося застосуванням зброї (ст. 365); втеча з місця позбавлення волі або з-під варті поєднані із заволодінням зброєю (ст. 393); дезертирство зі зброєю (ст. 408); викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї (ст. 408) тощо.

Про гладкоствольну зброю згадується й в Постановах Пленуму Верховного Суду України (далі ППВСУ). Так, у ППВСУ «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13 у п. 20 вказано, що банда може бути озброєна і гладкоствольною зброєю. Тобто можна бачити, що чітких роз'яснень щодо різновидів гладкоствольної зброї або навіть зазначення того, що така зброя повинна бути вогнепальною немає.

У ППВСУ «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26 квітня 2002 року № 3 декілька разів вказується на такий різновид гладкоствольної вогнепальної зброї як мисливська зброя.

Аналіз згаданих вище нормативно-правових актів дозволяє стверджувати, що про гладкоствольну зброю в цілому (окрім ППВСУ №13 від 23.12.2005 року) в них не йдеться. В окремих статтях тільки вказується на такий різновид гладкоствольної вогнепальної зброї як мисливська із зазначенням «крім гладкоствольної мисливської» (статті 201 «Контрабанда», 262 «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї...», 263 «Незаконне поводження зі зброєю...»).

Зазвичай мається на увазі, що гладкоствольна вогнепальна зброя (бойова та спортивна) в більшості випадків є одним із різновидів зброї в широкому її розумінні та впливає на кваліфікацію діянь за певною статтею КК України, а от щодо просто гладкоствольної зброї без прикметника «вогнепальна», то таке питання залишається відкритим і є дискусійним у науці. Пояснюється це тим, що до гладкоствольної зброї у криміналістиці відноситься досить широке коло об'єктів в тому числі пневматична (не вся, а тільки окремі її зразки), газова та інша. А у ППВСУ № 3 від 26.04.2002 року надані певні роз'яснення тільки по кримінальним правопорушенням, передбаченим статтями 262-264, 410 КК України.

В криміналістиці окрім навчальної та наукової літератури поняття гладкоствольної зброї розкрито в експертних методиках, а саме методиці встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби, згідно з якою гладкоствольна зброя – це зброя, що має ствол або стволи тільки з гладкими каналами, у тому числі із свердленням типу «парадокс» при довжині нарізної частини каналу ствола не більш 140 мм та з овальним свердленням типу «ланкастер».

Виходячи з даного тлумачення до гладкоствольної зброї окрім так би мовити класичних видів зброї – бойова, мисливська, спортивна – відносяться ще різновиди, які викликають певні дискусії у науковців і

Семененко О.О.

Стан інформаційного забезпечення, необхідного для проведення електротехнічної експертизи приладів обліку спожитої електричної енергії.....152

Сидоренко Л.О.

Деякі шляхи вирішення окремих проблем у використанні кодових міток для діагностики та ідентифікації кольорових електрофотографічних апаратів.....154

Сокиран М.Ф.

Особливості участі спеціаліста під час проведення допиту і впізнання у режимі відео конференції.....162

Сокиран Ф.М.

Особливості управління експертними підрозділами МВС України в сучасних умовах.....166

Старушкевич А.В.

Метод криміналістичного моделювання організованої кримінально-протиправної діяльності у сфері економіки.....169

Страшко Д.С., Ієрусалимов І.О.

Криміналістичне забезпечення захисту культурної спадщини.....174

Сулима Г.О.

Нормативно-правове регулювання проведення судової експертизи холодної зброї.....178

Тибінка О.М.

Процесуальні основи проведення екстугмації.....181

Товтин С.В.

Призначення судових експертиз під час розслідування сексуальних убивств.....184

Троп О.В.

Оцінка конструктивних особливостей патронів «Флобер», споряджених 4 мм кулями.....188

Хахановський В.Г.

Розвиток автоматизації судових експертиз.....191

Ходирєв В.В.

Загальні положення законодавства України про інтелектуальну власність.....194

Черненко Я.М.

Деякі аспекти криміналістичного аналізу ритуальних убивств.....201

Чернявська М.С.

Судово-психологічна і комплексна судово-психіатрична експертиза неповнолітніх.....206

Лук'яненко В.В.

Нормативно-правова регламентація залучення наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації до професійної судово-експертної діяльності.....101

Мазниченко Ю.О.

Попередній аналіз та оцінка інформативності речових доказів спеціалістом-криміналістом на місці події (процесуальні аспекти).....104

Матвієнко П.Є., Гавриленко Д.Є.

Деякі аспекти застосування руйнуючих методів дослідження при проведенні судових експертиз.....105

Мельник Р.В.

Огляд місця події із застосуванням нестандартної вогнепальної зброї.....108

Мельников І.М.

Генезис криміналістичної вибухотехніки.....111

Мазур І.М., Озірський А.І., Руденко А.І.

Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю та боеприпасами при проведенні судово-балістичних досліджень.....116

Моравська В.В.

Виявлення, фіксація, вилучення, упакування, зберігання та попереднє дослідження наркотичних засобів.....118

Набільська І.І., Мельников І.М.

Історичні аспекти використання банківських карток.....122

Павленко О.М., Мельников І.М.

Криміналістичне дослідження віз.....126

Переверзєва Г.О.

Можливості криміналістичного дослідження матеріалів документів.....131

Приходько Ю.П.

Правовий статус експерта за новим КПК України.....133

Пустовойтова Я.В., Тодоровська Н.Ю.

Процесуальні та методичні особливості оформлення зйомки при проведенні слідчих (розшукових) дій.....136

Савчук О.Я.

Сліди ніг як об'єкт криміналістично значущої інформації.....141

Садченко О.О.

Сучасні нормативно-правові основи проведення судової експертизи.....144

Свобода Є.Ю., Урбановська О.М.

Проблемні питання призначення та проведення експертизи за новим кримінальним процесуальним законодавством.....149

практиків щодо їх існування, до неї відносяться:

– зброя спеціального призначення – це вогнепальна зброя, призначена для ведення спеціальних операцій та розв'язання оперативно-службових завдань, у процесі яких уражається (несмертельно) жива сила противника (вперше в Україні таке поняття сформульовано у монографії А.В. Кофанова «Криміналістичне дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї»);

– травматична зброя (несмертельної дії) – пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, призначені тільки для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, і технічно непридатні для стрільби бойовими патронами (до-речі, такий вид зброї передбачений в Законі Російської Федерації «Про оружие» від 13.12.1996 року №150-ФЗ як зброя обмеженого ураження),

– кримінальна зброя – це вогнепальна зброя, виготовлена чи перероблена саморобним способом, виготовлена шляхом переробки саморобним способом виробів, що не були вогнепальною зброєю та яка використовується в кримінально-протиправних цілях;

– багатоцільова – це вогнепальна зброя, яка передбачає можливість використання її за кількома цільовими призначеннями: для полювання та самооборони, для спорту та самооборони, для полювання та спорту тощо (така зброя передбачена судово-балістичною методикою «Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби»).

Окрім цих видів в стволі не мають нарізів та відповідно можуть бути віднесені до гладкоствольної зброї, як вже зазначалось вище, такі види зброї як пневматична, газова та сигнальна.

Таким чином, виходячи з криміналістичного розуміння гладкоствольної зброї до неї можна віднести досить широке коло різновидів як вогнепальної зброї, так і такої що до останньої не відноситься. З приводу цього виникає питання необхідності конкретизації різновидів гладкоствольної зброї у теорії кримінального права, а у окремих випадках з відповідним закріпленням на законодавчому рівні (наприклад, у примітках до статей КК України) або ж принаймні у Постановках Пленуму Верховного Суду України. Дане питання залишається актуальним не тільки відносно різновидів гладкоствольної зброї, а й зброї в цілому.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 27 верес. 2011 р. : (ОФЦ. ТЕКСТ). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 216 с.

2. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об’єднаннями” від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2-6.

3. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26 квітня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02>.

Арович Д.В.

ПОПЕРЕДНЄ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ’ЄКТІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Немаловажне значення має попереднє дослідження об’єктів біологічного походження, серед яких особливе місце займають сліди крові.

За морфологічними ознаками слідів крові, що виявляють на місці події, може бути отримана інформація про механізм їх утворення, а також про такі обставини вчинення кримінального правопорушення, як:

- кількість поранень, їх черговість;
- місце тіла, локалізація ушкоджень;
- взаємне положення потерпілого і правопорушника в момент заподіяння тілесних ушкоджень;
- напрямок руху (переміщення) закривавленого тіла;
- висоту, з якої стікала кров;
- швидкість переміщення (волочіння) тіла.

Однак для цього спеціалісту необхідно добре орієнтуватися в різноманітті слідів крові.

При ушкодженні тіла, як правило, утворюється комплекс різних за формою слідів, і тільки дослідження такого комплексу в цілому дозволяє реконструювати механізм і умови утворення слідів. Для одержання найбільш повної інформації про подію, що мала місце, сліди крові поділяються на три групи: сліди елементарні; складні (комплексні); змішані.

Під елементарним слідом крові розуміється такий слід, морфологічні ознаки якого безпосередньо відображають спосіб й умови його формування. Форма елементарних слідів крові, головним чином, визначається механізмом їх утворення. Крім того, вона, у певній мірі, залежить від кількості крові, що вилася, її в’язкості, конфігурації предмета, на який кров потрапила, і будови його поверхні, положення цього предмета відносно джерела кровотечі тощо.

Виділяють 5 основних форм елементарних слідів:

Гончарук Б.І.

Проблемні питання розслідування ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості.....49

Горбач-Кудря І.А.

Про питання наявності монтажу та його ознак у цифрових записах.....53

Жидкий Д.В.

Особливості інформаційної підтримки ОВС збоку ЗМІ під час розслідування кримінальних правопорушень.....55

Зарічна Л.П.

Вплив наукових досягнень на вдосконалення експертної діяльності при проведенні дактилоскопічних досліджень.....59

Заруцький В.А.

Зміни нового КПК, які торкнулися діяльності експертів.....61

Кирилюк Є.Е.

Актуальні питання призначення експертизи за новим кримінальним процесуальним законодавством України.....64

Кобилянський О.Л., Клочуряк М.Д.

Методичні та процесуальні особливості застосування судової фотографії при проведенні криміналістичних експертиз.....67

Коваленко А.М., Пляка Ю.С.

Консультація обізнаних осіб у кримінальному провадженні.....73

Кондратенко В.Л.

Нормативно-правове забезпечення роботи відділу експертизи трупів бюро судово-медичної експертизи.....77

Котляренко Л.Т.

Регламентация проведення судових молекулярно-генетичних експертиз за діючим КПК: окремі відкриті питання.....79

Кофанов А.В.

Правові засади обігу вогнепальної зброї в Україні: сучасний стан та перспективи врегулювання.....82

Коцюлим Х.М.

Про помилки у сфері дактилоскопічних досліджень.....91

Кравчук О.В. Сич Є.В., Басюк М.В.

Деякі практичні проблемні питання судово-почеркознавчої експертизи.....93

Красенець М.В.

Експертиза упаковок контрафактної продукції.....97

ЗМІСТ

Абрамова В.М.

Підстави проведення судових експертиз за новим
КПК України.....3

Арешонков В.В.

Права експерта у кримінальному провадженні:
існуючі недоліки правової регламентації.....5

Арешонков В.В., Попов О.В.

Щодо питання про різновиди гладкоствольної
зброї у кримінальному праві та криміналістиці.....7

Арович Д.В.

Попереднє дослідження об'єктів біологічного походження.....10

Біленчук П.Д., Шульга О.О.

Нормативно-правове регулювання судової експертизи в
контексті новацій чинного законодавства.....16

Блажевська В.А.

Діагностичні завдання судово-балістичної експертизи.....19

Бохан Ю.В.

Експертне дослідження наркотичних засобів методом
хроматографії у тонкому шарі сорбенту з використанням
сканер-технологій.....21

Васьков С.В.

Поняття і сутність спеціальних знань при досудовому
розслідуванні.....23

Вишневський О.В.

Використання «техніки вистукування» для відкриття замків
та отримання доказів використання даного методу за
допомогою техніко-криміналістичних досліджень.....30

Вишневський О.В.

Сучасний етап розвитку права інтелектуальної власності
в Україні.....34

Волошин О.Г.

Організаційно-процесуальна взаємодія слідчого і
спеціаліста-криміналіста при огляді місця події.....38

Волошин О.Г., Кравчук О.О.

Криміналістичне дослідження печаток і штампів.....44

Ворошилов К.Ф.

Питання нормативно-правового регулювання взаємодії
роботи структур МВС, прокуратури та суду із бюро
судово-медичної експертизи.....47

- від витікання великої маси крові – калюжа;
- від падаючої під дією сили ваги краплі крові – пляма й вид краплі, що одержала додаткову кінетичну енергію, – пляма від бризок;
- від стікаючої під дією сили ваги більших мас або великих крапель крові – потік;
- від зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею по дотичній – помарка;
- те саме від повного зіткнення – відбиток.

Однотипні елементарні сліди крові зустрічаються або у вигляді одиничних, або у вигляді груп (сукупностей) слідів.

Інформація, одержана при вивченні таких слідів, у певній мірі має обмежений характер, оскільки дозволяє судити лише про механізм утворення сліду або групи однакових слідів.

Краплі крові, що мають ту чи іншу додаткову кінетичну енергію, можуть падати на перешкоду перпендикулярно або частіше під кутом.

Форма плям обумовлюється величиною кінетичної енергії краплі, що визначає її траєкторію та кут падіння краплі. Однак кут падіння залежить не тільки від траєкторії, але й від положення перешкоди відносно джерела кровотечі. При великій кінетичній енергії краплі висота її падіння на формі плям майже не позначається.

При перпендикулярному падінні краплі крові й невеликої її швидкості утворюється пляма округлої форми; при більшій швидкості по краях плями виникають зубці. Діаметр плям незалежно від висоти падіння не перевищує 2-4 мм.

При куті падіння близько 75° утворюється пляма, що за формою нагадує наконечник списа. Зі зменшенням кута падіння форма плями змінюється: вона може мати вигляд колби, булави, знака оклику. У всіх зазначених випадках широка частина сліду звернена до джерела кровотечі, а вузька збігається з напрямком руху краплі крові

Плями від бризок крові утворюються не тільки при безпосередньому зіткненні краплі з перешкодою, але і як супутників інших елементарних слідів (вторинні - «секундарні» - плями).

Сліди від бризок виникають також при струшуванні крові з закривавленого знаряддя. Оскільки такого роду сліди утворюються в процесі руху закривавленого знаряддя, їх ознаки (форма, розміри) і скупчення залежать, в основному, від кількості крові на знарядді й напрямку руху останнього.

На горизонтальній поверхні групи подібних слідів мають вигляд однієї або декількох ланцюжків із плям округлої або овальної форми. Розміри окремих слідів, що входять у ланцюжок, поступово зменшуються до її закінчення.

Особливості груп слідів на вертикальній поверхні залежать від відстані між знаряддям і перешкодою. При відстані 50-80 см утворюються

ланцюжки слідів, а при 1,5-2,0 м сліди безсистемно розсіюються на великій площі.

При невеликих відстанях між знаряддям і сприймаючою поверхнею форма слідів в «ланцюжку» визначається напрямком руху закривавленого знаряддя: гострі (зубчасті) краї плям завжди звернені убік його руху. Якщо знаряддя рухається зверху вниз, сліди у верхній частині ланцюжка мають овальну форму й більші розміри, а в нижній – вони дрібніші й мають вид знаку оклику, вузька частина яких спрямована донизу. У випадку руху знаряддя знизу вгору більшість слідів мають округлу або овальну форму, розміри їх у ланцюжку приблизно однакові.

Коли відстань перевищує 1,5-2 м, всі сліди витягнуті, причому більшість з них мають форму знаку оклику. Коли відстань до перешкоди виявляється значною, порушується закономірність в орієнтації слідів, внаслідок чого в цих випадках відновити положення знаряддя в момент утворення слідів неможливо.

При розмахуванні закривавленим знаряддям сила, що діє на краплі має два почергових протилежних напрямки, що відповідно відображаються на формі слідів.

Помарки – сліди, що виникають у результаті зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею по дотичній (тангенціально). Ці сліди утворюються при обтиранні закривавлених знарядь, витиранні закривавлених рук, при пересуванні пораненого або перенесенні трупа тощо.

У більшості випадків не мають певної форми, у зв'язку з чим їх морфологічні особливості мають обмежене інформативне значення. Однак місцезнаходження й розташування таких слідів дозволяє скласти певне уявлення про дії учасників події, що мала місце. У той же час іноді помарки відображають загальні ознаки предметів, що їх утворили. Так, наприклад, при обтиранні закривавленого знаряддя (клинок ножа) частково відтворюються його форма й розміри. У випадку обтирання закривавлених пальців рук помарки мають вигляд паралельних смуг, кількість яких відповідає кількості пальців, що брали участь у формуванні сліду.

Помарки, що утворюються при переміщенні закривавленого тіла, називаються слідом волочіння. Такий слід має вигляд смуги або паралельних смуг з рівними або звивистими краями. Окремі частини сліду, внаслідок неоднакового вмісту в них крові, мають різну інтенсивність. Уздовж країв помарок від волочіння нерідко розташовуються інші елементарні сліди крові, що частково вказують на напрямок пересування. Сліди, що утворюються від волочіння тіла в закривавленому одязі, відрізняються від слідів волочіння тіла, що кровоточить, не прикритого одягом, більш рівномірним забарвленням і наявністю значної кількості паралельних лінійних слідів.

криміналістичних експертиз ННІПСК НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Свобода Євгенія Юрївна, старший викладач кафедри криміналістичних експертиз ННІПСК НАВС, кандидат юридичних наук

Семененко Олександр Олександрович, судовий експерт сектору вибухо-технічних, пожежно-технічних та електротехнічних досліджень Київського НДІ судових експертиз

Сидоренко Леонід Онисимович, старший науковий співробітник лабораторії проведення експертиз та досліджень НДЕКЦ при УМВС України в Черкаській області

Сич Євген Васильович, начальник сектору ТКДД та почерку відділу криміналістичних досліджень НДЕКЦ при УМВС України в Хмельницькій області

Сокиран Михайло Федорович, начальник кафедри досудового розслідування ННІПСК НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Сокиран Федір Михайлович, професор кафедри криміналістики та судової медицини НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Старушкевич Анатолій Володимирович, завідувач кафедри права Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна», кандидат юридичних наук, доцент

Страшко Дмитро Сергійович, слухач ННІУ НАВС

Сулима Ганна Олександрівна, слухач ННІУ НАВС

Тибінка Ольга Михайлівна, студентка Юридичного факультету ЛьвДУВС

Товтин Світлана Вікторівна, здобувач кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Тодоровська Наталія Володимирівна, курсант ФПЕК ННІПСК НАВС

Троп Оксана Володимирівна, курсант ФПЕК ННІПСК НАВС

Урбановська Олена Михайлівна, курсант ФПЕК ННІПСК НАВС

Хахановський Валерій Георгійович, доктор юридичних наук, професор кафедри інформаційних технологій НАВС

Ходирєв Віктор Вікторович, слухач ННІУ НАВС

Черненко Яна Миколаївна, курсант ФПЕК ННІПСК НАВС

Чернявська Марта Сергіївна, курсант ФПС ННІПСК НАВС

Чернявський Антон Володимирович, курсант ФПС ННІПСК НАВС

Шмерего Олександр Борисович, старший судовий експерт Київського НДІСЕ

Шульга Олександр Олександрович, експерт ВКД НДЕКЦ при ГУМВС України в Київській області

Котляренко Лідія Теодорівна, професор кафедри криміналістичних експертиз ННІПСК НАВС, доктор біологічних наук, професор

Кофанов Андрій Віталійович, доцент кафедри криміналістичних експертиз ННІПСК НАВС, бакалавр медицини, кандидат юридичних наук, доцент

Коцюлим Христина Михайлівна, експерт сектору досліджень зброї та трасологічних досліджень ВКД НДЕКЦ при УМВС України в Івано-Франківській області

Кравчук Олег Вікторович, заступник начальника-начальник відділу криміналістичних експертиз НДЕКЦ при УМВС України в Хмельницькій області, кандидат юридичних наук

Кравчук Ольга Олександрівна, курсант ФПЕК ННІПСК НАВС

Красенець Микола Вікторович, курсант ФПЕК ННІПСК НАВС

Лук'яненко Валерій Володимирович, науковий консультант ТОВ «Кримська експертна служба», член Міжнародного конгресу криміналістів, судовий експерт вищого кваліфікаційного класу, державний службовець 5 рангу, заслужений юрист АР Крим

Мазниченко Юрій Олександрович, доцент кафедри криміналістичних експертиз ННІПСК НАВС, кандидат юридичних наук

Мазур Ігор Миколайович, старший викладач кафедри вогневої та спеціальної фізичної підготовки ННІПСК НАВС

Матвієнко Поліна Євгенівна, начальник кафедри криміналістичних експертиз ННІПСК НАВС, кандидат юридичних наук

Мельник Роман Володимирович, експерт відділу експертизи зброї та трасологічної експертизи ДНДЕКЦ МВС України, здобувач кафедри криміналістики та судової медицини НАВС

Мельников Ілля Миколайович, старший викладач кафедри криміналістичних експертиз ННІПСК НАВС

Моравська Вікторія Валентинівна, курсант ФПЕК ННІПСК НАВС

Набільська Ірина Ігорівна, курсант ФПЕК ННІПСК НАВС

Озірський Андрій Іванович, викладач кафедри вогневої та спеціальної фізичної підготовки ННІПСК НАВС

Павленко Ольга Миколаївна, курсант ФПЕК НАВС

Переверзєва Ганна Олександрівна, курсант ФПЕК НАВС

Пляка Юлія Сергіївна, курсант ФПС ННІСК НАВС

Попов Олег Володимирович, курсант ФПКПБНОН НАВС

Приходько Юрій Павлович, старший викладач кафедри криміналістичних експертиз ННІПСК НАВС

Пустовойтова Яна Володимирівна, курсант ФПЕК ННІПСК НАВС

Руденко Андрій Іванович, викладач кафедри вогневої та спеціальної фізичної підготовки ННІПСК НАВС

Савчук Олександр Якович, курсант ФПЕК ННІПСК НАВС

Садченко Олександр Олексійович, професор кафедри

Відбитки – сліди, що утворюються в результаті повного зіткнення закривавленого предмета або частини тіла з якою-небудь поверхнею. Відбитки найчастіше являють собою сліди рук, ніг, одягу й рідше – знарядь кримінального правопорушення. Вони можуть повністю або частково відтворювати конфігурацію слідоутворюючої поверхні й відобразити зовнішню структуру. Повнота й чіткість передачі цих ознак, головним чином, залежать від стану й кількості слідоутворюючої речовини, умов слідоутворення й характеру сприймаючої поверхні. Відбитки закривавлених рук найчастіше виявляють на стінах, дверях, знаряддях кримінального правопорушення тощо.

На поверхні різних предметів (підлога, меблі) іноді залишаються сліди закривавленого одягу правопорушника або жертви: відбитки тканини штанів – при стоянні на колінах, сорочки або піджака, якщо людина спиралася, наприклад, на стіл.

Під складним слідом крові розуміється сукупність різних елементарних слідів, що утворилися з єдиного джерела кровотечі (ушкодження), наявного на тілі людини. Ці сліди за характером виникнення поділяються на первинні та вторинні.

Первинні складні сліди утворюються безпосередньо від кровотечі з ушкодження, вторинні – від впливу на вже закривавлену поверхню.

Вивчення складних слідів дає більш-менш всебічну інформацію про механізм утворення сукупності слідів, що дозволяє судити про деталі події, що сталася.

При утворенні складного сліду крові має місце різне сполучення елементарних слідів, обумовлене характером наявних в ушкодженні кровоносних судин. Особливості комплексу слідів залежать від локалізації ушкодження й характеру знаряддя.

Залежно від положення джерела кровотечі й перешкоди, на яку попадають бризи крові, сліди одержують певну форму й своєрідне скупчення. При ушкодженні вен, навіть великих, кров випливає струменем й утворює калюжі або просочування на ділянках, що прилягають до ушкодженої частини тіла. При влученні струменя крові на вертикальну або похилу поверхню виникають патьоки, а при падінні її з висоти кров розприскується.

При потраплянні крові на гладку горизонтальну поверхню утворюється віялоподібна розбіжна група дрібних плям від бризок. Форма їх округла або дещо овальна; краї рівні або зубчасті (останні – при висоті падіння бризок 25 см і вище), діаметр 2-4 мм (при висоті падіння від 10 до 150 см). Вершина цієї групи слідів звернена до джерела кровотечі; величина (довжина, ширина) обумовлюється висотою падіння крові. Чим вище розташоване джерело кровотечі, тим на більшому просторі розташовуються сліди. Кількість слідів від бризок зростає до підстави групи.

Особливості груп слідів при падінні крові на вертикальну поверхню визначаються кутом зустрічі струменя крові з перешкодою.

1. Якщо кут дорівнює 90°, утворюється пляма булавоподібної форми, у вигляді головки, що переходить у довгий потік (до 1-1,5 м і більше). Навколо головки й п'ятки – плями від бризок булавоподібної форми, вузькі кінці яких звернені переважно, в сторону від основного сліду.

2. Якщо кут зустрічі гострий, особливості скупчення слідів залежать від траєкторії струменя фонтануючої крові:

– при ударі об поверхню висхідного струменя потік у плямі булавоподібної форми виявляється коротким.

У цьому випадку, так само як і при влученні крові під кутом 90°, визначити відстань між джерелом кровотечі й перешкодою не вдається. Однак можливість утворення такої групи слідів з дистанції більше 25-30 см виключається;

– при низхідній траєкторії струменя крові виникають вертикально розташовані групи слідів у вигляді ланцюжка або доріжок, що складаються зі слідів від бризок.

Якщо відстань між джерелом кровотечі й перешкодою невелика (20-30 см), у ланцюжок входять плями від бризок овальної й булавоподібної форми; зі збільшенням відстані сліди від бризок подовжуються, дістають форму знаку оклику та групуються у вигляді смуг (ширина 2-4 мм).

Як уже було сказано, особливості первинного складного сліду залежать від локалізації ушкодження тіла й характеру зброї. Звідси велика розмаїтість елементарних слідів, що входять у комплекси. Разом з тим можна відзначити низку особливостей, характерних для поранень тим чи іншим знаряддям.

Вторинні складні сліди утворюються при впливі на вже закривавлену поверхню. Можуть виникати, головним чином, при одному або декількох повторних ударах тупими предметами й струшуванні або стіканні крові із закривавленого знаряддя.

Основне місце серед таких слідів займають плями від бризок і п'ятки. Окремі елементарні сліди є такими самими, що й при фонтануванні крові, однак скупчення їх і поширення мають деякі відмінності. Вторинні складні сліди розсіюються в різних напрямках і розташовуються на більшій площі, тоді як при фонтануванні крові вони спостерігаються на обмеженому просторі й мають вибірковий напрямок. Особливості скупчення вторинних слідів залежать від форми поверхні, розміру й ваги знаряддя, сили й напрямку удару, взаємного розташування слідоутворюючої речовини (крові) зі сприймаючою поверхнею й кількості ударів.

При ушкодженні тупим знаряддям вторинні кров'яні сліди виникають у випадках повторних ударів по раненій поверхні, коли на ній у результаті первинного ушкодження судин накопичується кров. Найбільш типова в

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Абрамова Валентина Михайлівна, професор кафедри цивільно-правових дисциплін та правосуддя Київського університету ринкових відносин, кандидат юридичних наук

Арешонков Віталій Володимирович, науковий співробітник наукової лабораторії проблем протидії незаконному обігу наркотиків та кіберзлочинності ННПСК НАВС, кандидат юридичних наук

Арович Діана Василівна, курсант ФПЕК ННПСК НАВС

Біленчук Петро Дмитрович, доцент кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, к.ю.н., доцент

Блажевська Вікторія Анатоліївна, курсант ФПЕК ННПСК НАВС

Бохан Юлія Володимирівна, начальник лабораторії проведення досліджень Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при Управлінні МВС в Кіровоградській області, кандидат хімічних наук, доцент

Васьков Сергій Володимирович, курсант ФПЕК ННПСК НАВС

Вишневський Олександр В'ячеславович, слухач ННІУ НАВС

Волошин Олексій Гнатович, старший викладач кафедри криміналістичних експертиз ННПСК НАВС

Ворошилов Костянтин Федорович, завідувачий відділом комісійних судово-медичних експертиз Київського обласного бюро судово-медичної експертизи

Гавриленко Дмитро Євгенович, курсант ФПС ННПСК НАВС

Гончарук Богдан Ігоревич, курсант ФПС ННПСК НАВС

Горбач-Кудря Іванна Анатоліївна, головний експерт відділу експертиз фоно- та відеозаписів ДНДЕКЦ МВС України

Жидкий Дмитро Валерійович, курсант ФПС ННПСК НАВС

Зарічна Людмила Петрівна, експерт НДЕКЦ при ГУ МВС України в Київській області

Заруцький Вадим Анатолійович, старший експерт з ТКЗР Луцького РВ та Рожищенського РВ ДНДЕКЦ при УМВС України у Волинській області

Ієрусалимов Ігор Олександрович, професор кафедри досудового розслідування ННПСК НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Кирилюк Євгеній Едуардович, курсант ФПС ННПСК НАВС

Клочуряк Марія Дмитрівна, курсант ФПЕК ННПСК НАВС

Кобилянський Олег Леонідович, доцент кафедри криміналістичних експертиз ННПСК НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Коваленко Андрій Миколайович, слухач ННІУ НАВС

Кондратенко Віталій Львович, завідувачий відділом судово-медичної експертизи трупів Київського обласного бюро судово-медичної експертизи

«Криміналістичне забезпечення експертного дослідження обставин вибухів, внаслідок яких виникають пожежі. Журнал «Пожежна безпека: теорія і практика» № 5'2010

цьому смислі травма голови.

При ударі під кутом кров розприскується, головним чином, у напрямку додаткової сили.

У випадку нанесення декількох ударів форма елементарних слідів та їх скупчення можуть бути досить різноманітними, особливо якщо змінювався напрямок ударів і положення жертви. Кількість слідів та їх груп виявляється значно більшою, ніж при одному ударі. Однак оскільки механізм утворення скупчення слідів від кожного удару зберігається, іноді є можливість зробити висновок про кількість нанесених ударів.

Радіус розбризкування крові при повторних ударах залежить від маси крові, що накопичилась і сили ударів. Особливе значення для оцінки складного сліду одержують групи елементарних слідів, що утворюються від струшування або стікання крові із закривавленого знаряддя.

У деяких складних слідах зустрічаються сліди від бризок, напрямок яких не відповідає основному напрямку слідів, що становлять дану сукупність. Такі сліди, як правило, утворюються в результаті струшування крові із закривавлених знарядь і нерідко виявляються за межами основної частини сукупного сліду, наприклад на спині, на стелі тощо.

Під змішаними слідами розуміється сукупність складних слідів: джерел кровотечі, наявних на тілі однієї людини, або з джерел кровотечі на тілі різних осіб. До їх складу входять елементарні сліди, їх групи, первинні й вторинні складні сліди. При змішаних слідах крові (у випадку утворення останніх у результаті нанесення ушкоджень яким-небудь одним видом знаряддя) сукупність слідів у певній мірі залежить від характеру знаряддя.

Так, наприклад, при нанесенні ушкоджень рублячим знаряддям, на предметах навколишнього оточення утворюється велика кількість плям від бризок внаслідок розмахування закривавленим знаряддям і рідше від безпосередніх ударів, множинні помарки, калюжі й патьоки. На одязі й тілі кримінального правопорушника є різноманітні сліди крові, локалізація яких залежить від положення жертви й правопорушника в момент нанесення ушкоджень або подальших дій.

Для поранень гострими ріжучими знаряддями характерні скупчення крові поблизу ушкоджень, сліди від фонтануючої крові, патьоки й помарки, розташовані поблизу того місця, де перебував труп. На правопорушнику в таких випадках залишається велика кількість різноманітних слідів крові.

При нанесенні ушкоджень колюче-ріжучими знаряддями, як правило, спостерігаються сліди від крапель крові, що падають під дією сили ваги, патьоки й калюжі. На правопорушнику, як правило, сліди крові нечисленні.

Отже, найбільш повна інформація про механізм утворення слідів крові за їх ознаками може бути отримана тільки при вивченні всієї сукупності

кров'яних слідів, що утворилися на місці події, тілі й одязі жертви. Повнота такої інформації зростає, якщо є можливість також вивчити сліди крові на одязі правопорушника і знарядді вчинення кримінального правопорушення.

Біленчук П.Д., Шульга О.О.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КОНТЕКСТІ НОВАЦІЙ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Відомо, що судова експертологія – це вчення про загальні теоретичні і методологічні проблеми судової експертизи, тобто виділення як її предмету, так і того загального, що об'єднує історично, теоретично, методологічно і методично всі види судових експертиз і не є предметом інших наук (Н.І. Клименко, І.І. Котюк, М.В. Салтевський). Водночас конкретний зміст предмету судової експертології, загальні принципи, завдання, методи і засоби пізнання поки що тільки зазначені і потребують подальшого наукового дослідження. Аналіз експертної практики і наукових досліджень засвідчує, що, як би не розвивалась теорія судової експертизи, судова експертологія повинна залишитись і розвиватись в рамках загальної теорії науки криміналістики, як базової навчальної дисципліни, науки і сфери практичної експертної діяльності. Про це засвідчують новації, які закріплені в новому чинному законодавстві, відомчих нормативно-правових актах Міністерства юстиції України і МВС України.

Експертиза – це форма застосування спеціальних знань (М.П. Яблоков). Одночасно судова експертиза – це процесуальна форма дослідження джерел доказової інформації (фактичних даних і обставин розслідуваної події).

Судова експертиза – це слідча дія з організації, методики та тактики використання спеціальних знань з метою здобуття доказової інформації методами наукового дослідження, яка виконується за дорученням слідчих і судових органів і відображається у висновку експерта.

Судова експертиза – це процесуальна діяльність слідчого із застосування спеціальних знань для розслідування злочинів. В ході кримінального провадження спеціальні знання можуть застосовуватися в таких основних напрямках:

- безпосередньо слідчим і судом, які здійснюють кримінальне провадження;
- одержанням довідок і консультацій у спеціаліста;
- залученням спеціаліста до участі в слідчій дії;
- проведенням ревізії;
- проведенням експертизи.

Роль експертизи в розслідуванні злочинів полягає в тому, що вона:

Під терміном «Вибух» розуміють фізичний чи хімічний процес, який швидко протікає з виділенням значної енергії у незначному обсязі (порівняно з кількістю енергії, що виділяється), що призводить до утворення ударних, вібраційних і теплових впливів на навколишнє середовище. Цей процес супроводжується високошвидкісним розширенням газів, які утворюються під час вибуху. Явище вибуху, є предметом експертних досліджень. Тому, професійне проведення таких досліджень є однією з головних передумов розкриття вчинених кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв.

Вибухи класифікують за походженням виділеної енергії на: хімічні та фізичні. Фізичні: вибухи ємностей (посудин) під тиском (балони, парові котли); вибухи парів, що набувають розширення під час скипання рідини; вибухи при скиданні тиску у перегрітих рідинах; вибухи при змішуванні двох рідин, температура однієї з яких на момент змішування набагато перевищує температуру кипіння іншої; кінетичне (падіння метеоритів); ядерні, електричні (під час грози).

Після явищ вибухів, коли виникають пожежі, вони набувають поширення, і майже знищують сліди та ознаки вибуху. Тому у таких випадках, під час дослідження об'єкту можна й не виявити ту обставину, що до пожежі, або під час її розвитку мав місце вибух.

Зважаючи на викладене у Київському НДІСЕ розпочата науково дослідна робота за темою «Методичні рекомендації щодо дослідження пожеж, пов'язаних з вибухами». Метою роботи є поглиблений аналіз досліджень виникнення пожеж, що супроводжувались вибухами, або вибухи передували виникненню пожежі задля напрацювання необхідних матеріалів, які будуть покладені у основу розроблення методичних рекомендацій дослідження таких пожеж.

Список використаних джерел

1. Навчальний посібник "Взрывные устройства промышленного изготовления и их криминалистическое исследование" за редакцією Ю.М. Дильдіна та Мартинова А.Ю. видавництва ВНКЦ МВС СРСР 1991р.

2. Типи та характеристики вибухових речовин і піротехнічних сумішей, які використовуються правопорушниками в злочинних цілях: Довідково-метод. Посібник. – Вип. 1. /Упорядники: Фатєєв В.М., Саламаха Ю.В., Пашенко В.І., Лінючев Г.В. – К. : РВВ МВС України, 1999, - 136 с. : іл.

3. В.И. Биков, зав. сектором, Ю.И. Турта зав. сектором КНИИСЕ «К вопросу о понятии «Взрывное устройство», Межведомственный научно-методический сборник «Криминалистика и судебная экспертиза» Выпуск 53.

4. О.Б. Шмерего, Київський НДІ судових експертиз МЮ України

не зважають на ті обставини, що об'єкт дослідження зазнав впливу явища вибуху, залишивши при цьому сліди у вигляді руйнувань будівель або споруд тощо, які утворені внаслідок термічної дії полум'я при вибуховому згорянні вибухових сумішей або речовин, а також на наявні зміни місць знаходження предметів, пересунутих впливом вибухової хвилі.

Як правило після таких досліджень місця події експерти-вибухотехніки, не знайшовши осколків оболонки вибухового предмету, слідів горіння індивідуальних вибухових речовин та елементів підірвача взагалі заперечують факт явища вибуху при наявних руйнуваннях об'єкту дослідження, отриманих внаслідок термічної дії, що утворюється при горінні вибухової речовини та внаслідок дії ударної (вибухової) хвилі.

Разом з тим, необхідність у проведенні пожежно-технічних і вибухотехнічних експертиз у кримінальних провадженнях, за якими проводяться розслідування вчинених кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових, запалювальних пристроїв, або безпосередньо за фактами вибухів і пожеж, є нагальним завданням і воно потребує, як вдосконалення методики їх проведення, так і визначення (розмежування) сфери компетенції експертів за вказаними вище спеціальностями у розв'язанні поставлених перед ними питань.

Пожежа – це неконтрольований процес горіння, що супроводжується знищенням матеріальних цінностей та створює небезпеку для життя людей. Явище, без якого виникнення пожежі, а так само і її розвиток неможливий, називається горінням (яким є всяка хімічна реакція, що супроводжується виділенням тепла і випромінюванням світла). Горіння – складний фізико-хімічний процес перетворення горючих речовин та матеріалів у продукти згорання, супроводжуваний інтенсивним виділенням тепла, диму та світлового випромінювання, в основі якого лежать швидкоплинні хімічні реакції окислення, що відбуваються в атмосфері під час взаємодії горючих речовин з киснем повітря. Особливостями горіння під час пожежі, у порівнянні з іншими видами горіння є: пріоритетність вільного розповсюдження вогню, відносно невисокий ступінь згорання та інтенсивне виділення диму, що містить продукти повного і неповного окислення горючої речовини.

Особливо небезпечними з точки зору можливих матеріальних втрат і заподіяної шкоди є вибухи.

Вибух – це вивільнення великої кількості енергії в обмеженому об'ємі за короткий проміжок часу. Він призводить до утворення сильно нагрітого газу (плазми) з дуже високим тиском, який при миттєвому розширенні здійснює ударний механічний вплив (тиск, руйнування) на навколишні тіла. Вибух у твердому середовищі супроводжується руйнуванням і дробленням, у повітряному або водяному – викликає утворення повітряної або гідравлічної ударних хвиль, які і створюють руйнівну дію вміщених у ці середовища об'єктів.

- забезпечує здобуття нових доказів;
- дозволяє вводити до процесу доказування фактичні дані, які для органолептичного сприйняття та дослідження недоступні;
- надає можливість перевіряти достовірність фактів, встановлених органолептичними засобами;
- дозволяє за матеріальними відображеннями вирішувати проблему ототожнення людей та речей.

Згідно з положеннями ст. 242-245 нового Кримінального процесуального кодексу України (2012) і рекомендацій Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. №1950/5 у практиці експертних установ України в даний час визнана нова класифікація судових експертиз

Основними видами (підвидами) експертизи відповідно до сучасних наукових узагальнень і новацій чинного законодавства є такі:

1. Криміналістична: почеркознавча та авторознавча; технічна експертиза документів; балістична; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртотримісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів; наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництва та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна.

2. Інженерно-технічна: інженерно-транспортна (автотехнічна, транспортно-трасологічна, залізнично-транспортна); дорожньо-технічна; будівельно-технічна (оціночно-будівельна); земельно-технічна (оціночно-земельна); пожежно-технічна; безпеки життєдіяльності; гірничотехнічна; інженерно-екологічна; електротехнічна; комп'ютерно-технічна; телекомунікаційна.

Поряд із вказаними видами інженерно-технічних експертиз експертними установами можуть проводитись також інші їх види (підвиди) та комплексні технічні дослідження із залученням відповідних фахівців у певних галузях знань, у тому числі авіаційного та водного транспорту.

3. Економічна: бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій.

4. Товарознавча: машин, обладнання, сировини та товарів народного споживання; автотоварознавча; транспортно-товарознавча.

5. Експертиза у сфері інтелектуальної власності: літературних та художніх творів; фонограм, відеограм, програм (передач) організації мовлення; винаходів і корисних моделей; промислових зразків; сортів рослин і порід тварин; комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень; топографій інтегральних мікросхем; комерційної таємниці (ноу-хау) і раціоналізаторських пропозицій; економічна у сфері інтелектуальної власності.

6. Психологічна.

7. Мистецтвознавча.

8. Екологічна.

З метою більш повного задоволення потреб слідчої та судової практики експертними установами організовується проведення інших видів експертизи (крім судово-медичної та судово-психіатричної).

Згідно з процесуальним законодавством України експертами виконуються первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи.

Первинною є експертиза, коли об'єкт досліджується вперше.

Додатковою є експертиза, якщо для вирішення питань щодо об'єкта, який досліджувався під час проведення первинної експертизи, необхідно провести додаткові дослідження або дослідити додаткові матеріали (зразки для порівняльного дослідження, вихідні дані тощо), які не були надані експертові під час проведення первинної експертизи.

Повторною є експертиза, під час проведення якої досліджуються ті самі об'єкти і вирішуються ті самі питання, що й при проведенні первинної (попередніх) експертизи (експертиз).

Комісійною є експертиза, яка проводиться двома чи більшою кількістю експертів, що мають кваліфікацію судового експерта за однією експертною спеціалізацією (фахівцями в одній галузі знань). Комісія експертів може утворюватися органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), або керівником експертної установи.

Комплексною є експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання). До проведення таких експертиз у разі потреби залучаються як експерти експертних установ, так і фахівці установ та служб (підрозділів) інших центральних органів виконавчої влади або інші фахівці, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах.

Судові експертизи проводяться в спеціальних установах, а також за їх межами спеціалістами, яких обирає слідчий або суддя. В Україні існують п'ять головних експертних установ Міністерства юстиції України: Київський науково-дослідний інститут судових експертиз, Харківський

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень / затв. Наказом Міністерства юстиції України : від 8.10.1998 р., № 53/5.

3. Сімакова-Єфремян Е.Б. Теорія і методологія комплексної експертизи контактної-слідової взаємодії об'єктів : монографія / Е.Б. Сімакова-Єфремян. – Х. : Гриф, 2004. – 176 с.

4. Моїсєєв О.М. Експертні технології: теорія формування і практика застосування : монографія / О.М. Моїсєєв. – Х. : Апостиль, 2011. – 424 с.

5. Моїсєєв О.М. Роз'яснення висновку комплексної експертизи під час допиту експерта в суді / О.М. Моїсєєв // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 470-475.

6. Печников Г.А. Диалектические проблемы истины в уголовном процессе : монография / Г.А. Печников. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 304 с.

Шмерего О.Б.

АКТУАЛЬНІСТЬ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОБСТАВИН ПОЖЕЖ, СПРИЧИНЕНИХ ВИБУХАМИ ТА ВИБУХІВ, СПРИЧИНЕНИХ ПОЖЕЖАМИ

Судова експертиза з питань, пов'язаних із дослідженням обставин вибухів та пожеж є найскладнішою у порівнянні з іншими видами експертних досліджень. Вони пов'язані з поглибленим аналізом інформації, отриманої під час проведення огляду місця події, та систематизацією свідчень її очевидців. Проведення таких експертиз ґрунтуються на використанні спеціальних знань експертів і у сучасних умовах здійснюється в експертних установах висококваліфікованими фахівцями. Ці експертизи мають свої особливості, що стосуються пізнавальних, організаційних, процесуальних та інших галузей професійної експертної діяльності.

Необхідність проведення наукових досліджень за вказаною темою полягає у тому, що до теперішнього часу для проведення експертних досліджень за фактами, вчинених кримінальних правопорушень, пов'язаних із пожежами та вибухами здійснюються експертами, які мають відповідні кваліфікації з дослідження обставин виникнення пожеж і які не мають експертної кваліфікації, яка би дозволяла їм досліджувати обставини вибухів.

Практично при розв'язанні таких завдань, до цих досліджень долучаються експерти-вибухотехніки ДНДЕКЦ (НДЕКЦ) МВС України, які зосереджують свою увагу на пошуку залишків вибухових пристроїв і

відмежування компетенції експертів. Але з такого відмежування зовсім не випливає, що необхідно розчленувати речову обстановку місця події або інші об'єкти на частини та доручати їх дослідження окремим фахівцям відповідних галузей знань. У таких випадках використання спеціальних знань дає слідчому та суду лише окремі розрізнені висновки, що не містять вирішення основних завдань доказування. Застосування спеціальних знань не повинно вести до розчленування досліджуваної проблеми та передавання кожному експерту її частини, що відповідає його галузі знань, а потім до простого підсумовування висновків всіх експертів. Це суперечить основному принципу системного підходу, відповідно до якого ціле не є тотожним сумі частин, а самі частини, об'єднані в систему, набувають нових системних якостей, які не притаманні їм зосібно. Експерти мають досліджувати систему в цілому, аналізуючи її з точки зору своїх спеціальних знань. Визначенню поняття сукупної (сумативної) компетенції фахівців повинно передувати чітке розмежування компетенції кожного фахівця. Тільки враховуючи компетенцію кожного учасника комплексної експертизи, можна уявити сумарне значення їх знань – сукупну компетентність комісії експертів, необхідну для вирішення конкретного експертного завдання [6, с. 207-208].

Предмет комплексної судової експертизи – фактичні дані та обставини справи, встановлювані на підставі інтеграції спеціальних знань у різних галузях судової експертизи (різних напрямів однієї галузі знань), які ґрунтуються на відповідних галузях науки, техніки, мистецтва тощо.

Об'єкти комплексної експертизи – це матеріальні та матеріально-фіксовані (матеріалізовані) джерела інформації, досліджувані експертами з метою встановлення фактичних даних і обставин справи, що входять в обсяг предмета комплексної експертизи.

Завдання комплексної експертизи спрямовані на встановлення цих фактичних даних і обставин справи шляхом дослідження об'єктів комплексної експертизи відповідними методами. Вони реалізуються в питаннях, поставлених на вирішення органом (особою), що призначає експертизу, або в порядку експертної ініціативи в межах предмета комплексних досліджень.

Варто зазначити, що в Україні поле нормативного регулювання комплексної експертизи на рівні кримінального процесуального законодавства не закріплене. На даний час комплексна судова експертиза передбачена «Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженою Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р., із змінами та доповненнями [2].

науково-дослідний інститут судових експертиз ім. засл. діяча науки Бокаріуса, Одеський, Донецький і Львівський науково-дослідні інститути судових експертиз. Вони знаходяться у підпорядкуванні Міністерства юстиції України. Харківський інститут має філіали (відділення) у Дніпропетровську і Автономній республіці Крим, Київський – у Тернополі, Вінниці, Черкасах, Чернігові, Житомирі, Одеський – у Миколаєві.

Інститути і філіали проводять криміналістичні експертизи, судово-хімічні, біологічні, судово-автотехнічні, матеріалів і речовин, ґрунтознавчі та деякі інші. Тільки КНДІСЕ проводить понад 75 різновидів судових експертиз

Міністерство внутрішніх справ України має свою мережу експертних установ у державі (в центрі і в кожній області). У структурі МВС України існує Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр (ДНДЕКЦ), при УМВС України в областях – Науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (НДЕКЦ), а в містах і районах – відділення, групи і експерти. ДНДЕКЦ та НДЕКЦ проводять криміналістичні та деякі інші види експертиз, а районні експерти – тільки деякі види криміналістичних експертиз. Головне їх завдання – надати допомогу слідству під час збирання доказів (огляду міста події). Економічні експертизи проводяться в обласних бюро бухгалтерських експертиз. Судово-медичні – в Українському бюро судових експертиз та обласних бюро, які, як правило, працюють на основі кафедр судової медицини медичних університетів та інститутів.

Товарознавчі експертизи проводяться в бюро товарних експертиз. Психіатричні експертизи проводяться амбулаторно в лікувальних установах і стаціонарно – в спеціальних психіатричних лікарнях.

Блажевська В.А.

ДІАГНОСТИЧНІ ЗАВДАННЯ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Вирішення діагностичних завдань під час проведення судово-балістичних експертиз – пов'язано з розпізнаванням властивостей досліджуваних об'єктів. Об'єктами судово-балістичної експертизи є: вогнепальна зброя, патрони та їх елементи до вогнепальної зброї, сліди пострілу, інші об'єкти судово-балістичної експертизи (пневматична зброя, матеріали для виготовлення зброї, фактичні дані про об'єкти).

Судово-балістичні експертизи цього виду призначаються у разі необхідності встановлення технічного стану і функціонування вогнепальної зброї або окремих її механізмів та набойів до неї, їх уражаючих властивостей (дальності прицільної стрільби, пробивної і убійної дії снарядів, та дальності їх польоту); причин механізму руйнації,

або їх пошкодження; можливості пострілів зі зброї без натискання на спусковий гачок, причин осічок під час пострілу та можливості пострілів з конкретної зброї встановленими патронами. Крім того, діагностичною судово-балістичною експертизою вирішуються й інші завдання, а саме: встановлення факту пострілів зі зброї після останнього чищення, їх давності та виду снаряду, яким проводився постріл (кулею, шротом, або їх заміниками); встановлення факту рикошету снаряду до попадання його в потерпілого, визначення послідовності пострілів та їх кількості за снарядами, гільзами та вогнепальними ушкодженнями.

Під справністю вогнепальної зброї прийнято розуміти відповідність технічних характеристик усіх деталей і механізмів конкретного екземпляра зброї, його балістичних властивостей вимогам державних стандартів, технічним умовам, що пред'являються до досліджуваного зразка зброї для забезпечення його надійного функціонування в різних умовах експлуатації. Поняття справності не поширюється на саморобну або перероблену вогнепальну зброю, оскільки будь-якої офіційної документації на виготовлення такої зброї не існує. Необхідно зазначити, що при вирішенні діагностичних завдань нерідко виникає необхідність установлювати не технічну справність зброї, а її функціонування, тобто чи можна вести з неї систематичну стрільбу. Наприклад, відсутність на мисливській рушниці антабки, або на пістолеті щічки рукоятки є несправностями, оскільки технічні умови передбачають їх наявність, однак ці несправності не впливають на можливість проведення пострілу з такої зброї.

Визначення технічного стану вогнепальної зброї, що є речовим доказом у справі, має самостійне значення в двох випадках: коли власник зброї притягається до кримінальної відповідальності за незаконне носіння, збереження, виготовлення, збут вогнепальної зброї (стаття 263 КК України або за недбале його збереження (стаття 262 КК України); коли необхідно з'ясувати шляхом експертизи, чи можливий із вилученої зброї постріл на місці вчинення кримінального правопорушення або події (нешасного випадку), якщо достатніх доказів (наприклад, висновок ідентифікаційної судово-балістичної експертизи або достовірних показань свідків про цей факт) не має.

Дослідження технічного стану зброї важливе також для вирішення багатьох судово-балістичних питань (наприклад, про можливість придатності зброї до пострілу) і при ідентифікації зброї за стріляними кулями і гільзами.

Підхід до вирішення питань про технічну справність зброї в судовій балістиці дещо інший, ніж у військовій техніці, оскільки зброя розглядається як речовий доказ, як можливе знаряддя кримінального правопорушення.

Так, із погляду техніків по зброї, технічно несправною буде зброя зі

Чернявський А.В.

ЗНАЧИМІСТЬ І ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ КОМПЛЕКСНИХ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В умовах інтенсивного трансформувannya сучасного суспільства і реформування вітчизняного законодавства відповідно до світової практики, остання визнає ефективним і широко застосовує у своїй практичній діяльності комплексний підхід до експертного дослідження речових доказів, обстановки місця події, інших інформативних джерел у кримінальному провадженні [3]. На думку багатьох вчених таких як Сімакова-Єфремян Е.Б., Аверьянова Т.В., Моїсєєв О.М. для забезпечення успішності комплексних експертиз виникла потреба в наданні судово-експертним установам права на ініціативне залучення методик різних видів експертиз задля розв'язання завдання, постановленого слідчим або судом. Виконання комплексних експертиз, як правило, доручають комісії експертів. Організаційним забезпеченням ефективного застосування методичних, технічних, кадрових та інших ресурсів, які має у своєму розпорядженні судово-експертна установа, визнають експертні технології [4]. В умовах змагальності кримінального процесу учасники судового засідання часто потребують від експертів роз'яснень та доповнень щодо ініціативного залучення методичних, технічних, кадрових ресурсів судово-експертної установи, а також щодо підстав внутрішнього переконання комісії експертів. У літературі наукового спрямування донині не отримали розв'язання питання щодо змісту предмета допиту експерта, який брав участь у комплексній експертизі, а також відносно можливого зміни його внутрішнього переконання після завершення експертизи [5, с. 470].

Значення комплексної судової експертизи для розв'язання завдань досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень підвищується з огляду на реалізацію принципу змагальності за новим кримінально-процесуальним законодавством України. Принцип змагальності передбачає рівні та доволі широкі процесуальні права сторін [6, с.255-256], зокрема, в дослідженні речових доказів. У процесі виконання комплексної експертизи для дослідження наданого об'єкта застосовуються різні експертні методики.

Отже, така реалізація комплексу методик за єдиним експертним завданням зменшує обсяг підстав для призначення додаткових експертиз за клопотанням сторін у кримінальному процесі.

У результаті проведення комплексних досліджень викреслюється нове уявлення про поняття судової експертизи. Стає очевидною неприйнятність у нових умовах тих визначень поняття судової експертизи, що мають відношення до підходів у дослідженнях минулих часів. Відповідно потребує подальшого розроблення поняття предмета, завдань, об'єктів, суб'єктів і методів комплексних досліджень.

Законодавство та експертна практика вимагають суворого

судово-психологічну експертизу. Мета її – максимально вичерпно відповісти на поставлені питання. У зв'язку з цим потрібно чітко визначити межі та можливості судово-психологічної експертизи, компетенцію експерта-психолога. В юридичній і психологічній літературі існують різноманітні погляди з цього приводу. Одні автори вважають, що компетенцією судово-психологічної експертизи є визначення рівня інтелекту, наявності фізіологічного афекту [5, с. 10].

Інші додають ще до цього індивідуальні особливості та загальну характеристику особистості [7, с. 12], мотиваційну сферу, домінуючі мотиви й осудність (якщо немає психічного захворювання чи хворобливого стану), здатність адекватно сприймати і відтворювати інформацію, вплив природної сфери чи умов на психіку [8, с. 10], відповідність «паспортного» віку інтелектуальному [4, с. 17], педагогічну запущеність, психогенні фактори криміногенної ситуації, дійсний вік олігофренів [6, с. 11].

Для експертної оцінки здатності підлітків цілком усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними у поведінці знаходять вираження інтелектуальні й особистісні особливості, що виступають у злитому вигляді. Крім того, особливості поведінки підлітка у ситуації делікту пов'язані не тільки з його інтелектуальним розвитком, але і з розвитком емоційно-вольової, мотиваційної сфери, характерологічними особливостями тощо.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийн. на 5-й сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. –1996. – № 30. – с. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Закон України «Про судову експертизу» в редакції від 19.11.2012 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
4. Гончаренко В.І. Використання даних природничих і технічних наук в кримінальному судочинстві. – К., 1980. – С. 124.
5. Дагель П., Резниченко І. Питання компетенції і організації судово-психологічної експертизи. // Рад. Юстиція. – 1970. – №1. – С. 10.
6. Зелінська Н., Печерникові Т. Компетенція комплексних судово-психологічних експертиз // Соц. Законність. – 1973. – №12. – С. 11.
7. Петелін Б. Роль експертизи у встановленні мотивів злочину // Радян. Юстиція. – 1974. – №8. – С. 12.
8. Яковлев Я. Проблеми судово-психологічної експертизи// Соц. законність, 1973, №3, С.10.

зношеним каналом ствола, що дає розсіювання куль більше, ніж установлено технічними умовами для цієї зброї, зброя навіть із невеликими дефектами прицільного пристосування або яка має дефекти приклада (рукоятки) і т.д.

У судовій же балістиці основна увага приділяється дослідженню того, чи виконує зброя своє призначення, тобто чи проходить стрільба безвідмовно і чи безпечна зброя для стрільця.

На відміну від технічного огляду, що має на меті визначення всіх наявних дефектів зброї, на підставі чого вирішується питання про списання або її ремонт, завданням судово-балістичного дослідження технічного стану зброї є з'ясування на підставі вивчення матеріальної частини зброї і криміналістичного досвіду практичної можливості використання її для вчинення кримінального правопорушення й умов, при яких таке кримінальне використання зброї можливе.

Бохан Ю.В.

ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ МЕТОДОМ ХРОМАТОГРАФІЇ У ТОНКОМУ ШАРІ СОРБЕНТУ З ВИКОРИСТАННЯМ СКАНЕР-ТЕХНОЛОГІЙ

Результати експертного дослідження наркотичних засобів – одне з джерел доказів при розслідуванні і судовому розгляді справ про зберігання, виготовлення та збут наркотичних засобів, вирощування наркотиковмісних рослин, а також в інших випадках, коли вживання наркотичних засобів сприяє вчиненню кримінальних правопорушень. На першому етапі таких досліджень вирішується питання про віднесення досліджуваного об'єкта до наркотичного засобу або наркотиковмісних рослин. Другим етапом проведення експертиз такого роду є кількісне визначення наркотичного засобу, наданого на дослідження. Аналіз судово-слідчої та експертної практики свідчить про те, що при розгляді справ про незаконні дії з наркотиками на Кіровоградщині найбільш поширеними об'єктами є наркотичні засоби рослинного походження (одержувані переважно з конопель і маку).

Реальні результати в хімії канабіноїдів були досягнуті лише в 30-і роки ХХ століття, саме тоді були описані способи виділення трьох індивідуальних сполук (канабіолу (КБЛ), канабідіолу (КБД) і тетрагідроканабінолу (ТГК)) і вперше наведено їх правильні сумарні формули. Наркотично активною речовиною в коноплях є тетрагідроканабінол. Наявність даної речовини обумовлює наркотичний ефект і дає підставу для віднесення досліджуваного об'єкта до наркотичних засобів. Відомо, що оцінку виду наркотичних засобів, виготовлених з конопель проводять за вмістом тетрагідроканабінолу. Приблизний вміст тетрагідроканабінолу (масова частка, %) у

наркотичному засобі дозволяє зорієнтувати експерта на вид наркотичного засобу: канабіс (0,1-1,5% ТГК); смола канабісу (2-4% ТГК); екстракт та настойки канабісу (20-30% ТГК) [1-2].

В роботі пропонується використати величину загального напівкількісного вмісту тетрагідроканабінолу (масова частка, %), отриману за допомогою аналізу результатів тонкошарової хроматографії методом сканер-технологій, у виявлених об'єктах, як критерій, що дозволяє пов'язати кількість наркотично активного компоненту з видом наркотичного засобу, що дає підставу для кваліфікації кримінального правопорушення.

Метод відеоденситометрування – відносно новий метод для кількісної обробки хроматограм. Принцип методу полягає у введенні зображення хроматограми в комп'ютер за допомогою відеокамери або цифрової камери з подальшим порівнянням інтенсивностей плям стандартних і аналізованих сполук. Програма обробки хроматографічних даних дозволяє виконувати такі функції: вводити зображення хроматограм і зберігати їх з високою якістю зображення; виділяти на введеному зображенні хроматограми робочу ділянку, на якій буде проводитися подальша обробка зображення; робити автоматичний або ручний пошук плям; проводити обробку плям, переводити їх у форму хроматографічних піків, розраховувати значення R_f і площини піків; вимірювати вміст речовини в аналізованих плямах (у відносних одиницях); вводити значення концентрацій для побудови градувальних залежностей: лінійною інтерполяцією; лінійною апроксимацією більш ніж, через дві точки; квадратичної інтерполяцією; автоматично обчислювати вміст речовини в аналізованих плямах за попередньо введеними градувальними значеннями; надавати результати у вигляді друкованих документів [3]. Реалізація можливостей методу відеоденситометрування здійснюється у роботі за допомогою сучасної оргтехніки.

Напівкількісний метод визначення канабіноїдних сполук (ТГК) проводився методом тонкошарової хроматографії на готових хроматографічних пластинах типу Silufol UV-254 з реактивом міцним синім Б за стандартною методикою. Для ідентифікації канабіноїдів використовували метод тонкошарової хроматографії на вітчизняних пластинах Silufol UV-254 на полімерних та алюмінієвих підкладках в системі розчинників: петролейний ефір – діетиловий ефір (80:20). Хроматографування здійснювали висхідним методом в попередньо насичених камерах. Для детектування канабіноїдів на хроматограмі використовували 0,1% розчин міцного синього Б в 70% етанолі. Сушили хроматограму в струмені теплого повітря та обробляли 10% розчином гідроксиду натрію. Основний компонент – ТГК виявляється червоно – фіолетовою плямою з hR_f 36 ± 4 , паралельно аналогічно забарвленій плями стандарту (hR_f 37).

констатації й оцінки необхідним є проведення кваліфікованого дослідження, що потребує спеціалізованої теоретичної підготовки і професійного володіння спеціальними психологічними методами й процедурами. Об'єктом судово-психологічної експертизи (далі – СПЕ) є особистість, психологічний портрет й експертна оцінка якої важливі для встановлення об'єктивної істини в кримінальному процесі. Предметом СПЕ є психічні процеси, стани, властивості особистості, її патологічні психічні аномалії, які мають значення для встановлення істини у судочинстві.

Основний методологічний принцип СПЕ – системний підхід до об'єкта дослідження. В систему психологічної експертизи необхідно включати суб'єкт кримінального правопорушення, об'єкт кримінального правопорушення, можливих свідків. Відомо, що психіка особистості детермінована зовнішніми причинами, які опосередковуються внутрішніми умовами, тому експертним дослідженням кожен раз необхідно охоплювати як зовнішні, так і внутрішні фактори детермінації. Системний підхід у СПЕ дозволяє встановити механізм того, як під впливом соціального середовища детермінується правомірна або неправомірна поведінка людини і соціальних груп.

Особи, які проводять розслідування в конкретному провадженні, на основі теоретичних знань, особистого, професіонального та життєвого досвіду, повинні визначити адекватність дій особистого характеру ситуації.

Проте, у певних випадках виникають труднощі, і тоді на допомогу слідчим і суду повинен прийти експерт-психолог. А саме, коли спостерігається:

- незвичайність, чужість мотивації поведінки обвинуваченого, свідка, потерпілого;
- різка відмінність поведінки вказаних осіб від традиційно властивої у відповідному віці та групі;
- невідповідність характеру поведінки меті та мотивам вчиненого;
- духовна «глухота» правопорушника, свідка чи потерпілого;
- явно неблагополучні умови найближчого оточуючого середовища, в якому довгий час знаходився неповнолітній правопорушник;
- різко виражені характерологічні особливості об'єкта (надмірна в'ялість чи активність, замкнутість чи ейфорія, надмірні сором'язливість чи безсоромність та ін.);
- незвичайність поведінки суб'єкта в момент вчинення кримінального правопорушення, незвичайність у зовнішності, міміці, жестикуляції, пантомімі, рухах;
- дані, що свідчать про акумуляції емоційних збуджень чи переживань та ін.

При наявності вказаних обставин у відповідності з порядком, встановленим КПК України – слідчий, стосовно неповнолітніх, призначає

учреждений: Межведомственный региональный семинар-совещание, 14-15 ноября 2000 г.: Тезисы выступлений. – СПб., 2000. – С. 84-89.

8. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М., 1970. – 765 с.

Чернявська М.С.

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА І КОМПЛЕКСНА

СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗА НЕПОВНОЛІТНІХ

У зв'язку з реформуванням кримінально-процесуального законодавства і з набранням чинності нового Кримінального процесуального кодексу (далі КПК України) розслідування кримінальних правопорушень щодо неповнолітніх зайняло окрему позицію в системі кримінальної юстиції. Сьогоднішнє кримінальне процесуальне законодавство Главою 38 Кримінального процесуального кодексу встановлює, систему правосуддя спеціально розроблену для неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом. Така система передбачає спеціальні форми роботи з підлітками, які вчинили кримінальне правопорушення, що відповідають їх віку та рівню розвитку або зрілості.

При розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених особою яка не досягла вісімнадцятирічного віку, окрім обставин які підлягають доказуванню (на загальних умовах) передбачених ст. 91 КПК України, Закон уповноважує службову особу яка проводить досудове розслідування з'ясувати ще й додаткові обставини (виключно для неповнолітніх) передбачені ст. 485 КПК України [2].

У разі необхідності для вирішення питань про наявність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання чи затримки психічного розвитку й здатності частково чи повністю усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації законодавець уповноважує службову особу яка проводить розслідування призначати комплексну психолого-психіатричну експертизу. Також для з'ясування рівня розвитку, інших соціально-психологічних рис особи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, які необхідно врахувати при призначенні покарання і обранні заходу виховного характеру, може бути призначена психологічна експертиза.

Судова експертиза – це особлива процесуальна дія, яка суворо регламентується законом і проводиться на підставі постанови слідчого, прокурора, ухвали суду. Вона встановлює окремі доказові факти, на основі яких приймаються рішення по кримінальному провадженню.

Багато складних закономірностей і механізмів психічної діяльності людини, які досліджуються психологією, не є загальновідомими. Для їх

Сканування тонкошарових хроматограм проводили з використанням сканера Hewlett Packard Scanjet 3500 Series, який з'єднаний з комп'ютером на базі процесора Intel Celeron (256 Mb, операційна система Windows XP). Хроматограму поміщували в сканер і сканували в режимі RGB з розширенням 600 dpi (42 мкм). За допомогою сканера отримували цифрове зображення хроматограми та зберігали його у вигляді малюнку (формат BMP) та вводили у програму «ДенситоАналіз». Цифрове зображення хроматограми являє собою бітову матрицю. За допомогою програми визначали точки початку та кінця хроматографування, а також фіксували необхідні плями канабіноїдів. Програма встановлює колір фону, що відповідає кольору, що є максимальним. Середня точка плями ТГК встановлюється як середнє арифметичне координат точок, що належать плямі, тобто відрізняються від кольору фону хроматограми. Площину плями ТГК розраховували методом Монте-Карло.

Таким чином методика оцифровки зображення ТШХ – пластинки дозволяє створити принципово нові підходи до ідентифікації та напівкількісного визначення канабіноїдів у наркотичних засобах рослинного походження, дозволяє використати математичний апарат для підвищення точності та відтворюваності результатів вимірювань. Використання офісної оргтехніки відкриває можливості спрощених прийомів фотоденситометрування в ТШХ та перетворює його в практичний та об'єктивний метод аналізу криміналістичних об'єктів.

Список використаних джерел

1. Определение вида наркотических средств, получаемых из конопли и мака: Методические рекомендации / Под ред. Э.А. Бабаяна. – М.: Наука, 1995. – 35 с.
2. Семкин Е.П., Савенко В.Г. Количественный анализ наркотиков растительного происхождения. – М.: Наука, 1987. – 12 с.
3. Комп'ютерна реєстрація та аналіз результатів тонкошарової хроматографії/ С.Г. Шандренко, А.С. Головін, М.П. Дмитренко, А.І. Юрченко, О.Ф. Бабичева // Сучасні проблеми токсикології. – 2001. – № 3. – С. 12-15.

Васьков С.В.

ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАЙ ПРІ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАНІ

Розглядаючи процес досудового розслідування, варто зазначити, що встановлення об'єктивної істини під час кримінального провадження, уповноважена особа, яка проводить розслідування, стикається з різними питаннями на які вона не в змозі дати однозначну відповідь, і змушена звернутися за допомогою до фахівців різних галузей знань.

Досудове розслідування та судовий розгляд кримінального провадження – це складна юридична діяльність, яка неможлива без різнобічної та глибокої спеціальної підготовки слідчих, судів, прокурорів. Слідчий, суд, керуючись вимогами закону спрямовують свою діяльність на повне, всебічне й об'єктивне дослідження обставин кримінального правопорушення, маючи на меті встановити істину по кожному провадженню.

Але для виявлення, збирання, дослідження та оцінки доказів загальних юридичних знань в деяких випадках буває недостатньо. Для того, щоб виявити деякі сліди, встановити їх походження, визначити склад речовини, причину появи будь-якого явища (смерті, руйнування будівлі), встановити психічний стан людини, необхідні спеціальні знання в галузі криміналістики, судової медицини, судової психіатрії, хімії тощо. Використання цих знань в судочинстві відкриває широкі можливості перед слідчим та судом, забезпечує наукове роз'яснення фактів, виявлення недоступних безпосередньому сприйняттю причинних зв'язків.

Зміст та обсяг спеціальних знань залежить від характеру розслідуваного кримінального правопорушення, способу його вчинення, слідів. Так при розслідуванні справ про вбивства потрібні знання в галузі судової медицини, з фальшивомонетництва – знання поліграфії.

У судочинстві можуть використовуватись такі спеціальні знання:

- знання, за допомогою яких встановлюють різні докази (як правило вони реалізуються у формі експертизи);

- знання, які мають допоміжне значення при встановленні доказів, виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень;

- знання, що містять довідкову інформацію, використані з різних джерел: довідників та спеціальної літератури;

- знання, що є основою для удосконалення науково-технічних засобів для виявлення, збирання, дослідження та оцінки доказів.

Перш ніж перейти до висвітлення питань використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень, варто розглянути зміст, вкладений у поняття «спеціальні знання». Точне його з'ясування має велике теоретичне і практичне значення.

У кримінально-процесуальних нормах, що регламентують діяльність експерта та спеціаліста (ст. 69, 71 КПК України), вживаються терміни «спеціальні знання» і «навички». Законодавець ці терміни не розмежує, однак термін «спеціальні знання» переважає, оскільки під пізнанням у гносеології розуміють суспільно-історичний процес формування знань. Знання ж – це продукт, результат пізнавальної діяльності людей.

Необхідно зазначити, що це поняття дотепер остаточно не визначене. Але аналіз точок зору багатьох авторів, щодо визначення поняття спеціальних знань, дозволяє виділити основні риси спеціальних знань, які

конфесій; 2) наруга над тілами померлих і місцями їх поховання; 3) придбання, зберігання, вживання й збут наркотичних засобів і психотропних речовин; 4) втягнення неповнолітніх у вчинення кримінальних правопорушень; 5) жорстоке поводження з тваринами, тобто ритуальні вбивства тварин; 6) викрадення людей; 7) згвалтування й насильницькі дії сексуального характеру; 8) ритуальні вбивства людей і доведення до самогубства.

Серед сект, груп, організацій, що відправляють культ зла, можна виділити не тільки сатанинські секти. Так, одним з таких культів зла, де також можуть зустрічатися випадки здійснення ритуальних убивств, є групи, що відправляють культ Вуду, а також культ поклоніння богині Розжарюй. Ритуальні вбивства також були зареєстровані в релігійних сектах релігійних культів, наприклад секта п'ятидесятників і кришнаїтів.

Таким чином, ритуальне вбивство – це навмисне заподіяння смерті іншій людині з дотриманням всіх форм релігійного обряду особою (особами) нетрадиційного віровчення, а його криміналістичний аналіз є важливим фактором для встановлення обставин, що підлягають доказуванню та логічним процесом визначення шляхів використання доказів для встановлення істини при розслідуванні кримінальних правопорушень даного виду.

Список використаних джерел

1. Антонян А.М. Психология убийства / А.М. Антонян. – М.: Юридическая литература, 1997. – 304 с.

2. Башкатов Л.Д. Религиозная преступность: уголовно-правовые и криминологические проблемы: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л.Д. Башкатов. – М., 2001. – 20 с.

3. Гуили Р.Э. Энциклопедия ведьм и колдовства / Р. Э. Гуили. – М., 1998. – 288 с.

4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. Т. 1. / В.И. Даль. – М., 1995. – 835 с.

5. Лукьянов С.А. Ритуальное преступление как проявление псевдорелигиозного изуверства / С.А. Лукьянов // Материалы международной межконфессиональной научно-практической конференции «Тоталитарные секты – угроза XXI», Н. Новгород, 23-25 апреля 2001 г. Н. Новгород, 2001. – С. 213-216.

6. Люди погибели. Сатанизм в России: попытка анализа / Сб. ст. – М., 2000. – 217 с.

7. Миронова Е.А. Некоторые вопросы организации расследования убийств, совершенных членами сектантских групп / Е.А. Миронова // Совершенствование взаимодействия следственных и криминалистических подразделений органов прокуратуры, экспертно-криминалистических подразделений органов внутренних дел и судебно-экспертных

релігійних війнах між сатанинськими сектами.

Вчинення ритуального вбивства як необхідне випробування для вступу в секту, або вбивство як частина обряду посвяти в члени секти.

Ритуальне вбивство, вчинене з метою використання людських органів і тканин у ритуально-магічних цілях. При здійсненні різного роду релігійних ритуалів практикувалося використання в магічних цілях різних органів і тканин жертви. Практично у всіх ритуалах, пов'язаних з умертвінням жертви, використовується кров. Крім того, у ритуально-магічних цілях може використовуватися серце, печінка, статеві органи, жир тощо.

Вчинення ритуального вбивства з метою одержання суб'єктом здійснення ритуальних дій яких-небудь «магічних здібностей». Подібний вид ритуального вбивства може бути поєднаний із здійсненням ритуалу як необхідного випробування для одержання більш високого становища в секті, тобто для просування по ієрархічній градації, а також з використанням органів і тканин жертви.

Вчинення ритуального вбивства, де релігійний ритуал умертвіння жертви спрямований на так зване викликання демонів. У цьому випадку ритуал подібний до ритуалу людського жертвопринесення.

Вчинення ритуального вбивства з мотивів релігійної ненависті. Подібний вид вбивства може вчинятися як ритуал жертвопринесення. Як приклад нагадаємо випадок убивства двох ченців та ієромонаха в «Оптиной Пустелі» сатаністом Н. Авериним у 1993 р.

Здійснення ритуалу самопожертви, тобто доведення до самогубства з ознаками здійснення ритуалу релігійного характеру. Це може бути ритуальне самогубство, способом здійснення якого є ритуал принесення себе в жертву, припустимо, Сатані, або самогубство, що являє собою вищий ступінь посвяти.

Сатанізм як явище релігійного характеру має глибоке історичне коріння, але нам важливо розглянути його сучасну форму існування в суспільстві.

Ситуація з діяльністю організацій сатанинської спрямованості на пострадянському просторі ускладнюється загальною тенденцією зростання кількості деструктивних релігійних організацій (це такі релігійні секти, як Саєнтологічна церква, яка багатьма фахівцями-релігіознавцями зараховується до сект сатанинської спрямованості, «Свідки Ієгови», «Суспільство свідомості Кришни», секта Муна, «Чорний ангел», «Південний хрест» («Московська церква Сатани»), група Чорної Графині, «Російська церква сатани», «Чорний дракон».

Кримінальну складову діяльності організацій сатанинської спрямованості характеризують такі кримінальні правопорушення: 1) знищення або пошкодження пам'яток історії й культури, а саме опоганення храмів та інших культових споруд традиційних релігій і

зводяться до трьох основних моментів:

Відповідність відомостей сучасному рівню знань у певній галузі.

– це сучасні наукові знання, уміння і навички;

– до спеціальних знань, не можуть відноситися знання повсякденні, загальновідомі, ними можуть бути тільки наукові знання. Відносити до спеціальних повсякденні знання, хоча вони і не є загальновідомими, немає підстав. Наукове знання спрямоване на встановлення об'єктивної істини, осмислювання різних фактів, на виявлення закономірностей явищ природи і суспільства. Повсякденне життя лише встановлює й описує факти, не розкриваючи їх сутності. Повсякденні знання не завжди відповідають науковим уявленням. Вони, як правило, бувають не повними, не точними, а часом і помилковими. Тому використовувати такі відомості в процесі розслідування кримінального правопорушення не можна, адже це може спричинити негативні наслідки.

Спосіб набуття спеціальних знань.

Спеціальні знання здобуваються в результаті цілеспрямованої професійної підготовки і досвіду практичної роботи в якій-небудь діяльності та являють собою систему знань про певні об'єкти, явища і закономірності, що досліджуються відповідною галуззю науки.

Спеціальні знання – це відомості, що не є загальновідомими, які не мають масового поширення. Хоча загальнонаукові знання і є основою набуття спеціального знання, відносити загальнонаукові знання до спеціальних не можна.

Варто зазначити, що межа між загальнонауковими і спеціальними знаннями постійно змінюється. Те, що донедавна відносилось до спеціальних знань, сьогодні стає загальнодоступним. Однак існує необхідність у розмежуванні загального і спеціального знання, оскільки від цього залежать підстави для призначення експертизи, залучення до участі в слідчих (розшукових) діях спеціалістів.

Критерій розмежування спеціальних знань розробляється в процесі судової і слідчої практики як один із окремих елементів правосвідомості. Віднесення знань до спеціальних чи загальнодоступних, як правило, особливих труднощів не викликає.

Спеціальні знання не відносяться до галузі матеріального та процесуального права. Тому до спеціальних знань у тому значенні, у якому вживає цей термін законодавець, не відносяться юридичні знання. З цього приводу варто зазначити, що вирішення юридичних питань не може бути доручено експерту, оскільки вони відносяться до виняткової компетенції слідчого, прокурора, суду. Це положення впливає з принципів кримінального процесу, підтверджене багаторічною практикою.

Виникає питання, чи є знання в галузі криміналістики спеціальними в процесуальному розумінні? Адже ними володіє слідчий, оперативний

працівник, спеціаліст, експерт-криміналіст.

Що стосується криміналістики, то лише сукупність відомостей природно-наукового характеру, що використовуються для пізнання об'єктів у процесі розкриття та розслідування, попередження кримінальних правопорушень прийнято називати спеціальними техніко-криміналістичними знаннями в процесуально-правовому розумінні.

Іноді думають, що мати спеціальні знання може лише експерт-криміналіст. Коли мова йде про спеціальні знання, то вважається, що вони відображають сучасний рівень розвитку науки, техніки, мистецтва. Слідчий освоїв тільки мінімум криміналістичних знань, передбачених навчальною програмою. Експерт-криміналіст більш глибоко вивчив криміналістичну техніку і знає її на сучасному рівні, має достатні криміналістичні знання. Однак закон не забороняє слідчому, оперативному працівнику мати спеціальні знання, у тому числі і криміналістичні для подальшого застосування їх у своїй роботі.

Але процесуальні наслідки використання таких знань, доказове значення отриманої за їх допомогою інформації будуть залежати від правового становища учасників кримінального процесу, характеру завдання і отриманих результатів.

Варто погодитись з думкою, що до спеціальних знань варто відносити не тільки криміналістичні знання, що стосуються виявлення, вилучення і дослідження доказів, але й інші правові знання, що відносяться до предмету різних експертиз.

Так до спеціальних знань необхідно віднести правила з техніки безпеки керування транспортом, ведення бухгалтерського обліку – це закріплений відповідним документом оптимальний спосіб дії професійно підготовленої особи з конкретної спеціальності. Недотримання цих правил може призвести до дисциплінарної, адміністративної, кримінальної відповідальності. Знання цих правил навряд чи можна віднести до юридичних знань, оскільки вони не є предметом будь-якої юридичної дисципліни, поширюються на вузьке коло осіб, які займаються конкретним видом професійної діяльності. Питання про їх порушення юрист вирішити не в змозі, і тому йому доводиться звертатися до відповідного спеціаліста, що і викликає необхідність призначення експертизи. Однак у вищих юридичних навчальних закладах вивчається курс судової бухгалтерії, хоча ця дисципліна не є юридичною, оскільки її основу складають не права, а спеціальні знання в галузі бухгалтерського обліку. Ці знання здобуваються шляхом фахової освіти і професійного досвіду. Це дозволяє співробітнику не тільки засвоїти певну сукупність наукових знань, але і набути умінь та навички використання їх у розкритті, розслідуванні і попередженні кримінальних правопорушень.

Найважливішою ознакою спеціальних знань у кримінально-процесуальному значенні є мета їх застосування.

поширені жертви, які можна з'їсти або випити – хліб, зерно, напої й, особливо, усякого роду тварини й птахи, аж до людських жертвопринесень. Згідно з пізнішими визначеннями до божества доходить тільки субстанція жертви, її душа, а її зовнішня оболонка споживається або самими жертвувачами, або дістається жерцям» [4, с. 535].

Виходячи з вищесказаного відзначимо, що жертва є центральним елементом здійснюваного ритуалу, у комплекс дій якого входить здійснення обряду жертвопринесення.

В основному жертвопринесення розуміється як ритуал, у якому виконавцем здійснюється релігійний обряд умертвіння жертви з метою принесення якому-небудь божеству дарунка (у випадку здійснення сатанинського людського жертвопринесення таким дарунком є душа людини). Однак є такі різновиди ритуалів людського жертвопринесення, де обряд умертвіння жертви виконується безпосередньо жертвою (самопожертва), тобто відбувається самогубство. Подібна самопожертва власного життя, наприклад, Сатані, є в релігійно-магічних традиціях вищою формою виконання ритуалу людського жертвопринесення.

У систему ритуалів сатанинського релігійного культу також входить відправлення, так званої, чорної меси. Р.Є. Гуили пише, що «не існує єдиного ритуалу чорної меси. Її основна ідея – пародіювати католицьку Святу Месу, представляючи її або її частини задом наперед, перевертаючи хрест, топчучи й обплывуючи його й роблячи інші нечестиві вчинки... Коли у 1966 році була заснована Церква Сатани, чорна меса не увійшла до її ритуалів; на думку засновника церкви Антона Шандора Ла Віючі, чорна меса застаріла. Проте, інші організації сатанистів служать чорні меси відповідно до своїх власних варіантів, які, як говорять, містять у собі статеві акти у перекрученій формі й оргії, некрофілію, канібалізм або жертвопринесення (у тому числі людські), а також споживання крові жертв» [3, с. 23].

Однак говорити про те, що сьогодні відбуваються ритуали чорної меси буде перебільшенням, оскільки для її відправлення потрібно досить складний процес підготовки, але все-таки можуть спостерігатися окремі елементи чорної меси в здійсненні ритуалу жертвопринесення.

Ритуальне вбивство, спрямоване на здійснення релігійного ритуалу помсти. Подібного роду ритуальні вбивства зустрічаються в різних сектах. Вчинення вбивства за допомогою виконання релігійного ритуалу помсти є свого роду «невідворотним» покаранням за провини послідовника релігійного культу. Піддатися ритуальному вбивству, що ґрунтується на здійсненні ритуалу помсти, може людина, яка була членом якої-небудь секти, але вирішила вийти з неї. Вступаючи до подібного роду секти послідовник (адепт) приносить клятву, де зобов'язується всі свої провини спокутувати кров'ю, вихід із секти можливий тільки через фізичну смерть.

До цієї групи потрібно також віднести вбивства, вчинені в так званих

що виконується.

Такі вбивства вчинюються в процесі здійснення релігійного дійства, іменованого ритуалом. Ритуал – це здійснення певних обрядових дій, спрямованих на досягнення конкретної мети, яку визначають суб'єкти здійснення ритуальних дій.

Виконання релігійного ритуалу є ключовим елементом ритуальних вбивств. Саме в здійсненні релігійного ритуалу як суворо запропонованої певної послідовності дій присутні такі криміналістичні елементи, як спосіб підготовки, вчинення й приховання вбивства, місце, час, знаряддя й засоби, а також мотив і мета кримінального правопорушення. Тому одним з основних умов успішного розслідування ритуального вбивства є знання сутності й змісту різних релігійних ритуалів, метою здійснення яких є вмертвіння людини.

Існує безліч різних релігійних ритуалів, спрямованих на здійснення акту вмертвіння живої істоти. На перший погляд, усі подібні релігійні ритуали можна віднести до так званих жертвопринесень, але це було б неправильним, оскільки вмертвіння живої істоти як невід'ємна частина ритуалу може мати різний зміст і відбуватися з різною метою. У цьому зв'язку ритуальні вбивства необхідно досліджувати за видами, оскільки сутність і зміст вимог релігійних ритуалів, спрямованих на вмертвіння людини, можуть бути різними, що впливає на формування слідової картини на місці кримінального правопорушення, на вибір правопорушником способу підготовки й вчинення кримінального правопорушення, місця, часу, знарядь і засобів, а також кримінально-протиправної мети (вчинення вбивства як частини релігійного ритуалу завжди несе в собі певну мету).

Розглянемо ритуальні вбивства виходячи з класифікації за змістом і метою здійснення релігійного ритуалу.

Ритуальне вбивство, спрямоване на здійснення людського жертвопринесення. У словнику російської мови С.І. Ожегова про жертвопринесення говориться: «Обряд приношення жертви божеству» [8, с. 165].

Значна роль у жертвопринесенні приділяється жертві, оскільки весь ритуал зосереджений на ній як на об'єкті, за допомогою якого буде досягнута певна мета, закладена в сутності приношення жертви.

В.І. Даль у тлумачному словнику визначає жертву як таку, «що пожирається, знищується, гине... Принесення божеству: тварин, плодів або іншого чого, звичайно зі спалюванням...». Сутність жертвопринесення полягає в тому, що «божество споживає саме ті предмети, які приносяться йому в жертву; таке споживання відбувалося або безпосередньо (жертвопринесення елементам – воді, землі і т.д.) або за посередництвом вогню (спалювання жертв), священних птахів, тварин. Предметом жертвоприносин може бути будь-яка коштовна річ, але особливо

Метою застосування спеціальних знань є сприяння збиранню доказової інформації, необхідної для розкриття, розслідування і попередження кримінальних правопорушень, а також розробка тактичних і технічних засобів і методів її збирання.

Застосовувати спеціальні знання можуть не тільки експерти, спеціалісти, але й слідчий, оперативний працівник, прокурор, хоча результати їх застосування будуть мати різне процесуальне значення.

Отже, спеціальними у кримінально-процесуальному значенні будуть систематизовані наукові знання, уміння і навички у певній галузі людської діяльності (крім знань в галузі матеріального і процесуального права), отримані в результаті цілеспрямованої професійної підготовки і досвіду роботи, що використовуються з метою збирання доказової та орієнтуючої інформації, про кримінальне-протиправне діяння, а також сприяють розробці технічних засобів і прийомів роботи з доказами і встановлення істинних обставин, що мають значення для провадження.

Серед спеціальних знань, що використовуються у досудовому розслідуванні, судовому розгляді, важлива роль належить, криміналістичним знанням. Така роль визначається положенням криміналістики в системі юридичних наук.

Знання криміналістики є обов'язковою умовою діяльності з розкриття, розслідування, судового розгляду кримінальних правопорушень. Однак, коли рівень криміналістичних знань слідчого (судді) недостатній для вирішення відповідних питань, або в силу свого процесуального становища він не має право безпосередньо їх застосувати (наприклад, при виконанні криміналістичної експертизи), слідчий, суд залучає інших осіб, які мають криміналістичні знання.

Обмеженість обсягу спеціальних знань слідчих, суддів стало однією з причин створення інституту спеціалістів у кримінальному судочинстві.

Кримінальний процесуальний кодекс України містить норму (ст. 71 КПК України), в якій зазначено, що «спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок».

Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги.

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду.

Основна мета залучення спеціаліста – розширити практичні

можливості досудового розслідування з виявлення, фіксації і вилучення доказів при проведенні слідчих (розшукових) дій і суду з всебічного і повного дослідження обставин справи під час судового розгляду для встановлення істини.

Як самостійний учасник процесу спеціаліст наділений певними правами і обов'язками:

Спеціаліст має право:

- ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду;
- користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням;
- звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;
- знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;
- одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;
- заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Спеціаліст зобов'язаний:

- прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади;
- виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань;
- не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків;
- заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених кримінальним процесуальним кодексом України.

У разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття на спеціаліста судом покладаються всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні (ст. 72 КПК України).

У разі задоволення відводу експерта або спеціаліста до кримінального провадження повинні бути залучені інші учасники у строк, визначений слідчим суддею, судом (ст. 83 КПК України).

Спеціаліст має право ознайомитися з протоколом слідчої дії, висловлювати свої зауваження по його змісту і підписати його (ст. 104, 105 КПК України).

Спеціаліст також має право на відшкодування витрат. Експертам та спеціалістам оплачуються проїзд, а також добоє в разі переїзду до іншого населеного пункту. Експертам, спеціалістам повинна бути сплачена

власності в Україні // Економіка України. – 2003. – № 7. – С. 44-47.

22. Шафета Н. Захист прав інтелектуальної власності в Україні / Н.Шафета, А. Медведєв, О. Зубчик // Справочник економіста. – 2006. – № 11. – С. 56-61.

23. Паладій М. Удосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 1. – С. 4-8.

24. <http://www.intelvlas.com.ua/>

24. <http://www.sdip.gov.ua/>

25. <http://rada.gov.ua/>

Черненко Я.М.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ РИТУАЛЬНИХ УБИВСТВ

Розслідування вбивств, пов'язаних з виконанням релігійного ритуалу, викликає труднощі, які в основному пов'язані з відсутністю криміналістичних рекомендацій, що відповідають сучасному рівню розвитку криміналістичної техніки й тактики, які дозволили б забезпечити й удосконалити практику розслідування вищевказаних кримінальних правопорушень.

Вбивства як результат виконання ритуалу релігійного характеру, спрямованого на вмертвіння людини, одержали назви релігійно-обрядових, обрядових, культових, ритуальних або сатанинських вбивств.

Більшість подібних вбивств відбуваються сатанинськими сектами, тому вбивства подібного роду розглядаються у зв'язку з кримінально-протиправною діяльністю сект сатанинської спрямованості, хоча підкреслимо, що вчинення вбивств ритуального характеру було відзначено й в інших деструктивних релігійних організаціях. Тому, представляються невірними такі визначення даних вбивств, як «культові» або «сатанинські», оскільки в рамках вчинення цього кримінального правопорушення виконується кілька обрядів або вся система обрядів, що в цілому складає ритуал релігійного характеру, який поєднує в собі різні обрядові дії, спрямовані на заподіяння людині смерті.

Розглянуті вбивства є ритуальними через те, що здійснення ритуалу, спрямованого на вмертвіння людини, детерміноване певним віровченням релігійного характеру. При цьому ритуал є сукупністю обрядових дій, закріплених у зводах релігійних правил про здійснення ритуально-магічних дій, і цими правилами керується кримінальний правопорушник.

Ритуальне вбивство – це система обрядових дій, спрямованих на вмертвіння людини, метою здійснення, яких є заподіяння людині смерті в рамках виконання ритуалу релігійного характеру, що ґрунтується на виконанні певних ритуально-магічних правил залежно від виду ритуалу,

3. Андрощук Г.О. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування. – К.: Парламентське вид-во, 2007.

4. Губський Б.В. Проблема законодавчого забезпечення охорони інтелектуальної власності в Україні. – К., 2002.

5. Верховна Рада України Законодавство України про охорону інтелектуальної власності. – К.: Парламентське вид-во, 2008.

6. Мэггс П.Б., Сергеев А.П. Интеллектуальная собственность. – М.: Юрист, 2000. – 400 с.

7. Підпригора О.Л., Святоцький О.Д. Право інтелектуальної власності. – К.: Ін Юре, 2004.

8. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: Авторсько-правовий аспект. – Харків, 2002.

9. Святоцький О.Д. Охорона інтелектуальної власності. – К.: Ін Юре, 2004.

10. Мельник О.М. Проблеми охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні. – Харків, 2002

11. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2001.

12. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

13. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 11 липня 2001 р. № 2627-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 43. – Ст. 214.

14. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі від 1 червня 2000 р. № 1771-III із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 21 грудня 2000 р. № 2188-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 8. – Ст. 37.

15. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 16.05.2008 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2008.

16. Жаров В.О. Право інтелектуальної власності в системі права України. – К.: Ін-т. інтелект, власн. і права, 2005.

17. Конституція України від 28.06.96 р. № 254 к/ 96 – ВР.

18. Вачевський М.В. Організаційна структура системи управління інтелектуальною власністю// Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4(34). – С. 155-162.

19. Капіца Ю. Напрями адаптації законодавства України у сфері охорони інтелектуальної власності до законодавства Європейського Союзу// Право України. – 2005. – № 1. – С. 66-70.

20. Жаров В. Стан та перспективи розвитку законодавства України у сфері інтелектуальної власності// Інтелектуальна власність. – 2004. – № 10. – С. 7-11..

21. Лищишин М. Проблеми використання та захисту інтелектуальної

винагорода за виконану роботу, якщо це не є їх службовим обов'язком (ст. 122 КПК України).

Положенням про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України на співробітників експертно-криміналістичного підрозділу, які беруть участь у проведенні досудового розслідування як учасники кримінального провадження на спеціалістів, покладається також обов'язок застосовувати необхідні криміналістичні засоби, призначені для виявлення, закріплення і вилучення слідів і речових доказів; виявляти причини, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, і у встановленому порядку представляти у відповідні інстанції пропозиції по їх усуненню (п. 3.3.1.1.) та проводити попередні дослідження вилучених слідів і речовинних доказів (п. 3.3.1.2).

Перед початком слідчої дії, у якій бере участь спеціаліст, слідчий переконається в особі і компетентності спеціаліста, з'ясовує його відносини з обвинуваченим і потерпілим, роз'яснює його права і обов'язки. Про виконання цих вимог вказується в протоколі слідчої дії (ст. 104 КПК України).

Під час судового розгляду суддя роз'яснює спеціалісту його права і обов'язки, про що вказується в протоколі судового засідання (ст. 71, ст. 104 КПК України).

Однією з розповсюджених форм використання спеціальних знань у суді є одержання консультації (усної чи письмової) спеціаліста з питань, що цікавлять суд і учасників судового розгляду. Усні пояснення спеціаліста заносяться до протоколу судового засідання, письмові консультації додаються до справи. Письмова думка спеціаліста може бути подана прокурором, захисником, іншими учасниками процесу у вищестоящий суд, або отримано самим судом як «новий матеріал». Такі письмові консультації, думки, висновки спеціаліста (не потрібно плутати з висновком експерта) можуть розглядатися і використовуватися в кримінальному процесі як джерела доказів. Але в основному вони містять не доказову, а орієнтуючу, довідкову інформацію, як і пояснення спеціаліста, занесені до протоколу слідчої дії чи судового засідання.

При використанні науково-технічних засобів і апаратури при проведенні слідчих дій і в судовому засіданні використовується допомога спеціаліста-оператора (ст. 71, ст. 107 КПК України).

Якщо в судове засідання не прибув за викликом спеціаліст або експерт, заслухавши думку учасників судового провадження, суд після допиту інших присутніх свідків призначає нове судово засідання і вживає заходів для його прибуття (ст. 327 КПК України).

Спеціаліста, як процесуальну фігуру необхідно відрізнати від тих осіб (їх теж нерідко називають спеціалістами), спеціальні знання яких слідчий, суддя, прокурор чи адвокат використовують у формі усних консультацій при формулюванні питань експертам, визначені завдань ревізорам,

вивченні технічної, бухгалтерської чи іншої документації, висновків експертів. Допомога таких осіб має позапроцесуальний характер і не відображається в матеріалах кримінального провадження.

Вишневський О.В.

ВИКОРИСТАННЯ «ТЕХНІКИ ВИСТУКУВАННЯ» ДЛЯ ВІДКРИТТЯ ЗАМКІВ ТА ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ ВИКОРИСТАННЯ ДАНОГО МЕТОДУ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

«Техніка вистукування» – так позначається метод відкриття замків, відомий в криміналістиці вже протягом 20 років під назвою «Code 10 – Methode». Відповідно, впродовж цього часу проводилися дослідження, яким піддалися також розкриті таким методом циліндрові механізми. Фахівці зацікавилися цим методом, дізнавшись про нього з газет і телепередач у період 2003-2004 року. Виробники замків розробили покращенні системи безпеки і почали використовувати їх у високоякісних циліндрових механізмах. Внаслідок випадкового використання цього методу на поліпшених циліндрових механізмах не вдалося отримати успішних результатів з їх відкриття. Протягом певного часу фахівець з безпеки з Кельна проводить семінари за цим методом замикання і проводить навчання.

Основа методу «техніки вистукування» – перкусія

Метод відкриття циліндрових механізмів, що став відомим зараз під назвою «Техніка вистукування» – «Schlagtechnik», ґрунтується на принципі перкусії (див. рис. 1 та рис. 2). Як і при вже відомих методах «Pickmethoden» класичного Pickingpistole або Електропик імпульс надходить на верхівку штифта сердечника і передається по ньому на штифт корпусу або пружину. Одночасно відбувається розмикання штифта сердечника і штифта корпусу, що дозволяє в «потрібний момент», якщо це розмикання відбулося у всіх парах штифтів, повернути сердечник циліндра і провести відмикання (див. рис. 1).

У разі застосування техніки вистукування на відміну від обох вище зазначених методів вплив здійснюється не сталевим стрижнем на верхівку штифта сердечника, а використовується спеціальна болванка ключа, відповідна профілізації циліндра. На базі цієї оригінальної болванки всі нарізки (випили на стрижні ключа) виконані максимально глибоко (ступінь 10) (див. рис. 2).

Суттєво те, що між окремими нарізками залишаються зубці. Підготовлена таким чином заготовка ключа вводиться в ключову шпарину до четвертого штифта, на сердечник циліндра великим і вказівним пальцем через голівку ключа прикладається легкий тиск у потрібному напрямку обертання. За допомогою ударного інструменту,

власності встановлена статтями 176, 177, 203, 229 і 231 Кримінального Кодексу України. Видами покарань за кримінальні правопорушення можуть бути: штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, виправні роботи, конфіскація майна, арешт, обмеження або позбавлення волі на певний строк. У лютому 2006 року внесено зміни до цих статей, згідно з якими посилено відповідальність за вчинення зазначених порушень.

Статтями 51, 164 (пункти 3, 6, 7, 9, 13) Кодексу України про адміністративні правопорушення регулюється порядок захисту прав інтелектуальної власності та настання адміністративної відповідальності за їх порушення.

Отже, на сьогодні в Україні створена сучасна законодавча база щодо захисту прав інтелектуальної власності, яка узгоджується із загальноновизнаними на міжнародному рівні підходами до забезпечення такого захисту. В рамках міжнародних вимог забезпечується реалізація основних положень законодавства України у зазначеній сфері.

Водночас, сучасні тенденції розвитку законодавства України в сфері інтелектуальної власності відображають загальносвітові економічні процеси, їх правове регулювання та забезпечення якнайвищого рівня захисту суб'єктів права інтелектуальної власності. Спрямування державної політики на приєднання до Європейського Союзу обумовлює необхідність подальшої адаптації української системи законодавства до європейських стандартів.

Безперечно, створена нормативно-правова база в цілому вирішує питання, пов'язані з наданням захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, що пов'язані з їх використанням. Разом із цим низка положень у правовому аспекті нині чинного цивільного законодавства ще не врегульована.

У зв'язку з цим нагальною необхідністю стає розроблення і прийняття окремих законів про інтелектуальну власність. Адже ЦК не забезпечує всім об'єктам інтелектуальної власності свою охорону, а це в свою чергу пов'язано з тим, що жоден кодекс чи закон не може передбачити всіх випадків виникнення результату творчої діяльності суб'єкта права і, як наслідок, не може своєчасно взяти їх під свою охорону.

На завершення хотілося б наголосити, що подальше вдосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності, а найголовніше – дотримання цього законодавства є одним з пріоритетних завдань всіх органів державної влади.

Список використаних джерел

1. Сляднева Г.О. Право інтелектуальної власності . – О.: Фенікс, 2009.
2. Харитонов О.І. Проблеми права інтелектуальної власності . – О.: Фенікс, 2008.

передбачено ліцензійним договором.

Усі спори, пов'язані із застосуванням Закону про винаходи, розв'язуються судом. Суди відповідно до їх компетенції розглядають спори про: авторство на винахід чи корисну модель; встановлення власника патенту; порушення майнових прав власника патенту; укладання та виконання ліцензійних договорів; право першокористування; винагороду винахіднику; компенсації. Суди розглядають також й інші спори, пов'язані з охороною прав, що надаються цим Законом.

Як видно з наведеного, цей Закон не розрізняє адміністративної, цивільно-правової і кримінальної відповідальності за порушення прав винахідників. Разом з тим чинне законодавство передбачає адміністративну і кримінальну відповідальність за порушення патентних прав.

Такі самі норми про захист містить Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» (розділ VII, статті 26 і 27).

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» містить розділ VI «Захист прав», який складається з статей 20-22. Закон проголошує будь-яке посягання на права власника свідоцтва, передбачені цим Законом, порушенням прав власника свідоцтва, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України.

На вимогу власника свідоцтва таке порушення повинно бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику свідоцтва заподіяні збитки. Власник свідоцтва має також право вимагати усунення з товару, його упаковки незаконно використаного знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати, або знищення виготовлених зображень знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати. Вимагати відновлення порушених прав власника свідоцтва має право також ліцензіат, якщо ліцензійним договором не передбачено інше.

Спори, пов'язані із застосуванням цього Закону, розв'язуються судом, господарським судом або третейським судом в порядку, встановленому чинним законодавством України.

Захист прав на сорт здійснюється відповідно до Закону України «Про охорону прав на сорти рослин». Розділ VI цього Закону встановлює відповідальність за його порушення. Стаття 53 проголошує, що порушення прав на сорт тягнуть за собою відповідальність згідно з чинним законодавством. Відповідно до ст. 27 спори, пов'язані із застосуванням цього Закону, розв'язуються в порядку, передбаченому законодавством.

Протягом 2001-2003 років проведено клопітку роботу стосовно адаптації національного законодавства з положеннями Угоди ТРІПС. За висновками Верховної Ради України та міжнародних експертів воно в цілому відповідає загальноновизнаним на світовому рівні вимогам.

Кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної

наприклад, перевернутої викрутки або спеціального маленького молоточка або подібного інструменту, наносяться удари по торцю головки ключа, при цьому ключ переміщається на одну між штифтову відстань до упору в циліндрі циліндрового механізму.

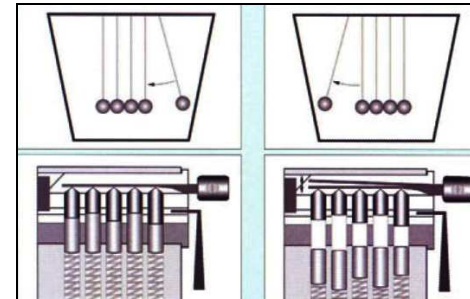

Рис. 1

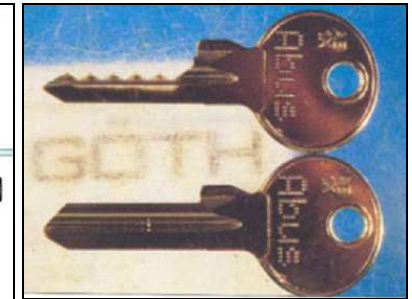

Рис. 2.

Інший різновид цього методу полягає в тому, що ключ повністю вводиться в шпарину для ключа і знаходиться в положенні без напруги. Зверху з боку по голівці ключа наносяться послідовні удари. Нарешті, є можливість наносити удари за допомогою маленького молоточка, встановленого замість голки на Електропік (Elektropick). При контакті зубців підготовленої болванки ключа з верхівками штифтами циліндру передача імпульсу і рух штифтів здійснюється за принципом перкусії (вистукування). Слідуючи цьому принципу пари штифтів розходяться, виникає, таким чином, велика поверхня розділу і може статися поворот циліндру в корпусі циліндрового механізму.

Характерним для цього методу було і є те, що при численних дослідженнях було встановлено, що успіху, тобто відкриття замка, можна досягти, не маючи великого досвіду.

Рис. 3

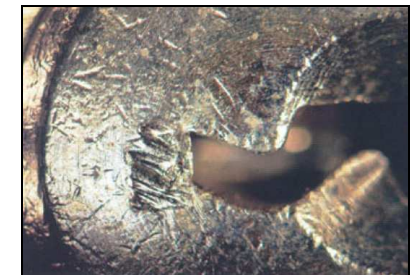

Рис. 4.

Сліди від техніки вистукування

Дослідження циліндрових механізмів, які були проведені 20 років тому, і подальший аналіз проведених досліджень з болванками ключів

виявили класичну і явну картину слідів. На верхівках штифтів циліндру виявлялися сліди від тиску зубців болванки ключа, розташованих між нарізками (див. рис. 3).

На торцевій частині ключової шпарини циліндру виявлені сліди від упору ключа (див. рис. 4).

Суттєвим доказом використання даного методу є те, що на штифтових отворах у корпусі циліндру, на його краях, у напрямку всередину, з'явилися точки зсуву матеріалу (див. рис. 5). Відповідно до цього з'явилися відбитки біля основи штифта (див. рис. 6).

Рис. 5

Рис. 6.

У випадках, коли виявлялися такі сліди, раніше і до теперішнього часу у висновках трасологічної експертизи не вказувався цей метод відкриття циліндрових механізмів. Наявність слідів, однак, являло собою явну вказівку на можливе відкриття циліндрового механізму без використання ключів-оригіналів. Проблематичним в техніці вистукування у порівнянні з класичними видами відкриття є залишення слідів від болванки ключа та саме на тих місцях, на яких можуть бути залишені подібні сліди від нормального ключа, що знаходиться в щоденному користуванні. У результаті подальшого використання ключа або ключів для відкриття циліндрового механізму, наявні ознаки слідів, зокрема, якщо вони з'явилися внаслідок одиночного удару і слабо виражені, стираються або накладаються на раніше утворені ключами-оригіналами. Існуючі до теперішнього часу способи відкриття за допомогою відомих гострих інструментів залишають на верхівках штифтів сердечника нерегулярну, нетипову картину відбитків,

власності. Кодекс став колицкою правовідносин у сфері інтелектуальної власності і творчим джерелом подальшого удосконалювання цивільних відносин у цій сфері відповідними законами й іншими нормативно-правовими актами.

В Україні діють 10 спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності, які дають змогу регулювати відносини щодо набуття, здійснення та захисту прав на всі об'єкти права інтелектуальної власності. Норми законодавства регулюються відповідними механізмами, які містяться у майже 100 відомчих нормативно-правових актах. Крім того, законодавство в цій сфері включає відповідні укази президента України та постанови і розпорядження суду. Україна є учасницею 18 багатосторонніх міжнародних договорів, що діють у сфері інтелектуальної власності. Вказані міжнародні договори адмініструє Всесвітня організація інтелектуальної власності, їх норми також є частиною національного законодавства України.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» захисту авторського права і суміжних прав присвячує спеціальний розділ V, який містить 4 статті. Зазначений Закон проголошує, що авторські права і суміжні права у випадку їх порушення захищаються в порядку, встановленим адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством. Будь-яке відтворення, розповсюдження та інше використання, а також ввезення в Україну без дозволу осіб, які мають авторське право і суміжні права, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення є порушенням авторського права і суміжних прав, що є підставою для судового захисту. Примірники творів, фонограм, відеограм, виготовлених і розповсюджених з порушенням авторського права і суміжних прав, визнаються контрафактними. Закон про авторське право передбачає цивільно-правові способи захисту авторського права і суміжних прав. Використання чужого твору без договору з особою, що має авторське право і суміжні права, недотримання умов використання твору і об'єктів суміжних прав, порушення особистих немайнових і майнових прав осіб, що мають авторське право і суміжні права, захищаються в судовому порядку судом.

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (далі – Закон про винаходи) захисту прав присвятив розділ VII, який складається з двох статей. Закон визначає, що будь-яке посягання на права власника патенту, передбачені цим Законом (ст. 28), вважається порушенням права власності власника патенту, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України.

На вимогу власника патенту таке порушення повинно бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику патенту заподіяну шкоду. Таким саме правом користується ліцензіат, якщо інше не

інтелектуальної власності містяться в книзі четвертій «Право інтелектуальної власності». До них відносяться загальні положення про право, основні норми авторського права, суміжних прав, права інтелектуальної власності на наукове відкриття, винахід, корисну модель, промисловий зразок, компонування інтегральної мікросхеми, раціоналізаторську пропозицію, сорт рослин, породу тварин, а також права інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування, торгіву марку (знак для товарів і послуг), географічну вказівку і комерційну таємницю.

У загальних положеннях дається визначення поняття «право інтелектуальної власності», розкривається його співвідношення з правом власності на річ, визначаються об'єкти і суб'єкти права, викладається узагальнений зміст майнових і особистих немайнових прав інтелектуальної власності, визначаються терміни їх дії, встановлюються основні умови використання зазначених об'єктів і передачі прав на них, регулюються відносини з приводу об'єктів, створених за замовленням і в результаті виконання трудового договору, а також визначаються наслідки порушення і способи захисту права інтелектуальної власності судом.

Взагалі до системи законодавства про інтелектуальну власність входять:

- Міжнародні договори та угоди в сфері інтелектуальної власності
- Міжнародні договори, адміністративні функції яких виконує ВОІВ
- Міжнародні угоди держав-учасниць СНД
- Міжурядові угоди
- Загальне законодавство України у сфері інтелектуальної власності
- Конституція України
- Кодекси України
- Закони України
- Укази Президента України
- Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України
- Спеціальне законодавство України у сфері інтелектуальної власності
- Відомчі нормативно-правові акти
- Спеціальне законодавство України у сфері авторського права і суміжних прав
- Стандарти у сфері інтелектуальної власності
- Стандарти Всесвітньої організації інтелектуальної власності
- Державні стандарти України (ДСТУ)

В Кодексі право інтелектуальної власності включає особисті немайнові і (чи) майнові права, зміст яких стосовно визначених об'єктів права інтелектуальної власності визначається Кодексом та іншим законом.

У цілому ж передбачені Кодексом положення з інтелектуальної власності відповідають Конституції України, міжнародним договорам України й інших міжнародних договорів у сфері інтелектуальної

так що після тривалого подальшого користування замком відсутні проблеми з отриманням доказів. Відбитки, що з'явилися у випадках використання техніки вистукування, на торцевій поверхні свердловини, на верхівках штифтів сердечника і муфті не можуть бути доказами. Тільки сліди на отворах, типові для «техніки вистукування», можуть бути представлені в якості доказів, через тривалий час.

Які наслідки має цей спосіб відкриття?

Оскільки судові процеси відбудуться, як правило, через значний час після вчинення кримінального правопорушення, подання доказів можливо тільки в чітко обмежених рамках. Зокрема, сліди на отворах не можуть служити доказом на підставі того, що міг використовуватися не дуже добре підібраний або спрацьований ключ. Імовірність того, що захисник програє процес, велика. Щоб у майбутньому уникнути цієї проблеми, з точки зору криміналістики бачиться імперативним, безпосередньо після заяви про випадок нанесення шкоди за відсутності інших явних слідів проникнення обов'язково вилучати запірний циліндровий механізм з ключем і забезпечити його збереження. Питання про необхідність проведення в цей момент лабораторних досліджень вирішується у кожному конкретному випадку окремо. Забезпечення збереження циліндрового механізму та його зберігання дозволяє на підставі відсутності його подальшого використання також і в більш пізній момент провести дізнання і отримати підтвердження або виключення використання цього способу відкриття замків.

На підставі значних випробувань, проведених службою щодо запобігання збиткам (VdS Schadenverhuetung) можна зробити висновок щодо того, що циліндрові механізми класу «В» за класифікацією VdS з допуском для ЕМА в деякій мірі стійкі до цього методу. Тільки окремі фахівці частково з використанням складних приладів (також інших методів) можуть зробити успішне їх відкриття. Це, однак, не може розглядатися як типова дія кримінального правопорушника. З цим погоджуються також фахівці по відкриттю замків. Замикаючі циліндрові механізми, що мають кілька активних рядів штифтів, розташованих в різних напрямках або ті, що мають додаткові елементи, які стають активними лише в момент повороту, і, нарешті, також механізми, що мають системи або шайби без пружинного навантаження не можуть бути відкриті з використанням тільки цієї методики.

Криміналістичні дослідження дозволяють у будь-якому випадку отримати надійні докази при відкритті такого циліндра на підставі використання складних приладів і залишених внаслідок цього слідів. Далі, і це є дуже важливим, комбіновані механічно-електричні або електронні замикаючі циліндрові механізми не можуть бути відкриті з використанням техніки вистукування. До теперішнього часу не проводилися серійні дослідження надійності від відкриття по окремих продуктах. Але і тут

відомі слабкі місця. Слід очікувати, що служба по запобіганню збитків (VdS Schadenverhuetung) здійснить випробування і цих циліндрів.

Метод відкриття замків технікою вистукування «Schlagtechnik», раніше «Code 10-Methode» відомий протягом багатьох років. При проведенні слідчих робіт відомості накопичувалися протягом 20 років. Проблематичною стає ситуація, коли циліндровий механізм демонтується не безпосередньо після події заподіяння шкоди, а дізнання проводиться тільки через багато місяців або роки, протягом яких циліндр використовувався з відповідним ключем. У певних випадках не можна виключати, що ознаки слідів були стерті ключем. Високоякісні замикаючі циліндрові механізми, зокрема ті, які мають сертифікат випробування VdS, як правило, протистоять цьому методу. На закінчення слід ще сказати, що замикаючі циліндрові механізми замикаючих систем, кодування яких більша частина здійснюється за допомогою композиції штифтів, легше піддається методу вистукування. Велика кількість розділених площин підвищує ймовірність досягнення вільної обертаємості при поворотах. Аргументація про те, що відповідні болванки ключів для замикаючих систем не можливо придбати на ринку, в значній мірі послаблюється у зв'язку з широким розповсюдженням застосовуваних фрезерувальних верстатів. На цих верстатах можна з непрофільної смужки листа виготовити відповідні болванки ключів. Крім цього, пропонуються асортиментні набори, які включають найбільш часто зустрічаються і правовим чином не захищені болванки ключів з готовими нарізками.

Список використаних джерел

1. Манфред Гот Техніка вистукування.
2. Matt Blaze, On the discussion of security vulnerabilities.
3. Paul Clark, Full Disclosure Debate Bibliography.
4. Theodore T. Tool, MIT Guide to Lock Picking, 1991.
5. M.W.Tobias, Locks, safes and security (second edition), 2000, ISBN 0-396-07079-2.

Вишневецький О.В.

СУЧАСНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Після проголошення незалежності в Україні почалися активні кодифікаційні роботи, у тому числі й щодо законодавства про промислову власність. Очевидно, першою ластівкою в цьому напрямі варто вважати Закон України «Про власність», який у статтях 13 і 41 проголосив два важливі положення:

- результати інтелектуальної діяльності є об'єктами права власності;
- дав приблизний перелік результатів інтелектуальної діяльності, яким

багатства. У США – майже 78 відсотків, у країнах Західної Європи – 74. У Росії – близько 40, в Україні – близько 25 відсотків.

В Україні роль і значення інтелектуальної власності інтенсивно зростає. Суспільство приходить до розуміння відомого висновку: інтелектуальна власність є найбільш цінним капіталом людства, виступаючи при цьому об'єктом цивільного обігу. З істотним зростанням значення інтелектуальної діяльності, особливо її результатів, для соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства попит на неї також зростає. Саме тому інтелектуальна власність часто стає об'єктом неправомірних дій, зловживань, недозволеного використання, а відтак потребує надійної ефективної правової охорони, що залежить від законодавця. Посилення правової охорони інтелектуальної власності необхідне ще й тому, що інтелектуальна діяльність, як засвідчує досвід країн з розвинутою економікою, здебільшого визначає і стратегію, і тактику соціально-економічного розвитку країни.

Основою законодавства в цій сфері є Конституція України. Нею громадянам гарантується воля літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у результаті різних видів інтелектуальної діяльності.

Конституцією України проголошене право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності і передбачена неприпустимість використання чи поширення їх іншими особами без згоди правовласника, за виключеннями, встановленими законом.

Таким чином, основоположними конституційними принципами формування відносин в інтелектуальній сфері є свобода такої діяльності, визнання і захист її результатів, а також наділення правами на ці результати їх творців. На реалізацію зазначених принципів і повинне бути націлене цивільне законодавство України.

Існують різні точки зору з приводу системи викладу в цивільному законодавстві норм по інтелектуальній власності: від повної спеціалізації за об'єктами в окремих законах до детальної кодифікації одним актом законодавства.

Після тривалих і напружених дискусій з цього приводу Верховна Рада України прийняла 16 січня 2003 року Цивільний кодекс України, врегулювавши в цілому основоположні відносини в сфері інтелектуальної власності. Це припускає визначення детальних положень з охорони інтелектуальної власності законами та іншими нормативно-правовими актами. Такий структурний розподіл змісту цивільного законодавства про інтелектуальну власність дозволить гармонійно погодити узагальненість і стійкість цього законодавства з його динамічним розвитком.

Більшість норм Цивільного кодексу України (далі – Кодекс) з

комплекс «Експерт-К», автоматизовані системи «ПАК-12» та «Сезам» (КНТУУ «КПІ»), вітчизняні комплекси «ТЕД-34», «Регула-4003» (4005) та білоруський відеоспектральний комплекс «ЕД-1100». Серед таких пристроїв треба відзначити мобільне АРМ «Регула-8301» (Білорусія).

Програмного забезпечення для автоматизації фоноскопичних досліджень на світовому ринку сьогодні багато. Потрібно відзначити, зокрема, АРМ «ОТExpert», інструментальний комплекс аналізу і шумоочищення звукових сигналів «ИКАР»; АРМ «МСР-Фоно», інструментальний засіб «Penguin-IP»; АРМ експерта-криміналіста «EXRAD»; «Signal Viei»; комплексна криміналістична лабораторія «Логос». В Національній академії внутрішніх справ були створені програмно-апаратні комплекси «Теорема» та «Академія».

Фахівцями Кримського факультету НУВС було розроблено розрахункову програму «Руїна» для визначення потужності заряду вибухової речовини за результатами огляду місця події та ін.

Список використаних джерел

1. Кочергов Е.Г. Модель электронной формы представления почерковых объектов / Е.Г. Кочергов, Ю.А. Станкевич, К.Е. Колотыгин. – С. 18-20.

2. Хахановський В.Г. Проблеми теорії і практики криміналістичної інформатики, монографія. – К. : Аванпост-Прим, 2010. – 382 с.

3. Кирсанов З.И. Методика распознавания по почерку возраста и пола исполнителя рукописи / З.И. Кирсанов, А.П. Рогозин // Вероятностно-статистические методы почерковедческих исследований. – М., 1974. – с. 67–85.

4. Анчуков В.А. Автоматизированные баллистические идентификационные комплексы – эволюция в криминалистической технике / В.А. Анчуков, М.Е. Дереновский // «Специальная техника». – № 1. – 2001.

5. Хахановський В.Г. Автоматизація експертних дактилоскопічних досліджень / В.Г. Хахановський // Форум права. – 2011.– № 1. 1078-1084 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11xvgedd.pdf>.

Ходирев В.В.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ

Головним фактором розвитку у ХХІ столітті стає накопичення не матеріальних благ, а знань, досвіду, вмінь, інтелектуального потенціалу. Це все разом і становить людський капітал. Нині частка людського капіталу в розвинених країнах становить дві третини національного

надається правова охорона передусім цим Законом.

Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. було затверджене Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні. Одночасно велась розробка пакета законів про правову охорону об'єктів промислової власності.

Водночас уряд України оголосив заяву, за якою Україна визнала чинною для себе Паризьку конвенцію про охорону промислової власності, Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію знаків та договір про патентну кооперацію. Проте основу законодавства про промислову власність, мабуть, склав Закон України «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13 грудня 1991 р. Хоча в цілому цей Закон має декларативний характер, проте він проголосив ряд принципових засад. У Законі дано визначення науково-технічної діяльності, проголошено створення ринку науково-технічної продукції, визначаються державні пріоритети в науково-технічній діяльності, результати науково-технічної діяльності визначаються об'єктами права власності тих, хто створив цей результат. Ці самі засади було покладено в основу Закону України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р. У цьому ж році було прийнято пакет законів про промислову власність, серед яких закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» (ці закони були прийняті 15 грудня 1993 р.). Цього ж дня було прийнято Закон України «Про племінне тваринництво». Трохи раніше був прийнятий Закон України «Про охорону прав на сорти рослин». Зазначені закони склали правову основу захисту прав на об'єкти промислової власності. Крім названих законодавчих актів, були прийняті й інші, в яких тією чи іншою мірою йшлося про інтелектуальну власність.

Зокрема були прийняті закони України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р., «Про захист інформації в автоматизованих системах» від 5 липня 1994 р., «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р. У зв'язку з прийняттям пакету законів про промислову власність внесено відповідні зміни до ЦК України, Кодексу законів про працю України, Митного кодексу та ін. Відповідні зміни внесено також і до раніше прийнятих законів України.

Чи можна вважати становлення законодавства про інтелектуальну власність України закінченим? Безумовно, ні. Процес становлення продовжується. З прийняттям нового ЦК України виникне необхідність розробки низки інших законодавчих проєктів.

Прийняття законів України про інтелектуальну власність – це громадсько-політична подія в житті нашої держави. Незважаючи на те, що прийняті закони у низці випадків недосконалі, суперечать один одному,

часто мають місце нечіткі формулювання тощо, їх прийняття – явище надзвичайної ваги.

По-перше, це свідчення того, що Україна спроможна розробити і прийняти власне законодавство про інтелектуальну власність, якого вона до цього часу не мала. Не можна вважати законодавством України про винаходи, раціоналізаторські пропозиції і промислові зразки положення, що містяться в VI розділі ЦК УРСР, оскільки норми цього розділу копіювали відповідне законодавство колишнього СРСР в узагальненому вигляді.

По-друге, законодавство про інтелектуальну власність значною мірою наближене до вимог ринкової економіки. Воно визнало результати інтелектуальної діяльності товаром, оголосило свободу в розпорядженні цими результатами на свій розсуд тощо.

По-третє, воно дає змогу Україні інтегруватися в європейську правову систему, що буде сприяти її зближенню з європейським співтовариством.

По-четверте, законодавство про інтелектуальну власність України не відокремлене від відповідного законодавства країн СНД.

П'ятою визначальною рисою цього законодавства є те, що воно проголосило результати інтелектуальної діяльності об'єктами права інтелектуальної власності.

Незважаючи на окремі явні вади зазначеного законодавства, його все ж слід оцінити позитивно. Безумовно, воно потребує подальшого удосконалення. У процесі застосування законодавства виявилися і виявляються його вразливі місця, неузгодженості тощо. Про деякі з них варто згадати.

Важливе питання, що виникає у зв'язку з проблемою становлення законодавства про інтелектуальну власність України, – місце цього законодавства у новому ЦК України.

З цього приводу висловлюються різні погляди. Цікаву думку висловив О.А. Пушкін. Він писав, що право інтелектуальної власності – це речове право і воно не повинно викликати ніякого сумніву. Воно характеризується такими самими рисами абсолютності і виключності. І тому, здавалося б, логічно розділ «Право інтелектуальної власності» помістити одразу за розділом «Право власності та інші речові права». Але необхідно враховувати, що здійснення права інтелектуальної власності пов'язане з виконанням специфічних договорів, видачею ліцензій і встановленням на їх основі таких самих специфічних зобов'язань. Тому цей розділ треба помістити після традиційного розділу «Зобов'язальне право».

Як зазначає Н.М. Мироненко, інститут права приватної власності заслуговує на визнання як окремий, самостійний цивільно-правовий інститут, проте і вона не визначила місце цього інституту в кодексі. Вона також висловила цікаві обґрунтовані думки з приводу визнання права

роботи на центральному і регіональному рівнях досягли Росія та Білорусія. Із систем, що найбільш добре зарекомендували себе на практиці, можна відзначити АДІС: «Папілон», «Сонда» (м. Міасс); «DEX» (Київ-Москва), «Дакто 2000» (Мінськ-Москва).

В експертно-криміналістичних підрозділах ОВС України у різні часи функціонувало близько 10 видів і версій АДІС: «Папілон», «Дактомат», «Монна Ліза», «Сонда», «Сонда+», «DEX», «UkrDEX» та ін. Сьогодні базовою в Україні прийнято АДІС «Дакто-2000», яку впроваджено замість застарілих АДІС («Мона Ліза», «DEX», «UkrDEX»).

Продовжують удосконалюватися та розробляються нові апаратно-програмні засоби АДІС, зокрема, пристрої введення відбитків пальців. Так, японська компанія «Міцубісі електрик» винайшла спосіб безконтактного зняття відбитків пальців рук. Прилад зчитує візерунок папілярних ліній зі сторони нігтя, і відбиток знімається, навіть якщо зовні палець забруднений, травмований чи рельєф на подушечці умисно змінений [5].

В експертизі холодної зброї застосовується програма «Кортік» – для автоматизації складання висновку експерта.

Для проведення судово-автотехнічної експертизи призначена експертна система «Автоекс», «Авто», «Reference menager».

Програма «Steklo» призначена для пошуку марки, моделі автотранспортного засобу за осколками розсіювачів фар, підфарників, покажчиків поворотів; за слідами протекторів шин. Програма «Менеут» призначена для автоматизованого формування висновків при вирішенні завдань судової автотехнічної експертизи.

Програмно-апаратний комплекс «Вій» призначений для контролю справжності та встановлення номерів агрегатів автотранспорту; відновлення первинних номерів у разі недостатньої їх рельєфності; виявлення технології зміни знаків номеру. Комплекс успішно використовується в експертно-криміналістичних підрозділах МВС України, Білорусії, Угорщини, Польщі та Латвії (в Росії він відомий під назвою «Зоркий»). Для ідентифікаційної перевірки номерів використовується також ПАК «Регула-7505».

Серед програмних продуктів для автоматизації криміналістичної експертизи матеріалів, речовин та виробів необхідно назвати інформаційно-пошукові системи «Проволока», «Спирт», «Fapm», «Мегамар», «Статик», «Мінерал».

В Експертно-криміналістичному центрі МВС РФ функціонують автоматизовані інформаційно-довідкові системи «Абрис» та «Девиза-М», у яких накопичено достатньо повний масив підроблених грошових знаків. Створені спеціалізовані апаратно-програмні комплекси, які дозволяють з високим ступенем імовірності виявляти фальсифікацію документів.

Як приклади таких систем можна навести апаратно-програмний

чи диференціації змінених та ускладнених почерків; «Ирис» – ідентифікація виконавця рукопису, виконаного умисно зміненим почерком; «Мак» – для статистичної обробки даних, що характеризують підпис; «Change» – для встановлення факту умисної зміни почерку способом скоропису; «Lefth» – встановлення факту виконання рукопису незвичною для написання рукою; «Age sex» – для проведення дослідження за методикою З.І. Кирсанова та А.П. Рогозіна «Встановлення статі та віку виконавця рукописного документу» [3, с. 67-85].

Надалі комп'ютери почали застосовуватися для аналізу зображень в портретно-ідентифікаційних дослідженнях. У судово-автотехнічній експертизі з'явилися комп'ютеризовані методики моделювання та аналізу механізму дорожньо-транспортних подій, встановлення місця зіткнення автомобілів, оцінки дорожніх ситуацій тощо.

У криміналістичній експертизі матеріалів, речовин та виробів комп'ютери застосовуються для кількісної обробки результатів рентгенофазового, спектрального та лазерного мікроспектрального аналізів при дослідженні лакофарбових покриттів транспортних засобів; нафтопродуктів хроматографічним методом; встановлення групової приналежності малих кількостей паливно-мастильних матеріалів за спектрами поглинання в ультрафіолетовій та видимій ділянках спектра; для визначення інформативності виділених ознак ґрунтів; при створення банків даних лікарських речовин.

Стрімкий розвиток комп'ютерних технологій дозволив на початку 90-х років минулого століття розробляти автоматизовані балістичні ідентифікаційні комплекси (АБІК). Найбільш відомими сьогодні АБІК є: «IBIS» (Канада); «Drug Fire» (США); «Кондор» та «Кондор-М», «ТАИС», «Арсенал» (Росія). Певний інтерес являють також програмно-апаратні комплекси, розроблені в нашій країні: «Баліст», «БІПАК» та «Рикошет».

Як довідкову інформаційно-пошукову автоматизовану систему, яка дозволяє підвищити ефективність проведення судово-балістичних досліджень, можна використовувати програму «АР» – автоматичні пістолети. Програма дозволяє вводити та проглядати параметри пістолетів, здійснює автоматичний їх пошук за конструктивним особливостям моделі; за слідами на стріляних кулі та гільзі. Можна проглянути зображення пістолетів різних марок. Крім того, як довідкова система з газової зброї може бути корисною програма «Gorgona».

Одна з проблем широкого впровадження автоматизованих балістичних ідентифікаційних комплексів у експертну практику є їх поки що досить висока вартість. Разом з тим, аналіз світового і вітчизняного досвіду щодо тенденцій розвитку судової балістики свідчить про те, що альтернативи АБІК у найближчому майбутньому немає [4].

У країнах СНД розробки та впровадження АДІС почалися наприкінці 80-х – на початку 90-х років минулого століття. Найбільших успіхів у цій

інтелектуальної власності лише за творцем цієї власності. Обґрунтованим є її твердження, що суб'єкту права інтелектуальної власності належать ті самі правомочності – право володіння на користування і розпорядження, що і звичайному власнику. Але не можна погодитися з твердженням Н.М. Мироненко, що суб'єкту права інтелектуальної власності належить право на недоторканність. Таке категоричне твердження не відповідає реальному стану речей. Право на недоторканність мають лише автори творів науки, літератури і мистецтва. Що стосується результатів технічної творчості, то їх автори такого права не мають. Тому є слушною думка В.Ф. Чигиря про те, що було б нерозумно заборонити використання науково-технічних досягнень як вихідної бази для створення нового технічного рішення. Він вважає, що право інтелектуальної власності має міститися після розділу «Зобов'язальне право». Проте не можна погодитися з його твердженням, що результати інтелектуальної діяльності не можуть бути об'єктами права власності.

Викладені та інші зауваження щодо місця, поняття і змісту права інтелектуальної власності, безумовно, мають важливе теоретичне і практичне значення. Одні з них будуть враховані, інші – не будуть, але головне у тому, що процес становлення власного законодавства України про інтелектуальну власність продовжується.

Список використаних джерел

1. Андрощук Г., Крайнев П., Кавасс І. Право интеллектуальной собственности: торговые аспекты. – К.: Ін Юре, 2000. – 164 с.
2. Жаров В.О. Интеллектуальная собственность в Украине: правовые аспекты приобретения, осуществления та защиты прав. – К.: Ін Юре, 2000. – 188 с.
3. Закон України від 7 лютого 1991 року «Про власність» // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 20. – ст. 249.
4. Конституційне право України /За ред. док. юр. наук проф. В.П. Погорілка. – К.: Наукова думка, 1999.
5. Конституція України 28 червня 1996 року. – К., 1996.
6. Кузнецов Ю.М. Патентознавство та авторське право: Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 428 с.
7. Довгий С.О. Охорона інтелектуальної власності в Україні: Монографія / С.О. Довгий, В.О. Жаров, В.О. Зайчик. – К.: Форум, 2002. – 319 с.
8. Охорона промислової власності в Україні/ за ред. О.Д. Святоцького. – К.: Ін Юре, 1999. – 400 с.
9. Право інтелектуальної власності: Підручник / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. – К.: Ін Юре, 2002. – 624 с.

Волошин О.Г.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО І СПЕЦІАЛІСТА-КРИМІНАЛІСТА ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ

Огляд місця події (статті 214, 237, 238, 239, 361 КПК України).

У спеціальній криміналістичній літературі огляд місця події розглядають як одну з найпоширеніших, найскладніших слідчих дій, слідчих дій у структурі методики розслідування кримінальних правопорушень, під час проведення якої вирішують багато планових завдань, отримують різні фактичні дані. Тому проведення огляду місця події з боку слідчого вимагає значних зусиль і часу.

В спеціальній літературі дається поняття місця події і огляду місця події.

Місцем події може бути не тільки те місце, де вчинено кримінальне правопорушення, а й те, де знайдено різні сліди, що вказують на його зв'язок із кримінальним правопорушенням. Зазвичай, це місце підготовки до кримінального правопорушення, приховання об'єктів кримінально-протиправного посягання, знарядь кримінального правопорушення та інших речових доказів.

Місцем події може бути певна ділянка території (суші, водної поверхні, дна водоймища) чи приміщення. Існують «рухливі» місця події: залізничні чи трамвайні вагони, автобуси, тролейбуси, автомобілі, морські й річкові судна, в межах якого відбулась сама подія кримінального правопорушення або виявлені наслідки кримінального правопорушення. Зміна матеріальної обстановки на місці події і є, власне, відображенням наслідків кримінального правопорушення.

Огляд місця події – це початок досудового розслідування, яке відповідно до ст. 214 КПК України розпочинається в його межах і здійснюються лише з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Огляд місця події полягає у безпосередньому спостереженні і дослідженні його учасниками матеріальних об'єктів, які пов'язані обставинами вчинення кримінального правопорушення шляхом особистого її сприйняття слідчим або іншими учасниками огляду (згідно ст. 237 КПК України), виявлення, фіксації і вилучення різних слідів кримінального правопорушення та інших речових доказів, з'ясування механізму події та інших обставин, які пов'язані з обставинами вчинення кримінального правопорушення і мають значення для кримінального провадження

Огляд місця події – це здебільшого першочергова слідча дія, найближча в часі та просторі, коли слідчий стикається з подією кримінального правопорушення, дія найбільш трудомістка (може тривати довгий час), найпродуктивніша (дозволяє встановити значний обсяг

Список використаних джерел

1. Блюм М.М. Патроны ручного огнестрельного оружия и их криминалистическое исследование / М.М. Блюм, А.С. Волнов, А.В. Жук. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1982. – 281 с.

2. Гуров О.М. Судово-медична оцінка пошкоджень і слідів від впливу простих і комбінованих полімерних пижів для гладкоствольної зброї / А.М. Гуров: Автореф. дис... канд. мед. наук: 14.01.24 / Київ. держ. інститут удоскон. лікарів. – Київ, 1996. – 26 с.

3. Револьвери калібру 4 мм (Флобер). Довідник для судових експертів. МВС України. ДНДЕКЦ. – Київ 2006. – С. 4, 8-10.

Хахановський В.Г.

РОЗВИТОК АВТОМАТИЗАЦІЇ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

У сучасних умовах під час проведення судових експертиз активно використовуються інформаційні комп'ютерні технології. Фактично, кожен вид судової експертизи у тій чи іншій мірі автоматизовано, а рівень автоматизації з кожним днем підвищується.

Низка вітчизняних та зарубіжних вчених сприяла розвитку автоматизації судової експертизи, зокрема: Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкін, В.В. Бірюков, А.І. Винберг, В.І. Галаган, Ю.Ф. Жариков, В.А. Журавель, Н.І. Клименко, І.П. Красюк, В.К. Лисиченко, Ю.О. Мазниченко, Н.Т. Малаховська, Ю.О. Пілюков, Е.Р. Росинська, М.Я. Сегай, В.Ю. Шепітько, С.А. Шляхтина та ін. Разом з тим, проблеми подальшого розвитку автоматизації судової експертизи далеко не вичерпані та потребують подальших наукових досліджень.

Одними з перших активно застосовувати комп'ютери почали експерти-почеркознавці. Так, у середині 90-х років ХХ століття у Білорусії були розроблені програмні засоби, які дозволяли досліджувати почеркові об'єкти за допомогою сенсорного планшета «Wacom» для отримання моделей почеркових об'єктів, які містять часові та натискові характеристики [1, с. 18-20].

Приблизно у ті самі часи в Україні (м. Київ) була створена програма «Почерк», призначена для автоматизованого експертного дослідження почерку.

Експертна система «Oldman» для встановлення віку виконавця підпису, виконаного від імені особи літнього чи похилого віку була розроблена у Київському НДІ судових експертиз. Відповівши на поставлені запитання, експерт за допомогою програмного комплексу робить висновок щодо виконавця підпису на документі [2, с. 260].

Крім вказаних комп'ютерних програм, існують й інші програми та комплекси, призначені для автоматизації почеркознавчої експертизи. Зокрема, це: АПК «Роза» – для встановлення факту умисної зміни почерку

свинцю, мають сферичну або гостроконечну форму, безоболонкові (довгі патрони) або з оболонкою зі сплаву на основі міді (короткі патрони виробництва Selier&Bellot).

Гільзи з закраїною, циліндричної форми, виготовлені з металу червоного кольору (можливе покриття сріблястого кольору), що не притягується магнітом. Довжина гільз довгих патронів – 8,1 мм, коротких патронів – 6,4 мм, діаметр бокової поверхні гільз – 4,6 мм, діаметр денця – 5,9 мм. Ініціюючий склад запресований по краях денця гільзи. Спосіб з'єднання куль та гільз – обтискування. У довгих патронах як металевий заряд використовується піросклад, який являє собою речовину сіро-жовтого кольору, запресовану у донну частину гільзи. В коротких патронах використовується пороховий заряд масою – 0,01 г. При дослідженні патронів Флобера необхідно приділяти особливу увагу можливості їх переоснащення шляхом збільшення наважки порохового заряду, внаслідок чого може значно збільшитись початкова швидкість польоту кулі і патрони можуть набувати властивостей боєприпасів [2].

Як відомо, вогнепальною зброєю визнається така, у якій питома енергія снаряду на відстані 1 м від дульного зрізу складає і перевищує 0,5 Дж/кв.мм. Питома енергія – відношення енергії снаряда (Дж.) до ефективної площі його передньої поверхні (кв.мм).

У 2006 році експертами НДЕКЦ при УМВС України в Луганській області при експериментальному відстрілі патронами «Флобер» було зафіксовано максимальне значення питомої кінетичної енергії близько 0,53 Дж/мм², що дає формальну підставу для визнання револьверів калібру 4 мм («Флобер») вогнепальною зброєю.

Що стосується самої зброї: пістолетів і револьверів – мала місце дещо інша картина. Так, у ДНДЕКЦ МВС України при проведенні експериментального відстрілу (дистанція 1-3 м, реєстратор швидкості польоту кулі «ПОЛІТ») із револьверів „ME- 38 Magnum-4R” і „ALFA mod. 461” патронами виробництва Dynamit Nobel (Німеччина) і Selier&Bellot (Чеська Республіка) були зареєстровані середні значення питомої кінетичної енергії в діапазоні 0,34-0,47 Дж/мм². За наслідками комплексного дослідження було встановлено, що не дивлячись на наявність конструктивних елементів, що є властиві для вогнепальної зброї, револьвери калібру 4 мм (Флобер) не призначені для ураження людини, а кулі, якими споряджені ці патрони, не мають достатньої питомої кінетичної енергії для нанесення тяжких тілесних ушкоджень, внаслідок чого вказані револьвери не віднесені до категорії вогнепальної зброї [3, с. 4, 8-10].

Отже, за конструктивними особливостями патрони «Флобер» мають ознаки вогнепальних, проте питання про належність револьверів чи пістолетів для пострілів патронами «Флобер» до категорії вогнепальної зброї – залишається спірним і не вирішеним.

доказової інформації щодо всіх сторін складу кримінального правопорушення) і найскладніша (вимагає застосування низки тактичних прийомів і засобів криміналістичної техніки), і відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду.

Відповідно до ст. 361 КПК України «Огляд на місці» у виняткових випадках суд, визнавши за необхідне оглянути певне місце, проводить огляд за участю учасників судового провадження, а якщо цього вимагають обставини – за участю свідків, спеціалістів і експертів і здійснюється за правилами, передбаченими КПК для огляду під час досудового розслідування. Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України (Огляд) з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів.

Об'єктами огляду на місці події є:

- саме місце події (місцевість або приміщення);
- місцевість або приміщення поза місцем події;
- живі особи;
- предмети (знаряддя і сліди кримінального правопорушення, правопорушника);
- труп;
- документи;
- тварини або їх трупи.

Правильне з'ясування тактичної мети огляду робить його предметно спрямованою, цілеспрямованою, творчою діяльністю. Ця мета повинна організовувати слідчого на огляд не тільки з того погляду, що обов'язково було вчинено кримінальне правопорушення, а й характеру й обставин події:

- виявлення, збирання, фіксація, попереднє дослідження, оцінка слідів і речових доказів;
- отримання інформації для висування і перевірки версій щодо події, яка розслідується;
- отримання даних для організації розшукових дій і використання допомоги громадськості, переслідування правопорушника, встановлення особи правопорушника, мотивів вчинення кримінального правопорушення;
- виявлення причин і умов, які сприяють або полегшують вчинення кримінального правопорушення;
- з'ясувати відсутність кримінального правопорушення.

Мета огляду місця події така:

- безпосереднє вивчення слідчим обстановки місця події для з'ясування завдання, які вирішують під час проведення огляду місця події,

стосовно кожного кримінального правопорушення різноманітні й специфічні. Перерахуємо найтипівіші з них:

- чи мало місце кримінальне правопорушення у даному випадку або такого не було. Досвід і проникливість слідчого повинні виявлятися не у квапливих висновках «про пізнання ним істини» досліджуваного явища. Наприклад, не існує безперечних ознак самогубства (передсмертний лист);

- чи вчинено кримінальне правопорушення там, де проводять огляд місця події, або в іншому місці. Це питання з'ясовується на основі вивчення слідів;

- які шляхи проникнення осіб, які брали участь у досліджуваній події, на місце події, шляхи їх відходу звідти, транспортні засоби, куди ведуть сліди, за якими можна організовувати переслідування;

- скільки було осіб на місці події, їхні типові ознаки. Вивчення слідів;

- яку мету переслідували учасники події, мотиви їх дій;

- протягом якого часу перебували учасники події на місці події. Вивчення і оцінка слідів (сліди частково механічно знищувалися або замивалися, створювалися штучні сліди);

- коли відбулася подія, яку розслідують. Оцінка характеру трупних плям, температура трупа, опалювальні й освітлювальні прилади, розташування постелі, їжі, інструментів; ніг, рук, недопалки тощо.

Огляд місця події здебільшого не можна нічим замінити або повторити. Проте певною мірою ті чи інші обставини, що не були встановлені під час огляду місця події, можна встановити шляхом проведення інших слідчих дій або додаткового чи повторного оглядів.

Проведення огляду місця події передбачає його підпорядкування певним принципам, до яких належать:

- **єдине керівництво оглядом.** Слідчому, який проводить огляд місця події, підпорядковуються всі інші учасники. Якщо справа дуже складна, то керівництво оглядом може взяти на себе прокурор, начальник слідчого відділу, прокурор-криміналіст. Керівник огляду відповідає за його проведення, повне і об'єктивне дослідження обстановки, фіксацію процесу та результатів огляду;

- **свочасність огляду.** Справа не терпить зволікань і виконується як слідча дія. Огляд проводять у будь-який час доби, а за несприятливих умов допускають його перенесення та продовження в денний час;

- **планомірність огляду.** Передбачається суворе дотримання криміналістичних рекомендацій щодо застосування тактичних та організаційних прийомів огляду (визначення межі, вихідної точки, послідовності дослідження території, які докази шукати тощо);

- **об'єктивність, всебічність та повнота огляду.** Всі ділянки, об'єкти, які так чи інакше пов'язані з механізмом події і несуть будь-яку інформацію, повинні виявлятися, фіксуватися, досліджуватися. Джерела інформації невидимих слідів вилучаються відповідно до механізму

уражаючої здатності був розроблений ще в 70-х роках минулого століття [1]. При цьому, експерименти з патронами кільцевого спалаху «Флобера» не проводилися, а критерій уражаючої здатності визначався винятково на основі дослідження проникаючих ушкоджень на тілі людини кулями патронів калібром від 5,6 до 9 мм.

З історичної довідки відомо, що у 1842 році французьким збройовим майстром Флобером був створений малокаліберний унітарний патрон, у якому як металевий заряд використовувався склад капсуля (гримучий склад), запресований у закраїну донної частини цільнотягнутої мідної гільзи. За способом займання він був патроном кільцевого запалення, або бічного вогню – для проведення пострілу при спусканні курка зброї, ударник вдаряв по закраїні гільзи збоку патронника. Довжина гільзи патрона Флобера складала близько 1,25 частки від калібру. Патрони виготовлялися трьох калібрів: 4, 6 і 9 мм. Перші два використовувалися для кімнатної (так званою салонної) тренувальної стрільби по мішенях. З патроном калібру 9 мм можна було тренуватися в полі і навіть полювати на дрібну дичину.

В даний час, випуск таких патронів продовжується деякими закордонними підприємствами. Так, патрон калібру 6 мм з металевою гільзою і круглою або циліндрично-конічною безболонковою кулею виробляється в Італії, Канаді, ФРН, Чеській Республіці. Цей патрон призначений для проведення пострілів на дистанції до 20 м. Маса кулі – 1,0 г, $V_0=250$ м/с, $E_0=3,3$ кгс·м. У тих же країнах виробляється аналогічний патрон калібру 9 мм з масою кулі 3,9 г, $V_0=225$ м/с, $E_0=10$ кгс·м. Крім того, там же виробляються і шротові патрони калібру 6 і 9 мм. Для калібру 6 мм $V_0=150$ м/с і 200 м/с, для калібру 9 мм, при масі снаряду 6,9 г, $V_0=180$ м/с, $E_0=11,3$ кгс·м. Під вказані калібри патронів промисловістю виробляються вкладні стволи, які призначені для використання в гладкоствольних мисливських рушницях 12, 16 і 20 калібрів. За цією групою патронів збереглася назва прізвища їх винахідника Флобера – патрони «Флобера».

На цей час в Україні найбільш розповсюдженими є короткі та довгі патрони «Флобер» кільцевого займання калібру 4 мм виробництва фірм Selier&Bellot (Чеська Республіка) та Dynamit Nobel (фабрика Rheinisch – Restfalische Sprengstoff A.G., Нюрнберг, Німеччина). Як і більшість вогнепальних набоїв, патрони «Флобер» також складаються з кулі, гільзи та порохового заряду (або піроскладу), що за конструктивними властивостями надає їм ознаки вогнепальних патронів.

При цьому, за кількісними відмінностями їх поділяють на два види: довгі і короткі. Вказані патрони відрізняються між собою за такими показниками, як загальна маса, довжина гільзи, склад металевого заряду і наявність або відсутність оболонки кулі. Діаметр куль однаковий: близько 4,2 мм, маса куль – 0,47-0,48 г. Кулі виготовлені зі сплаву на основі

розташування предмета та потерпілого в момент заподіяння ушкоджень; можливості зміни взаємного розташування предмета і потерпілого у процесі заподіяння ушкоджень; можливості заподіяння ушкоджень за обставин, викладених у постанові про призначення експертизи.

Найбільш результативним у даному випадку буде призначення комплексної експертизи з об'єднанням у її рамках зусиль фахівців з різних галузей спеціальних знань: судово-медичного експерта-танатолога, судово-медичного експерта-біолога, судово-медичного експерта-цитолога, експерта – фахівця в галузі медичної криміналістики, експерта, який спеціалізується на дослідженні мікрочасток.

Список використаних джерел

1. Барыгина А.А. Организация расследования серийных сексуальных убийств : [науч.-практ. пособ.] / А.А. Барыгина, В.И. Майоров. – М. : Юрлитинформ, 2011. – 280 с.
2. Експертизи у судовій практиці: [посіб.] / [Арсенюк Т.М., Беляк Ю.М., Бояров В.І. та ін.]; за заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.
3. Исаенко В.Н. Проблемы применения возможностей судебных экспертиз в расследовании серийных убийств / В.Н. Исаенко // Российский следователь. – 2005. – № 8. – С. 6-9.
4. Старушкевич А.В. Криміналістичний аналіз слідової картини місця вчинення сексуального вбивства / А.В. Старушкевич, В.І. Чеголя // Науковий вісник НАВСУ. – 2000. – Вип. 2. – С. 234-243.
5. Старушкевич А.В. Огляд місця події при виявленні невідомих, розчленованих і скелетованих трупів / А.В. Старушкевич // Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: [навч. посібн.] / [Бахін В.П., Клименко Н.І., Котюк І.І. та ін.]; за ред. Н.І. Клименко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 63-69.

Троп О.В.

ОЦІНКА КОНСТРУКТИВНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПАТРОНІВ «ФЛОБЕР», СПОРЯДЖЕНИХ 4 ММ КУЛЯМИ

Незважаючи на вирішеність багатьох сторін проблеми боеприпасів, без достатньої уваги залишився хоч і невеликий її сегмент, але той, який набуває значного поширення серед населення України в останній час – патрони «Флобер».

На території колишнього Радянського Союзу вказані патрони були відомі як патрони «Монтекристо». В Україні і країнах пострадянського простору спірним залишається питання про те, чи відносяться револьвери для відстрілу 4 мм патронів «Флобер» до категорії вогнепальної зброї [3], оскільки загальноприйнятий в криміналістиці мінімальний критерій

кримінального правопорушення та згідно з відображенням ними доказової інформації (сліди, запаху, мікрочастини нашарування);

– **застосування науково-технічних засобів** та суворе дотримання криміналістичних правил поведінки з матеріальними джерелами доказової інформації.

Відповідно до статей 71, 103, 104, 214, 237, 361 КПК України працівник експертно-криміналістичного підрозділу, залучений як спеціаліст до огляду місця події надає допомогу слідчому використовуючи свої спеціальні знання та навички для виявлення, закріплення та вилучення слідів і речових доказів:

– застосовувати необхідні техніко-криміналістичні засоби, призначені для виявлення, закріплення та вилучення слідів та речових доказів;

– звертати увагу слідчого на обставини, що пов'язані з виявленням та закріпленням доказів, надавати слідчому інформацію для використання в розшуку «за гарячими слідами»;

– давати пояснення з приводу спеціальних питань, які виникають при проведенні огляду;

– виявляти причини, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, і в установленому порядку надавати у відповідні інстанції пропозиції щодо їх усунення.

Дії слідчого при огляді місця події.

1. Визначення меж ділянки, яка підлягає огляду, та способу послідовного вивчення обстановки на місці події (попередній огляд місця події). При огляді великих територій, декількох приміщень до їх огляду додатково можна залучити іншого слідчого або декількох слідчих. Межі огляду місця події охоплюють місце, де відбувалась подія, тут можливо знайти сліди або предмети, пов'язані з нею, шляхи підходу і відходу правопорушника з місця події, місце засідки, де правопорушник чекав потерпілого, інші приміщення або ділянки місцевості, що також можуть бути носіями слідів кримінального правопорушення.

2. Доручити спеціалісту-криміналісту (ст. 71, 237 КПК України) провести орієнтуючу і оглядову фотозйомку місця події, а в цей час самому скласти чернетку схеми (плану) розташування об'єктів обстановки події.

3. Дати завдання учасникам слідчо-оперативної групи про проведення невідкладних і першочергових оперативних заходів.

4. Якщо для участі в огляді запрошений кінолог з собакою, забезпечити можливість її використання.

5. Після закінчення попереднього огляду приступити до ретельного огляду місця події, а саме: в першу чергу за допомогою спеціалістів оглянути, зафіксувати і вилучити предмети, на яких є сліди, що можуть зникнути або змінитися (наприклад, одорологічні сліди, харчові продукти зі слідами зубів або пальців рук, предмети – носії мікрочастин і т.п.); враховуючи зміни, які до прибуття слідчого могли внести в обстановку

місця події особи, котрі першими з'явилися на місці, необхідно:
а) звернути увагу на наявність негативних обставин; б) висувати і по можливості перевіряти версії, які виникли під час огляду.

6. Якщо необхідно, перервати тривалий огляд, то в протоколі огляду необхідно відмітити час початку і закінчення перерви.

При огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном (ч. 6 ст. 237 КПК України).

Фотозйомка на місці події як засіб його фіксації:

- загальної картини обстановки місця події;
- взаємного розташування об'єктів;
- окремих предметів і слідів, які відносяться до кримінального правопорушення.

Види фотозйомки:

1. Орієнтуюча – фотографування місця події з навколишньою місцевістю з метою встановлення його місце розташування відносно визначених орієнтирів.

2. Оглядова – фотографування безпосередньо місця події з метою фіксації загальної обстановки на місці.

3. Вузлова – фотографування найважливіших ділянок місця події з метою дати уяву про наявність і взаємне розташування предметів та слідів, які мають відношення до події кримінального правопорушення.

4. Детальна – фотографування окремих предметів або слідів для фіксації їх стану, зовнішнього вигляду та особливостей.

Застосування відеозапису при проведенні слідчої дії доцільне в таких випадках: а) якщо огляд розпочинається до закінчення фіксованої події, коли оглянута обстановка продовжує змінюватися (при пожежі); б) при терміновій необхідності усунути наслідки події, що тягне за собою зміну первинної обстановки (транспортні події, порушення правил техніки безпеки і т.п.); в) якщо зміна обстановки місця події необхідна для пошуку слідів кримінально-протиправних дій, речових доказів, г) коли для найповнішого аналізу зафіксованої дії і найкращою її сприйняття необхідно її відтворити у повільному або прискореному темпах; д) коли в зв'язку із несприятливими метеорологічними умовами (снігопад, дощ) або іншими причинами виникає небезпека зникнення або пошкодження слідів кримінального правопорушення і необхідна термінова фіксація всього їх

ушкодженнями, які знаходяться на них, вилучені фрагменти кісток зі слідами травмуючого впливу, а також одяг потерпілих. Гострі предмети, особливо колюче-ріжучі, колючі, рубаючі, залишають на ушкоджених об'єктах об'ємні рани – сліди з глибоким раневим каналом. Дослідження таких слідів по всій глибині раневого каналу (на м'яких тканинах, внутрішніх органах, кістках, хрящах) дозволяє встановлювати розміри, форму поперечного розрізу й кінцевої частини клинка, а також інші ознаки слідоутворюючого предмета.

Одержати відповіді в категоричній формі на питання про заподіяння ушкоджень на трупі і його одязі конкретним знаряддям за рахунок проведення дослідження експертом однієї спеціальності, як правило, важко. Більш інформативними й достовірними в цьому плані є результати комплексної експертизи з об'єднанням у її рамках зусиль фахівців з різних галузей спеціальних знань. Вивчена нами практика йде саме таким шляхом, що відповідно забезпечує позитивні результати ідентифікації знарядь убивств. Так, для встановлення питання про можливість заподіяння колото-ріжучих ушкоджень на трупі потерпілого і його одязі конкретним ножем необхідна участь: судово-медичного експерта-танатола (дослідження трупа); судово-медичного експерта-біолога (дослідження слідів крові на лезі або під накладками на рукоятці ножа); судово-медичного експерта-цитолога (дослідження клітин часток тканин і внутрішніх органів потерпілого, здатних залишитися на дрібних зазублинах леза ножа); експерта – фахівця в галузі медичної криміналістики (дослідження розмірних характеристик ушкоджень на трупі й одязі, наданого для дослідження ножа, слідів металу на краях ушкоджень); експерта, який спеціалізується на дослідженні мікрочасток (дослідження мікрОВОЛОКОН із тканини одягу потерпілого на лезі ножа).

При вивченні групи кримінальних проваджень про сексуальні вбивства, вчинені із застосуванням колючо-ріжучих, ударно-рубаючих знарядь необхідно звертати увагу на те, чи були досліджені ушкодження на трупах і одязі потерпілих і чи не встановлено при цьому збігу характеристик травмуючи знарядь. Необхідно вживати заходів до забезпечення збереження медичних препаратів з ушкодженнями для проведення при необхідності діагностичного й ідентифікаційного досліджень. На етапі встановлення винного інформація про характеристики знаряддя вбивства використовується як одна з пошукових ознак невідомого вбивці, у якого воно може перебувати [3, с. 8].

Отже, під час медико-криміналістичних досліджень по кримінальних провадженнях про сексуальні вбивства доцільно вирішувати питання спрямовані на встановлення: групи предметів до якої належить предмет, яким було заподіяно ушкодження (сліди); можливості заподіяні ушкоджень конкретним предметом; кількості предметів, якими заподіяні ушкодження; послідовності заподіяння ушкоджень; взаємного

груп у будь-якій послідовності) групи. Кожна з перелічених груп включає: трасологічні експертизи (дослідження ушкоджень, слідів, зброї, знарядь та предметів травми); експертизи вогнепальних ушкоджень (балістичні); експертизи з ідентифікації особи (остеологічні та антропологічні); мікрологічні експертизи (дослідження мікронашарувань та елементного складу об'єктів судово-медичної експертизи) [2, с. 195-196].

В процесі розслідування сексуальних убивств під час проведення трасологічних експертиз досліджуються ушкодження, заподіяні гострими (колючими, колюче-ріжучими, рубаючими), тупими предметами (знаряддями), сліди крові, виділень, відбитки зубів (людини чи тварини) тощо. Об'єктами медико-криміналістичного дослідження по даній категорії кримінальних правопорушень можуть бути також частки біологічного походження (м'які тканини, органи, кістки, оболонки) і небіологічні об'єкти (одяг, взуття, побутові речі тощо), на яких є ушкодження, нашарування та сліди від конкретної взаємодії з травмуючими предметами, знаряддями чи зброєю.

У низці випадків об'єктами є відображення слідів чи ушкоджень у вигляді словесно-мовних, графічних, фоторентгенографічних, математичних та інших моделей, зафіксованих у матеріалах кримінальних справ та медичних документах.

В процесі медико-криміналістичних досліджень, які призначаються під час кримінальних проваджень про сексуальні вбивства можуть вирішуватися питання спрямовані на встановлення: групи предметів до якої належить предмет, яким було заподіяно ушкодження (сліди); можливості заподіяні ушкодження конкретним предметом; кількості предметів, якими заподіяні ушкодження; послідовності заподіяння ушкоджень; взаємного розташування предмета та потерпілого в момент заподіяння ушкоджень; можливості зміни взаємного розташування предмета і потерпілого у процесі заподіяння ушкоджень; можливості заподіяння ушкоджень за обставин, викладених у постанові про призначення експертизи [2, с. 196].

Медико-криміналістична експертиза в процесі розслідування сексуальних убивств, особливо багатоепізодних (серійних), повинна призначатися в тих випадках, коли необхідно встановити: використання тих самих знарядь колючо-ріжучого, рубаючого, ударно-роздроблюючої дії, для вчинення групи вбивств; стереотипний спосіб заподіяння тілесних ушкоджень потерпілим по різних епізодах; особу потерпілого у разі виявлення його скелетованого, гнилісно-зміненого трупа, а також фрагментів розчленованого трупа [5, с. 63-68]. Позитивна ідентифікація слідів впливу травмуючих знарядь можлива на основі збігу їх розмірних та інших характеристик за результатами дослідження тілесних ушкоджень – слідів застосування таких знарядь. Об'єктами експертизи в таких випадках є, як правило, відділені від трупів жертв ділянки шкіри з

комплексу: е) коли місцем події є велика і складна територія.

Відеозапис дає можливість після фіксації обстановки місця події і перебігу слідчої дії одразу ж відтворити огляд та приєднати відеозапис до протоколу огляду.

Основним засобом фіксації результатів огляду місця події є протокол огляду, який повинен відповідати вимогам ст. 104 КПК України і повно відображати та містити детальний опис окремих слідів, інших обставин кримінального правопорушення. Усі виявлені об'єкти, предмети та обставини місця події повинні фіксуватися у протоколі точно у такому вигляді, в якому вони перебували на момент огляду і якими їх бачив слідчий. Якщо до обстановки місця події вносилися певні зміни, то факти внесення таких змін повинні бути встановлені шляхом проведення інших слідчих дій – допитами, експертизами тощо.

Протокол огляду місця події (ст. 104, 105, 106 КПК України) складається з трьох основних частин: вступної; описової; заключної.

У вступній частині протоколу зазначається: час і місце складання протоколу, посади та прізвища осіб, які проводили огляд або брали участь у його проведенні, прізвища та адреси понятих, підстави для проведення огляду та посилення на відповідні норми КПК, відмітки про роз'яснення учасникам огляду і понятим їх прав та обов'язків, умови в яких проводився огляд, час початку і закінчення його.

Описова частина містить відомості про загальну обстановку на місці події і всі фактичні дані, що стосуються провадження, викладені у тій послідовності, в якій вони були виявлені. Опис результатів огляду здійснюється від загального до окремого. Спочатку зазначається характеристика навколишньої місцевості, межі території, що підлягає огляду, загальна характеристика місця події, окремі сліди і предмети. Виявлені на місці події предмети та сліди описуються за такими правилами: вказується їх назва або найменування, місцезнаходження, розмір, форма, колір, загальні та окремі ознаки, взаємне розташування щодо визначених орієнтирів, способи виявлення та вилучення. У протоколі не потрібно характеризувати властивості об'єктів, які неможливо встановити безпосереднім спостереженням без експертного або лабораторного дослідження.

Заключна частина протоколу містить відомості про вилучені предмети та сліди, умови та методи їх фіксації (фото-, відеозйомка, дані про технічні умови і параметри зйомки) та вилучення (копіювання на дактилоплівку, виготовлення гіпсового зліпку, тощо). У цій частині протоколу зазначається наявність або відсутність зауважень та інших дій, вчинених слідчим.

Протокол підписує слідчий, а також поняті та інші учасники огляду. До нього можуть додаватися плани, схеми місця події, фотознімки, відеозапис тощо).

Волошин О.Г., Кравчук О.О.

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕЧАТОК І ШТАМПІВ

Застосування печаток має дуже глибоке коріння. Існує наука, яка займається вивченням печаток та їх історії. Наука називається – сфрагістика. Започаткував її М. Генекцій у 1709 році, а продовжили І. Гейман, який і дав назву цій науці «сфрагістика», Ф. Геркень, князь Гогенлоє-Вальденбург та інші.

Застосовуватись печатки почали дуже давно. Східні народи вже в давні часи застосовували печатки, переважно у Вавилоні та Єгипті, і користувались для цього твердим кольоровим камінням у формі циліндрів, жуків, чотирикутників, трикутників, на яких вирізались різні знаки. Навіть у Біблії згадується про використання печаток.

Від східних народів застосування печаток перейняли греки та римляни. Але на відміну від східних народів вони почали використовувати печатки-персні, які застосовувались до різного роду актів та документів. Племена, які поселилися на римських землях теж почали використовувати печатки, але загальним і постійним цей звичай став у XII ст. Печатка довгий час заміняла собою підпис, внаслідок чого набула великого значення. Для попередження підробки вживалися різного роду заходи. Прикладання печатки до найбільш важливих документів проводилось з особливою урочистістю. Як у римлян, так і у германців був звичай разом з померлим класти у гробницю його печатку-перстень.

Зберігалися печатки безпосередньо у власників, також були зберігачі королівських та державних печаток, які інколи носили їх на шиї.

Серед експертних досліджень традиційної криміналістики особливе місце займає техніко-криміналістичне дослідження документів, а саме відтисків печаток та штампів, які є одними з найважливіших реквізитів документів і посвідчують викладені у документах факти. З іншого боку, в залежності від способу їх виготовлення, печатки й штампи використовують для опечатування приміщень та поштових відправлень, тобто такі відбитки є свого роду засобами захисту документів від підробки і тому нерідко стають об'єктами експертного криміналістичного дослідження.

Печатки та штампи – це спеціально виготовлені в граверних майстернях або поліграфічних підприємствах кліше, що має встановлену форму, розмір, шрифт і відповідають певним зразкам. Їх виготовляють з каучуку або металу.

З розвитком науково-технічного прогресу відбулися істотні зміни у сфері виробництва печаток і штампів. Розширився спектр технологій їх виготовлення, що ґрунтуються, у першу чергу, на використанні сучасних матеріалів, устаткування і комп'ютерної техніки.

Вивчення практики проведених експертиз відтисків печаток та штампів показує, що способи їх підробки на документах в наш час дуже

причинного зв'язку з виявленими тілесними ушкодженнями; можливого стану алкогольного сп'яніння жертви; вживання загиблою наркотичних засобів чи токсичних речовин; виду їжі, й часу її приймання жертвою; зміни положення тіла після смерті; прижиттєвих ушкоджень в ділянці зовнішніх статевих органів загиблої, давнини їх заподіяння; наявності сперми в статевих шляхах, прямій кишці, порожнині рота жертви; наявності у загиблої венеричних захворювань; ознак знущання над трупом; наявності на тілі загиблої ушкоджень, заподіяних зубами людини.

5. В процесі розслідування сексуальних убивств доцільно також призначати експертні дослідження з використанням методів генотипоскопії [1, с. 212-213; 2, с. 200-203]. Такі експертизи дозволяють вирішити питання спрямовані на: встановлення походження крові, виділень людського організму від конкретної особи; об'єднання декількох аналогічних кримінальних правопорушень, якщо їх вчинила одна й та сама особа й залишила сліди біологічного походження; визначення приналежності виявлених у різних місцях частин трупа одному або різним тілам.

6. Кожний висновок експерта по кожному з епізодів багатоепізодних (серійних) сексуальних убивств необхідно ретельно вивчити. В актах судово-медичної експертизи, наприклад, варто звернути увагу на повноту проведення судово-медичного дослідження; вичерпний опис усіх наявних на трупі й на одязі трупа ушкоджень; узяття проб крові для визначення її групової приналежності; проведення гістологічного дослідження для визначення прижиттєвого або посмертного характеру тілесних ушкоджень; проведення дослідження на визначення наявності в крові трупа не тільки алкоголю, але й наркотичних, токсичних речовин. Таке вивчення необхідно для зіставлення й аналізу відомостей, наявних по різних епізодах серії, висунення версій про використовуване знаряддя вбивства, про способи нанесення ударів, про їх однотипність, про можливі професійні навички вбивці, для одержання вихідних даних для проведення інших слідчих (розшукових) дій. Крім того, таке вивчення допомагає вчасно виявити наявні «пробіли» у проведених експертизах з того чи іншого епізоду й при необхідності оперативно призначити проведення додаткової або повторної експертизи.

7. Судово-медичні експертизи у відділеннях судово-медичної криміналістики проводяться з метою визначення знарядь травми, їх деформації та ідентифікації на підставі вивчення ушкоджень на тілі, одязі, взутті потерпілого, а також ототожнення особи, визначення природи та елементного складу мікрооб'єктів, слідів, нашарувань, а також реконструкції ситуації, за якої були нанесені ушкодження.

Як правило, експертизи, які можуть бути проведені у відділеннях судово-медичної криміналістики, поділяють на діагностичні, ідентифікаційні, ситуаційні, комбіновані (поєднання трьох попередніх

Товтин С.В.

ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СЕКСУАЛЬНИХ УБИВСТВ

1. Під час розслідування сексуальних убивств обов'язково призначаються різного виду експертизи. Однією з важливих вимог при цьому є своєчасність призначення і проведення експертиз. Це зумовлено тим, що іноді проходить досить багато часу від вчинення сексуального вбивства до встановлення й затримання особи, яка його вчинила, а сліди кримінального правопорушення і речові докази, наявні в справі, стають або непридатними для дослідження, або взагалі втрачаються. Все це негативно позначається на можливості розкриття та розслідування сексуальних убивств особливо багатоепізодних (серійних). За цих умов для процесу доказування зростає значення різних видів судових експертиз.

Під час розслідування сексуальних убивств найчастіше виникає необхідність у проведенні різних криміналістичних експертиз (дактилоскопічної, трасологічної та ін.), а також медичної, біологічної, психологічної [1, с. 200].

2. Під час розслідування серійних убивств, бажано, щоб на місце виявлення трупів виїжджав один і той самий судово-медичний експерт. При огляді трупа необхідно: вилучити зразки вмісту всіх природних отворів організму, а також вмісту між зубами, промежини, низу живота. Як зразки для порівняльного дослідження повинні вилучатися взуття, одяг, інші предмети, які мали контакт з кримінальним правопорушником [4, с. 234-240].

3. Слідчий повинен використовувати надане йому законом право бути присутнім при судово-медичному дослідженні трупа. Це необхідно й для більш повного ознайомлення експерта з відомими вже обставинами вчиненого вбивства, які можуть бути взяті експертом до уваги при проведенні експертизи, для уточнення питань, які ставляться на вирішення експертизи, і для орієнтування самого слідчого в період до одержання експертного висновку.

4. В процесі формулювання питань експерту повинна враховуватися інформація, отримана під час експертних дослідженнях з інших епізодів серії вбивств. Нерідко неповнота поставлених питань зумовлює необхідність призначення додаткової або повторної експертизи.

Стосовно судово-медичної експертизи трупа перелік загальних питань, які обов'язково повинні ставитися перед експертом, відносно невеликий [1, с. 203-205; 2, с. 180-187]. Ці питання спрямовані на встановлення: причини смерті; давнини смерті; наявності тілесних ушкоджень на тілі жертви та їх тяжкості; їх локалізації, механізму і часу заподіяння; посмертності та прижиттєвості тілесних ушкоджень; давнини заподіяння прижиттєвих ушкоджень; послідовності заподіяння прижиттєвих ушкоджень; безпосередньої причини смерті та її прямого

різноманітні. Використання комп'ютерної техніки дає виробникам печаток і штампів унікальні можливості, які є недосяжними у випадках використання іншого обладнання, а саме: отримання високого ступеня захисту, точної передачі будь-яких геометричних розмірів, а також достатньо висока продуктивність (за одну годину роботи можна виготовити велику кількість однакових або різних печаток).

Сутність технологічного процесу полягає у створенні за допомогою комп'ютера малюнку печатної форми, а потім методом гравірування на лазер-гравері – флексографської форми (кліше).

В Україні найбільш поширеними є фотополімерні та гумові печатки, виготовлені методом вулканізації гуми.

Кліше, виготовлені фотополімерним способом, мають низку характерних ознак:

- виконуються з напівпрозорого еластичного матеріалу (фотополімеру), що може мати різні кольорні відтінки: рожевуватий, жовтуватий, зеленуватий та ін.;

- плавний перехід між рельєфно виступаючими друкованими елементами і підкладкою кліше;

- поверхня підкладки кліше відносно рівна, гладка; товщина підкладки по всьому полю кліше неоднакова;

- рельєфно виступаючі друковані елементи розташовані в одній площині, проте, мають неоднакову висоту (за рахунок різної товщини підкладки); краї в них чіткі, відносно рівні (в окремих знаках, особливо дрібних, спостерігається звивистість країв);

- у штрихах знаків спостерігаються заокруглені початки і закінчення штрихів; скоси і заокруглення кутів у місцях перетинання елементів знаків; овали можуть мати неправильну кутасту форму;

- малюнок літер відповідає малюнку літер комп'ютерного набору.

Розглядаючи спосіб виготовлення печаток (штампів), що ґрунтується на методі вулканізації гуми і каучуку варто зазначити, що такий процес виготовлення печаток складається з трьох основних етапів: зборка форми, одержання матриці і безпосереднє виготовлення гумового кліше.

Гумове кліше має низку характерних ознак, обумовлених технологією виготовлення та особливостями їх експлуатації:

- виготовляються з непрозорого еластичного матеріалу, як правило, чорного кольору – гуми, каучуку тощо;

- текст набирається шрифтом однієї гарнітури і кегля; між рельєфно виступаючими друкованими елементами і підкладкою кліше спостерігається плавний перехід;

- рельєфно виступаючі друковані елементи розташовані в одній площині, мають однакову висоту; краї в них чіткі, рівні, з яскраво вираженими кутами;

- малюнок літер відповідає малюнку літер типографського шрифту;

спостерігається збіг малюнка і розмірів однойменних знаків у словах, набраних шрифтом однієї гарнітури і кеглі; інтервали між літерами і словами рівномірні; фрагменти кліше симетрично розташовані відносно його підкладки; вершини й основа підкладки знаків розташовані вздовж лінії кола, рівнобіжних лініям рамок; повздовжні вісі літер розташовані за напрямком радіусів зовнішнього кола, у зв'язку з чим ці вісі повинні перетинатися в центрі відбитка.

Головною метою роздільного дослідження є виявлення індивідуальної сукупності ознак сумнівного відбитка (відбитків). Для цього вивчають загальні і окремі ознаки об'єкта. При цьому необхідно пам'ятати, що друкуюча поверхня однієї і тієї самої печатки (штампа) у різних відбитках відображається неоднаково, що зумовлено умовами нанесення відбитка. При роздільному дослідженні відбитків-зразків варто дотримуватися визначеної послідовності. Спочатку вивчають всі відбитки при слабкому натисканні, потім при звичайному, а наприкінці – отримані за інших умов. Такий порядок дослідження дозволить краще вивчити ознаки кліше, проаналізувати окремі ознаки і визначити їх ідентифікаційне значення. Найціннішими окремими ознаками печаток (штампів) є відхилення від нормального розташування літер у словах, викривлення рядків, дефекти у знаках.

Після роздільного дослідження експерт приступає до порівняльного дослідження відбитків, у процесі якого він порівнює виявлені на попередній стадії ознаки. Послідовність порівняння ознак об'єктів ґрунтується на загальних принципах порівняння – від загального до окремого. При порівняльному дослідженні експерт, як правило, використовує фотографічні методи: накладення, фотомонтаж знімків в одному масштабі тощо.

Далі експерт приступає до останньої стадії ідентифікації – дає оцінку співпадінням і розбіжностям. На цій стадії необхідно враховувати: достатність наданих матеріалів; ідентифікаційну значущість кожної ознаки окремо і всієї їх сукупності. Якщо були встановлені розбіжності, які не можна пояснити, експерт робить висновок про відсутність тотожності. А при недостатності виявлених ознак для категоричного висновку експерт може дати висновок у вірогідній формі або сформулювати неможливість вирішення поставленого питання.

До експертного висновку додається фотографічна таблиця з фотознімками загального вигляду документа; збільшені знімки сумнівних відбитків і відбитків-зразків (в одному масштабі) з розміткою співпадаючих (чи розбіжних) ознак; контрольні фотознімки та ілюстрації порівняння ознак способами накладення, суміщення зображень тощо.

Отже, необхідно зазначити, що знання сучасних способів виготовлення та підробки печаток, які ґрунтуються на новітніх досягненнях науки і техніки дозволить спрямувати роботу з вирішення

Проаналізувавши поняття «ексгумація трупа», яке має місце у юридичній літературі, вважаємо за доцільне його уточнення щодо конкретного місця, звідки проводиться виймання трупа.

Підставою для проведення ексгумації трупа є зібрані у справі дані, що зумовлюють необхідність проведення цієї процесуальної дії та прийняття слідчим відповідного рішення.

Експертні дії при проведенні ексгумації трупа включають підготовчий етап, який передбачає вивчення експертом матеріалів справ и, складання плану дій під час ексгумації та визначення слідчим кола осіб для участі у цій слідчій дії; ексгумацію трупа та проведення експертизи ексгумованого трупа. Про проведену слідчу дію складається протокол, до якого додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- і відеозапису, плани, схеми, відбитки та зліпки.

Список використаних джерел

1. Батюк О.В. Особливості використання криміналістичних моделей, прийомів та навичок при проведенні слідчих дій / О.В. Батюк // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 29-34.
2. Бахин В.П. Понятие, сущность и содержание криминалистической тактики : лекция для студентов и слушателей юридических вузов / В.П. Бахин. – Киев, 1999. – 268 с.
3. Бедрин Судебно-медицинские возможности исследования эксгумированного трупа. – Горький, 1978. – 51 с.
4. Галаган В.І. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ України : монографія / В.І. Галаган. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2002. – 300 с.
5. Головецький М.О. Тактика узнавання і впізнання під час досудового слідства : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / М.О. Головецький. – Х.: Національний університет внутрішніх справ, 2002. – 195 с.
6. Тагаєв М.М. Судова медицина : Підручник / За заг. ред. проф. О.М. Бандурки. – Х. : Факт, 2003. – 1172 с.
7. Кобилянський О.Л. Особливості правової регламентації використання цифрових зображень у розкритті та розслідуванні злочинів / О.Л. Кобилянський // Сучасні проблеми криміналістики. – 2010. – № 10. – С. 119-122.
8. Ковтуненко Л.П. Ситуаційна зумовленість тактики слідчих дій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Л.П. Ковтуненко. – Х.: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2008. – 20 с.

лікарем чи фельдшером у сільській місцевості;

– сумніви в дійсній причині смерті осіб – за нововиявленими обставинами, трупи яких були піддані первинному дослідженню;

– короткий і нечіткий опис тілесних досліджень;

– неповне і некваліфіковане дослідження трупа;

– нескерування необхідних об'єктів для лабораторних досліджень;

– протиріччя результатів експертизи матеріалам справи;

– заяви і скарги родичів чи сусідів покійного, які викликають підозру у вбивстві;

– зв'язок причин смерті з отриманою незадовго травмою;

– неправильне лікування і догляд;

– виявлення нових обставин, які потребують нових досліджень;

– перевірки результатів первинного дослідження трупа;

– впізнання захороненого трупа невідомої особи;

– усунення сумнівів у захороненні трупа конкретної особи;

– знайдення трупа (чи його останків), захороненого з метою приховання кримінального правопорушення чи в результаті проведених слідчих дій.

Для прийняття рішення про ексгумацію слідчим виноситься постанова про проведення цієї слідчої дії. У постанові викладаються:

– коротко обставини справи і розширено нові обставини, які спонукали до проведення ексгумації і судово-медичної експертизи ексгумованого трупа;

– вказується експерт, чи експерти, яким доручається ексгумація та подальша експертиза;

– перераховуються питання на які слідчий потребує відповіді;

– ознайомлює експерта зі справою;

– обговорює коло питань, які повинен вирішити експерт;

– визначають дату і час ексгумації.

У протоколі ексгумації вказується куди скеровується труп для первинної або повторної експертизи та кому вона доручається.

Об'єкти з трупа вилучаються для токсикологічного дослідження і скеровуються в судово-токсикологічний відділ бюро судово-медичної експертизи.

Після закінчення експертизи ексгумованого трупа його останки поміщаються в ту саму труну (якщо вона збереглася), чи у нову, транспортують під керівництвом слідчого і хоронять в ту саму могилу, якій при можливості надають той самий вигляд.

Протокол ексгумації підписують всі учасники даної слідчої дії.

Висновки. Таким чином, ексгумація трупа у кримінально-процесуальній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень являє собою процесуальну дію, яка проводиться відповідно до статті 239 КПК України з дотриманням правил статті 238 КПК України.

даної проблеми у позитивному напрямі, а саме:

– розробити і прийняти нові нормативні документи, які б регламентували порядок виготовлення печаток і штампів у відповідності з потребами часу;

– знизити кількість підробок документів;

– захистити громадян від можливостей підробки відтисків їх печаток;

– полегшити роботу спеціалістам з дослідження відтисків печаток і штампів при вирішенні діагностичних та ідентифікаційних завдань.

Ворошилов К.Ф.

ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ РОБОТИ СТРУКТУР МВС, ПРОКУРАТУРИ ТА СУДУ ІЗ БЮРО СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Згідно з п. 1.1 «Загальних положень» діючого на даний час Наказу № 6 від 17.01.1995р МОЗ України «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України»: «Судово-медична експертиза проводиться з метою дослідження на підставі спеціальних знань матеріальних об'єктів, що містять інформацію про обставини справи, яка перебуває у провадженні органів дізнання, слідчого, прокурора чи суду. Судово-медична експертиза виконується згідно з Законом України «Про судову експертизу», процесуальним законодавством, іншими законодавчими актами, міжнародними договорами та угодами про взаємну правову допомогу і співробітництво, що регулюють правові відносини у сфері судово-експертної діяльності, даною Інструкцією та нормативними документами, затвердженими наказом Міністерства охорони здоров'я (надалі МОЗ) України № 6 від 17 січня 1995р».

Основним завданням лікарів судово-медичних експертів є об'єктивне, науково-обґрунтоване (на підставі спеціальних знань у галузі медицини) виконання призначених судовими та слідчими органами судово-медичних експертиз та досліджень на підставі вивчення наданих ними матеріальних об'єктів (якими в судово-медичній експертизі є живі особи, трупи, речові докази: медична документація, біологічні об'єкти, одяг, предмети, якими наносились ушкодження та інше).

Правильна організація взаємної роботи слідчих та судових органів із бюро судово-медичної експертизи при проведенні судово-медичних експертиз, яка повинна базуватися ґрунтуватися на чинному законодавстві України, дає можливість отримати важливі докази (або необхідні дані) при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Практична взаємодія слідчих та судових органів із бюро судово-медичної експертизи повинна ґрунтуватися на таких основних законах України та відомчих наказах: 1) кримінальний кодекс України, 2) кримінальний процесуальний кодекс України, 3) закон України «Про

судову експертизу», 4) постанова № 8 від 30.05.1997р Верховного суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах», 5) Наказ № 6 від 17.01.1995р Міністерства охорони здоров'я України «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України», 6) наказ № 1095/955/119 від 28.11.2012р МВС, МОЗ, Генеральної прокуратури України «Про затвердження порядку взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та прокуратури України при встановленні факту смерті людини».

Зазначені закони та відомчі накази в деяких випадках досить чітко (наприклад, «Правила проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи», додаток до Наказу № 6 від 17.01.1995р), а в деяких не конкретно («Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень» додаток до Наказу № 6 від 17.01.1995р), регламентують діяльність лікарів судово-медичних експертів та їх взаємодію із судовими та слідчими органами.

Аналіз комісійних судово-медичних та комплексних експертиз, що проводяться у відділі комісійних судово-медичних експертиз КЗ КОР «КОБСМЕ», дає підстави вказати на такі основні недоліки у практичній діяльності судових та слідчих органів, лікарів судово-медичних експертів, які негативно впливають на взаємну роботу вказаних структур, та, відповідно, на якість виконання судово-медичних експертиз:

– недоліки з боку судових та слідчих органів: низький рівень загальнотеоретичної та практичної підготовки; незацікавленість у швидкому та об'єктивному розкритті кримінальних правопорушень або направленість розслідування на «визначений результат»; затримка у призначенні експертиз; неправильна постановка питань перед експертами; необґрунтоване призначення експертиз або призначення декількох експертиз з майже однаковими питаннями до різних експертних закладів; ненадання всіх необхідних об'єктів досліджень; необґрунтоване призначення експертиз до експертних установ із найбільшою чергою на їх виконання тощо;

– недоліки з боку лікарів судово-медичних експертів: низький рівень загальнотеоретичної та практичної підготовки експертів; неякісне виконання експертиз та досліджень; незацікавленість у об'єктивному виконанні досліджень та експертиз, або науково-необґрунтоване їх виконання «під бажаний результат».

До зазначених недоліків, як правило, призводять такі загальні фактори: низький рівень фінансування як правоохоронних органів, так й експертних організацій; неузгодженість законодавчих актів, відсутність необхідних відомчих інструкцій та методичних рекомендацій; відсутність належного контролю за діяльністю як правоохоронних органів, так й експертних закладів.

Узагальнюючи вищевказане, можна дійти висновків, що для

Список використаних джерел

1. Устинов А.И. Холодное оружие и бытовые ножи. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1978. – 132 с.
2. Кримінальний Кодекс України / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2001.
3. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів / МВС. – К.: 2009.
4. Лапта С.П. Якість експертного висновку як складова частина допустимості доказу / С.П.Лапта // Криміналістика XXI століття: Тези доповідей міжнарод. наук. – практ. конф., 25-26 листопада 2010 р. – Х.: Право. – С. 674-676.

Тибінка О.М.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСГУМАЦІЇ

Постановка проблеми. Якість кримінально-процесуальної діяльності з розслідування кримінальних правопорушень прямо залежить від досконалості правових норм, чіткого і конкретного врегулювання у чинному кримінально-процесуальному кодексі (КПК) процесуальних рішень, спрямованих на повне, всебічне і об'єктивне дослідження обставин справи та проведення при цьому необхідних слідчих та процесуальних дій. Дане положення стосується і такої процесуальної дії як ексгумація трупа.

Стан дослідження. Окремим питанням підготовки і проведення слідчих дій, пов'язаних з ексгумацією трупа присвячені роботи низки науковців: В.П. Бахіна, О.В. Бауліна, В.М. Бикова, С.М. Виноградського, Н.С. Карпова, С.М. Стахівського, М.Й. Кулик та ін. [1, 4, 5, 7, 8].

Мета роботи полягає у конкретизації поняття «ексгумація трупа», висвітленні основних процесуальних питань, пов'язаних з проведенням ексгумації, її етапів та підстав для її проведення.

Виклад основних положень. Згідно зі ст. 239 КПК України ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора. Ексгумація – це вилучення трупа з землі. (ex – з, humus – земля). В слідчій та експертній практиці під ексгумацією розуміють вилучення трупа з землі, могили, різноманітних склепів, усипальниць, саркофагів [6].

Ексгумації підлягають як трупи, яким робили розтин, так і трупи, яким його не зроблено, з метою виключення насильницької смерті, чи упізнання трупа невідомої особи, з метою створення належних умов для подальшого проведення огляду трупа, пред'явлення його для впізнання, експертного дослідження чи інших процесуальних дій [2, 3].

Підставами для ексгумації трупа є:

– підозри та заяви про насильницьку смерть осіб, які померли раптово і поховані без розтину – на основі свідцтва про смерть, яке видане

критеріїв, за якими би експерт міг відокремити «біле від чорного». Тобто, відносно експертизи холодної зброї було багато протиріч, тому часто все вирішував відвертий суб'єктивізм: один експерт вважав так, інший – абсолютно інакше.

Зараз ситуація істотно змінилася. З'явилося чітке розмежування клинкових виробів за довжиною клинка, його товщиною, твердістю, куту заточування та іншими критеріями, на які вже вільно можуть посилалися експерти, внаслідок чого вимальовується точніша картина. Методика передбачає декілька стадій дослідження. Перша стадія – це порівняльне дослідження, коли отриманий предмет порівнюють з натурними зразками і даними довідкової літератури. Після цього, якщо наданий на дослідження предмет за складом порівняльного дослідження і конструктивним особливостям відповідає холодній зброї, проводиться статичне випробування. Далі, якщо предмет за своїм призначенням і технічними характеристиками відповідає холодній зброї, проводяться динамічні випробування з метою визначення його придатності для ураження живої цілі.

Але діюча Методика має свої недоліки, які, на наш погляд, можуть кардинально змінювати результат дослідження. Наприклад, щодо проведення динамічних випробувань клинкових предметів для встановлення можливості неодноразового ураження цілі при застосування досліджуваного предмету (пристрою) типовим для найближчого аналога (аналогів) холодної зброї способом (способами). Клинкові предмети (пристрої) в залежності від характеру вістря та заточки леза випробовуються шляхом нанесення колючих, рублячих ударів та/або проведення експериментальних зрізів при дуже «цікавих» умовах, зокрема при використанні «максимальної сили ударів». Як на мене, очевидні відмінності показника сили за віковою, статевою ознакою особи, яка проводить дослідження [3].

Використання доказів, отриманих в ході кримінального провадження, є важливим етапом у процесі доказування. Немає сумнівів у тому, що докази, в тому числі і експертні висновки, на яких ґрунтується обвинувачення, повинні бути якісними. Якість експертного висновку встановлюється суб'єктом кримінального провадження у процесі його оцінки [4].

Тому, підводячи підсумки та враховуючи, що поняття «якість судової експертизи» має процесуальний (правовий) зміст, необхідно вдосконалювати, змінювати та доповнювати нормативно-правові акти, що регулюють проведення судових експертиз, для усунення суперечностей положень чинного законодавства, для підвищення професійного рівня судових експертів.

налагодження ефективної взаємодії органів слідства та суду з експертними організаціями (зокрема, бюро судово-медичної експертизи), необхідно проведення послідовних довготривалих змін у законодавчих актах, розробка конкретних відомчих інструкцій та методичних рекомендацій, належний рівень фінансування, зміни у системі навчання та підготовки кадрів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України.
3. Закон України «Про судову експертизу».
4. Постанова № 8 від 30.05.1997р Верховного суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах».
5. Наказ МОЗ України від 17.01.1995р № 6 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України».
6. Наказ МВС, МОЗ, ГП України від 28.11.2012р № 1095/955/119 «Про затвердження порядку взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та прокуратури України при встановленні факту смерті людини».

Гончарук Б.І.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВВЕЗЕННЯ, ВИГОТОВЛЕННЯ АБО РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ТВОРІВ, ЩО ПРОПАГУЮТЬ КУЛЬТ НАСИЛЬСТВА І ЖОРСТОКОСТІ

Аналіз ситуації, яка склалась свідчить, про зростання кримінальних правопорушень відносно особи, а саме: навмисних вбивств, нанесень тілесних ушкоджень, хуліганств та інших кримінальних правопорушень, в яких об'єктивною стороною є насильство, жорстокість, глум та зневага до людського життя та здоров'я. Всі ці кримінальні правопорушення вчинюються на фоні загального зростання напруги в суспільстві.

Показники зростання кримінально-протиправних діянь додатково підтверджують постулати віктимології, про те, що в наслідок морального падіння суспільства, зневаги до людського життя, відсутності моральних та етичних норм, підміни їх хибними судженнями про щастя в наживі, відсутність дієвого виховання дітей та молоді в сім'ях та навчальних закладах, постійне зображення сцен насильства та жорстокості на екранах телевізорів, в мережі Інтернет, методично зводять нанівець роботу правоохоронних органів по боротьбі з правопорушеннями та їх профілактиці [10, с. 46].

Проблема жорстокості і насильства виникла внаслідок тих негативних чинників, які вплинули на суспільство в кінці 20-го сторіччя, так звані «лихі 90-і», коли пройшла масова переоцінка цінностей, і сучасне покоління пожинає плоди розрухи, безробіття, бандитизму та загальної

байдужості один до одного коли інстинкт самозбереження та агресія перемагали над здоровим глуздом.

Інформаційне перевантаження жорстокістю і насильством суспільних відносин також виступає похідною даних кримінальних правопорушень. І саме на даний час гостро постала проблема, застосування норм кримінального судочинства в аспекті розповсюдження культу жорстокості і насильства.

На даний час в Україні утворився інформаційний вакуум стосовно визначення терміну культу жорстокості та насильства [9, с. 2].

Будь яка наукова література відносно даної проблематики відсутня. Вся джерельна база стосовно визначення ознак культу жорстокості насильства та жорстокості відсутня.

Думки вчених інколи діаметрально різняться між собою. Ці наукові суперечки додатково підігруються певними статтями та виступами в засобах масової інформації, які направлені більше на захист хибних тлумачень моральних норм, підміни їх поняттями свободи слова та демократії.

Але в першу чергу вони направлені не на моральний стан суспільства, а на отримання певної вигоди, використовуючи формулу «навіть маленький скандал приносить великі гроші».

Поряд з тим, час від часу в засобах масової інформації з'являються публікації, огляди та виступи з даної тематики в аспекті протидії розповсюдження культу жорстокості та насильства. Але вони не можуть в достатній мірі забезпечити понятійно-термінологічний апарат диспозиції статті 300 КК України, та методично закріпити діяльність експертів мистецтвознавців за даним напрямом.

В наслідок цієї ситуації експерт-мистецтвознавець, фактично спираючись на свої знання, власний досвід, на загальноприйняті норми поведінки в окремих, особливо резонансних випадках може провести мистецтвознавчу експертизу в сфері суспільної моралі за напрямом визначення ознак культу жорстокості та насильства.

Складність полягає в тому, що експерт має провести не стільки експертизу, скільки науково-пошукову роботу з обґрунтованими та логічними висновками доводячи свою правоту за кожний термін та вислів.

Внаслідок наукового та юридичного вакууму в проблематиці боротьби з розповсюдженням культу жорстокості та насильства, не має можливості напрацювати методи виявлення, фіксації та розслідування даного кримінального правопорушення.

В слідчих органах ще не напрацьована практика розслідування даного виду кримінального правопорушення. Програми підготовки слідчих, криміналістів та оперативних працівників, і досі немає розширеного вивчення кримінальних правопорушень в сфері суспільної моралі, та кримінальних правопорушень, де об'єктом правопорушень є культурні

рівнів належить криміналістиці, яка розробляє та пристосовує з інших галузей знання, різні рекомендації, прийоми, методи, методики.

Як галузь криміналістики дослідження холодної зброї являє собою складну систему наукового знання. Але до теперішнього часу цей вид експертизи викликає багато суперечливих думок. Так, наприклад, С.В. Бородин та А.Я. Паліашвілі відмічали, що в криміналістиці наукові основи експертизи холодної зброї відсутні. Це положення посилюється також недоліками в розробці правових питань, пов'язаних з холодною зброєю [1].

Звичайно, переміщення подібного роду виробів досить давно знаходиться під пильним поглядом органів правопорядку. Обіг холодної зброї продовжував і продовжує здійснюватися під впливом законодавчих або правових актів, що нерідко призводить до конфліктних ситуацій між продавцями, споживачами клинкової продукції і органами правопорядку.

Проведення судової експертизи холодної зброї регламентовано насамперед головним та основним документом – Конституцією України, від якої відштовхуються всі основні керівні документи. Далі йде такий важливий документ для усіх співробітників міліції, як Закон України «Про міліцію». Серед документів внутрішнього користування варто відмітити Положення про Експертну службу МВС України, введене в дію наказом від 09.08.2012 року №691, Закон України «Про судову експертизу» з поправками, і не менш важливий документ, розроблений спільно з Мінюстом – «Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів».

Юридично, наслідки незаконного поводження з холодною зброєю трактуються в Кримінальному Кодексі України, стаття 263 (Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами), пункт 2: «Носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів або іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням свободи на строк до трьох років» [2]. Проте трактування самого терміну «холодна зброя» в Кримінальному Кодексі, на жаль, недосконале і не охоплює усього спектру предметів, які можливо віднести до вказаної категорії. Тому в згаданій Методиці і в спеціальних документах, якими користуються експерти-криміналісти, є детальніші і конкретизовані поняття «холодної зброї».

Свого часу було багато дискусій на тему того, чи необхідно в нашій країні вводити таке поняття як «холодна зброя», адже в кримінальному законодавстві деяких країн, наприклад, існують статті, згідно з якими усі предмети, за допомогою яких вчинено вбивство, свідомо є обтяжуючими провини обставинами.

Стара методика, якою користувалися слідчі і експертні органи ще до 1999 року, мала дуже жорсткі рамки, і було дуже мало об'єктивних чітких

Список використаних джерел

1. Каткова Т.Г. Особливості розслідування злочинів, які посягають на нерухому культурну спадщину України / Т.Г. Каткова, О.М. Бандурка // Вісн. Акад. прокуратури України. – 2006. – № 4. – С. 38-43.
2. Каткова Т.Г. Організація діяльності Інтерполу в Україні щодо розшуку культурних цінностей / Т.Г. Каткова // Право і безпека. – 2006. – Т. 5(№3). – С. 22-25.
3. Каткова Т.Г. Особливості призначення експертизи культурних цінностей / Т.Г. Каткова // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Питання реформування кримінального судочинства» 25 листоп. 2005 р. – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2006. – С. 485-487.
4. Каткова Т.Г. Поняття культурної спадщини за міжнародним та українським законодавством / Т.Г. Каткова // Право і безпека. – 2005. – Т. 4 (№ 5). – С. 148-152.
5. Каткова Т.Г. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із посяганнями на культурну спадщину : практ. посіб. / Т.Г. Каткова, Т.В. Каткова. – Х. : Право, 2011. – 240 с.
6. Клименко Н.І. Криміналістика захищає національну культурну спадщину / Н. Клименко, С. Ципенюк // Право України. – 2002. – № 7. – С. 77-80.
7. Кримінальний кодекс України: прийнятий Верхов. Радою України 5 квіт. 2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131 (зі змінами та допов.).
8. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст). – К.: ПАЛІВОДА А.В., 2012. – 382 с.
9. Мацкевич И.М. Уголовно-правовой и криминалистический анализ основных составов преступлений, посягающих на предметы и документы, имеющие особую историческую, научную, художественную или культурную ценность / И.М. Мартыненко // Прокурорская и следственная практика. – 2003. – №3/1. – С. 124-138.

Сулима Г.О.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ

При проведенні досудового розслідування, а також під час судового розгляду, нерідко використовуються спеціальні знання у різних формах. При цьому основною формою їх використання є судова експертиза.

Провідна роль в ефективній діяльності правоохоронних органів усіх

цінності.

Поряд з цим можливо скористатись досвідом іноземних держав. Як приклад, в Німеччині, взагалі заборонено демонстрація крові у будь-якому вигляді. Окрім цього існує жорсткий поділ глядацької аудиторії за віком. В США теж застосовано норму поділу глядацької аудиторії за віком, хоча вона має більш ширший діапазон вікового цензу ніж в Німеччині. При цьому «цензура» чітко діє в державах з достатньо високим рівнем демократії.

Як вихід з цього становища є прийняття за основу критеріїв визначення ознак культу жорстокості та насильства, розроблених національною експертною комісією з питань захисту суспільної моралі, а саме:

1. Наявність прямих закликів до насильства і жорстокості (письмові, друковані, або виконані в електронному вигляді, усні твори, фотографічні зображення, рекламні сюжети, анонси, повідомлення та інше з написами, що містять такі заклики); звукозаписи, кіно-, відеопродукція, інші технічні записи зображень, що рухаються (комп'ютерні ігри тощо), або сюжет твору, насичений демонстрацією (описом) сцен насильства та жорстокості.

2. Зображення (відтворення) насильства та жорстокості подається в ореолі позитивного відношення до нього, що спонукає до його наслідування, а не осуду.

3. Показ (опис) в натуралістичній формі нанесення фізичних ушкоджень людському тілу та будь-якій живій істоті (різани та вогнепальні рани, відтинання органів або частин тіла тощо).

4. Нагнітання жаху, з використанням художніх засобів мистецтва, або без них, смакування мук, приниження та натуралістичних подробиць страждання без ознак на художню, соціальну чи психологічну цінність твору.

5. Демонстрація (опис) фізіологічних реакцій організму на ушкодження чи біль (мученицька міміка, крики, стогін, страждання, кров, агонія тощо).

6. Натуралістична демонстрація (опис) в дії різноманітного реманенту для катування.

7. Знущання над трупами.

8. Деталізація зображення сцен суїциду.

9. Використання спеціальних професійних засобів та способів, які посилюють ефект достовірності, реалістичності, документальності насильства [11].

Матеріал, який досліджується не повинен відповідати усім критеріям одразу, але повинен відповідати більш ніж одному.

Для розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 300 КК України, важливе значення мають такі елементи криміналістичної

характеристики, як: особа кримінального правопорушника, спосіб вчинення, сліди кримінального правопорушення, предмети, які містять доказову базу розслідування.

Підбиваючи підсумок, варто зазначити, що в умовах глобалізації суспільства ефективна протидія поширенню творів, що пропагують культ насильства і жорстокості можлива тільки за умов: широкого застосування правоохоронними органами сучасних методів виявлення і розслідування такої кримінально-протиправної діяльності; політичної волі керівників держав щодо посилення протидії таким проявам; узгодження законодавства та практики його застосування у різних державах з тим, щоб кримінальні правопорушники не могли користуватися відмінностями у національних системах покарання; створення міжнародним співтовариством глобальної мережі співробітництва у протидії таким кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел

1. Денисов С.Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської моралі (ст.ст. 210, 211, 211' КК 1960 р.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / С.Ф. Денисов. – К., 1996. – 186 с.

2. Зав'ялов С.М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. / С.М. Зав'ялов. – К., 2005. – 23 с.

3. Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України / Затверджена Наказом МВС України 09.08.2012 № 686. – 13 с.

4. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень / Затверджена Наказом МВС України 14.08.2012. № 700. – 6 с.

5. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події / Затверджена Наказом МВС України 19.11.2012 № 1050. – 19 с.

6. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року: офіційне видання. – К.: Право, Українська Правнича Фундація, 1996. – 54 с.

7. Кримінальний кодекс України: Чинне зак-во зі змінами та допов. на 18 січня 2011 р. / Україна. Закони. – К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 174 с.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст). – К.: ПАЛІВОДА А.В., 2012. – 382 с.

Зазначені обставини встановлюються та доказуються при провадженні окремих слідчих (розшукових) дій. Так, при огляді місця події необхідно особливу увагу приділити зруйнованій частині об'єкта культурної спадщини, відокремленій частині об'єкта (скульптури, брами, скарби та ін.), які можуть бути вивезені кримінальними правопорушниками. Спеціаліст з питань охорони культурної спадщини, який бере участь в огляді місця події, надасть слідчому необхідні пояснення щодо стану об'єкта до і після знищення чи руйнування, а також допоможе в пошуку речових доказів на місці події та оточуючій території. Відомості, отримані під час огляду місця події, мають бути перевірені та уточнені допитами свідків – працівників об'єктів культури, де зберігаються культурні цінності, працівників органів охорони культурної спадщини.

Допит підозрюваних у тактичному відношенні залежить від інформації, отриманої на місці події, ситуації затримання, свідчень потерпілих та свідків, пояснень спеціалістів. До загальних криміналістичних рекомендацій щодо тактики проведення обшуку варто додати необхідність пошуку і вилучення водолазного спорядження та спеціального обладнання пошукової техніки (георадари, металошукачі), що використовуються «чорними археологами» при посяганні на археологічні пам'ятки та щойно виявлені об'єкти спадщини. Також, необхідно організувати на початковому етапі розслідування пошук викрадених металевих частин зруйнованих пам'ятників шляхом перевірки пунктів прийому чорних та кольорових металів та виявлення осіб, які займаються таким кримінально-протиправним способом отримання грошових коштів. Типовою слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні кримінальних правопорушень проти культурної спадщини є слідчий експеримент, який проводиться з метою перевірки на місці показань осіб, які допитані у справі (свідків, підозрюваних), наприклад, для перевірки показань осіб, які брали участь у незаконних розкопках та руйнуванні об'єктів культурної спадщини. При розслідуванні кримінальних правопорушень проти культурної спадщини найчастіше призначаються *судово-будівельна та археологічна експертизи*, також можливе призначення мистецтвознавчих, вибухотехнічних та інших видів експертиз [3, с. 485-487].

Важливим є міжнародне співробітництво щодо захисту культурних цінностей регламентоване Інструкцією про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень, яка визначає порядок та особливості взаємодії з правоохоронними органами зарубіжних держав під час проведення слідчих (розшукових) дій з окремих категорій кримінальних правопорушень, зокрема у сфері боротьби з посяганнями на культурні цінності та предмети антикваріату [2, с.22-25].

свідчать про купівлю культурної цінності або право її вивезення за межі держави; знаряддя та технічні засоби вчинення кримінального правопорушення проти спадщини; наявність допоміжних засобів вчинення кримінального правопорушення; при посяганні на об'єкт підводної спадщини – водолозного спорядження; при посяганні на об'єкт, де зберігаються культурні цінності, – каталогів та реєстрів культурних цінностей, спеціальних предметів, за допомогою яких можна винести культурну цінність (туба, планшет, папка, кейс тощо); наявність матеріальних слідів на місці кримінального правопорушення та прилеглий до нього території; відокремлені частини архітектурних та декоративних деталей на пам'ятках архітектури та садово-паркового мистецтва, зруйновані димоходи у приміщеннях тощо; документи, які свідчать про перебування культурної цінності у Державному реєстрі національного культурного надбання України, віднесені до Музейного та Архівного фондів України, до недержавної частини Музейного фонду України тощо, а також у реєстрах культурних цінностей іноземних держав; виписки із Державного реєстру нерухомих пам'яток України (об'єкт національного або місцевого значення, його історична довідка); відомості про поставлення нерухомого об'єкта культурної спадщини на облік; наявність охоронного договору між власником нерухомої пам'ятки та органом охорони культурної спадщини України або його відсутність; вид та розмір заподіяної шкоди; відомості про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; наявність співучасників кримінального правопорушення: їх кількість; анкетні відомості кожного; місце проживання та рід занять; роль співучасників у вчиненні кримінального правопорушення (виконавець, організатор, посібник, підбурювач); механізм дій кожного учасника; наявність на одязі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, при них або в їх помешканні слідів та знарядь кримінального правопорушення чи його частин (мікрочастки, вилучені з місця кримінального правопорушення; частки ґрунту на взутті та в транспортному засобі з місця події тощо); наявність кваліфікуючих ознак кримінальних правопорушень; винність особи у вчиненні кримінального правопорушення; алібі підозрюваних; обставини, які впливають на ступінь та характер відповідальності обвинувачених, а також інші обставини, що характеризують їх особистість; відомості про інші кримінальні правопорушення, які пов'язані з посяганням на культурну спадщину; компенсація шкоди винними; причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; де, коли та ким у даному або інших регіонах раніше були вчинені кримінальні правопорушення таким самим способом; місце перебування в момент вчинення кримінального правопорушення та після нього осіб, які являють оперативний інтерес; відомості про осіб, які виявили кримінальне правопорушення.

9. Кузнецов В.В. Злочини проти громадського порядку і моральності: практ. посіб. / В.В. Кузнецов. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2007. – 160 с.

10. Кучанська Л.С. Поняття та система злочинів проти моральності у кримінальному праві України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. / Л.С. Кучанська. – Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2007. – 212 с.

11. Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції, що пропагує культ насильства та жорстокості // Затверджено рішенням Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі 20.04.2010 № 3, Протокол від 20.04.2010 № 26-10-К.

12. Рябчинська О.П. Проблеми кваліфікації розповсюдження творів, що пропагують культ насильства та жорстокості / О.П. Рябчинська // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 11. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – 2001. – С. 492-495.

Горбач-Кудря І.А.

ПРО ПИТАННЯ НАЯВНОСТІ МОНТАЖУ ТА ЙОГО ОЗНАК У ЦИФРОВИХ ЗАПИСАХ

Цифровий запис, замінивши аналоговий, незаперечно став невід'ємним як джерело доказів у кримінальному процесі. Проте поява нових об'єктів дослідження в експертизі звуко- та відеозаписів жодним чином не вплинула на перелік питань у постановках про проведення експертизи (дослідження). Актуальність заявленої теми обумовлена плутанинами та суперечностями, що виникають між ініціаторами проведення експертного дослідження і судовими експертами в частині вирішення питань про наявність (відсутність) монтажу та його ознак у цифрових записах. Об'єктом розгляду у доповіді є природа такого явища, як монтаж у цифрових записах, предметом – проблемні питання, що пов'язані з відсутністю інформатизації судово-експертної діяльності в цьому аспекті. Мета формулюється як визначення основних проблемних моментів при вирішенні експертом питання наявності монтажу та його ознак у цифрових записах і тлумаченні ініціатором проведення експертних робіт отриманих висновків.

У ДСТУ 2737–94 термін «монтажування», що є перекладом з російської мови слова «монтаж», визначається як «об'єднання двох чи більше частин однієї або кількох раніше записаних фонограм (відеограм, відеофонограм) шляхом перезаписування, за яким можуть вноситися зміни у записувану інформацію і може змінюватись черговість фрагментів» [1, с. 79].

Галашина О.І., розглядаючи монтаж з юридичного боку і

ототожнюючи його з процесом фальсифікації, зазначає, що це штучно сконструйований на фонограмі мовленнєвий твір, що містить викривлену інформацію про фіксований акт мовленнєвої комунікації [2, с. 5].

Каганов О.Ш. об'єднує вищенаведені погляди на сутність монтажу, проте зазначає, що експерт має право відповідати лише на питання про наявність (відсутність) на фонограмі його ознак або змін, внесених у процесі запису або після нього. Свою думку він обґрунтовує тим, що поняття монтажу передбачає навмисність, визначення наявності якої не входить до компетенції експерта-криміналіста [3, с. 136].

Отже, представлені погляди свідчать про відсутність чітких наукових позицій у тлумаченні поняття «монтажу».

У Великому тлумачному словнику української мови на позначення описуваного явища наводяться два слова: монтування та монтаж. Монтування тлумачиться як «дія за значенням монтувати, монтаж» [4]. Монтаж визначається так: «1) Складання та встановлювання різних машин, конструкцій, споруд за певними планами й кресленнями. 2) Добір і з'єднування окремих частин фільму, літературного або музичного твору тощо в одне художнє та змістове ціле.» [4]. При призначенні експертизи звуко- та відеозаписів доречним є вживання терміну «монтаж» і розуміння його як добір та з'єднання окремих частин фонограми ([відеограми / відеограм, відео-фонограми / відео-фонограм]) в одне ціле – нову фонограму-копію ([відеограму-копію, відео-фонограму-копію]).

Монтування цифрових записів може здійснюватися різними способами, а саме: з формуванням монтажних переходів електронним шляхом, з використанням методів і засобів автоматизації та в автоматичному режимі за програмою без участі оператора. За кожним з цих видів для нової фонограми будуть властиві такі ознаки: порушення цілісності наданого на носії матеріалу, наявність в ньому ознак копіювання та ознак монтування (електронного, автоматизованого або автоматичного).

Питання наявності (відсутності) монтажу у цифрових записах є діагностичним завданням, що вирішується експертом за наведеними критеріями сукупно. В цьому аспекті недоречним є винесення ініціатором експертизи звуко- та відеозапису питання про наявність (відсутність) у речових доказах ознак монтажу (монтування), оскільки за наявності хоча б однієї такої ознаки, експертом буде винесено категоричний позитивний висновок. Однак це не буде ще свідчити про те, що речовий доказ є змонтованим, сфальсифікованим.

Вибір методів дослідження для вирішення питання про наявність (відсутність) монтажу у цифровому записі залишається за експертом (спеціалістом) у кожному конкретному випадку та з врахуванням того, що висновок проведеної експертизи повинен бути повним, ясним, обґрунтованим і не викликати сумніву в його правильності [5, с. 15].

рекомендацій у цьому напрямі займалися і продовжують займатися такі відомі вітчизняні та закордонні вчені як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, Л.Г. Відонов, І.О. Возгрін, А.Ф. Волобуєв, В.К. Гавло, В.І. Гаско, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Т.Г. Каткова, Н.І. Клименко, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмичов, В.Г. Лукашевич, Г.А. Матусовський, М.В. Салтевський, М.О. Селіванов, В.В. Тищенко, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та багато інших.

Спираючись на їх дослідження, а також діюче законодавство та судово-слідчу практику можна визначити такі організаційно-тактичні основи розслідування кримінально-протиправних посягань на культурну спадщину.

Об'єкт культурної спадщини – визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їх частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність.

Кримінальна відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з посяганням на культурну спадщину передбачена низкою норм Кримінального кодексу України [7].

При розслідуванні даного виду кримінальних правопорушень необхідно насамперед визначити обставини, що належать встановленню та доказуванню, а саме: об'єкт кримінально-протиправного посягання (державна, комунальна чи приватна власність); предмет посягання; час вчинення посягання (рік, місяць, дата, година, хвилини); погодні умови (ясно, похмуро, дощ, сніг, вітер, туман, ожеледиця, температура повітря); місце вчинення посягання; найменування та призначення об'єкта (частини території), де було вчинено кримінально-протиправне посягання, його загальна характеристика; наявність та умови охорони об'єкта; шляхи та засоби підходу до місця кримінального правопорушення та відходу; наявність, стан та характеристика основних і додаткових доріг, які пролягають поряд із місцем події; наявність контрольно-пропускних пунктів міліції, пунктів централізованої охорони ДСО, постів ДАІ, інших об'єктів культури, ринків торгівлі антикварними речами, зібрань колекціонерів, антикварних магазинів, пунктів прийому металобрухту; засіб вчинення кримінального правопорушення; відомості, які свідчать про підготовлені до кримінального правопорушення дії; збір відомостей про умови евакуації працівників закладу культури та дії працівників охорони у разі надзвичайної ситуації; створення кримінально-протиправної групи; розподілення ролей між її учасниками; планування кримінально-протиправної діяльності; підбір місця «відстою», збуту викраденого; придбання (виготовлення) підроблених документів, які

Список використаних джерел

1. Баянов А.И. Информационное моделирование в тактике следственных действий. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Баянов А.И. – М., 1978. – 24 с.
2. Волчецкая Т.С. Ситуационное моделирование в расследовании преступлений. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Волчецкая Т.С. – М., 1991. – 23 с.
3. Грановский Г.Л. О моделировании и математических методах исследования в криминалистической экспертизе / Г.Л. Грановский // Проблемы социалистической законности на современном этапе развития советского государства : тезисы доклад. межвуз. науч. конф. (октябрь 1968 г.). – Харьков : Харьк. ун-т, 1968. – С. 258-260.
4. Густов Г.А. Моделирование при расследовании преступлений : метод. реком. / Г.А. Густов. – Л. : Инст-т усовершен. след. работ. при Прокуратуре СССР, 1989. – 16 с.
5. Клаус Г. Кибернетика и философия / Г. Клаус. – М. : Иностранная лит., 1963. – 531 с.
6. Коршунов А.М. Отражение, деятельность, познание / А.М. Коршунов. – М. : Политиздат, 1979. – 216 с.
7. Лузгин И.М. Моделирование при расследовании преступлений / И.М. Лузгин. – М. : Юрид. лит., 1981. – 152 с.
8. Маркс К. Сочинения . – 2-е изд. – М. : Госполитиздат, 1954 - 1981. – Том 23 / К. Маркс, Ф. Энгельс . – М. : Институт Марксизма-Ленинизма при ЦК КПСС, 1960. – 907 с.
9. Матвеев А.А. Использование экономической информации при выявлении и предупреждении организованных преступлений : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09. / Матвеев А.А. – Нижний Новгород, 1999. – 208 с.
10. Ратинов А.Р. Вопросы следственного мышления в свете теории информации / А.Р. Ратинов // Вопросы кибернетики и право. – М. : Наука, 1967. – С. 180-199.

Страшко Д.С., Іерусалимов І.О.

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Збереження культурної спадщини українського народу від кримінально-протиправних посягань в умовах світової глобалізації, економічної кризи та становлення нашої державності – складне завдання, виконання якого залежить перш за все від правоохоронних органів, органів охорони культурного надбання та усього суспільства в цілому.

Проблеми захисту культурної спадщини розглядаються, зокрема, й в рамках науки криміналістики [6, с. 71-78]. Розробкою криміналістичних

Отже, вирішення питання наявності (відсутності) монтажу у судово-експертній діяльності – це діагностичне завдання, що полягає у підтвердженні чи спростуванні факту добору та з'єднання окремих частин фонограми ([відеограми / відеограм, відео-фонограми / відео-фонограм]) в одне ціле – нову фонограму-копію ([відеограму-копію, відео-фонограму-копію]). Критеріями, за якими проводиться відповідне експертне дослідження, є порушення цілісності наданого на носії матеріалу, наявність в ньому ознак копіювання та монтування (електронного, автоматизованого або автоматичного). Отримані результати лише за комплексного підходу та сукупного оцінювання дозволяють експерту (спеціалісту) виносити категоричний висновок про наявність (відсутність) монтажу у цифровому записі.

Список використаних джерел

1. Записування і відтворення інформації. Терміни та визначення: ДСТУ 2737-94. – [Чинний від 31.08.94]. – К.: Держстандарт України, 1994. – 160 с.
2. Лингвистические методы выявления признаков монтажа фонограмм: пособие / [Галяшина Е.И., Панасюгина Л.Е., Михеева И.А., Алешина В.А.]. – М: ЭКЦ МВД России, 2005. – 104 с.
3. Каганов А.Ш. Криминалистическая экспертиза звукозаписей / Александр Шлемович Каганов. – М.: Юрлитинформ, 2005. – 272 с.
4. Великий тлумачний словник української мови. – Режим доступу до ресурсу:
<http://www.lingvo.ua/uk/http://www.lingvo.ua/uk/Search/uk-uk/>
5. Красюк І.П. Судово-експертна діяльність. Довідник для експертів / І.П. Красюк. – К.: Державний науково-дослідний центр МВС України, 2002. – 320 с.

Жидкий Д.В.

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ОВС ЗБОКУ ЗМІ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Сьогодні довіра населення до засобів масової інформації набагато більша, ніж до співробітників органів внутрішніх справ, тому навіть недостовірні точка зору, опублікована чи висвітлена на телебаченні, сприймається населенням як така, що відповідає дійсності. Для подолання негативного впливу ЗМІ на населення та привернення громадськості до співпраці в теперішній час органами внутрішніх справ влаштовуються, насамперед, такі заходи:

– запроваджені «гарячі» телефонні лінії, за якими в ОВС України приймаються дзвінки від громадян за заявами та скаргами;

– проводяться персональні зустрічі керівництва ОВС України у громадських приймальнях;

– регулярно проводяться прес-конференції співробітників ОВС із представниками ЗМІ за результатами діяльності міліції або у випадку, коли відбулися резонансні події, які хвилюють суспільство;

– налагоджуються зв'язки з телерадіоканалами з метою висвітлення діяльності ОВС України з власними кореспондентами в ефірі провідних мас-медіа;

– створюються власні інтернет-сайти Головних управлінь та управлінь МВС України в регіонах, вищих навчальних закладів.

Безперечно, органи внутрішніх справ співпрацюють із громадськістю, яка є масовим споживачем інформації. Тому до специфіки стосунків підрозділів органів внутрішніх справ із населенням та ЗМІ, можна також віднести й те, що представники ОВС об'єктивно породжують відносини позитивного характеру із довірою та співпрацею або відносини напруженості та конфліктності.

На нашу думку, зараз головним завданням органів внутрішніх справ є розвиток відносин рівноправності у взаємній діяльності із засобами масової інформації. Адже оцінкою взаємодії ОВС із громадськістю є довіра громадян, їх бажання допомоги у разі необхідності, в тому числі інформаційної підтримки роботи співробітників міліції.

Необхідність взаємодії ОВС із ЗМІ є засобом оптимізації діяльності кожної з цих систем: для ЗМІ це можливість удосконалення інформування суспільства про боротьбу зі злочинністю, зокрема забезпечення необхідної відкритості у діяльності органів внутрішніх справ та формування, що важливо, правової культури населення, а для ОВС – спосіб отримання допомоги від населення та засіб пошуку нових джерел інформації для реалізації своїх функцій.

Отже, за нашим переконанням, отримання та використання органами внутрішніх справ інформації, яка дозволяє ОВС України швидко та професійно виконувати свої функціональні обов'язки, а також забезпечує подальшу профілактику правопорушень, є і залишається проблемним питанням в організації діяльності міліції.

По-перше, отримання певного комплексу інформації від громадян та через ЗМІ не завжди можна вважати достовірною. Тут треба вміти відмежовувати плітки й сенсаційні трюки представників мас-медіа від інформації, яка дійсно має оперативний інтерес.

По-друге, ЗМІ не йдуть на бажану співпрацю з органами внутрішніх справ через те, що мас-медійний простір в Україні має комерційну основу, що означає плідну співпрацю за наявності виключно фінансової підтримки з боку ОВС України. Останні не мають на сьогодні достатнього фінансування з боку держави, аби забезпечити собі належний «промоушн» (позитивний піар). Безкоштовно ЗМІ висвітлюють тільки

маючи інформацію про спосіб маскування або про склад учасників прогнозувати характер можливих документальних невідповідностей в економічній інформації.

Процес побудови моделі організованої кримінально-протиправної діяльності по конкретному провадженню складається з таких етапів: перший – побудова загальної моделі організованої кримінально-протиправної діяльності в сфері економіки; другий – побудова типової моделі, третій – побудова робочої моделі по конкретному провадженню [9, с. 115].

Загальна модель організованої кримінально-протиправної діяльності показує елементи з якої вона складається й загальні механізми функціонування. Для її розробки використовується інформація, яка перебуває в синтаксичному стані, що характеризує сліди діяльності організованих кримінально-протиправних груп. Така модель є основою для побудови подальших уявних моделей [9, с. 115].

Типова модель має вищий ступінь конкретизації й конструюється щодо кримінальних правопорушень у певній галузі або на окремому об'єкті. Теоретично вона повинна відображати всі можливі варіанти вчинення кримінального правопорушення на даному об'єкті, визначати теоретичні межі пошуку й визначати його напрям. Побудова типової уявної моделі здійснюється на основі вивчення загальної моделі організованої кримінально-протиправної діяльності, однак, поряд із цим, використовується інформація як у синтаксичному, так і в семантичному стані, що відображає сліди діяльності й сліди дій учасників кримінально-протиправних угруповань [9, с. 116].

Робоча уявна модель по конкретній справі будується на основі типової моделі й усієї наявної інформації по справі, у тому числі й у прагматичному стані. Під час її розробки й перевірки виявляються й фіксуються сліди діяльності, дій і рухів.

Побудувати робочу модель допомагає знання про типову модель, що служить основою для побудови першої. Шляхом відмежування малоімовірних або цілком неможливих у цьому випадку варіантів вибудовується та система, яка і становить робочу модель. До неї входять лише ті з можливих ситуацій, які характеризуються найбільшою ймовірністю в даних умовах. На початковому етапі їх може бути кілька. Наприкінці ж процесу розслідування в справі вони або зовсім не підтверджуються, якщо кримінальне правопорушення не відбулося або залишається тільки одна робоча модель, яка відповідає об'єктивній дійсності й правильно її відображає.

Отже, побудова і використання уявних моделей організованої кримінально-протиправної діяльності є цілком науково обґрунтованим і перспективним методом розслідування такої діяльності у сфері економіки.

матеріалів практики й прогнозування, створювати модель, яка передбачає різні запасні варіанти.

Повертаючись знову до цієї моделі (або до іншої, якщо можливості першої вичерпані), оперативний працівник може одержати нові відомості про документальні носії слідів кримінального правопорушення, вчиненого даним способом, і конкретних особах, які його вчиняють (вчинили або готують), і відомості про інші категорії осіб, які перебувають в кримінально-протиправному зв'язку, без яких не можливе вчинення кримінального правопорушення даним способом. Цим самим відомості про оригінал будуть розширюватися. Подальше використання можливостей моделювання підкаже комплекс подальших заходів щодо документування кримінально-протиправних дій учасників організованої кримінально-протиправної групи [9, с. 112].

Ступінь ймовірності знань про об'єкт за допомогою використання широких можливостей моделювання постійно підвищується. Шляхом оцінки інформації методом дедукції й індукції встановлюються різного роду зв'язку як між властивостями однієї моделі, так і між окремими моделями. Тому встановлення за відображеннями у моделі невідомих властивостей оригіналу з більшим ступенем ймовірності можна зробити шляхом: а) вивчення властивостей оригіналу, відображених у даній моделі (на цій основі з урахуванням оцінки інформації, яка надійшла, можна виявляти або прогнозувати інші властивості, що можуть бути причиною або наслідком кожної з відомих властивостей); б) зіставлення між собою властивостей однієї моделі; в) виявлення зв'язків між елементами різних моделей або всіх моделей у цілому; г) виявлення інформації про шукані властивості, відображені в інших моделях.

Можливість моделювання організованої кримінально-протиправної діяльності за слідами, які залишаються кримінальними правопорушниками в системі економічної інформації, безпосередньо обумовлена особливостями структури останньої, а також процесом її формування й розподілом конкретних облікових операцій (від складання первинних документів до формування фінансової звітності). Вчинення економічного кримінального правопорушення неминуче призводить до утворення множинних, як правило, взаємозалежних інформаційних невідповідностей (слідів), у яких склад учасників кримінального правопорушення знаходить своє дзеркальне відображення. Це пов'язане з використанням взаємозв'язків між способом маскування й складом учасників кримінального правопорушення. Способи маскування правопорушниками своїх дій залежать від функціональних можливостей членів певної організованої групи. Використовуючи даний зв'язок, являється можливим за характером виявлених невідповідностей встановлювати конкретних учасників кримінального правопорушення й способи маскування ними своїх кримінально-протиправних дій і, навпаки,

сенсаційні події, здебільшого такі, що дискредитують міліцію та всю систему ОВС загалом, адже така інформація забезпечує високі рейтинги та відповідно високий попит на інформаційну продукцію будь-якого роду: друкованого видання, телеканалу тощо. Адміністративно-командними методами міліція вже не може впливати на ЗМІ, директивним способом нав'язуючи розповсюдження вигідної їй інформації, як це було у радянські часи.

Сьогодні суспільство вже давно живе в умовах свободи слова. Процес побудови взаємовідносин із ЗМІ має динамічний характер, якому властиво змінюватися залежно від того, в якому середовищі відбувається побудова відносин, які є умови для успішного протікання процесу, які фактори заважають відбуватися процесу взаємодії, що потрібно змінити заради отримання позитивного результату. Вирішення проблеми полягає в удосконаленні форм, напрямів і методів взаємодії органів внутрішніх справ із засобами масової інформації.

На нашу думку, форми взаємодії органів внутрішніх справ із ЗМІ – це такі організаційно-правові засади побудови процесу взаємовідносин із засобами масової інформації, які використовуються суб'єктами цієї взаємодії для ефективного використання можливостей один одного у досягненні спільної мети.

Вважаємо, що всі форми взаємодії ОВС із засобами масової інформації можна поділити на: форми прямої (безпосередньої) взаємодії; форми непрямої (опосередкованої) взаємодії.

Форма прямої (безпосередньої) взаємодії ОВС із ЗМІ визначається, насамперед, самою сутністю взаємовідносин. Мається на увазі те, що взаємодія – це процес контакту двох суб'єктів, які діють один з одним безпосередньо, не залучаючи до стосунків третіх осіб. Така форма взаємодії досить широко використовується в органах внутрішніх справ зараз. До неї відносимо:

- проведення інтерв'ю;
- проведення брифінгів, прес-конференцій, зустрічей, «прямих» телефонних ліній;
- проведення виступів у закладах освіти, трудових колективах та громадських організаціях;
- акредитація журналістів при ОВС;
- організація сумісних практичних заходів при реалізації оперативними підрозділами ОВС спецоперацій відкритого характеру, виїзди на місця подій представників ЗМІ у складі чергових частин ОВС;
- організація професійних курсів для навчання журналістів основам правоохоронної діяльності;
- використання можливостей ЗМІ у розшукових цілях та розповсюдження відомостей про небезпечних злочинців та прикмети викраденого;

- проведення спільних іміджевих акцій ОВС із ЗМІ (конкурсів, ток-шоу);
- спільне обговорення проблем профілактики кримінальних правопорушень.

До непрямих форм взаємодії ОВС із ЗМІ відносимо такі:

- організація для розміщення в ЗМІ соціальної реклами правоохоронної спрямованості (брошур, листівок, інформаційних матеріалів щодо способів запобігання правопорушенням та кримінальним правопорушенням);
- складання договорів про співпрацю ОВС із провідними ЗМІ;
- запровадження спеціальних рубрик у провідних ЗМІ про діяльність міліції;
- вивчення громадської думки про результати праці міліції з населенням;
- організація реагування на критичні виступи у ЗМІ, підготовки аналітичних оглядів для керівництва МВС України;
- налагодження співпраці ОВС із ЗМІ у реагуванні на запити, скарги та звернення громадян;
- налагодження надання ОВС правової допомоги населенню через ЗМІ;
- залучення через ЗМІ громадян до вирішення спільних проблем ОВС;
- організація Інтернет-сайту ОВС України;
- організація зворотного зв'язку.

Треба зазначити, що такий перелік прямих та непрямих форм взаємодії органів внутрішніх справ із ЗМІ не є вичерпним, оскільки повсякденна співпраця цих двох суб'єктів передбачає пошук та використання нових форм взаємовідносин, які дозволяють діяти з максимальною результативністю.

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що інформаційна підтримка органів внутрішніх справ України з боку громадськості на сьогодні майже відсутня. Інформація, яка отримується співробітниками ОВС України від населення, не є стабільним та достовірним джерелом у запобіганні та протидії правопорушенням. На сьогодні органи внутрішніх справ опановують нові форми та методи співпраці з громадськістю через засоби масової інформації, які направлені на відновлення та розвиток співпраці з населенням в правоохоронних інтересах. Тому на адміністративно-правовому рівні необхідні такі нормативно-правові акти, які б, по-перше, дієво регулювали існуючі відносини взаємодії ОВС із ЗМІ, сприяли досягненню цілей, поставлених перед органами внутрішніх справ та засобами масової інформації; по-друге не обмежували свободу слова та дозволили чітко відстоювати позицію держави.

Створення ідеальної моделі являє собою складний розумовий процес, який складається з декількох етапів: перший – на основі наявної в суб'єкта інформації й поставлених завдань будується модель об'єкта; другий – вивчення моделі; третій – перевірка й коректування моделі, перенесення отриманих знань на об'єкт дослідження [4, с. 4]. Цей процес здійснюється суб'єктом дослідження безупинно, отриманий результат під час попередньої перевірки моделі є основою для побудови перетвореної моделі, і так відбувається доти, поки не буде отримана достовірна модель, вивчення якої дасть нам нове знання про об'єкт [5, с. 14]. Отже, побудова уявної моделі відноситься до так званого динамічного моделювання.

Щоб побудувати модель, яка буде «працювати», необхідно правильно визначити які саме елементи досліджуваного об'єкта вона повинна відображати. При цьому дані елементи повинні становити систему суб'єкта, яка цікавить об'єкта. Тому модель організованої кримінально-протиправної діяльності в сфері економіки повинна відображати: учасників кримінального правопорушення, їх особистісні характеристики й можливості, пов'язані із займаною посадою й виконанням функціональних обов'язків; предмет кримінально-протиправної замаху; способи підготовки, безпосереднього вчинення й маскування кримінального правопорушення; відтворення кримінально-протиправної діяльності; місце, час і факти кримінально-протиправних дій; сліди, які залишаються при вчиненні кримінального правопорушення в економічній інформації; розміри вчиненого у вартісному вираженні [9, с. 107-108].

Доцільно говорити про загальну модель організованої кримінально-протиправної діяльності в сфері економіки й про моделі окремих її елементів.

Правильний підхід до використання можливостей моделювання організованої кримінально-протиправної діяльності полягає у тому, щоб розглянути її як цілісний процес, як щось досить обмежене, внутрішньо завершене. Значну увагу необхідно зосередити на змістовній частині такого моделювання, попередній типізації, питаннях структурування досліджуваних явищ. Це дозволить розглядати моделювання зазначеної діяльності з позицій системного підходу, націленого на координацію, інтеграцію різних видів діяльності й різних наук, які її досліджують [9, с. 111-112].

Модель повинна орієнтувати оперативного працівника на прогнозування його майбутніх дій з вивчення оригіналу. Неправильна оцінка складної криміногенної ситуації загрожує не тільки втратою часу й сил, але й можливості запобігти неприємним наслідкам від не передбаченої поведінки кримінального правопорушника [9, с. 112].

Для обґрунтування дій оперативного працівника в тій чи іншій ситуації необхідно спочатку змоделювати можливі варіанти самої ситуації й тільки потім, на основі наукового осмислення минулого досвіду,

створеної матеріальної або ідеальної системи, яка відтворює й заміщає досліджувану кримінальну подію або окремі ситуації й обставини її здійснення, а також ситуації й обставини її розслідування [2, с. 12].

За своєю природою ідеальні моделі передують матеріальним, це пояснюється тим, що при побудові будь-якої моделі вона повинна спочатку виникнути в голові суб'єкта моделювання, який повинен передбачати можливі результати своєї діяльності й обрати або створити саме таку модель, яка відповідає пропонованим вимогам і допоможе виконати поставлені завдання. Свого часу К.Маркс зазначав, що «найгірший архітектор від найкращої бджоли відрізняється тим, що, перш ніж будувати осередок з воску, він уже побудував його у своїй голові. Наприкінці процесу праці виходить результат, який вже на початку цього процесу був в уяві людини, тобто ідеально» [8, с. 189].

На сучасному етапі розвитку науки ще неможливо дати однозначного вичерпного визначення уявного моделювання, оскільки його природа досить складна. Однак науковці виділяють певні характеристики, які повинна мати уявна модель: а) розробляється для виконання конкретного пізнавального завдання, головним чином, за допомогою опосередкованого дослідження об'єктів; б) являє собою систему уявних елементів; в) при наявності певних умов отримана при вивченні моделі інформація може оцінюватися як ймовірне або достовірне знання; г) надає можливість здійснення різних перетворень у формі уявного експерименту, порівняння з чуттєво сприйнятими фрагментами дійсності, аналізу й синтезу; д) може бути виражена в матеріальній формі у вигляді схеми, плану, малюнка, макета, формули, опису; е) у пізнанні виконує функції відображення, інтерпретації фактів, наочного вираження уявлень, заміни оригіналу, опосередкованого джерела інформації [7, с. 75].

Уявні моделі є образно-понятійними уявленнями різних систем. Вони «являють собою результат відображення у свідомості слідчого (судді) досліджуваного (керованого) об'єкта або хід майбутніх дій суб'єкта, який пізнає» [1, с. 6].

Уявна модель є, в першу чергу, моделлю інформаційною, слугує для одержання й накопичення необхідної інформації про досліджуваний об'єкт, а також змістовною, оскільки відображає властивості об'єкта на чуттєво-раціональному рівні. У ній знаходять висвітлення як якісні, так і кількісні характеристики об'єкта. Вона допомагає впорядкувати отриману інформацію й дозволяє пояснити й оцінити якості об'єкта пізнання. При цьому вона є моделлю версійною, оскільки допускає різне тлумачення цього об'єкта. Однак з розвитком моделі, наприкінці дослідження вона формує достовірне уявлення про нього [1, с. 6-9]. Так, на думку А.Р.Ратінова, «під час розслідування мають справу з двома типами інформаційних моделей: ймовірнісними й достовірними. Перші служать засобами пізнання, другі – його результатом і метою» [10, с. 191].

Зарічна Л.П.

ВПЛИВ НАУКОВИХ ДОСЯГНЕНЬ НА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

З метою розкриття кримінальних правопорушень, встановлення осіб невідомих трупів, осіб, які перебувають у розшуку, в НДЕКЦ при ГУМВС України в Київській області активно використовується автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система АДІС «ДАКТО-2000», за допомогою якої формується колекція слідів пальців рук та дактилокарт, а також проводиться їх автоматизована перевірка.

На даний час на обліку АДІС «ДАКТО-2000» перебуває 913110 дактилокарт, з яких: 173298 дактилокарт, які поставлені на облік в Київській області та 13919 слідів пальців рук, вилучених з місць нерозкритих кримінальних правопорушень на території Київської області. До автоматизованої дактилоскопічної системи вміщено 204 дактилокарти невідомих трупів, 1715 дактилокарт на іноземних громадян та осіб без громадянства, 69 дактилокарт і 26 реєстраційних карток зі слідами рук безвісно відсутніх громадян.

За результатами перевірок слідів за дактилотекою та дактилокарт за слідотекою, які були здійснені в 2011 році розкрито 169 кримінальних правопорушень та встановлено 18 осіб невідомих трупів.

Проаналізувавши вищевикладене варто зауважити, що робота, яка проводиться з використанням АДІС «ДАКТО-2000» експертами сектору дактилоскопічних досліджень є значним внеском та допомогою для оперативних підрозділів МВС у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень. Але, на жаль, в деяких випадках через незадовільну якість дактилоскопічних карт та несвоєчасність їх направлення фахівці не можуть зробити висновок щодо причетності конкретної особи до кримінального правопорушення чи власника сліду, який був виявлений при ОМП. Тому беззаперечно важливим моментом є підвищення якості дактилоскопіювання та оперативності передачі інформації для її негайної перевірки.

Тому для належної організації роботи між підрозділами зі встановлення осіб невідомих трупів, розшуку безвісно відсутніх громадян, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень в НДЕКЦ при ГУМВС в Київській області встановлено FTP – з'єднання СТКЗР МВ та РВ області із сервером, який розташований в Центрі. FTP – з'єднання працює за допомогою програми Total Commander. Це дозволяє зменшити час, витрачений на направлення слідів, вилучених при ОМП для перевірки за допомогою АДІС «ДАКТО-2000».

Що ж стосується якості дактилокарт, то зазвичай вона бажає бути кращою. Це залежить як від навичок особи, яка здійснює дактилоскопіювання так і від фізіологічних властивостей особи, яку

дактилоскопіюють. Традиційно ця процедура здійснюється за допомогою типографської фарби та валика, інколи штемпельної подушки. Але поступово на зміну «традиціям» приходять нові технології.

В цьому питанні на допомогу експертам прийшли науковці. Ними було розроблено спеціальний дактилоскопічний «живий» сканер. Робота цього приладу полягає у скануванні поверхні пальців та долонь рук із подальшим створенням електронних дактилокарт. Як приклад розглянемо таку модель як: «Папілон ДС-45М». Він підключається до базового комп'ютера, призначений для плоскої прокатки пальців, зняття контрольних відбитків (відбитки 4-х пальців кожної руки і відбитки великих пальців), відбитків долонь та їх бічних поверхонь (відбитки «письменника»). Сканер сертифікований в ФБР США в липні 2010 року. Чутлива поверхня сканера має еластичне покриття. Оптична схема дозволяє отримувати відбитки високої якості навіть з вологих рук. При скануванні на вбудований LCD-дисплей виводяться одержувані дактилоскопічні зображення, а також інформація про черговість прокатки, якість відбитка і повідомлення про помилки.

Дане конструктивне рішення забезпечує:

– зручність контролю процесу прокатки і зняття відбитків (оператор не переводить погляд на монітор базового комп'ютера, повністю концентруючи увагу на сканері);

– можливість створення окремого місця дактилоскопіювання (сканер встановлюється на відстані до 5 м від комп'ютера). Для контролю введення текстових даних і фотографування оператор використовує базовий монітор, для контролю дактилоскопіювання – дисплей сканера. При такій організації роботи особа, яку дактилоскопіюють не підходить до робочого столу оператора і не має можливості бачити вміст столу та екрану.

Час сканування одного відбитка займає не більше 5-ти секунд.

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що впровадження у практичну роботу дактилоскопічного сканера надасть можливість покращити якість дактилоскопічних карт, підвищити швидкість обробки та передачі інформації, а також своєчасної постановки на облік, що в свою чергу сприятиме оперативному розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень за гарячими слідами.

Якісні зміни, що відбуваються в криміналістиці сьогодні, спрямовані на вдосконалення та впровадження новітніх досягнень сучасної науки й техніки, які сприятимуть інформатизації судово-експертної діяльності.

Список використаних джерел

1. Хахановський В.Г. Проблеми та перспективи використання автоматизованих дактилоскопічних систем у боротьбі зі злочинністю / В.Г. Хахановський // Криміналістичний вісник. – 2002. – Вип. 3.
2. Шумейко О.О. Аналіз сучасних автоматизованих дактилоскопічних

що вона щодня демонструє подібні ситуації.

Управлінська діяльність у своїх проявах багатогранна. Це і люди з їх волею та інтелектом, і знання, і інформація, і технічні засоби. Усе це утворює комплексне соціально-психологічне явище. Можна отримувати великий об'єм інформації, але не уміти через відсутність знань і технічних засобів її обробляти. Тільки зважене, збалансоване введення в дію усіх елементів управлінської діяльності здатне надавати їй раціональність і ефективність.

Акцент на психологічні аспекти управлінської діяльності дозволяє підійти до розуміння управління як складного механізму психологічної взаємодії між людьми. Виходячи з цього, сформувалися різні по початкових посилках концепції людських відносин, урахування яких важливий в процесі управлінської діяльності. Тільки знання і урахування в службовій діяльності особливостей психології спілкування, індивідуально-психологічних характеристик співробітників, психотехніки і прийомів, створюють умови для раціонального і ефективного управління.

Старушкевич А.В.

МЕТОД КРИМІНАЛІСТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

В останні десятиліття метод моделювання став одним з найефективніших методів пізнавальної діяльності людини. Широке використання моделювання як одного з методів формалізації знання знаменує новий етап у розвитку наук – перехід від накопичення й опису фактів до їх абстрактно-теоретичного вивчення та узагальнення.

В останні роки помітним стало проникнення моделювання в юридичні науки. Поступово цей метод впроваджується в сферу кримінального судочинства, у якій накопичений певний досвід створення кібернетичних і комп'ютерних інформаційних моделей для найбільш ефективного виконання різноманітних криміналістичних завдань.

Початково криміналістичні моделі мали вигляд тільки копій або зліпків досліджуваних об'єктів, а з розвитком науки криміналістики змінювалися й уявлення про якісні характеристики моделей, які використовувалися під час виявлення й розслідування кримінальних правопорушень. Сьогодні вони представлені досить широким спектром найрізноманітнішого характеру: «від моделей-макетів місць подій до моделей у вигляді математичних формул на папері» [3, с. 258].

Науковці та практики до моделювання вдаються у ситуаціях, коли безпосереднє дослідження об'єктів неможливо або недоцільно [6, с. 31].

Вдалим вбачається визначення криміналістичної моделі як штучно

удосконаленні експертної практики, в проведенні організаційних заходів. Такий підхід дозволяє бачити переважно зовнішнє в управлінні, регулювати його правовими актами, проводити велику кількість організаційних заходів. Проте він не розкриває соціальної і психологічної суті управління, його специфічного місця і ролі в службовій діяльності особового складу.

Управлінський вплив, завжди містить в собі точну мету і напрями руху до неї. Окрема людина може управляти своєю соціальною активністю. Але для того, щоб група здійснювала ефективні скоординовані вчинки і дії, потрібне колективне визначення загальних цілей і шляхів їх реалізації, підпорядкування спільно намічених поведінці кожного з членів групи. Це означає, що управлінський вплив, повинен містити в собі організаційний момент для наряду і практичного здійснення взаємодії людей. В управлінні також розвиваються психоаналітичні процеси самовизначення - самовираження - самоствердження - самореалізації - саморегуляції.

Ефективна управлінська діяльність припускає у своєму складі наявність мотивуючих і контрольних дій, спрямованих на підвищення надійності виконання поставлених завдань. Як у процесі, так і після закінчення яких-небудь видів робіт, керівникові необхідно дати адекватну оцінку фактично виконаному, виявити несприятливі відхилення від мети і пов'язані з цим негативні наслідки, виявити нові, раніше невраховані можливості і резерви.

Виконуючи свої повсякденні обов'язки, керівник звертається до різних категорій посадовців, начальників різного рангу, співробітників. Крім того, у керівників експертних управлінь додалася велика кількість зовнішніх функцій, у тому числі, взаємодія з іншими службами, правоохоронними органами, фондами, громадськими організаціями, державними і політичними діячами. Аналіз показує, що усі дії з виконання цих функцій характеризуються високою різноманітністю, супроводжуються безліччю ділових і міжособових контактів з людьми як усередині, так і поза організаційною системою, характеризуються швидкою зміною подій, різноманітним виконуваним діям. Це обумовлює необхідність наявності у керівника розвинених комунікативних здібностей і знань основ ефективного спілкування.

Під комунікативною компетентністю розуміються знання і можливості особи встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, у тому числі і з підлеглими. Найяскравіше комунікативні здібності проявляються при вирішенні службових питань, при вирішенні міжособових конфліктів, в інших особово-значущих ситуаціях спілкування. Невдачі в процесі комунікації формують негативний досвід, який породжує прагнення уникати подібних ситуацій в майбутньому, проте специфіка діяльності керівника експертного органу і полягає в тому,

систем / О.О. Шумейко, С.О. Прокопов // Криміналістичний вісник. – 2002. – Вип. 3. – С. 94-95.

3. Експертні системи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.expert-market.kiev.ua/ru/catalog_Expert_equipment/rubric_852.

Заруцький В.А.

ЗМІНИ НОВОГО КПК, ЯКІ ТОРКНУЛИСЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТІВ

Ухвалений Верховною Радою України 13 квітня 2012 року новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), що набрав чинності з 19 листопада 2012 року відзначається активними дискусіями серед науковців, практиків-юристів та інших заінтересованих представників громадськості.

Цей нормативно-правовий акт повністю змінює судову та слідчу процедуру в країні та може стати орієнтиром подальшого реформування правової системи в частині процесуального законодавства, системи правоохоронних органів, судів та інших сфер суспільних відносин з метою найефективнішого забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини, громадянина. Новий КПК містить чимало нововведень, і в першу чергу покликаний зрівняти права захисту та обвинувачення в кримінальному процесі, оскільки принципово іншими стають підходи до процедури оцінки доказів винуватості особи.

Однією з новацій нового КПК є підходи до використання спеціальних знань, засобів і методів обізнаних осіб як джерела інформації, що надає сторонам кримінального провадження значно ширших можливостей доказування завдяки результатам судової експертизи. На реалізацію одного з загальних принципів чинного КПК – змагальності сторін, що гарантує рівні права сторонам кримінального провадження у наданні такого доказу як висновок експерта. Згідно з чинним КПК експерта може залучати як сторона обвинувачення, так і сторона захисту, для отримання нових доказів на основі використання спеціальних знань.

Так, статтями 242 та 243 чинного КПК – експертиза проводиться за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання; та, що сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого, відповідно. Крім того, частиною другою статті 243 нового КПК встановлено, що сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової.

Зі змісту статті 244 Кодексу відомо, що експерт може бути залучений

слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадку відмови слідчого, прокурора у задоволенні клопотання.

Судячи з вище описаних статей стає зрозумілим, що під час судового розгляду як доказ може бути надано одночасно два висновки виконані різними експертами, в різний час, з одних і тих самих питань, як за дорученням сторони обвинувачення, так і зі сторони захисту. У разі залучення експерта стороною захисту самостійно або за її клопотанням слідчим суддею необхідно розуміти, що на вирішення експерту можуть бути поставлені багато додаткових питань, що не стосувалися об'єкта дослідження, а також не вирішувались під час проведення експертизи, призначеної стороною обвинувачення, які можуть відіграти важливе значення для кримінального провадження та в подальшому впливати на результат судового розгляду. Такий поворот забезпечує повноту дослідження усіх матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи.

В чинному КПК також суттєво змінено визначення поняття висновку експерта та його змісту, а саме статтею 101 зазначено, що висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи, а також, що він не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирокі.

Стаття 102 містить перелік основних, всезагальних складових змісту висновку експерта, серед яких пунктом 6 зазначено, що у висновку повинно бути зазначено докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка, а також якщо при проведенні експертизи будуть виявлені відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких не ставилися питання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку.

Варто зазначити, що під час оцінки судом двох висновків з аналогічних питань, складених різними експертами, які можуть бути подані як стороною обвинувачення, так і стороною захисту, та у разі їх часткового розходження, питання застосування експертом методів матиме вирішальне значення для врахування та покладення результатів експертизи в основу рішення, в подальшому прийняті рішення по справі.

Позитивним нововведенням у чинному КПК є скасування дослідчої перевірки матеріалів по вчиненому кримінальному правопорушенню, що вирішило багаторічні питання дискусій про можливість призначення експертизи до порушення кримінальної справи. Якщо раніше підставою проведення експертизи була постанова органу дізнання та слідчого, яка

комунікативна компетентність, набуває усе більш чіткий зміст.

Метою вивчення управління в експертних підрозділах є цілеспрямована підготовка професіоналів, зайнятих управлінням в цій структурі. У сучасний період розвитку суспільства управлінська діяльність в правоохоронних органах, ґрунтується лише на досвіді й інтуїції керівників, вже не може гарантувати досягнення успіхів у службовій діяльності як їх самих, так і підлеглих ним виконавців.

Нині з'явилася потреба у підготовці керівників, що відповідають вимогам сучасного суспільства. Особливу роль тут грає рівень сформованості тих професійно-значущих якостей, що впливають на успішність професійної управлінської діяльності. Через це майбутні керівники обов'язково повинні своєчасно набувати необхідний обсяг сучасних управлінських знань, умінь і навичок, а діючи – постійно підвищувати рівень своїх теоретичних знань і удосконалювати наявні уміння і навички в галузі соціальної і юридичної психології.

Вивчення основ управління повинно сприяти тому, щоб у керівників виникло усвідомлене розуміння і стійка внутрішня потреба в постійному самостійному набутті управлінських знань, умінь і навичок; раціоналізації функцій управління в межах компетенції; в аналізі практики управління; вивченні і поширенні передового досвіду.

Управлінська і навчально-виховна практика сьогодні як ніколи потребують нових високоефективних технологій і рекомендацій по роботі з кадрами. Вивчення цих проблем і впровадження їх в практичну діяльність дозволить перетворити виховну роботу, морально-психологічне забезпечення на високотехнологічний процес, спрямований, зрештою, на якісне виконання вирішуваних експертними підрозділами завдань, підвищення рівня професійної діяльності.

Як відомо, правоохоронна діяльність відноситься до такого виду діяльності, в якому без організованої, цілеспрямованої і ефективної взаємодії співробітника експертних органів з іншими учасниками кримінального судочинства неможливе вирішення поставлених перед ним завдань.

Значну частину в діяльності керівника експертним органом займають організаційно-управлінські питання, від правильного вирішення яких залежить ефективність його праці в цілому.

Завдання управління в такому юридичному органі, полягає в тому, щоб створити організаційні соціально-психологічні умови, які чинитимуть мобілізуючий, стимулюючий і організуючий вплив на персонал в цілому і кожного співробітника окремо.

Діяльність, здійснювана керівниками експертних підрозділів, виражається в здійсненні тих чи інших управлінських дій і фіксується в адекватних їм формах. Сенс такої діяльності полягає у здійсненні дій адміністративної властивості, у спрямованості її на виконання законів, в

Сокиран Ф.М.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКСПЕРТНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ МВС УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Реформи, що проводяться в Україні, торкнулися майже усіх сторін економічного, суспільно-політичного і соціально-правового життя суспільства. В умовах вдосконалення української державності особливо важливу роль набуває формування правової держави і громадянського суспільства. Практика громадського життя свідчить, що вдосконалення системи державного управління в правоохоронній сфері повинне ґрунтуватися, передусім, на правовому механізмі регулювання діяльності, що включає як правове забезпечення, так і формування організаційних структур управління в системі органів охорони правопорядку і боротьби зі злочинністю.

Особливості функцій експертних підрозділів Міністерства внутрішніх справ формують специфіку управління цим державним органом. Багато в чому управління цією діяльністю не має аналогів в інших видах соціальної практики. Експертний апарат МВС України є невід'ємною частиною правоохоронної системи і своєю діяльністю активно впливає на соціально-політичний і соціально-психологічний клімат у сучасному українському суспільстві.

Досягнутий нині рівень розвитку теорії управління у сфері правоохоронної діяльності дозволяє виділити проблему соціального наповнення правоохоронної діяльності. Ця проблематика завжди знаходилася в центрі уваги дослідників, проте підходи до її вивчення, очевидно, ніколи не будуть вичерпані. Кожен етап розвитку суспільства розкриває все нові сторони дійсності, по відношенню до яких питання індивідуального, групового, громадського характеру перетинаються, взаємопроникають і породжують нові проблеми.

За більш ніж сімдесятирічну історію розвитку вітчизняної юридичної психології накопичений величезний масив теоретичних і емпіричних даних про генезис і структуру функціонування правоохоронної системи.

Зібраний великий матеріал, присвячений проблемам вдосконалення професійної діяльності фахівців правоохоронних органів та інших державних структур; проаналізовано психолого-педагогічні аспекти роботи експерта, спеціаліста, слідчого, оперуповноваженого, дільничного інспектора, співробітників Державтоінспекції, особового складу підрозділів міліції особливого призначення.

Проте за межами наукових досліджень залишається цілий спектр проблем, вивчення яких могло б позитивно позначитися на вирішенні низки практичних завдань в сфері підвищення ефективності та якості експертної практики.

На сучасному етапі теорія управління у сфері правоохоронної діяльності, в предметі якої можна виділити такий компонент, як

виносилась після порушення кримінальної справи, а до порушення кримінальної справи по матеріалах призначалось дослідження, для написання якого затрачався певний час, то у новому процесі судова експертиза може бути призначена одразу ж після внесення інформації про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що з однієї сторони спростило сам процес, а з іншої – збільшило кількість експертиз, які на даний час призначаються не лише по перспективних провадженнях, а і по тих, в подальшому яких перспектива – закриття.

Також, можна відзначити позитивним в чинному КПК є конкретизація обсягу прав та обов'язків експерта, визначення кола осіб, які можуть бути залучені як експерти, та вимог до них. Новий КПК України не просто зберігає перелік обізнаних осіб з попереднього кодексу (експерт, судово-медичний експерт, спеціаліст, перекладач, лікар), але й розширює його. Вказаним Законом встановлено чіткі критерії (вимоги) щодо осіб, які мають право здійснювати судово-експертну діяльність. Зокрема, обов'язкова наявність відповідної вищої освіти, проходження спеціальної підготовки та атестації з метою отримання кваліфікації судового експерта. При цьому також встановлено коло осіб, які не можуть виконувати функції експерта, а саме: не може залучатися до виконання обов'язків судового експерта особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною, а також та, яка має не зняту або не погашену судимість або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення або дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення кваліфікації судового експерта (стаття 11 Закону).

Поряд з позитивними новаціями необхідно вказати і на очевидні прогалини та помилки в новому КПК. Це перш за все відсутність будь-яких вказівок про вироблені багаторічною практикою такі процесуальні види експертиз, як додаткова, комісійна, повторна, комплексна, оскільки наведені види експертиз закріплені в межах цивільного, адміністративного, господарського судочинства, які стосуються регулювання порядку призначення експертиз у кримінальному провадженні. Особливо привертає увагу відсутність у новому КПК визначення понять первинної, додаткової, комісійної, повторної та комплексної експертиз та відсутності роз'яснень щодо двох останніх видів експертиз. Адже, визначення понять первинної, додаткової та повторної експертизи, мають значення для реалізації принципів судово-експертної діяльності, а саме: законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

Разом з тим в чинному КПК не визначено форми реалізації стороною захисту права самостійного залучення експерта. Зокрема, не зрозуміло, який документ у такому випадку буде підставою для проведення експертизи – доручення, заява, адвокатський запит чи інший документ,

який повинен містити інформацію про особу, яка залучається як експерт, питання, що ставляться експерту, перелік матеріалів (зразків, документів), що надаються для дослідження, попередження про кримінальну відповідальність експерта тощо.

Отже, незважаючи на окремі прогалини та неточності понятійного апарату чинного КПК, розглядаючи внесені зміни, необхідно констатувати, що їх впровадження значною мірою дають змогу розширити можливість застосування спеціальних знань учасниками кримінального провадження для забезпечення повноти дослідження усіх матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи з метою встановлення істини у справі та захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: за станом на 01.01.2013р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про судову експертизу : Закон України : станом на 25 лютого 1994 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – С. 232.

Кирилюк Є.Е.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Сучасний рівень професійності кримінальних правопорушників настільки високий, а сфери життєдіяльності, в яких здійснюються посягання настільки різноманітні, що успішне розкриття та розслідування не можливі без використання спеціальних знань, що дозволяють ефективно вирішувати завдання, які стоять перед кримінальним судочинством. Тому абсолютно закономірним є залучення до розслідування осіб, які мають спеціальні знання. Форми залучення цих осіб є надзвичайно різними, але однією з важливіших процесуальних форм такої взаємодії є призначення експертиз, які при здійсненні провадження щодо багатьох видів кримінальних правопорушень відіграють вирішальну роль, спрямовуючи слідство у необхідному руслі.

Вступ в силу нового Кримінального процесуального кодексу України вніс значні зміни в порядок провадження досудового розслідування та судового розгляду, при цьому набула певних змін і процедура провадження експертних досліджень. Саме дані нововведення, їх практичне значення та можливі шляхи вдосконалення чинного

до кримінального провадження; заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Спеціаліст зобов'язаний: прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади; виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань; не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків; заявити самовідвід за наявності відповідних підстав.

Таким чином, на досудовому провадженні слідчий, може залучити спеціаліста до участі в будь-якій слідчій (розшуковій) дії. Очевидно, що слідчий визначає доцільність залучення спеціаліста з урахуванням конкретної слідчої ситуації. На наш погляд, слідчий, під час прийняття рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування повинен враховувати складність проведення таких слідчих (розшукових) дій, як допит і впізнання у режимі відеоконференції і залучати до їх проведення спеціалістів.

Під час проведення допиту у дистанційному режимі відеоконференції, спеціаліст може допомогти слідчому краще, точніше і повніше зрозуміти допитуваного, який вживає в розмові спеціальні терміни, розібратися в діючих спеціальних правилах, інструкціях та інших документах, негайно припинити неправдиві показання стосовно спеціальних питань, зафіксувати за допомогою технічних засобів хід і результати слідчої (розшукової) дії.

В процесі проведення впізнання у режимі відеоконференції, визначальним фактором виступає правильна організація цієї слідчої (розшукової) дії як в сенсі дотримання процесуальних вимог, так і з точки зору виконання всіма його учасниками (включаючи спеціалістів) раціональних і ефективних тактичних прийомів, від узгодженості їх взаємодії. Спеціалісти можуть надати ефективну допомогу при підготовці, проведенні дистанційного впізнання і забезпечити належну фіксацію цієї слідчої (розшукової) дії.

Резюмуючи вищезазначене, необхідно зазначити, що можливість проведення дистанційного досудового розслідування із застосуванням відео-, телефонної конференції є закономірним кроком у впровадженні в кримінальний процес сучасних технологій зв'язку та фіксації інформації. Це дозволяє заощаджувати сили, час і кошти всіх учасників досудового провадження.

цього заперечує.

Використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК.

Крім, того, з метою забезпечення оперативності кримінального провадження, чинний КПК дає можливість слідчому, прокурору проводити опитування в режимі відео-або телефонної конференції. Підставами для цього є знаходження особи у віддаленому від місця проведення розслідування місці, хвороба, зайнятість чи інші причини, з яких особа не може без зайвих труднощів прибути своєчасно до слідчого, прокурора.

За результатами проведення опитування з використанням відео- та телефонної конференції, уповноважена особа складає рапорт у якому зазначає дату та час опитування, відомості про особу опитуваного, відомості про те, які була підтверджена особа опитуваного, ідентифікаційні ознаки засобу зв'язку, що використовувався опитуваним, а також обставини, які були ним повідомлені.

Участь спеціаліста на досудовому провадженні регламентується ст. 71 КПК України, відповідно до якої спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду.

Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги.

Спеціаліст має право: ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду; користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням; звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів; знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження; одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням

законодавства, що регулює вищезазначене питання і визначає актуальність даного дослідження та його прикладне значення.

Аналізуючи КПК України 2012 року помітним є те, що питанню призначення експертиз в кримінальному процесі було приділено менше уваги, ніж це було в КПК 1960, при цьому більше досліджено питання отримання зразків для експертизи, що також є невід'ємною частиною застосування спеціальних знань. Так, законодавець фактично ототожнює поняття призначення експертизи та її проведення, чого робити не потрібно, адже дані дії є абсолютно різними за своїм змістом, суб'єктами проведення та підсумковим актом. Так, призначення експертизи є слідчою дією, яка здійснюється слідчим, прокурором та закріплюється в постанові про призначення експертизи, а її проведення це результат використання експертом спеціальних знань, що закріплюється у висновку експерта, тому вважаємо, що закріплення в назві статті 242 КПК України, яка розміщується в главі 20 «Слідчі (розшукові) дії» поняття проведення експертизи є нелогічним та таким, що суперечить змісту вищезазначеної глави. Крім того, у КПК України 2012 року відсутні будь-які вказівки про вироблені багаторічною практикою такі процесуальні види експертиз як первинна, додаткова, повторна та одноособова, комісійна, комплексна, які успішно були закріплені як у КПК 1960 року так і в межах цивільного (ст.ст. 148-150 ЦПК України), адміністративного (ст.ст. 83-85 КАС України), господарського (ст. 42 ГПК України) судочинства. На перший погляд може здатися, що дані види експертиз є суто теоретичним доробком та не потребують нормативного закріплення, проте така позиція, на наш погляд, є хибною. Оскільки відсутнє визначення поняття повторної експертизи, то і немає процесуальних перешкод до залучення до проведення експертизи, яка по своїй суті є повторною експерта, який проводив первинне експертне дослідження, ревізію чи перевірку, що в свою чергу може істотно відобразитися на об'єктивності виконання ним своїх обов'язків. Також важливим є те, що не визначивши тлумачення такого процесуального виду експертизи, як комплексна експертиза законодавець в ст. 486 КПК передбачив комплексну психолого-психіатричну експертизу підозрюваного та обвинуваченого, такий стан справ може призвести до зародження дискусій в науковій літературі та виникнення проблемних ситуацій в практичній діяльності.

Досліджуючи питання підстав призначення та проведення експертизи то вони залишилися незмінними, порівняно з тими, що були закріплені в КПК 1960 року, але це і не дивно, оскільки призначаючи експертизу слідчий прокурор або суд керуються криміналістичними рекомендаціями та необхідністю встановлення обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, а нормативно закріпити всі випадки, в яких необхідно призначати експертизу неможливо, тому гадаємо абсолютно закономірним було закріплення в ст.

242 КПК України того переліку підстав, коли експертиза є обов'язковою, попри це майже в кожному випадку розслідування кримінального правопорушення слідчий або прокурор вимушені звертатися за допомогою до експерта, а іноді і неодноразово в межах одного провадження.

Позитивним кроком у забезпеченні змагальності сторін стало наділення сторони захисту правом звертатися до слідчого судді з клопотанням про залучення експерта у разі відмови у задоволенні такого клопотання слідчим або прокурором. Такий підхід забезпечує рівний доступ сторін до дослідження наявних матеріалів. Попри це неврегульованим залишається питання визначення особи, яка буде нести відповідальність у разі втрати або умисного знищення доказів, які надані стороні захисту для експертного дослідження, крім того неврегульованим залишається випадок надання стороні захисту матеріалів для дослідження, яке пов'язане зі знищенням об'єкту дослідження або внесенням істотних змін в його стан. Вважаємо, що за даних умов невизначеності сторона захисту може спеціально зловживати вищезазначеним правом з метою перешкоджання встановленню істини. Все ж маємо сподівання, що невизначеність, яка існує на сьогодні в найкоротші терміни буде врегульована з метою забезпечення сторонам кримінального провадження рівних можливостей для об'єктивного та неупередженого дослідження доказового матеріалу.

Про важливість проведення експертиз у кримінальному провадженні може свідчити і те, що висновок експерта є окремим джерелом доказів, крім того експерт може бути допитаний у суді. Такий підхід вказує на те, що обставини, які встановлюються в процесі проведення експертиз мають суттєве значення як для спрямування розслідування, так і для кваліфікації кримінального правопорушення, а іноді і для встановлення можливості відбувати обвинуваченим покарання. На сьогодні вже не є актуальними, так звані, попередні дослідження, які проводилися в процесі слідчої перевірки до порушення кримінальної справи, чим покладено кінець довготривалій дискусії щодо допустимості чи недопустимості доказів отриманих внаслідок таких досліджень, оскільки відтепер слідчі дії в тому числі і призначення експертизи може проводитися одразу після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудового розслідування.

Суттєвим нововведенням, яке закріпив КПК України 2012 року став порядок отримання зразків для експертизи, відтепер вони можуть бути отримані як гласним так і негласним шляхом. Вважаємо, що процедура отримання зразків речей та документів на підставі рішення слідчого судді, а зразків біологічного походження – рішення прокурора, занадто складна та довготривала та частково обмежує самостійність та незалежність слідчого, крім того негативно впливає на оперативність досудового

України є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Новий КПК містить чимало нововведень, і в першу чергу покликаний зрівняти права захисту та обвинувачення у кримінальному процесі.

Одним із таких новаторських – є положення нового КПК, що передбачають можливість проведення досудового розслідування дистанційно, з використанням сучасних телекомунікаційних можливостей, наприклад відеоконференції.

Так, відповідно до ст. 232 КПК запроваджено можливість проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування.

Допит осіб, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення у випадках:

- неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- необхідності забезпечення безпеки осіб;
- проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування приймається слідчим, прокурором, а в разі здійснення у режимі відеоконференції допиту згідно із статтею 225 КПК (допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні) – слідчим суддею з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального провадження чи інших учасників кримінального провадження. У разі, якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування, слідчий, прокурор, слідчий суддя може прийняти рішення про його здійснення лише вмотивованою постановою (ухвалою), обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування, в якому дистанційно перебуватиме підозрюваний, не може бути прийняте, якщо він проти

МВС України, 2012. – 78 с.

9. Сидоренко Л.А. Проблемные вопросы и преимущества криминалистической диагностики и идентификации цветных лазерных принтеров путем использования скрытых меток / Л.А. Сидоренко // *Technicznokryminalistyczne badania autentyczności dokumentów publicznych: Materiały 8. Konferencji. Poznań, 29-30 września 2011 r. /pod redakcją Huberta Koleckiego/*. Wydawnictwo Poznańskie. – Poznań., 2012. – С. 185-209.

10. Сидоренко Л.О. Актуальні проблеми діагностики та ідентифікації кольорових лазерних принтерів, копіїв та багатофункціональних пристроїв / Л.О. Сидоренко // Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. / МОН України, Черкаська облдержадміністрація, ННІ економіки і права ЧНУ. – Черкаси., 2010. – С. 304-306.

11. Сидоренко Л.О. Проблемні питання інформаційного забезпечення експертизи кольорових електрофотографічних зображень шляхом використання кодів міток / Л.О. Сидоренко // Інформатизація судово-експертної діяльності: Матеріали круглого столу [упор. Мазніченко Ю.О., під заг. ред. Садченко О.О.]. – К. : ННПСК НАВС, 2012. – С. 70-72.

12. Сидоренко Л.А. Практика и проблемные вопросы использования скрытых меток в технической экспертизе документов / Л.А. Сидоренко // *Судебная экспертиза: российский и международный опыт: материалы Международной науч.-практ. конф.* – Волгоград : ВА МВД России, 2012. – С. 177-181.

13. Сидоренко Л.А., Смотров С.А. Значение результатов отдельных диагностических исследований в ходе технической экспертизы документов цветных электрофотографических изображений // Актуальні проблеми криміналістики: інтелектуальна власність, культурні цінності, соціально-комунікаційна індустрія, міжнародне співробітництво: тези доп. та повідомл. Третьої міжнар. наук.-практ. конф. / редкол.: Бошицький Ю.Л., Біленчук П.Д.: Київ, ун-т права НАН України. Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2013. – С. 181-187.

Сокиран М.Ф.

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ І ВПІЗНАННЯ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ

20 листопада 2012 року набрав чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI, підписаний Президентом України 13 квітня 2012 року.

Основним завданням нового Кримінального процесуального кодексу

розслідування. Адже наділивши слідчого правом на призначення експертизи і при цьому обмежувати його в можливості отримати необхідні зразки свідчить про його обмеженість у спрямуванні розслідування, що безперечно впливає і на якість його роботи.

Ще однією важливою зміною у порівнянні з КПК України 1960 року є усунення слідчого від обов'язку ознайомлювати підозрюваного з постановою про призначення та з висновком експертизи. На нашу думку, таке нововведення ні в якому разі не звужує прав підозрюваного, перш за все через те, що в ст.221 КПК України закріплено право підозрюваного звертатися до слідчого, прокурора з клопотанням про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення, при цьому відмова у наданні доступу до загальнодоступного документа не допускається, окрім цього підозрюваний ознайомлюється з матеріалами кримінального провадження після завершення розслідування. Такий стан справ забезпечує можливість отримати необхідну інформацію підозрюваному, при цьому усуваючи надлишковий формалізм в процесі.

Підсумовуючи варто відмітити, що призначення та проведення експертиз у кримінальному провадженні – складна система заладжених дій різних суб'єктів кримінального процесу, зокрема слідчого, який визначає істотні обставини, які підлягають з'ясуванню та експерта, який використовуючи власні спеціальні знання надає відповіді на питання, які цікавлять досудове розслідування. Для успішного провадження експертиз та встановлення всіх необхідних обставин слідчий та експерт повинні тісно взаємодіяти між собою, обмінюючись необхідною інформацією. Зі вступом в законну силу нового КПК відбулися зміни в законодавстві, що регламентує проведення експертних досліджень. Про те наскільки якісні дані зміни більш об'єктивно ми зможемо говорити пізніше, коли практика застосування норм нового кримінального процесуального законодавства буде більш тривалою, однак вже сьогодні помітні значні зрушення у забезпеченні сторони захисту рівними правами в дослідженні доказів.

Кобилянський О.Л., Ключуряк М.Д.

МЕТОДИЧНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУДОВОЇ ФОТОГРАФІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Питання про особливості методики використання методів судової фотографії при проведенні експертиз, їх відображення у висновку експерта та місце дослідницьких фотознімків в процесі доказування потребує окремого розгляду.

У відповідності з кримінально-процесуальним законом висновок експерта відноситься до процесуальних джерел доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України). Отже, доказове значення має не тільки висновок експерта, але і

його обґрунтування, яке повинно бути наведене у висновку. Не маючи докладного опису методики дослідження та сукупності ознак, що є основою для висновку експерта, слідчий і суд не мали б можливості оцінювати експертний висновок. В деяких випадках словесний опис ознак не дає достатньо повного уявлення про них, тому експертам доводиться доповнювати висновок фотографічними знімками. Останні являють собою невід'ємну частину висновку експерта. Вони мають не допоміжне технічне, а доказове значення; використовуються як джерело відомостей про факт, встановлюваний експертом.

Фотознімки є результатом застосування фотографічних методів дослідження при проведенні експертизи і відповідно піддаються експертному аналізу та оцінці. Такій оцінці піддаються не тільки ознаки об'єкта, виявлені тим чи іншим фотографічним методом, але і сам метод з точки зору доречності і правильності його застосування, з огляду на можливості методу і отримані результати. В деяких експертизах фотознімком ілюструються результати таких методів дослідження, які можна бачити за допомогою приладів, наприклад, залишки штрихів підчищеного тексту за допомогою мікроскопа або картину видимої люмінесценції об'єкта в ультрафіолетових променях. Іноді виявлені ознаки можуть спостерігатися тільки на фотографічному знімку, наприклад, картина невидимої ультрафіолетової або інфрачервоної люмінесценції. У зв'язку з цим на фотознімку, що є результатом застосування фотографічних методів дослідження, об'єкт зйомки повинен бути зображений в незмінному в певних відношеннях вигляді, або перетвореним у певному напрямі. Отже, повинна бути гарантована правильність зроблених висновків, з огляду на зміну деяких властивостей об'єктів, пов'язаних з перетворенням тривимірного об'єкта в двомірну площину або зі зміною тонового та колірного контрасту об'єктів. З цією метою використовують еталони, рекомендовані для судової фотографії. До них відносяться геометричні масштаби (масштабні лінійки), чорно-біла і кольорова градаційні шкали (палітри), індикатори для зйомки у відбитих ультрафіолетових та інфрачервоних променях і зйомки видимої та інфрачервоної люмінесценції об'єктів.

Необхідність застосування системи еталонів викликана потребами експертної оцінки об'єктивності даних, отриманих методами судової фотографії, і подальшої оцінки висновку експерта слідчим і судом. Використовуючи ці системи можуть бути з'ясовані такі обставини:

- чи використані усі можливості дослідження застосуванням даного методу;
- чи правильно обрані і дотримані умови фотографічного процесу;
- чи відповідають висновки експерта результатам фотографічного дослідження (оцінка зображення об'єкта на знімку);
- який обсяг інформації містить фотографічне зображення об'єкта,

На жаль, треба констатувати, що методика діагностики та ідентифікації кольорових електрофотографічних апаратів попри її ефективність, поки ще досить складна для більшості експертів в галузі технічної експертизи документів.

Підсумовуючи вищевикладене необхідно зауважити, що для більш ефективного вирішення окреслених проблемних питань, вдосконалення методики дослідження, формування відповідних обліків, систематизації зібраної інформації тощо, дослідження кодових міток необхідно продовжувати.

Список використаних джерел

1. Сидоренко Л.О. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з виготовленням чи збутом підроблених грошей / Л.О. Сидоренко // Проблеми бізнесу : зб. наук. праць / Черкас. акад. менеджм. – Черкаси, 2003. – Вип. 7. – 128 с.
2. Сидоренко Л.О. Деякі шляхи по запобіганню використання кольорових електрофотографічних апаратів для фальшування документів, цінних паперів та грошей / Л.О. Сидоренко // Криміналістичний вісник. – К., 2009. – № 2 (12). – С.142-147.
3. Сидоренко Л.О. Криміналістична ідентифікація кольорових копіювальних апаратів / Л.О. Сидоренко // Кримінальний процес України в контексті європейських стандартів судочинства : зб. матеріалів наук.-практ. конф., (м. Київ, 7 груд. 2007 р.) / [ред. кол. : О. М. Джужа, М. В. Бочкарьов, С. М. Стахівський та ін.] / МВС України. КНУВС. – К., 2008. – С. 145-148.
4. Сидоренко Л.О. Сучасні можливості діагностики та ідентифікації кольорових електрофотографічних апаратів / Л.О. Сидоренко // Криміналістика и судебная экспертиза. – К., 2011. – Вип. 56. – С. 101-109.
5. Сидоренко Л.О. Можливості ідентифікації повнокольорових копіювальних апаратів. /Л.О. Сидоренко // Техническая экспертиза документов : проблемы и развитие : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., (Киев, 20-21 октября 2005 г.) / ИПЦ МВД Украины. – К., 2006. – С. 103-114.
6. Сидоренко Л.О. Технічна експертиза кольорових електрофотографічних зображень шляхом використання кодових міток – новий підвид технічної експертизи документів / Л.О. Сидоренко // Плебсологічне осмислення перспектив розвитку Української держави: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. – К., 2010. – Вип. 3. – С. 283-285.
7. Schneider E. Color Copier Anticounterfeiting / Eric Schneider. – Xerox corporation, 1999. – 7 с.
8. Сидоренко Л.О. Про кодові мітки в запитаннях і відповідях : інформаційно-довідковий посібник / Л.О. Сидоренко. – К. : ДНДЕКЦ

нараховує не одну сотню.

На жаль, в Україні системною роботою з вивчення та використання кодових міток займається лише автор даної статті, тому до перелічених чисельних проблем можна віднести і те, що три роботи, підготовлені автором та схвалені до друку координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України ще 2 роки тому, до цього часу не опубліковані:

1. Кодові точки, як засіб діагностики та ідентифікації кольорових електрофотографічних апаратів. Альбом ілюстрацій.

Основний зміст роботи:

- інформація про систему маркування проти підробок;
- ілюстрації типових кодових малюнків та ідентифікаційних кодових схем різних марок та моделей кольорових електрофотографічних апаратів;
- розгляд деяких експертних ситуацій, які можуть виникнути при дослідженні кольорових електрофотографічних зображень; запропоновано варіанти запитань, які можуть бути поставлені перед експертом і варіанти відповідей на них;
- певні висновки;
- перелік запитань, які найчастіше вирішують при дослідженні прихованих міток.

2. Практикум з дослідження кодових міток.

Основний зміст роботи:

- деякі терміни та їх визначення, розроблені для технічної експертизи кольорових електрофотографічних зображень шляхом використання кодових міток;
- практичні завдання для набуття експертами практичних навичок і закріплення теоретичних знань, також наводяться відповіді на поставлені завдання;
- зображення ідентифікаційних кодових схем, виявлених на різних підроблених документах чи грошах.

3. Можливості виявлення зображень прихованих міток в поліграфічній продукції, оригіналами для виготовлення якої, були кольорові електрофотографічні зображення. Інформаційно-методичний посібник.

Основний зміст роботи:

- ілюстрація унікальної можливості використання кодових точок, для дослідження поліграфічних зображень, в основі виготовлення яких були кольорові електрофотографічні зображення;
- констатація факту можливості встановлення єдиного джерела походження за допомогою кодових точок.

Затримка з публікацією вказаних робіт унеможливує широке запровадження в експертну практику описаного методу.

Варто зазначити і те, що на даний час у слідчих ще відсутній досвід призначення експертиз кольорових електрофотографічних зображень.

маючи на увазі, що фотознімок може бути носієм специфічної інформації, одержуваної дослідженням зображення об'єкта на фотознімку за допомогою інших методів (геометричних, фотометричних, кібернетичних тощо).

В певних випадках (для виявлення фактів) одержання фотознімка є кінцевою метою використання фотографічних методів дослідження, наприклад, одержання зображення невидимого тексту. Досліджуючи такий знімок, експерт аналізує різні деталі, виявлені на ньому, і робить висновки про їх походження: чи є вони відображенням певних ознак об'єкта або їх наявність викликана іншими причинами – особливостями освітлення, наявністю шумів, низькою роздільною здатністю тощо. До другої групи входять випадки, коли одержання фотознімка є проміжним етапом дослідження. В даному випадку отримані фотознімки об'єктів стають об'єктами порівняльного дослідження в ідентифікаційних експертизах (наприклад, при зіставленні мікрорельєфу досліджуваних слідів). Основною метою експертного аналізу таких фотознімків, поряд із встановленням зазначених вище обставин, є з'ясування питання про те, наскільки однаково і об'єктивно ці знімки відображають ознаки порівнюваних об'єктів.

Отже, для експертизи, що ґрунтується на застосуванні фотографічних методів дослідження, однією зі специфічних особливостей є те, що перш, ніж оцінювати ознаки, експерт повинен ці ознаки виявити і визначити їх об'єктивне існування.

Не менш важливим є питання про місце та значення судової фотографії у вирішенні завдань криміналістичної експертизи. Як відомо, експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання (ч.1 ст. 242 КПК України). Спеціальні знання можна визначити, як сукупність знань в певній галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла на сучасному рівні їх розвитку, що використовуються з метою доказування, у встановленому законом порядку. Виходячи з цього дуже важливим є така обставина. Вирішення низки питань, що відносяться до судової балістики, трасології, техніко-криміналістичного дослідження документів та інших видів криміналістичних досліджень без застосування судової фотографії неможливо. Сюди можна віднести дослідження ультрафіолетової люмінесценції об'єкта, встановлення тексту втраченого документа за відображенням на папері, що знаходився в контакті з ним тощо, не говорячи вже про вирішення питань, пов'язаних з дослідженням самих фотознімків в процесі фототехнічного аналізу. Судова фотографія, будучи універсальним і специфічним методом дослідження, є необхідним елементом формування окремих розділів криміналістичної техніки

(техніко-криміналістичного дослідження документів, трасології тощо), які без використання її положень не одержують закінченого вигляду, виходячи з чого знання судової фотографії є загальною базою для оволодіння окремими розділами криміналістичної техніки.

Експерт-криміналіст проходить особливу теоретичну і практичну підготовку, що передбачає одержання максимуму знань, які дозволяють проводити фотографічне дослідження речових доказів і, що особливо важливо, рівень і обсяг його знань в галузі судової фотографії дають можливість при проведенні експертизи зробити оцінку результатів проведеного дослідження, коли механізм зміни об'єкта і висновок не очевидні і вимагають оцінки з точки зору цих знань.

З розглянутими положеннями нерозривно пов'язана проблема доказового значення і процесуальної природи отриманих знімків, що є частиною висновку експерта. В криміналістичній літературі в свій час була висловлена точка зору, що фотознімки, виготовлені слідчим (спеціалістом-криміналістом) з речових доказів в процесі проведення слідчих (розшукових) дій, так само як і зліпки, відбитки тощо є похідними речовими доказами (копіями). Дослідницький фотознімок також є копією об'єкта (речового доказу), але копією особливого роду. В деяких випадках на ньому зафіксовані не усі ознаки і деталі об'єкта, а тільки деякі, причому у зміненому вигляді. Однак, фотознімок є речовою сигнальною формою відтворення, що ґрунтується на предметній взаємодії і природному причинному зв'язку між об'єктом і носієм сигналу, що відноситься в рівній мірі і як до оперативного, так і дослідницького знімку.

З питання відображення фотографічних методів дослідження у висновку експерта, взаємозв'язку висновку і дослідницьких фотознімків, що ілюструють цей висновок в криміналістичній літературі є тільки короткі вказівки. Між тим дане питання викликає інтерес як у теоретичному, так і практичному відношенні.

Фотознімок є частиною висновку експерта, сформованого повністю або частково на основі фотографічних методів дослідження, оскільки він містить інформацію, що обґрунтовує висновок експерта, його наочність і доказовість. Фотознімок, як результат застосування фотографічного методу дослідження, не тільки дозволяє експерту на основі його вивчення зробити певні висновки, але, будучи частиною висновку, є наочним і переконливим прийомом доказування. Наочний ілюстративний матеріал є цінним елементом багатьох складних експертиз. У випадках, коли висновок експерта спирається на спостереження певних ознак, невидимих неозброєним оком, важких для розуміння або малозрозумілих у словесному описі – надання такого ілюстративного матеріалу в значній мірі заповнює і усуває усі зазначені недоліки і полегшує розуміння проведених досліджень. Фотознімок повинен бути органічно пов'язаний із

питань та встановлення єдиного джерела походження можна продемонструвати на такому прикладі.

Вивчаючи збірник тез доповідей круглого столу «Інформатизація судово-експертної діяльності», який відбувся 29 березня 2012 року в ННІПСК НАВСУ, було встановлено, що м'яка кольорова обкладинка збірника надрукована електрофотографічним способом.

В зображеннях на обкладинці були виявлені кодові точки жовтого кольору, які утворювали ідентифікаційні кодові схеми. Ці схеми були однотипними, розташовувалися у шаховому порядку і накладалися одна на одну з деяким зміщенням. Це створювало певні проблеми, оскільки необхідно було достовірно відділити кодові точки одних ідентифікаційних кодових схем від кодових точок інших ідентифікаційних кодових схем.

В результаті ретельного аналізу було встановлено таке:

- для друку обкладинки було використано два кольорових електрофотографічних апарати марки Xerox (вірогідно, Xerox DocuColor чи Xerox Phaser);

- в обох випадках друк здійснювався в одному напрямку з деяким зміщенням аркушу в приймальному лотку;

- на одному апараті (вірогідно, Xerox DocuColor), із заводським номером 652580, друк здійснено 14.05.2012 року, о 7 годині 34 хвилини (з можливою поправкою часу на різницю між системним часом та місцевим);

- на іншому апараті (вірогідно Xerox Phaser), із заводським номером 200130, друк здійснено 16.05.2012 року, о 5 годині 50 хвилин (з можливою поправкою часу на різницю між системним часом та місцевим).

Пояснити використання двох апаратів для виготовлення однієї обкладинки можна тим, що на одному апараті було виготовлено основні (постійні) зображення (шаблон), а на іншому апараті додруковані перемінні дані.

До речі, програма науково-практичної конференції «Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів», яка відбулась в ННІПСК НАВСУ 31.03.2011 року, також була надрукована на одному із цих апаратів (із заводським номером 200130).

Звичайно, можливості Інтерполу чи Європолу у дослідженні міток значно більші: від точного встановлення марки, моделі та серійного номера, до визначення місця знаходження апарата (встановлені дані направляються виробнику, а виробник, у свою чергу повідомляє, про торгіву організацію в яку поставлено КЕА із вказаним серійним номером. Від цієї торгової організації отримують дані про те, кому реалізовано даний апарат).

Проблемою є і те, що за відсутності відповідного програмного забезпечення, неможливе автоматизоване порівняння будь-якої нової ідентифікаційної кодової схеми з раніше виявленими, адже їх облік

По-сьоме, враховуючи це та багато інших обставин, експерт з технічного дослідження документів може і має навчитися певним принципам роботи з кодовими точками, так званій роботі в «ручному» режимі.

Отже, ми змушені були самостійно вирішувати велику кількість питань, і в першу чергу, пов'язаних зі збиранням та дослідженням якомога більшої кількості зразків та систематизацією отриманих результатів. На жаль, на цьому шляху ще досить багато проблем через відсутність необхідних систематизованих даних. Не зважаючи на це:

- зібрана інформація про 48 виробників кольорових електрофотографічних апаратів із 9-ти держав світу (Великобританії, Ізраїлю, Італії, Кореї, Нідерландів, Німеччини, Росії, США, Японії);

- зібрані зразки зображень, отриманих на апаратах таких марок: Brother, Canon, Dell, Develop, Epson, Gestetner, HP, Kyocera, Lanier, Lexmark, Minolta, Konica Minolta, NRG, Océ, Oki, PPT Group, Ricoh, Samsung, Sharp, Xante, Xerox; разом з тим, не вдалося поки що зібрати зразки апаратів таких марок, як Agfa, Apple, GCC, Genicom, IBM, Ikon, Indigo, Infotec, Intec, Kodak, Konica, MB, Mita, Nachuateg, Olivetti, Panasonic, QMS, Rex-Rotary, Savin, Tally, Tally Genicom, Tektronix, Toshiba, Unit Copier, Utag, Xerox;

- за дослідженими зразками встановлено список апаратів, які не наносять кодові мітки: Brother HL-2700CN; Canon CLC 300; HP Color LaserJet 5M, HP Color LaserJet 2250LN, HP Color LaserJet 4550N, HP Color LaserJet 8500, HP Color LaserJet 8550; Oki C3100, Oki C3200, Oki C5000, Oki C5100, Oki C5200, Oki C5300, Oki C5400, Oki C5600, Oki C5650, Oki C5700, Oki C57500, Oki C5800, Oki C5950, Oki C7200, Oki C7350, Oki C7400, Oki C9300, Oki C9400, Oki C9800n; Samsung LP-300, Samsung CLP-500, Samsung CLP-510, Samsung CLP-550, Samsung CLP-550, Samsung CLX-2160, Samsung CLX-3170; Xante Illumina, Xante CL30HC; Xerox Phaser 560, Xerox Phaser 740, Xerox Phaser 750, Xerox Phaser 780DN, Xerox Phaser 850DP, Xerox Phaser 860DP, Xerox Phaser 1235, Xerox Phaser 6100, Xerox Phaser 6110, Xerox Phaser 6200, Xerox Phaser 6211, Xerox Phaser 6250, Xerox Phaser 6300N, Xerox Phaser 7300DN, Xerox Phaser 7400N, Xerox Phaser 7700, Xerox Phaser 7750DN.

Не можна не вказати і на низку інших проблем [9,10,11].

Зокрема необхідно було переконатися самому і довести іншим, що навіть при відсутності знання про зміст коду, в більшості випадків можна успішно проводити ідентифікаційні дослідження, частково вирішувати діагностичні питання, в окремих випадках визначати заводський номер використаного апарату, дату та час друку [12, 13]. При цьому, достовірність результатів дослідження часто підтверджувалися слідчим чи оперативним шляхом.

Одну з можливостей прихованих міток для вирішення діагностичних

висновком. Формами взаємозв'язку фотографічних методів дослідження (і фотознімка, як їх результату) із висновком експерта є:

- достатньо повний і технічно грамотний опис застосованих експертом фотографічних методів, прийомів і засобів у дослідницькій частині висновку;

- оформлення висновку експерта у поєднанні з відповідним способом оформлених фотографічних таблиць зі знімками;

- демонстрація на фотознімках ознак об'єкта, виявлених або зафіксованих за допомогою дослідницької фотографії, демонстрація з відповідною розміткою результатів порівняння ознак об'єктів;

- пояснення відображених на фотознімках відмітних ознак (розбіжностей) порівнюваних об'єктів у дослідницькій частині висновку;

- застосування і демонстрація на фотознімках еталонів, використаних у процесі дослідницької фотографії.

Аналіз експертної практики показує, що нерідко експерт, вирішивши поставлене перед ним питання, обмежується тільки згадуванням у дослідницькій частині висновку застосованого метода дослідження і посиланням на фотознімок. Із подібною практикою погодитися не можна. У випадках, коли фотознімок провадиться при проведенні криміналістичної експертизи, у дослідницькій частині висновку експерта повинен бути достатньо повний і технічно чіткий опис застосованих експертом фотографічних методів, прийомів та засобів, а також опис технічних умов зйомки. Сюди включається апаратура, світлофільтри, джерела і характер освітлення, експозиція, збільшення (якщо за умовами зйомки не міг бути використаний масштаб) і особливості процесу обробки отриманих фотографічних зображень. Це необхідно для того, щоб, за необхідності, наприклад, в процесі повторної експертизи, відтворити процес дослідження і його результати, проконтролювати правильність і обґрунтованість зроблених експертом висновків, встановити і перевірити вірогідність зображення об'єкта зйомки на фотознімку, правильно оцінити деталі знімка і виявити джерело їх походження. Тільки в цьому випадку висновок експерта буде відповідати вимогам процесуального закону. При описі за текстом висновку виявлених в результаті дослідження ознак робляться посилання на відповідні фотознімки, що додаються до висновку.

Також у дослідницькій частині висновку потрібно вказувати, для виявлення яких саме ознак застосовувався конкретний фотографічний метод дослідження. Особливо це важливо тоді, коли використані методи дослідження не досягли мети і питання, поставлене перед експертом, не вирішене. Якщо експерт дійшов висновку про неможливість вирішення питання, висновок також повинен ілюструватися фотознімками, які фіксують результати застосованих фотографічних методів дослідження. Тільки в цьому випадку слідчий і судді, які не мають спеціальних знань,

зможуть правильно оцінити висновки, зроблені експертом.

Фотознімки, що ілюструють висновок експерта, розміщуються на фотографічних таблицях. На таблиці вказується номер експертизи, рік або більш точна дата її виконання (на фотографічних таблицях деяких експертних установ вказується також найменування провадження, по якому проводиться експертиза). Під кожним знімком вказується його номер і робиться пояснювальний напис із найменуванням об'єкта зйомки.

Виділення ознак і результатів їх дослідження, зазначених у висновку, на фотознімках здійснюється шляхом розмітки із застосуванням стрілок-показчиків і цифр-літер, або поміткою окремих деталей об'єкта. У зв'язку з цим на фототаблиці поруч із знімками з розміткою поміщуються контрольні (дублюючі) знімки без розмітки.

Демонстрація результатів порівняльного дослідження об'єктів, зображених на фотознімках, провадиться способами зіставлення, лінійного суміщення і накладення у різних їх модифікаціях. При зіставленні фотознімки порівнюваних об'єктів поміщуються на одному розвороті таблиці і на них показниками у вигляді стрілок відмічаються співпадаючі і розбіжні ознаки однаковими цифрами чи літерами. Спосіб лінійного суміщення полягає в тому, що фотознімок одного об'єкта обрізається за лінією, що перетинає порівнювані ознаки, і накладається на фотознімок іншого об'єкта (кріпиться до нього) так, щоб порівнювані ознаки сумістилися. Використовується також спосіб оптичного суміщення, коли суміщення зображення частин двох об'єктів здійснюється за допомогою спеціальних оптичних приладів (наприклад, порівняльного мікроскопа МСК) і фіксується на одному фотознімку. В цих випадках зображення порівнюваних об'єктів доцільно позначати літерами, вказуючи у пояснювальному написі, який з об'єктів зображений на тій чи іншій частині фотознімка. Порівнювані деталі в місцях суміщення додатково відмічаються показниками. Накладення може здійснюватися за допомогою спеціальних комп'ютерних програм (графічних редакторів).

Кожний знімок на таблиці завіряється відбитком печатки або спеціального штампа експертної установи або особистого штампа експерта (частково на знімку і частково на полі таблиці). Уся таблиця завіряється підписом експерта із зазначенням його посади і прізвища. Цифрові зображення виготовлених фотознімків із висновком не пересилаються, а мають залишатися в архіві експертної установи.

експертам самостійно займатися розробкою методики ідентифікації кольорових електрофотографічних апаратів шляхом використання кодових міток? І доцільно, і необхідно. По-перше, перед фахівцями з технічної експертизи документів вже давно стоять питання діагностики та ідентифікації копіювальних апаратів. З розвитком комп'ютерної техніки, збільшилася кількість різноманітних об'єктів дослідження (паперових грошей, різних документів), виготовлених за допомогою кольорових копіювальних апаратів.

По-друге, спеціальне програмне забезпечення та певне технічне обладнання у вітчизняних експертів відсутні, тому використання технології машинної ідентифікації поки що неможливе. Та поки що достовірно і невідомо, чи є якесь єдине програмне забезпечення, що дає змогу декодувати ідентифікаційні кодові схеми для апаратів різних виробників і марок.

По-третє, навіть якщо вдасться їх придбати, то їх періодично необхідно оновлювати, оскільки відповідні комп'ютерні програми та бази даних з часом «старіють» через дуже швидку появу нових копіювальних засобів.

По-четверте, у зв'язку з тим, що описана технологія кодування вже стала відома широкому загалу, то з урахуванням стрімкого розвитку науки і техніки, не можна виключити зміну алгоритмів побудови ідентифікаційних кодових схем, запровадження більш досконалих технічних засобів і методів ідентифікації засобів оперативної поліграфії.

По-п'яте, у розпорядженні експертів поки що взагалі відсутня будь-яка інформація, каталоги, списки апаратів, які наносять (чи не наносять) кодові малюнки, виокремлені кодові схеми для різних марок і моделей, через що до цього часу алгоритм їх побудови невідомий.

По-шосте. До цього часу відсутня відповідна угода між Європолем та Україною, тому вони не можуть безпосередньо розглядати наші запити і процедура може здійснюватися тільки через Інтерпол. Разом з тим, з точки зору оперативності, виконання запитів через Інтерпол чи Європол можуть тривати кілька місяців. З процесуальної точки зору, відповіді на ці запити, не є висновками експерта. Так, російські колеги з ЕКЦ по Іванівській області надали фрагмент перекладу однієї з відповідей Європолу: «Эта информация может быть передана или использована только Европолем и компетентными органами государств-членов (Европола), чтобы предотвратить и сражаться с преступлениями, находящимися в пределах компетентности Европола и предотвратить и сражаться с другими серьезными формами преступлений. Эта информация не должна использоваться как свидетельство на судопроизводствах без разрешения поставщика.

Другие ограничения: ТОЛЬКО ДЛЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РАЗВЕДКИ (оперативными сотрудниками)».

Sano) – системним інженером, спеціалістом із захисних технологій проти підробок (System Engineer/Anti-Counterfeit Technologi Specialist); Майклом Лі Віччі (Michael Li Vecchi) – технічним спеціалістом з аналізу зображень (Imaging Analyst / Technical) та Європолу – Маріо Бруно (Mario Bruno) – спеціалістом з дослідження підроблених грошей відділу Європолу (Counterfeit Specialist Forgery of Money Unit Europol), в НДЕКЦ при УМВС України в Черкаській області було накопичено певний досвід роботи з прихованими мітками.

Перші позитивні результати були отримані ще у 1999 році, коли за участю фахівців корпорації Херох було ідентифіковано три КЕА, на яких друкувалися фальшиві банкноти. Але та інформація, яку нам вдалося отримати, була дуже дозованою [7]. Так, свого часу на значну кількість запитань, поставлених в листах фахівцеві з корпорації Херох, було отримано таку відповідь: «Інформація стосовно антифальшивувальної техніки вважається таємною, тому я не можу розкрити природу коду або декодуючої техніки. Я можу розкодувати те, що Ви надіслали мені і повідомити Вам серійний номер, але я не можу навчити Вас зробити це».

За кордоном відповідні поліцейські підрозділи забезпечені комп'ютерною програмою BITMAP System software, яка може бути придбана компетентними органами (Державними правоохоронними органами та Центробанками) в JBMIA (Japan Business Machine and Information System Industries Association). Це Японська асоціація, включає більшість виробників КЕА. Приблизна вартість програми становить 500 000 єн (4 000 євро). Підрозділ Інтерполу з захисту документів і боротьби з підробками (CSDB) відповідає за установку програм, забезпечує правову підтримку, операційну допомогу, та/або технічні банки даних у 188-ми державах-членах Інтерполу [8].

Разом з тим, ця програма розроблена для зчитування та обрахунку кольорового електрофотографічного зображення з метою отримання лише інформації першого рівня у вигляді буквенно-цифрового коду. В подальшому, вказаний код шляхом використання іншої програми, що перебуває у розпорядженні лише Інтерполу, Європолу, Секретної служби США та виробників, підлягає декодуванню (розшифровці) для отримання інформації другого рівня (похідної інформації від інформації першого рівня), з метою визначення марки, моделі, серійного номеру та, можливо, деяких інших даних (код заводу-виробника, контрольна цифра, код продукту, код регіону реалізації, код користувача тощо).

Отже, завдання працівників поліцейських підрозділів полягає у виявленні коду, фіксації з використанням комп'ютерної програми BITMAP, здійсненні першого читання, направлення цієї інформації в Інтерпол чи Європол, та отримання відповіді про кінцеву розшифровку коду.

Можна тоді задати питання про те, чи доцільно вітчизняним

Коваленко А.М., Пляка Ю.С.

КОНСУЛЬТАЦІЯ ОБІЗНАНИХ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Питання про можливість використання консультацій обізнаних осіб під час провадження у кримінальному провадженні неодноразово були предметом дискусій.

Вчені по-різному підходять до визначення питання «консультація». Так, Р.С. Белкін вважав, що консультація обізнаної особи – це заснована на спеціальних знаннях думка спеціаліста, яка повідомляється суду (слідчому) в усній чи письмовій формі з приводу питань про дії, що здійснюються з метою виявлення, фіксації та вилучення доказів. О.О. Ейсман, О.А. Кравченко і М.Г. Щербаковський визначають консультації як надання обізнаними фізичними чи юридичними особами в письмовій або усній формі обставин довідкового характеру, що ґрунтуються на спеціальних знаннях, у тому числі наукових, що не є доказами у провадженні.

В теорії кримінального процесу і криміналістики консультації обізнаних осіб іноді поділяють на два види: власне консультації та довідкову діяльність.

Є.І. Зуєва вважає, що консультації першого виду процесуального значення не мають і не повинні фіксуватися в матеріалах провадження. Вони надаються особам, які розслідують кримінальні правопорушення з приводу питань, що належать виключно до їх компетенції (визначення методики застосування науково-технічних засобів, роз'яснення можливостей певного виду експертизи, способів зберігання речових доказів тощо).

При розгляді цього питання варто відрізняти консультації, які надаються спеціалістом під час його участі у в проведенні слідчої дії, від консультацій обізнаних осіб поза межами її проведення. Гадаємо, що надання консультацій під час проведення слідчої дії є невід'ємною частиною практичної діяльності спеціаліста і повністю охоплюється такою формою використання спеціальних знань як участь спеціаліста в проведенні слідчих дій. Зауважимо, що спеціаліст зобов'язаний звертати увагу слідчого на обставини, пов'язані з виявленням та фіксацією доказів, давати пояснення з приводу спеціальних знань, що виникають при проведенні слідчої дії та вправі робити заяви, пов'язані з виявленням, закріпленням і вилученням доказів (ст. 71 КПК України). В протоколі слідчої дії повинні вказуватися всі істотні для провадження обставини, встановленні під час її проведення.

Інший характер мають консультації, зміст яких полягає у наданні обізнаною особою суб'єкту, який проводить розслідування відомостей з кола загальних положень наукових явищ або процесів, що в конкретних випадках набувають значення самостійного доказу у провадженні і не

потребують проведення дослідження (довідкова діяльність).

Серед вчених не склалося єдиної точки зору щодо визначення форми відображення консультацій обізнаних осіб у кримінальному провадженні. Так, на думку Ю.В. Манаєва та Л.М. Репкіна, діяльність спеціаліста на будь-якій стадії кримінального судочинства, може, а при необхідності й повинна набути відповідної процесуальної форми та законного характеру у разі її письмового відображення. Згідно з пропозиціями вчених, на стадії досудового розслідування надання обізнаною особою консультацій може бути оформлене у вигляді пояснення, протоколу або відповідної довідки тощо. І.М. Сорокотягин, визнаючи довідкову діяльність різновидом консультацій, пропонує оформлювати її надання протоколом допиту. З цим погодитися не можна, оскільки протокол допиту особи, яка надає консультативну інформацію, може бути складений лише в тому разі, коли йдеться про самостійну слідчу дію – допит обізнаних осіб.

Вивчення практики свідчить про те, що довідковій діяльності при кримінальному провадженні надається різна процесуальна форма у вигляді протоколів допиту, довідок, висновків обізнаних осіб тощо. Це питання вимагає свого вирішення на законодавчому рівні.

Необхідно зазначити, що Є.І. Зуєвим та іншими авторами як допомога слідчому розглядалося також надання довідкових відомостей в усній чи письмовій формах. На перший погляд, виходячи з текстового формулювання назви допомоги, довідкову діяльність обізнаних осіб можна ототожнити з наданням слідчому довідкових відомостей. Разом з тим вбачається істотна відмінність у змісті цих видів допомоги. Так, Є.І. Зуєв надання довідкових відомостей обумовлює перед усім наявністю в криміналістичних підрозділах спеціалізованих картотек та колекцій, завдяки яким слідчий може перевірити матеріали провадження з метою виявлення ознак тотожності між об'єктами порівняння та зразками, які містяться в картотеці (колекції). Надання допомоги такого виду не вимагає застосування спеціальних знань. У цьому разі справа полягає лише в доступі до користування такими картотеками чи колекціями або іншими носіями інформації. На відміну від цього, як справедливо зазначає В.М. Галкін, обов'язковою ознакою довідкової діяльності обізнаних осіб є використання спеціальних знань. Але, як гадаємо, таке розмежування має умовний характер, оскільки в деяких випадках порівняння певних об'єктів з метою виявлення ознак тотожності може також потребувати застосування спеціальних знань. У цьому разі відмінність довідкової діяльності обізнаних осіб від надання довідкових відомостей полягає в характері наданої при цьому інформації: при довідковій діяльності – це передача обізнаною особою загальних положень науки або висновків, зроблених на їх основі, а при наданні довідкових відомостей – конкретної інформації щодо наявності певних обставин (наприклад, про ототожнення знаряддя кримінального правопорушення тощо). Крім цього, якщо

діагностичного та ідентифікаційного характеру в процесі дослідження кольорових електрофотографічних зображень.

Як зазначалося в спеціальній літературі, найкращих результатів у вирішенні вказаних завдань можна досягти при експертному дослідженні так званих «прихованих міток» кольорових лазерних принтерів чи копіювальних апаратів [4,5]. Таку змогу надають результати більш ніж десятирічних досліджень в процесі яких:

- розроблено методи виявлення та фіксації кодових точок;
- встановлені алгоритми побудови кодових малюнків та ідентифікаційних кодових схем;
- сформульовані відповідні поняття та спеціальна термінологія;
- сформовані інформаційно-довідкові та оперативно-пошукові обліки;
- розроблено систему загальних та окремих ознак кодових міток;
- розроблено основи методики діагностичних та ідентифікаційних досліджень.

Все це, та багато іншого, дало змогу сформувати новий підвид технічної експертизи документів – технічну експертизу кольорових електрофотографічних зображень шляхом вивчення кодових міток [6].

Разом з тим, через тасмних характер технології маркування, доступу до неї вітчизняні експерти не мають. Відсутня і будь-яка науково-методична література з даного питання, не кажучи вже про спеціальне програмне забезпечення та обладнання, яке мають лише їх розробники та спеціальні структури (Інтерпол, Європол, Секретна Служба США).

На жаль, на особисті звернення не вдалося отримати методичної допомоги від Лорелей Пагано (Lorelei Pagano) – директора проєктів групи із захисту від підробок при Європейському центральному банку (Central Bank Counterfeit Deterrence Group, CBCDG); Томоко Куроке (Tomoko Kurose) – голови департаменту з виявлення та боротьби з фальшивомонетництвом Національного банку Японії (Director Head of Counterfeit Deterrence Currency Issue Department Bank of Japan); Ребекки Джешке (Rebecca Jeschke) – координатора зі зв'язків з мас-медіа американської правозахисної організації EFF (Media Relations coordinator Electronic Frontier Foundation, EFF), В.Є. Білоруса – начальника управління експертизи, захисту грошей і нумізматики Департаменту готівкового грошового забезпечення Національного банку України; Івана Винниченка – координатора програми з розвитку криміналістичної служби МВС України в межах міжнародної програми (ICITAP) Департаменту юстиції США.

Водночас, на підставі експериментальних досліджень результатів роботи з дослідження різних зразків і підробок, аналізу наявної інформації, особистого листування з фахівцями корпорації Херох: Еріком Шнейдером (Eric J Schneider) – старшим менеджером проєкту з антипідробок (Senior Project Manager, Anticounterfeiting); Юн Сано (Jun

необхідної інформації, останні відмовляють у цьому, посилаючись на приватну таємницю розробки лічильника.

Підсумовуючи все вище викладене, можна дійти висновку, що різноманіття способів втручання у прилади обліку зростає відповідно до їх удосконалення, що спонукає до необхідності вдосконалення інформаційної та матеріальної бази, а також створення відповідної методики, щодо проведення електротехнічної експертизи різних за типом та конструкцією приладів обліку спожитої електроенергії.

Список використаних джерел

1. Про електроенергетику: закон України /Електронний ресурс/. – Режим доступу: rada.gov.ua.
2. ГОСТ 30207-94. Статические счетчики ватт-часов активной энергии переменного тока (классы точности 1 и 2). – М., 1995.
3. ГОСТ 26035-83. Счетчики электрической энергии переменного тока электронные: Общие технические условия. – М., 1984.
4. СОУ-Н МПЕ 40.1.35.110:2005. Додаткові вимоги до засобів обліку електроенергії, спрямованих на запобігання несанкціонованому втручанням в їх роботу. – К., 2005.
5. Правила користування електричною енергією: затв. постановою НКРЕ від 31.07.96 № 28 (у редакції постанови НКРЕ від 17.10.2005 № 910), зареєстр. Мінюстом України 18.11.2005 р. за № 1399/11679 /Електронний ресурс/. – Режим доступу: rada.gov.ua.
6. Правила користування електричною енергією для населення : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.1999 № 1357. – із змінами та доп. /Електронний ресурс/. – Режим доступу: rada.gov.ua.
7. Посібник для працівників енергопостачальних компаній і енергонагляду щодо роботи зі споживачами електроенергії та запобігання крадіжкам електроенергії / за ред. Ю.А. Андрійчука, Г.М. Катренка. – К., 2003. – 423 с.

Сидоренко Л.О.

ДЕЯКІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОБЛЕМ У ВИКОРИСТАННІ КОДОВИХ МІТОК ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЇ КОЛЬОРОВИХ ЕЛЕКТРОФОТОГРАФІЧНИХ АПАРАТІВ

Стрімкий розвиток сучасного копіювального обладнання обумовлює його широке використання для повної чи часткової підробки документів, фальшування паперових грошей [1, 2]. Такі підробки все частіше надходять на дослідження [3].

Разом з тим, на сучасному етапі розвитку технічної експертизи документів ще не в повній мірі вдається вирішувати завдання

результати надання допомоги у першому випадку можуть мати доказове значення як «документи», то у другому – тактичне та оперативно-розшукове. Якщо при наданні довідкових відомостей виникає необхідність у проведенні певних досліджень, неодмінною ознакою яких є застосування спеціальних знань, то така форма допомоги перетворюється на таку форму взаємодії слідчого з обізнаними особами як проведення за його вимогою досліджень при перевірці за криміналістичними обліками.

Ю.К. Орлов, характеризуючи довідкову діяльність організацій, підприємств та установ як надання судово-слідчим органам за їх запитом або за власною ініціативою довідок та інших документів щодо обставин, що мають значення для провадження, виділяє два різні види довідок. Перші з них стосуються питань, з приводу яких певною установою дослідження вже було проведено, і факти, які цікавлять слідство і суд, встановлено (наприклад, довідка про перебування особи в минулому на лікуванні з певним діагнозом). Довідки другого виду надаються з приводу загальних питань у будь-якій галузі знань, що відомі лише окремим спеціалістам (наприклад, про технічні дані системи зброї або моделі транспортних засобів). Таке розуміння довідкової діяльності, на наш погляд, є спірним, оскільки автор змішує довідкову діяльність обізнаних осіб з наданням довідкових відомостей, які потрібно розглядати як два різних види допомоги слідчому.

На перший погляд, не існує жодної різниці між значенням наданої інформації при довідковій діяльності обізнаних осіб та їх допиті, оскільки в обох випадках вона, згідно з запропонованою концепцією розуміння консультативної діяльності, набуває доказового значення у вигляді документа та протоколу допиту. Але в останньому випадку існують процесуальні гарантії достовірності наданої слідчому інформації, оскільки обізнана особа перед допитом попереджається про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань. Крім цього, при використанні цих форм спеціальних знань існують відмінності і в тактиці отримання інформації. Так, процедура допиту обізнаної особи потребує безпосереднього комунікаційного зв'язку слідчого з нею, а отримання консультації за письмовим запитом можливе й при перебуванні консультанта на далекій відстані від особи, яка проводить розслідування. Таким чином, доцільність використання останньої форми спеціальних знань обумовлюється випадками, коли слідчий не має можливості безпосередньо допитати обізнану особу.

Проблемним є питання щодо визначення правових підстав для вимоги слідчого про надання консультацій, оскільки в КПК вони не передбачені, що не може ставити під сумнів процесуальну природу їх походження.

Заслуговує на увагу твердження І.М. Сорокотягіна щодо необхідності визнання консультанта суб'єктом кримінального судочинства, діяльність якого б визначалася законом як самостійна форма використання

спеціальних знань. Пропозиція передбачити на законодавчому рівні можливість отримання консультацій (висновків) спеціаліста (фахівця) як процесуальне джерело доказів висловлювалася Г.М. Откідачем, В.І. Рохлінін, І.Я. Фрідманом, О.Р. Шляховим та іншими вченими. Разом з цим В.І. Рохлін справедливо пропонує покласти на консультанта обов'язок дотримуватися таємниці щодо питань, якими цікавився слідчий, та обставинами, з якими він був ознайомлений.

Гадаємо, що консультаціям обізнаних осіб у вигляді довідкової діяльності, наданих поза межами проведення слідчих дій, необхідно надати доказового значення як «документам», якщо в них викладені обставини, що мають значення для справи. Такі консультації повинні оформлюватися у вигляді довідок. Правильним є текстове формулювання ст. 157 КПК, яка визначає документи доказами, «якщо в них юридичними або фізичними особами викладені чи засвідчені відомості, які мають значення для вирішення заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, з'ясування обставин, що підлягають доказуванню». Зміст статті в такому вигляді дозволяє визнати доказове значення консультацій, отриманих як на стадії досудового розслідування, так і під час перевірки заяв, повідомлень та іншої інформації про кримінальні правопорушення.

З метою належного та незаперечного визнання процесуальної сутності використання слідчим даної форми спеціальних знань пропонується ст. 137 та 157 КПК доповнити положеннями, які б надавали слідчому право вимагати також і надання консультацій. Реалізація цієї пропозиції на законодавчому рівні дасть можливість вважати консультації обізнаних осіб способом збирання доказів на досудовому розслідуванні, а також засобом перевірки заяв і повідомлень та іншої інформації про кримінальні правопорушення.

Для роз'яснення терміну «консультант» ст. 6 КПК України пропонується доповнити новим пунктом «Консультант» – незацікавлена у вирішенні справи фізична або юридична обізнана особа, яка за вимогою слідчого, прокурора, судді (суду) надає їм поза межами слідчих дій консультації щодо питань, вирішення яких потребує застосування спеціальних знань. Консультанта пропонується наділити процесуальним статусом, у зв'язку з чим КПК варто доповнити окремою статтею у такій редакції: «У випадках необхідності вирішення поза межами проведення слідчих дій питань, що потребують спеціальних знань, до справи може бути залучений консультант. Виклик консультанта здійснюється повісткою, де вказується: хто викликається, в якості кого, час, місце явки (до кого) та наслідки злісного ухилення від неї. Виклик консультанта є обов'язковим для особи, яка викликається, або для керівника установи, де працює особа, яка може бути викликана як консультант. У разі відмови або ухилення консультанта від виконання своїх обов'язків слідчий

розмикалась, тим самим роз'єднувала кроковий двигун від електронної схеми, що призводило до зупинки облікового барабанного механізму, у той час коли споживач продовжував споживати електричну енергію.

Також, на експертизу надходять електронно-механічні лічильники з вмонтованим герконом, який також, встановлюється у розріз електропроводу між кроковим двигуном обліково-барабанного механізму та електронною платою.

Таким чином, при піднесенні магніту до місця, де встановлений геркон, електричне коло між платою та двигуном розмикається, що призводить до зупинки обліково-барабанного механізму.

Для створення умов недообліку електричної енергії електронним лічильником використовують електронну плату, яку вмонтовують у лічильник, підключаючи її до вимірювальних трансформаторів лічильника.

При подачі сигналу на інфрачервоний приймач здійснюється паралельне підключення резисторів вмонтованої електронної плати до вимірювальних трансформаторів струму лічильника, що призводить до зменшення величини струму, який подається на вимірювальні резистори досліджуваного приладу обліку.

Останнім часом на експертизу почали надходити електронні лічильники, які були вилучені у споживачів разом з радіочастотним випромінювачем частоти.

Якщо налаштувати радіочастотний випромінювач на випромінювання відповідної частоти, він негативно впливає на лічильник і як наслідок блокує його шляхом вимкнення рідинно-кристалічного індикатору та припинення обліку споживання електричної енергії.

При здійсненні впливу на електронні конструктивні елементи лічильника відповідною частотою слідів від такого впливу не залишається, що суттєво ускладнює проведення повного об'єктивного дослідження.

Узагальнюючи та аналізуючи способи і механізми втручання в прилади обліку спожитої електричної енергії, виявлені під час проведення їх експертних досліджень, необхідно зауважити, що при проведенні експертиз різних за типом та конструкцією приладів обліку, постійно виникає одна з головних проблем, з якою стикаються експерти, а саме, відсутність інформації щодо конструкції досліджуваних лічильників.

Відсутність інформації про конструкцію досліджуваних лічильників, їх конструктивні особливості, схеми електронних плат, які використовуються в електронно-обліковому механізмі змушує експертів, які виконують електротехнічні експертизи приладів обліку, збирати та використовувати часткову інформацію з різних літературних та інформаційних джерел.

При зверненні до виробників приладів обліку, щодо надання

Семененко О.О.

СТАН ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, НЕОБХІДНОГО ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИЛАДІВ ОБЛІКУ СПОЖИТОЇ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

Із зростанням цін на електроенергію відповідно і зростають випадки її крадіжки, при цьому удосконалюються та урізноманітнюються способи їх вчинення, особливо у випадках втручання у роботу облікових механізмів приладів обліку електричної енергії. Це здійснюється шляхом встановлення механізмів безконтактного їх вимикання та маніпулюванням роботою електронних приладів, які є складовими цих приладів обліку.

Зростання випадків розкрадання електричної енергії споживачами, потягло за собою збільшення кількості електротехнічних експертиз приладів обліку електричної енергії щодо виявлення спеціально встановлених у ці прилади нештатних пристроїв у обліковому механізмі лічильника. Проведення таких експертиз полягають у логічному обґрунтуванні механізмів роботи змінених електронних схем цих приладів. Такі експертизи проводяться та набувають розвитку в науково-дослідних інститутах судових експертиз Міністерства юстиції (НДІСЕ МЮ).

Відповідно до проведеного аналізу статистичних даних щодо експертиз лічильників, які виконувались в КНДІСЕ встановлено, що за два останніх роки проведено експертизи близько 41 лічильників спожитої електричної енергії, а саме: 8 лічильників індукційного типу; 18 лічильників електронно-механічного типу; 15 лічильників електронного типу.

Аналізуючи експертизи лічильників індукційного типу встановлено, що для впливу на роботу індукційного лічильника або зміни його показів, використовуються різні способи, а саме:

- механічне гальмування обертового диска лічильника, через попередньо підготовлений (просвердлений) отвір або за допомогою порушення герметичності корпусу лічильника або пошкодженням оглядового скла;

- примусове механічне скидання показів лічильника обертанням у зворотній бік шестерень передавального механізму або переставлення облікових барабанів на вигідні покази;

- вплив на обліковий механізм лічильника сильним зовнішнім магнітним полем (неодимовим магнітом тощо).

Проведенням аналізу експертиз електронно-механічних лічильників, було встановлено, що для впливу на роботу лічильного механізму такого лічильника, використовувалась вмонтована електронна схема, яку вмонтовують у розріз електропроводу між кроковим електродвигуном обліково-барабанного механізму та електронною платою.

При подачі спеціального кодованого радіосигналу, дана схема

повідомляє про це адміністрацію підприємства, установи чи організації за місцем роботи консультанта для відповідного реагування.

Перед наданням консультації встановлюється особа та компетентність консультанта. Консультант має право: в разі необхідності знайомитися з матеріалами провадження, що стосуються предмета консультації; отримувати винагороду за надання консультації, якщо це не входить до кола його службових обов'язків; на покриття витрат, пов'язаних з явкою до органів розслідування чи суду; на забезпечення заходів безпеки.

Особа, до якої з метою надання допомоги звертаються слідчий, прокурор, суд (суддя), зобов'язана з'явитись за викликом і надати консультацію. Консультант не має права розголошувати дані, що стали йому відомі у зв'язку з наданням консультації і зобов'язаний заявити самовідвід, якщо він є некомпетентним у наданні допомоги або існують будь-які обставини, що ставлять під сумнів його незацікавленість у вирішенні справи. За цими ж підставами консультанту може бути заявлено відвід органом чи посадовою особою, якими він викликається. Консультант попереджається про кримінальну відповідальність за розголошення даних досудового розслідування за ст. 387 КК України, про що відзначається у розписці».

Вказані пропозиції потребують також внесення доповнень до ст. 127 та 130 КПК України, Інструкції про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів від 01.07.1996 р. № 710.

Кондратенко В.Л.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ ВІДДІЛУ ЕКСПЕРТИЗИ ТРУПІВ БЮРО СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Функціонування відділу експертизи трупів обласного бюро судово-медичної експертизи України регламентується Законом України «Про судову експертизу», статтями Кримінального процесуального та Кримінального Кодексів України, Наказом МОЗ України від 17.01.95 №6 та Наказом Міністерства внутрішніх справ України, МОЗ України, Генеральної прокуратури України №1095/995/119 від 9.11.12.

За винятком Наказу МОЗ України №6 всі документи відносно нові та віддзеркалюють соціально-економічні зміни в Україні, які відбулися за останні роки.

Разом з безумовно позитивними змінами, практичне втілення в життя

зазначених документів викликає певні складнощі.

Наприклад в практичній роботі відділу експертизи трупів Київського обласного бюро судово-медичної експертизи при забезпеченні чинного законодавства виникають певні проблеми.

Згідно сумісного Наказу Міністерства внутрішніх справ України, МОЗ України, Генеральної прокуратури України №1095/995/119 від 9.11.12. (5) після проведення дослідження трупа, для його видачі та подальшого поховання родичами необхідний дозвіл прокурора. Таке положення, начебто, теоретично цілком доцільне, на практиці обертається тим, що родичі померлих в Київській обласній лікарні повинні або брати дозвіл за місцем проживання, або в прокуратурі Шевченківського району м. Києва, на території якого знаходиться лікарня. Цілком зрозуміло, постанова про призначення експертизи Шевченківського райвідділу МВС не може містити всіх обставин конкретного випадку та питань, які б могли цікавити колег з району, де трапилася пригода.

Окрім цього практика показала, що на один і той самий випадок заводиться два кримінальних провадження: одне Шевченківським райвідділом, друге райвідділом за місцем випадку.

Ще більші проблеми виникають при судово-медичній експертизі дітей. Справа у тому, що всі випадки смерті дітей на дому віком до 14 років у Київській області досліджуються в обласній лікарні за участі обласного патологоанатома. Таким чином, згідно з законодавством, батьки померлої дитини повинні спочатку їхати за 100-150 км для отримання лікарського свідоцтва про смерть, а потім повертатися в район за дозволом на отримання тіла своєї дитини.

В окремих випадках невірне тлумачення положень сумісного Наказу призводить до перевантаження районних експертів виїздами на місця подій.

Питання фінансування бюро судово-медичної експертизи вирішується управліннями охорони здоров'я місцевих органів влади, відповідно пріоритет питань до бюро у них суттєво відрізняється від завдань правоохоронних органів. Якщо фінансування медицини традиційно здійснюється за залишковим принципом, то судова медицина фінансується за залишком в кварталі.

Окремою проблемою є підготовка кадрів. Падіння престижу професії судово-медичного експерта органічно доповнюється загальним зниженням підготовки молодих лікарів в стінах медичних університетів. Завищені терміни підготовки судово-медичного експерта, які складають 7-8 років після отримання загальної середньої освіти призводять до того, що лікар-експерт отримує першу зарплату у віці мінімум 25-26 років. При цьому, загальні декларації про соціальне забезпечення експертів в Законі про судову експертизу, на жаль, залишаються лише декларацією.

Тема Круглого столу, на жаль, дещо перезріла. Нормативні

з метою отримання кваліфікації судового експерта. При цьому також встановлено коло осіб, які не можуть виконувати функції експерта.

Поряд з позитивними новаціями КПК містить окремі неточності та прогалини, які стосуються регулювання порядку призначення експертиз у кримінальному провадженні. Зокрема, звертає увагу відсутність у новому КПК визначення понять первинної, додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз.

Так частиною другою статті 332 нового КПК суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання сторін кримінального провадження або потерпілого, якщо суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності. Тобто за своїм змістом ця норма надає можливість суду призначити повторну експертизу, проте статус такої експертизи не визначено. Ця обставина є суттєвою прогалиною, оскільки не зрозуміло, які саме питання повинні бути вирішені експертом та які об'єкти підлягають дослідженню, адже від зміни експертного завдання та вихідних даних залежать результати, які будуть отримані експертом.

Крім того, нормами нового КПК передбачена можливість призначення експертизи не тільки одному експерту, а й експертам, тобто де-факто мова йде про призначення експертизи двом чи більше експертам, що за своїм змістом носить комісійний характер. При цьому законом не врегульовано статусу кожного експерта та межі його окремих повноважень, порядку організації проведення таких експертиз та випадки складання ними одного чи окремих висновків. Це також стосується і випадків, коли для вирішення завдання необхідне залучення експертів з різних галузей знань, тобто проведення комплексної експертизи. Однак в новому КПК взагалі відсутні норми щодо можливості проведення таких експертиз.

Разом з тим в новому КПК не визначено форми реалізації стороною захисту права самостійного залучення експерта. Зокрема, не зрозуміло, який документ у такому випадку буде підставою для проведення експертизи – доручення, заява, адвокатський запит чи інший документ, який повинен містити інформацію про особу, яка залучається як експерт, питання, що ставляться експерту, перелік матеріалів (зразків, документів), що надаються для дослідження, попередження про кримінальну відповідальність експерта тощо.

Незважаючи на окремі прогалини та неточності понятійного апарату нового КПК, на нашу думку, його прогресивні новели дають змогу значно розширити можливість застосування спеціальних знань учасниками кримінального провадження для забезпечення повноти доказів з метою встановлення істини у справі та захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Статтею 243КПК України передбачено, що сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого. Крім того, частиною другою цієї статті встановлено, що сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Поряд з тим експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу.

Таким чином, під час судового розгляду як доказ може бути надано одночасно два висновки, які виконані різними експертами з одних і тих самих питань, як за дорученням сторони обвинувачення, так і сторони захисту. Поряд з тим у разі залучення експерта стороною захисту самостійно або за її клопотанням слідчим суддею необхідно мати на увазі, що на вирішення експерту можуть бути поставлені й інші питання, які мають значення для кримінального провадження та судового розгляду і стосуються об'єкту дослідження та не вирішувались під час проведення експертизи, призначеної стороною обвинувачення. Така можливість забезпечує повноту дослідження усіх матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи.

Новим КПК суттєво змінено визначення поняття висновку експерта та його змісту. Зокрема, статтею 101 встановлено, що висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

Стаття 102 містить перелік основних складових змісту висновку експерта, серед яких пунктом 6 зазначено, що у висновку повинно бути зазначено докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, що застосовувались у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка.

Варто зазначити, що під час оцінки судом двох висновків з аналогічних питань, складених різними експертами, які можуть бути подані як стороною обвинувачення, так і стороною захисту, та у разі їх розходження, питання застосованих експертом методів матиме вирішальне значення для врахування та покладення результатів експертизи в основу рішення.

Також позитивним моментом нового КПК є конкретизація обсягу прав та обов'язків експерта, визначення кола осіб, які можуть бути залучені як експерти, та вимог до них. Так, у статті 69 міститься посилання на Закон України «Про судову експертизу». Необхідно зазначити, що вказаним Законом встановлено чіткі критерії (вимоги) щодо осіб, які мають право здійснювати судово-експертну діяльність. Зокрема, обов'язкова наявність відповідної вищої освіти, проходження спеціальної підготовки та атестації

документи, якими ми на сьогоднішній день повинні керуватися з одного боку новітні, але приймалися без урахування думки експертів практиків, з другого боку частина документів готувалася ще за часів УССР, а приймалася в часи лихоліття суспільного перелому нашої держави.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про судову експертизу».
2. Кримінально-процесуальний Кодекс України.
3. Кримінальний кодекс України
4. Наказ МВС, МОЗ, ГП України від 9.11.12. №1095/995/119 «Про затвердження порядку взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та прокуратури України при встановленні факту смерті людини».
5. Наказ МОЗ України від 17.01.95 №6.

Котляренко Л.Т.

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ЗА ДІЮЧИМ КПК: ОКРЕМІ ВІДКРИТІ ПИТАННЯ

Біологічні сліди людини, які виявляють на місцях подій, містять у собі криміналістично значущу інформацію про вчинене кримінальне правопорушення, а також інформацію, отриману під час їх дослідження. Тому при розкритті кримінальних правопорушень далеко не останнє, а можливо, й одне з перших місць займає ДНК-аналіз, як доказовий метод в судовій криміналістиці, а точніше в судовій молекулярно-генетичній експертизі, завдяки якій в суспільстві зросла довіра до кримінально-судової системи та надійність доказів при їх розгляді в суді [1].

На сучасному етапі дослідження генетичного матеріалу людини та слідів біологічного походження, важливим стало впровадження в експертну діяльність новітніх технологій дослідження молекулярно-генетичних ознак за допомогою полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР). Судова молекулярно-генетична експертиза призначається при розслідуванні кримінальних правопорушень або судовому розгляді різних категорій кримінальних чи цивільних проваджень. При її виконанні використовуються досягнення біології та криміналістики, на стику яких вона виникла. Висновок експерта визначається змістом питань, на які експертом-біологом, в межах його компетенції, можуть бути надані відповіді.

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (далі – КПК України), експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право згідно з

Законом України «Про судову експертизу» на проведення експертизи, і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [2, 3]. Експерт не повинен бути зацікавленим у результатах провадження, і тому не може залучатися до виконання своїх обов'язків як судового експерта, у випадках прямо передбачених в КПК України або Законі України «Про судову експертизу», зокрема: не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого (ч. 2 ст. 69 КПК України); якщо експерт є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, членом сім'ї або близьким родичем сторони, заявника, потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача (ч. 1 ст. 77 КПК України); спеціаліст, експерт не мають права брати участь у кримінальному провадженні та відводяться за підставами, передбаченими ч. 1 ст. 77 КПК України з тим обмеженням, що їх попередня участь у цьому кримінальному провадженні як спеціаліста, експерта не може бути підставою для відводу (ч. 1 ст. 79 КПК України); якщо спеціаліст, експерт проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються у відповідному провадженні (ч. 2 ст. 79 КПК України); якщо експерт у встановленому законом порядку визнаний недієздатною особою, а також має судимість (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про судову експертизу»).

Необхідно зауважити, що стаття 79 КПК України передбачає підстави для відводу експерта, однак не передбачає як учасникам провадження зреалізувати право на відвід. Оскільки КПК України не передбачає обов'язку слідчого ознайомлювати підозрюваного, потерпілого чи інших учасників провадження, які мають власний інтерес, із постановою про залучення експерта і доручення йому проведення експертизи. Відтак зазначені учасники можуть і не знати про факт залучення експерта слідчим взагалі й тому не зможуть реалізувати своє право на відвід експерта, чи постановку перед ним якихось додаткових запитань, надання йому додаткових матеріалів.

Оскільки призначення експертизи у провадженні є процесуальним рішенням, то її проведення відбувається за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, де експерт, використовуючи свої спеціальні знання, навички і досвід, самостійно в межах своєї компетенції виявляє нові докази, що мають значення для пізнання кримінального правопорушення. Саме цією специфічною формою експертиза відрізняється від інших процесуальних засобів доказування у справі і, в першу чергу, – від залучення спеціалістів при зборі доказів.

Залучення експерта може бути здійснено як стороною обвинувачення,

Проте цьому, безумовно революційні події в сфері судово-експертної діяльності, передувала багаторічна невизначеність, яка досить істотно ускладнювала нормальну діяльність усіх судово-експертних установ України і негативно позначалася на результатах правоохоронної діяльності.

Свобода Є.Ю., Урбановська О.М.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Закономірності розвитку демократії в Україні детермінують необхідність значного посилення гарантій неухильного дотримання конституційних прав і свобод людини, проголошеної Конституцією України найвищою соціальною цінністю нашого суспільства.

Визначальною складовою системи засобів захисту прав людини в кожній демократичній державі є науково забезпечене, організаційно збалансоване, функціонально доступне й ефективне правосуддя.

Серед питань надійного наукового забезпечення правосуддя найперше місце посідає система нормативних приписів і криміналістичних рекомендацій щодо ефективного використання в процесі доказування в кримінальних провадженнях спеціальних знань. Це цілком зрозуміло, оскільки вирішення переважної більшості ситуацій, які виникають в процесі правового регулювання, вимагає опори на ґрунтовні, досконалі знання, здобуті людством протягом всього його існування.

Новий Кримінальний процесуальний кодекс докорінно змінює систему кримінального судочинства України. Ключовими новелами кодексу встановлюється процесуальна рівність та змагальність сторін; підвищуються права підозрюваних; розширюються права потерпілого; оновлюється процедура досудового розслідування; удосконалюється процедура судового контролю; забороняється повернення проваджень на додаткове розслідування; удосконалюється процедура оскарження судових рішень.

У ньому зазнали змін й підходи до використання спеціальних знань обізнаних осіб як джерела доказу, що надає сторонам кримінального провадження значно ширших можливостей застосування у доказуванні інституту судової експертизи.

Зокрема, згідно з новим КПК експерта може залучати як сторона обвинувачення, так і сторона захисту. Вибір експертної установи здійснюється з урахуванням виду експертизи, об'єктів дослідження та характеру питань, які підлягають вирішенню.

Так, за статтею 242 КПК України експертиза проводиться за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення

законі регулювання СЕД будувалася за кількома напрямками.

Перший напрям – розвиток відомих нормативно-правових основ діяльності судово-експертних установ та приведення відомих норм у відповідність до загального законодавства.

Паралельно з розвитком відомчої нормативно-правової бази йшла робота в *другому напрямі* – зі створення міжгалузевого, регулюючого судово-експертну діяльність нормативного акту. У 1994 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про судову експертизу».

В умовах сформованого правового вакууму велику роль відіграв *третій напрям* нормотворчої роботи. У рамках цього напрямку всі наявні проблеми і нерегульовані відносини у 1990-і рр. на практиці вирішувалися і до теперішнього часу вирішуються повсякденними організаційно-методичними та тактичними прийомами, заснованими на діючому законодавстві. З часом ці прийоми стають правовою традицією.

У сфері тактичного регулювання судово-експертними установами накопичений чималий практичний досвід, який може слугувати істотним джерелом судово-експертного права.

Четвертим напрямом, що дає практичний вихід із ситуації, в якій судово-експертні установи позбавлені єдиного, систематизованого і досить конкретного нормативно-правового акта, якій кодифікує експертну діяльність, ставиться друга форма систематизації законодавства – його *інкорпорація*.

П'ятим напрямом зміцнення нормативно-правових основ судово-експертної діяльності могла б стати інкорпорація підзаконних актів вищих органів держави, виданих у цій сфері. Однак перелік підзаконних актів у 1990-х роках, які в тій чи іншій мірі регулюють проведення судових експертиз, досить невеликий, а самі акти мають скоріше декларативний або розпорядчий характер, ніж нормативно-правовий.

Прийняття у 1994 р. міжгалузевого закону України «Про судову експертизу» дозволило вирішити такі важливі завдання систематизації законодавства в галузі судово-експертної діяльності:

- встановити для різних видів судочинства єдині принципи і загальний порядок проведення судових експертиз в державних судово-експертних установах, що буде в максимальній мірі сприяти повноті, всебічності та об'єктивності експертного дослідження і достовірності експертного висновку;

- забезпечити дотримання прав і свобод громадян при проведенні судових експертиз;

- забезпечити чітку організацію проведення судових експертиз в державних судово-експертних установах різних систем і відомств з тим, щоб експертизи здійснювалися висококваліфікованими фахівцями, які відповідають вимогам, що пред'являються до державного судового експерта.

захисту, так і слідчим суддею (ст. ст. 243, 244 КПК України), про інших учасників мова у ній не йде. Проте в ч. 3 ст. 93 КПК України визначено, що потерпілий також має право подавати висновки експертів. Водночас, виходячи з формулювань у тексті ст. 244 КПК України «особа, яка заявила клопотання про залучення експерта до слідчого судді», а також із ч. 3 ст. 61 КПК України (цивільний позивач користується правами потерпілого) та ч. 3 ст. 62 КПК України (цивільний відповідач користується правами цивільного відповідача), право залучити експерта мають і цивільний позивач і цивільний відповідач [2].

У випадку виконання судової молекулярно-генетичної експертизи важливе значення має дослідження не лише слідів біологічного походження, але й дослідження відповідних зразків для повноцінної ідентифікації виявлених слідів при огляді місця події. У цьому законодавець не обмежує експерта, а навпаки, він має право на отримання додаткових матеріалів чи зразків для дослідження (ч. 1, ч. 3 ст. 245 КПК України). Так, у випадку необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом.

Варто зауважити, що згідно зі ст. 245 КПК України в разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому ст.ст. 160-166 КПК України, «має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово» [2].

Враховуючи, що біологічні зразки людини невід'ємно пов'язані з цілісністю організму (кров, шкірний покрив, тканина тощо) примусове їх відбирання (без згоди особи) передбачає моральний чи фізичний вплив на особу. Тому зазначена новела КПК України потребує чіткої регламентації у відповідному Законі, адже *примусове* проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії, без дотримання встановленої в КПК України процедури (обов'язкового залучення незаінтересованих осіб (понятих тощо)) створюють передумови до порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, суттєвих порушень норм кримінального процесуального права, а також результатів експертного дослідження.

Необхідно звернути увагу, що в КПК України відсутня така норма як проведення повторних експертиз. Відповідно до ч. 1 ст. 94 КПК України чітко вказується, що висновок експерта є процесуальним джерелом доказів. У той же час жоден доказ не має наперед встановленої сили. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням,

яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, повинні оцінювати кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. За завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, невиконання інших обов'язків експерт несе відповідальність, встановлену законом (ст. 70 КПК України).

Таким чином, на сьогодні частково змінено процесуальну форму документу, який є підставою для проведення експертизи (звернення сторони кримінального провадження або доручення слідчого судді чи суду), також збільшено коло суб'єктів, які можуть ініціювати проведення експертизи, примусове відібрання біологічних зразків. Все це вимагає подальшої розробки даних питань як науковцями, так і практичними працівниками.

Список використаних джерел

1. Дяченко Н.М. Основні етапи розвитку молекулярно-генетичної експертизи в Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України / Н.М. Дяченко // Криміналістичний вісник, 2011. – № 1 (15). – С. 165-169.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012р. № 4651-VI. [текст]: – К: Центр учбової літератури, 2012. – 254 с.

3. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-XII. Експертиза у судовій практиці. / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.

Кофанов А.В.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ

В процесі свого історичного розвитку людство постійно стикалося з проблемою використання правопорушниками різних знарядь та засобів, спеціально виготовлених, пристосованих чи запозичених з цивільного або військового обігу для найбільш оптимальної реалізації різноманітних кримінально-протиправних задумів. Серед таких засобів зброї завжди займала особливе місце.

Історично найчастіше при вчиненні кримінальних правопорушень застосовується вогнепальна і холодна зброя. Ця обставина і зумовила велику розробленість як загально-правових, так і експертно-криміналістичних аспектів дослідження обставин кримінального використання цих видів зброї. Саме широтою кримінального розповсюдження вогнепальної зброї пояснюється і наявність серед

документ високого рівня юридичної техніки. Спираючись на КПК, вони могли вирішувати безліч спірних або невизначених ситуацій, що постійно виникають в експертній практиці. Експерти, які не мали юридичної освіти, зайвий раз переконувалися, що провадження у кримінальній справі здійснюється суворо у відповідності з чинним законодавством і що судово-експертна діяльність як частина судочинства підпорядкована не тільки науково-методичним, але і юридичним нормам. У цьому сенсі старий КПК виконував для судових експертів України важливу методичну функцію, а для розвитку судово-експертної системи - також і стабілізуючу.

Розвиток радянської держави в другій половині ХХ ст. призвело до виникнення нових суспільних відносин не тільки в кримінально-правовій і кримінально-процесуальній сферах. Закономірно виникало правове регулювання цих нових відносин, з'являлося нове галузеве законодавство, в тому числі в сфері цивільного, цивільно-процесуального та адміністративного права.

Проведення судових експертиз у різних видах правозастосовчого процесу, у порівнянні з кримінальним процесом, відрегульовано з різним ступенем деталізації і повноти.

Для правомірної поведінки, експерту необхідно мати надійний і компактний правової орієнтир, свого роду універсальний *Експертний кодекс*, роль якого не може виконати жоден із зазначених процесуальних законів через обмеженість предмета правового регулювання кожного, ні навіть сукупність цих законів – через їх взаємну неузгодженість, наявність прогалин і занадто широкий предмет правового регулювання.

Роль експертного кодексу раніше, при відносно стабільному радянському процесуальному законодавстві, виконувала загальна Інструкція про порядок проведення експертиз, затверджена Міністром України.

Таким чином, у 1990-х рр.. ХХ ст. судово-експертні установи України опинилися в серйозному правовому вакуумі: стара нормативно-правова база вже не працювала, а нова або відсутня, або була представлена неузгодженими правовими актами, що породжувало невизначеність правового становища експертних установ. Серйозним випробуванням для державної судово-експертної діяльності стало те, що створився правовий вакуум якій активно заповнювався діяльністю різноманітних приватних фізичних та юридичних осіб, які намагалися витіснити (й витісняє!) Державні СЕУ за межі історично закріпленої за ними сфери діяльності.

Розуміючи, що без розгорнутої систематизованої законодавчої бази розвиток судово-експертних установ неможливий, з 1993 р. неодноразово ставилось питання про вдосконалення нормативно-правових засад проведення судових експертиз в Україні.

Ця робота зі створення системи впорядкованого і заснованого на

цивільних справах» дав необхідні керівні роз'яснення, які актуальні до цього часу і є важливою складовою нормативно-правових основ судової експертизи.

Необхідно відзначити, що перші роки дії норм КПК України майже монополюючи регулювали всю судово-експертну діяльність, а по кримінальних справах ця монополія була винятковою. Багато пізніше, через 40 років дії КПК України, поряд з ним набрав чинності ще один закон прямої дії, який регулює порядок проведення судових експертиз у кримінальних та інших справах: Закон України «Про судову експертизу». Одnocześnie ми стали свідками змін кримінально-процесуального законодавства: з 20 листопада 2012 р. КПК України 1960 р. утратив свою чинність і в силу вступив новий КПК України.

Відзначимо, що законодавчі зміни 2012 р. хоч принципово і не перебудували систему судової експертизи в Україні, яка склалася, тим не менш, внесли окремі правові новели в цю сферу.

Згідно з новим КПК України, важливі для СЕД норми доказового права збереглися лише наполовину.

Вимога ретельної перевірки доказів (ст. 67 КПК України) сьогодні втратила імперативний характер і викладена в ст. 94 КПК України як диспозитивна норма. Поняття всебічності та об'єктивності викреслені з лексику законодавства. Необов'язковість висновку для правозастосовувача лише мається на увазі, але не декларується явно. Вимога про виклик експерта перестало бути обов'язковим для адміністрації установ, де працює експерт.

Істотним, на наш погляд, упущенням законодавця є відсутність в тексті КПК України нормативного визначення підстав для призначення експертизи (ст. 242 КПК України). Між тим, при заповненні бланка постанови про призначення експертизи від слідчого вимагається ці підстави вказувати. Ця прогалина закону може ускладнити на практиці правильне вирішення питання про необхідність призначати або не призначати експертизу. Тому не виключено, що окремими посадовими особами, воно буде вирішуватися довільно і не завжди на користь правосуддя. Ми пропонуємо при найближчому внесенні поправок у процесуальний закон повернути в текст ст. 200 «Висновок і свідчення експерта» або ст. 196 «Порядок призначення судової експертизи», що виправдало би нормативне положення про правові підстави її призначення, які були в ст. 75 КПК України: «Експертиза призначається у випадках, коли при досудовому або судовому провадженні у справі необхідні спеціальні знання в науці, техніці, мистецтві і ремеслі».

Повертаючись до питання про розвиток законодавства, що регулювало судово-експертну діяльність у XX ст., підкреслимо, що після введення в дію КПК України 1960 р., незважаючи на окремі його недоліки, експерти та експертні установи України отримали вивіреним нормативно-правовий

кримінально-караних діянь специфічних складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом цього виду зброї.^[5]

В останні роки правоохоронні органи посилили боротьбу з розповсюдженням вогнепальної зброї, намагаючись зменшити її незаконний обіг. Однак накопичена з минулих десятиліть зброя, кількість якої значною мірою збільшилась за рахунок старих запасів озброєння з часів війни та епізодичних розкрадань з армійських складів і арсеналів МВС, а також незначна кількість якої ввозилась з-за кордону, вже починає диктувати свою волю в нашому суспільстві.^[1]

Підтвердженням цього є, наприклад, випадок, коли на Кіровоградщині з охоронюваного складу зброї було викрадено близько 200 пістолетів та автоматів, 44 протитанкових гранатомети, 75 кг. тротилу, понад 17 тисяч набоїв^[9], або ж ще один приклад, коли в гаражі раніше судимого мешканця Макіївки Донецької області було виявлено і вилучено 3 автомати, 2 пістолети, 4 одиниці мисливської гладкоствольної зброї, одну гвинтівку, 2 газових пістолети, ручну гранату, 265 набоїв, оптичний приціл та багато іншого.^[3] Вилучений арсенал просто вражає своїми розмірами та різноманітністю, і це не поодинокі випадки «гучних» вилучень зброї на території нашої країни.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку незаконний обіг зброї являє собою серйозну суспільну небезпеку, впливає на збільшення кількості кримінальних правопорушень, перш за все насильницького та корисно-насильницького характеру.

Також актуальність питань, пов'язаних із врегулюванням обігу вогнепальної зброї в Україні, полягає в тому, що незаконний обіг зброї та її використання при вчиненні кримінальних правопорушень завжди тісно пов'язані з найбільш соціально-небезпечними їх формами: організованою злочинністю, наркобізнесом, тероризмом і т.п.

Все це свідчить про те, що реальності існуючої слідчої, оперативно-розшукової, експертної практики зумовлюють необхідність глибокого наукового дослідження проблеми незаконного обігу зброї та розробки правових, організаційних і профілактичних заходів боротьби з ним.

Незважаючи на значне поширення в Україні кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням зброї, проблемні питання правового регулювання обігу зброї в Україні залишаються майже невивченими з боку вітчизняних учених-юристів. Проблеми, пов'язані з кримінально-правовою характеристикою кримінальних правопорушень проти громадської безпеки та протидією незаконному обігу зброї, є більш дослідженими, їх розглядали М.С. Грінберг, В.П. Смельянов, В.О. Навроцький, В.І. Рибачук, Л.Ф. Соколов, В.П. Тихий, В.І. Ткаченко та інші. У російській кримінологічній науці проблему кримінальних правопорушень, що вчиняються із застосуванням зброї, досліджували Д.А. Корецький, Е.В. Солоницька, Л.М. Землянухіна. Вагомий внесок у

розробку проблеми «збройних» кримінальних правопорушень та боротьби з ними внесли М.І. Бажанов, О.М. Бандурка, П.Д. Біленчук, О.М. Джужа, А.Ф. Зелінський, Н.Ф. Кузнецова, Л.М. Кулик, О.М. Литвак, М.І. Мельник, С.Ф. Мілюков, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, В.П. Філонов, М.І. Хавронюк, Н.М. Ярмиш та багато інших, проте в науковій літературі недостатньо висвітленими, з точки зору системного вивчення, залишаються питання, присвячені саме правовим засадам обігу вогнепальної зброї в Україні.

Метою даної статті є аналіз сучасного стану правового забезпечення обігу вогнепальної зброї в Україні, окреслення деяких проблемних питань в даній сфері та відповідно визначення основних шляхів їх розв'язання.

Перш ніж розглядати питання правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні, потрібно визначити, що ж взагалі таке обіг зброї, які види обігу існують і що під ними розуміється. Стосовно цього варто зауважити, що в жодному нормативно-правовому акті нашої країни не дано конкретного визначення поняттю «обіг зброї» та його видів, більше того, в жодному нормативно-правовому акті, прийнятому законодавчим органом України, не дається конкретного визначення зброї та що під нею треба розуміти.

Отже, аналіз смислового змісту терміну «обіг» показує, що під обігом розуміється «повне коло обертання», «вживання, поводження»^[8] або «використання, вжиток».^[4]

Спираючись на зміст терміну, що розглядається, можна визначити обіг зброї як її виробництво і подальший рух від виробника, державного або кримінального, до споживача, як легального (МО, МВС і т.п.), так і нелегального (правопорушники, громадяни, які незаконно придбали зброю для самозахисту, колекціонування і т.п.), а також процес користування зброєю, підтримка її в справному стані, перехід від одного власника до іншого, аж до її знищення. Таким чином, обіг зброї утворює її рух в суспільстві: від виробника до споживача, від одного споживача до іншого.^[6]

Фізична дія на зброю (виготовлення, переробка), її просторове (носіння, перевезення), часове (зберігання), соціальне (зміна власника) переміщення мають правові межі, що визначають кваліфікацію відповідних дій. Кожна така дія є структурним елементом обігу зброї.

Одна група авторів виходить з того, що термін «обіг зброї» є загальновідомим, і визначень його законної та незаконної складових не дають, інші позначають законний і незаконний обіг виходячи із загальновідомих критеріїв, передбачених в ст. 262-264 КК України.

На нашу думку, необхідно погодитись із визначенням, яке наводять Корецький Д.А. та Солоницька Е.В., відповідно до якого під законним обігом зброї розуміється виготовлення, збут, передача, придбання, зберігання, носіння, перевезення, ремонт, застосування, знищення зброї,

КПК України встановлював найважливіші, принципи кримінально-процесуального права, визнавав висновок експерта як джерело доказів. Зводячи в такий високий ранг висновок експерта, закон одночасно попереджав, що ніякі докази для суду, прокурора, слідчого і особи, яка провадить дізнання, не мають наперед встановленої сили (ст. 67 КПК України).

Всі зібрані по справі докази підлягали ретельній, всебічній та об'єктивній перевірці з боку особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду (ст. 67 КПК України). Більш того, висновок експерта вважався не обов'язковим для особи, яка провадить досудове слідство, однак їх незгода з висновком повинна була мотивуватися (ст. 75 КПК України).

КПК України вказував підстави призначення експертизи. Відповідно до ст. 75 КПК України експертиза призначається у випадках, коли при провадженні дізнання, досудового слідства і при судовому розгляді необхідні спеціальні знання в науці, техніці, мистецтві та ремеслі. Експертиза проводиться експертами відповідних установ або іншими спеціалістами, призначеними особою, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором і судом. Як експерт може бути визнана будь-яка особа, яка має необхідні знання для надання висновку.

Важливою вимогою, записаною в законі, що підвищує відповідальність експертів є виклик (залучення) експерта, який був обов'язковий для керівника підприємства, установи чи організації, де працює експерт (ст. 78 КПК України).

З 449 статей КПК України 58 статей містили нормативні положення, що прямо відносяться до експертів та їх діяльності, і ще декілька десятків статей закону опосередковано стосувалися процесу проведення експертиз. Викладені в цих статтях правові норми створювали міцний правовий каркас судово-експертної діяльності (СЕД).

Тим не менше норми КПК України не у всіх випадках були детальними і вичерпними для практичного використання, в них не вистачало деталізації, самі статті розкидані в різних розділах і главах. Так, основні положення про експертизу розташовані в главі 5 КПК України – «Докази», участь спеціаліста – в главі 11, обставини, що виключають участь експерта у справі, – у главі 4, проведення експертиз – в главі 18, участь експерта у судовому розгляді – в главі 26. Тому, використання норм КПК України при призначенні і проведенні експертиз на практиці нерідко супроводжувалося їх різним тлумаченням, що викликало труднощі та розбіжності у практичних працівників.

З метою впорядкування нормативно-правового регулювання СЕД, питання проведення експертиз вивчалися найвищою судовою інстанцією держави. В результаті 30 травня 1997р. Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові № 8 «Про Судову експертизу в кримінальних і

ковзання.

Вдавлені сліди утворюються при ходьбі, бігу, стрибках і стоянні на м'якому ґрунті. Як правило, вдавлені сліди повно передають форму і розмір підошви ноги чи взуття, але як у всіх вдавлених слідах – конформно і дзеркально.

Під час ходьби спочатку ґрунту торкається задній зріз каблука, потім відбувається перенесення зусилля на проміжну частину підошви і, нарешті, на носок. Відбувається переكات підошви. При цьому зусилля носка при закінченні контакту з ґрунтом направлене вниз і назад. Внаслідок чого відбувається зсув ґрунту в передній частині сліду назад. Тому слід має опуклу форму, а довжина сліду від відбитка заднього зрізу каблука до відбитка переднього зрізу носка може бути меншою за довжину підошви.

Такі особливості слідоутворення ще більш характерні при бігу.

Сліди ковзання можуть утворюватися при ходьбі, подоланні перешкод, ударах. Вони мають вигляд трас. У зв'язку з характерним матеріалом підошов взуття (досить пластичний, не дуже твердий) такі сліди рідко бувають придатні для ідентифікації.

Поверхневі сліди утворюються у зв'язку з нашаруванням якої-небудь речовини на слідоприймаючий об'єкт (наприклад з забрудненої підошви залишився відбиток на чистій підлозі), або відшаруванням пилу чи свіжої фарби з підлоги на підошву.

Такі сліди при сприятливих умовах можуть передати загальну форму та форму окремих деталей підошви ноги чи низу взуття.

У висновку потрібно зазначити, що згідно з вивченням відомостей про те, які сліди вилучаються з місця події, то перше місце займають саме сліди ніг.

Садченко О.О.

СУЧАСНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В даний час, коли пріоритетами у внутрішній політиці України, що визначають напрям судової реформи, стали дотримання прав людини і громадянина, прагнення до підвищення якості досудового розслідування і судового слідства, обґрунтованості вироків, судова експертиза, питання законності її проведення набувають ще більшого значення.

До 1994 р. законодавче регулювання проведення судових експертиз здійснювалось тільки КПК України. В ньому були сформовані і зосереджені нормативно-правові засади і принципи судово-експертної діяльності, які в переважній більшості виправдали себе часом і сприяли розвитку судової експертизи як ефективного інструменту боротьби з кримінально-протиправними діяннями.

що здійснюються на підставі відповідних законів, указів президента, постанов уряду і нормативних документів воєнізованих відомств під контролем дозвільної системи органів внутрішніх справ або відомчим контролем воєнізованих організацій.^[6]

Словосполучення «обіг зброї» майже завжди вживається спільно з прикметником «незаконний». Причому різні форми використання зброї виступають елементами як законного, так і незаконного обігу.

В юридичній літературі під незаконним обігом зброї розуміється кримінальний, пов'язаний із вчиненням відповідних кримінальних правопорушень, рух об'єктів обігу зброї. Відповідно до інших точок зору незаконним є поведіння з вогнепальною зброєю і боєприпасами без дозволу (ліцензії) органу внутрішніх справ або ж як дії зі зброєю, здійснені з порушенням існуючих правил і обмежень.

На нашу думку, поняття незаконний обіг зброї варто розглядати у більш широкому розумінні, що виходить за межі формально-юридичного, елементи якого визначаються Кримінальним кодексом України.

Аналіз ст. 262-264 КК України, що визначають, які діяння зі зброєю є кримінально-протиправними, дозволяє визначити, що у сферу кримінально-правового регулювання не входять такі дії, як порушення громадянами або працівниками торговельних підприємств (організацій) порядку і правил придбання, зберігання, носіння, перевезення, передачі іншим особам, продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів та багато інших дій, пов'язаних зі зброєю, – це сфера адміністративно-правового регулювання (ст. 174, 190-195 КоАП України).

Таким чином, незаконні дії зі зброєю передбачені як кримінальним, так і адміністративним законодавством. Кримінально карані діяння є лише одним з елементів незаконного обігу (розкрадання, виготовлення, збут, зберігання тощо) та в сукупності з адміністративними правопорушеннями, пов'язаними зі зброєю, вони і утворюють незаконний обіг зброї.

На нашу думку, виходячи з вищезазначеного, для чіткого розподілу теоретичних, правових та організаційних категорій, пов'язаних з обігом зброї, більш прийнятною є позиція, наведена Корецьким Д.А. та Солоницькою Е.В. щодо існування трьох видів обігу зброї: законного, незаконного та кримінального.^[6] Законодавче закріплення з чітким розмежуванням у розумінні понять «зброя», «обіг зброї», «законний обіг зброї», «незаконний обіг зброї», «кримінальний обіг зброї» може, при активній підтримці з боку правоохоронних органів, мати реальний вплив на ситуацію у сфері боротьби з незаконним обігом зброї в Україні.

Відносно правового забезпечення обігу вогнепальної зброї в Україні, необхідно зазначити, що на сьогодні він регламентується великою кількістю нормативно-правових актів, серед яких: Закони України «Про міліцію» від 20.11.90 р., «Про тваринний світ» від 03.03.93 р.; Указ Президента України №341/95 від 29.04.95р. «Про заснування відзнаки

Президента України «Іменна вогнепальна зброя»»; постанова Президії Верховної Ради України №203/94-ПВ від 10.11.94р.; постанова Верховної Ради України від 17.06.92 р. №2471-ХІІ із змінами та доповненнями; Кримінальний кодекс України, прийнятий 5 квітня 2001 року (ст. 262, 263, 264 та ін.) та Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 174, 190-195 та ін.); постанова Пленуму Верховного Суду України №3 від 26.04.2002 р.; постанови Кабінету Міністрів України № 576 від 12.10.92 р., № 575 від 12.10.92 р., № 706 від 7.09.93 р., № 780 від 20.07.96 р.; накази МВС України №524 від 24.07.96 р., №164 від 25.03.93 р., №643 від 18.10.93 р.; накази МОЗ України №36 від 15.03.94 р. та №110 від 24.06.94 р.; більше десяти державних та галузевих стандартів України і посилань на стандарти колишнього СРСР та багато інших нормативно-правових актів.

Проаналізувавши всю сукупність зазначених нормативних актів, однозначно можна прийти до висновку про необхідність її впорядкування, оскільки деякі важливі положення, пов'язані з обігом зброї в Україні, або недостатньо врегульовані, або ж не врегульовані взагалі.

На нашу думку, одним із шляхів вирішення даної проблеми є прийняття Закону України «Про зброю».

Наприклад, такі або подібні закони прийняті в США ще у 1792 році, в Канаді – у 1892 р., в Швеції – у 1967 р., в Англії – у 1968 році, в Австрії – у 1986 році, у Бельгії – в 1991 році, в Чехії – у 1995 році. На теренах колишнього СРСР законодавство про зброю діє в таких державах: в Росії Закон «Про зброю» прийнятий у 1993 році; в Республіці Молдова Закон «Про зброю» прийнятий у 1994 році; в Республіці Білорусь Закон «Про зброю» прийнятий у 2001 році; в Латвії Закон «Про зброю» прийнятий у 2002 році.

В Україні на сьогоднішній день існує близько десяти проектів вищезазначеного закону, серед яких проект Кабінету Міністрів України від 13.05.98 р.; проект народних депутатів Данильчука О.Ю. та Недригайла В.М. від 15.05.98 р.; проект народних депутатів Кармазіна Ю.А. та Мухіна В.В. від 10.11.98 р.; проект народних депутатів Кармазіна Ю.А., Мухіна В.В., Біласа І.Г., Хомича М.В., Данильчука О.Ю. та Недригайла В.М. від 06.06.2002 р.; проект народних депутатів Вінського Й.В., Развадовського В.Й., Бульби С.С., Короля В.М., Зубова В.С. від 25.11.2002 р. та інші.^[11]

Проаналізувавши зміст даних законопроектів, можна виділити такі загальні положення^[12]:

– крім законопроекту Кабінету Міністрів України, в інших вся вогнепальна зброя поділяється за призначенням на військову, службово-штатну та цивільну;

– в усіх законопроектах надано право володіти службово-штатною (відомчою) зброєю, поряд з державними формуваннями та

– чи придатні для ототожнення взуття сліди, виявлені на місці події?

Останнє питання вирішується тільки за наявності конкретного взуття, вилученого у певної особи.

Необхідно відзначити, що при експертизі слідів взуття вирішення питання про придатність слідів до ототожнення пов'язане зі значними труднощами. Не маючи у своєму розпорядженні взуття, яким міг бути залишений досліджуваний слід, здебільшого неможливо встановити, чи є певні деталі зовнішньої будови сліду – різноманітні заглиблення та виступи (випуклості) на поверхні зліпку, забарвлені чи незабарвлені ділянки у сліді відображеннями деталей рельєфу взуття, чи вони виникли внаслідок певних випадкових причин (дефектів зліпку, наявності повітряних пухирів у гіпсовому розчині, камінців у ґрунті, порушень умов фіксації сліду, тощо).

В таких випадках експерт повинен зробити висновок, що вирішення питання про придатність сліду для ототожнення можливе лише за умови наявності взуття, яким міг бути залишений досліджуваний слід.

Наведений перелік не є вичерпним. В експертній практиці інколи доводиться вирішувати окремі питання ситуаційного характеру, які стосуються дослідження механізму утворення слідів при певних обставинах та ін.

Сліди ніг класифікуються за такими підставами:

- видом слідоутворюючого об'єкта;
- розташуванням слідів на місці події;
- механізмом їх утворення;

За видом об'єкта сліди поділяються на сліди босої ноги, або ноги, одягнутої в панчохи чи шкарпетку.

Слід босої ноги відображає контури ступні та папілярний узор. А слід одягнутої в панчохи або шкарпетки ступні, крім контурів ступні може відображати малюнок ниток тканини панчохи чи шкарпетки, а також шви і дефекти (дірки, штопання, вузли).

Слід взуття може бути утворений підошвою (низом) або верхом взуття.

За розташуванням сліди ніг можуть бути одинарними, груповими (доріжка слідів).

За механізмом утворення сліди ніг бувають об'ємними і поверхневими.

Визначальним у формуванні слідів босих ніг або взуття є зусилля, яке залежить від ваги тіла, м'язової енергії людини, а також сили інерції, що виникає при переміщенні людини. Ознаки зовнішньої будови підошов ступні і взуття в слідах відображаються дзеркально.

Об'ємні сліди ніг утворюються на сприймаючому об'єкті внаслідок деформації його поверхні. Деформація виникає внаслідок тиску чи ковзання. Тому об'ємні сліди поділяються на сліди тиску (вдавлені) і

Середня довжина кроку чоловіка складає 70-85 см, жінки – 50-56 см. Підвищення темпу ходьби призводить до збільшення довжини кроків. У чоловіків довжина кроків при повільному бігу досягає 85-100 см, а при швидкому 150 см і більше. На місцях зупинок характерним є хаотичне розміщення слідів, перекриття один одним.

За слідами взуття, виявленими на місці події можна встановити:

- приблизно, у певних межах, розмір взуття. Чому приблизно? Тому що розміри підошви у різних моделях можуть значно відрізнятися від розміру колодки (в бік збільшення) як залежно від способу кріплення підошви, так і у зв'язку з, так би мовити, примхами моди.

- приблизний зріст людини за слідами босої ноги. Довжина підошви босої ноги складає 15,8% зросту чоловіка, 15,5% – зросту жінки. Щоб визначити зріст людини за слідами, необхідно довжину сліду босої ноги розділити на коефіцієнт (15,8 – чоловічого сліду і 15,5 – жіночого) і помножити на 100. Існує також закономірність між шириною плюсні і п'ятки та зростом. Так, ширина плюсні у 18 разів, а п'ятки у 27 разів менше зросту людини незалежно від статі.

- деякі фізичні особливості людини. За доріжкою слідів можна визначити особливості ходи, наявність фізичних вад чи каліцтва. За слідами босих ніг – будову стопи, наявність шрамів, ушкоджень чи відсутність пальців.

- відносну давність слідів, до опадів чи після них (дощ, сніг). Прим'ята в слідах трава піднімається через 3-4 години, мох – через 3. Спресований під слідом сніг залишається при здуванні навколишнього снігу у вигляді підвищеної ділянки.

Трасологічною експертизою слідів ніг (взуття) людини можуть бути вирішені такі питання ідентифікаційного характеру, включаючи встановлення групової приналежності взуття, яке залишило сліди:

- взуттям якого типу і розміру залишено сліди?

- чи не залишені сліди, виявлені на місці події, взуттям, вилученим у підозрюваного?

- чи не залишені сліди взуття (босих ніг), виявлені в процесі оглядів різних місць подій, одним і тим самим взуттям (однією і тією самою особою)?

- чи не залишені сліди ніг, виявлені на місці події, підозрюваним, на ногах якого були вдягнені шкарпетки (панчохи, колготи), вилучені у нього?

- чи не залишені сліди босих ніг підозрюваним?

- чи не однакові елементи доріжки слідів ніг, виявлених на місці події та елементи експериментальної доріжки слідів ніг, яку залишив підозрюваний?

- який механізм утворення слідів ніг (взуття)? Чи не залишені вони у процесі бігу, ходьби тощо?

правоохоронними органами, юридичним особам, які виконують особливі статутні завдання і є об'єктами дозвільної системи МВС України (виконують охоронні функції, реалізують зброю для населення та ін.);

- за основу при підготовці даних законопроектів використовувався, здебільшого Закон Російської Федерації «Про зброю», прийнятий у 1994 р. (зі змінами 1996 року), а не значний позитивний досвід правового регулювання обігу вогнепальної зброї інших держав світу;

- усі законопроекти передбачають утворення державного кадастру зброї та обов'язкове ліцензування і реєстрацію вогнепальної зброї, що ввозиться на територію України з метою реалізації;

- в усіх законопроектах наявні критерії, що характеризують різні види зброї, але не вказано, що визначення приналежності до того чи іншого виду зброї встановлюється після сертифікаційного, криміналістичного та інших досліджень;

- відсутні статті, які регламентували б права сертифікаційних та експертних закладів щодо дотримання криміналістичних вимог при виробництві вітчизняними виробниками вогнепальної зброї, а також санкції за недотримання цих вимог та багато інших спірних положень.

Але все ж такі найважливішим питанням залишається: чи нададуть населенню країни право на володіння нарізною короткоствольною вогнепальною зброєю, як зброєю самозахисту?

Як приклад з історії можна згадати, що на рубежі XX століття кожний громадянин Російської імперії мав змогу в будь-якому магазині з продажу зброї купити пістолет або револьвер і зареєструвати його в поліції. Жовтневий переворот 1917 року і досвід громадянської війни наочно показали владі, що почуття особистої гідності люди не втратили, незважаючи на політичне насильство, тому нова адміністрація після своєї перемоги вилучила майже всю особисту зброю як у супротивників, так і у прихильників нової влади.

Позиції фахівців правознавців і громадськості з даного питання виявилися неоднозначними.

Деякі фахівці правоохоронних органів на захист своєї позиції щодо обмеження користування громадянами вогнепальною зброєю пояснюють такими аргументами: якщо дозволити громадянам вільно володіти вогнепальною зброєю, то можливі ситуації масового її застосування як на підставах законності, так і при перевищенні меж необхідної оборони; поява легалізованої нарізної вогнепальної зброї може викликати хвилю викрадення, нелегальний збут і застосування її у кримінально-протиправних цілях; можливе суттєве збільшення кількості випадків, пов'язаних із вогнепальними травмуваннями, особливо серед дітей та підлітків, а також самогубств; значно збільшиться кількість кримінальних правопорушень із застосуванням вогнепальної зброї.^[2]

Існує й інша думка науковців. Вона ґрунтується на положеннях про

пріоритетні права людини, висвітлені у Загальній декларації прав людини, яка прийнята та проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 року. Деякі з них знайшли своє втілення в положеннях Конституції України (1996 р.), а саме: «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (ст. 3 Конституції України); «кожна людина має невід'ємне право на життя» (ст. 27 Конституції України); «кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» (ст. 27 Конституції України).

На захист своєї позиції цими правознавцями наводяться й інші аргументи, а саме: держава не в змозі повністю забезпечити виконання положень статті 3 Конституції України (працівника правоохоронних органів на кожному кроці не поставиш, тому громадяни повинні мати можливість самі захищати себе і членів сім'ї від кримінально-протиправних посягань); легалізація вогнепальної зброї дасть можливість оновити промисловий комплекс держави і створити нові робочі місця, що вирішить багато державних та соціальних проблем; за рахунок зборів коштів на отримання дозволу на вогнепальну зброю, ліцензування виробників, реалізаторів тощо можна буде вирішити питання щодо утримання осіб, які будуть здійснювати контроль обігу зброї на території України; та крім того це буде додатковою статтею поповнення державного бюджету.^[2]

Отже, можна бачити, що єдиної точки зору на дане питання немає.

До речі, ставлення до особистої зброї – одна з важливих характеристик будь-якої держави. Тут немає одноманітності, в кожній своя специфіка.

У більшості країн світу продаж вогнепальної зброї дозволено. Виняток становлять такі країни, як Бірма, Бангладеш, Венесуела та ще кілька. Найдоступніша вона у США, де людина не уявляє себе без зброї. На сьогодні у громадян цієї країни на руках знаходиться понад 200 млн. одиниць вогнепальної зброї, тобто в середньому по чотири одиниці зброї на кожного дорослого. Деяка інша ситуація у Великобританії – зброя тут продається, але далеко не кожному. Потрібно довести свою добropорядність та необхідність у її володінні. Подолати такий бар'єр важко, тому британці у порівнянні з американцями майже беззбройні. Німеччина була здавна розпорошена на багато князівств, які постійно ворогували між собою, до того ж країна неодноразово була призвідником воєнних конфліктів, то ж не дивно, що й сьогодні зброя в ній доступна для багатьох громадян.^[7]

Порівнявши ситуацію зі зброєю, що склалась у вищезазначених та й в багатьох інших Європейських країнах, можна визнати, що для того, щоб вогнепальна зброя вільно продавалась в державі, потрібна розвинута економіка, високий рівень життя, значний рівень моральної

відображають один і той самий об'єкт, але з різних напрямків зйомки. Текст повинен бути складений так, щоб з нього можна було зрозуміти, на що необхідно звернути увагу при вивченні знімка, усвідомити завдання, яке досягалося фотографуванням даного об'єкта. В пояснювальному тексті неприпустимо викладати які-небудь судження відносно відображеного на знімку, давати правові оцінки.

Під знімком вказуються найменування об'єктів зйомки, їх місцезнаходження.

Окремі предмети, сліди та речові докази, положення малопомітних об'єктів можуть відзначатися цифровими покажчиками, стрілками тощо. В тексті під знімками, ці позначення розшифровуються. Якщо не використовувалися номерні покажчики, а зображення окремих об'єктів необхідно виділити серед інших, проводиться розмітка на знімку: ці зображення позначають стрілками, які нумерують. Розшифровка подається під знімками. Доцільно, щоб пояснювальний текст складав слідчий, який робив огляд. Це дозволить уникнути помилок і неточностей.

Всі фотознімки в таблиці завіряються відтиском печатки слідчого підрозділу, співробітник якого здійснював огляд, або – якщо таблиця підготовлена спеціалістом, який брав участь в огляді – відтиском печатки криміналістичного підрозділу. Фотографічну таблицю підписують слідчий і спеціаліст, які брали участь в огляді і проводили фотографування обстановки місця події (незалежно від того, хто здійснював монтаж).

Савчук О.Я.

СЛІДИ НІГ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Криміналістичне значення слідів ніг людини визначається використанням їх для одержання інформації про подію кримінального правопорушення та можливість ідентифікувати особу, що їх залишила (за слідами босих ніг), або взуття, яким вони утворені. Тобто одержати відомості, корисні для розкриття кримінального правопорушення та встановлення правопорушника.

Вивчаючи обстановку на місці події за слідами ніг можна встановити:

- в якому напрямку рухались злочинці?
- до яких предметів вони підходили?
- скільки осіб приймали участь у вчиненні кримінального правопорушення?
- які дії вчиняли правопорушники?
- яким видом взуття залишені сліди?
- чи залишені сліди ніг при ходьбі, бігу, стрибках, ударах ногою?
- з якою швидкістю рухався правопорушник, де зупинявся?

Розташовувати знімки у таблиці необхідно так, щоб чітко проглядався зв'язок між знімками загальнопланового характеру та іншими, щоб положення кожного вузла, сліду чи деталі обстановки на місці події визначалося за допомогою орієнтуючих, оглядових та вузлових знімків.

Поширеним прийомом є розташування знімків у тій послідовності, в якій проводився огляд місця події і описані обстановка, виявлені предмети та сліди. При цьому додержуються схеми фотографування при огляді – від знімків загального вигляду (орієнтуючих та оглядових) до вузлових і детальних. Не рекомендується на одному аркуші розміщувати знімки, що відносяться до різних ділянок місця події чи до різних вузлів огляду.

На місці події може бути декілька вузлів огляду. В цьому випадку фотознімки доцільно згрупувати за кожним вузлом окремо. До фотознімків, об'єднаних відношенням до одного вузла огляду, бажано включити знімок, що показує положення вузла на місці події. Фотознімки доцільно об'єднувати в групи і в тому випадку, коли інформація, що міститься в них відноситься до локальних ділянок місця огляду, наприклад до різних приміщень усередині одного будинку. Розміщення знімків усередині групи проводиться від більш загальних планів до окремих.

Більшу наочність мають фотографічні таблиці, що складаються з комплексних вузлових таблиць. Останні являють собою розміщені на одному аркуші фотознімки, що відносяться до окремого вузла обстановки місця події. В центрі поміщається вузловий фотознімок, а навколо нього – детальні знімки зі стрілками-показчиками, що показують розташування слідів, окремих предметів на центральному фотознімку.

В криміналістичній літературі запропонований і такий спосіб, як розміщення знімків в протоколі огляду по ходу викладу його тексту (в тексті залишають вільне місце, куди будуть наклеєні фотографічні зображення об'єктів, про фіксацію яких згадується в описі). Фотознімки в цих випадках повинні бути виготовлені до моменту складання протоколу. Більш прийнятним представляється інший варіант: вже маючи фотознімки, виготовляють копію протоколу огляду місця події, в який і наклеюють фотографії. Слідчий завіряє цю копію.

Фотографічні таблиці повинні мати заголовки, в яких вказується, додатком до протоколу огляду якого місця події, є знімки і дата огляду. Якщо таблиця складається з декількох бланків, то загальний заголовок друкується на кожному з них.

Фотознімки, що додаються до протоколу огляду повинні мати пояснювальний текст. Його необхідно ретельно підготувати, оскільки такий текст є зв'язком між змістом протоколу й інформацією, зафіксованою фотознімками. Пояснювальний текст повинен розкрити суть зображеного на знімку, допомогти простежити зв'язок між фотознімками загального плану та вузлами, деталями місця події, між знімками, що

відповідальності, досконалий закон та юридична база, які повинні гарантувати безпеку життя та здоров'я людей в суспільстві та державі. А що ж в цьому плані сказати за Україну? Чи готова вона до такого кроку?

Є й інші спірні питання стосовно, наприклад, легалізації зброї травматичної дії, іменної зброї, видачі зброї приватним охоронним фірмам, ліцензування зброї, малогабаритних макетів вогнепальної зброї.

Ще одне не менш важливе питання, яке стосується прийняття вітчизняного Закону «Про зброю», пов'язане з неминучістю «євромайбутнього» для України, принаймні як офіційної доктрини нашої держави. Пояснюється це тим, що для вступу будь-якої держави в ЄС, його внутрішні закони повинні або відповідати, або принаймні не суперечити, політиці ЄС в певних сферах її діяльності, куди відноситься і сфера обігу зброї. Іншими словами існуюче в державі законодавство, яке регулює обіг в ній зброї, повинне відповідати загальним положенням так званої керівної лінії Євросоюзу в даній галузі. Нова керівна лінія, що фактично утворилася з моменту підписання ЄС в 2000 році протоколу ООН «Проти недозволеного виробництва стрілецької зброї, частин до неї, компонентів і боєприпасів, а також проти недозволеної торгівлі ними», охоплює в основному питання порядку обігу зброї в процесі виробництва і торгівлі нею. Проблему перетікання зброї з легального в тіньовий – і далі в «чорний» сектори ринку, передбачається вирішити за рахунок суцільної реєстрації всієї зброї, що знаходиться на цивільному ринку, її компонентів і боєприпасів, за допомогою ведення розширеної комп'ютеризованої бази даних. «Керівна лінія» передбачає також постійний обмін цією інформацією та створення єдиного банку даних. Таким чином, існуюча в Україні система обліку зброї неминуче підлягає оптимізації, за допомогою створення єдиного банку даних, який включатиме велику кількість відомостей про зброю в нашій країні. Окремо варто нагадати і про екологічні пріоритети Закону «Про зброю». Це пов'язано з тим, що в методиці сертифікації боєприпасів, яка прийнята на сьогодні в Україні, відсутні екологічні вимоги, які стосуються попередження забруднення навколишнього середовища важкими металами, обов'язкові в країнах ЄС.^[10]

Таким чином, у разі прийняття в Україні «закону-наказу», заснованого на нині діючих положеннях відомих нормативних актів щодо обігу зброї, його положення можуть увійти в суперечність з нормами міжнародного права, що призведе в подальшому до їх повторного перегляду та нового прийняття вже в процесі зближення України з ЄС. Прикладом можуть служити Хорватія і Болгарія. Якщо в Хорватії закон про зброю, прийнятий у 1996 році, з самого початку ґрунтувався на положеннях, існуючої тоді керівної лінії ЄС і в такій формі не був перешкодою для вступу, то в Болгарії з її «пострадянським» законом, який став формальною перешкодою для вступу в ЄС, саме весною цього року довелося терміново приймати новий «єврозакон».^[10]

На нашу думку, перед прийняттям Закону України «Про зброю» варто заздалегідь розробити концепцію державної політики щодо обігу зброї та адміністративно-правової діяльності органів внутрішніх справ у сфері контролю за реалізацією механізму використання, застосування і зберігання зброї населенням, де враховувати нові тенденції, у тому числі й механізм обігу зброї, правовий статус громадян – власників вогнепальної зброї та посадових осіб даної сфери. Ми вважаємо, що при розробці проекту зазначеного закону або ж доопрацюванні існуючих, доцільно було б залучити до даного процесу спеціалістів-зброєзнавців, як теоретиків так і практиків, мисливствознавців, юристів, економістів та фахівців сертифікаційних і експертних служб. Прийнятий Закон «Про зброю» повинен поєднати в собі не тільки позитивний досвід зарубіжних країн, де він вже багато років ефективно діє, а й існуючі на сьогоднішній день в Україні найкращі правові положення регламентації обігу зброї, до того ж з обов'язковим врахуванням ментальності нашого народу та євроінтеграційних процесів в Україні.

Все це потрібно зробити для того, щоб не виникла велика кількість проблем, над вирішенням яких і зараз ламають голови законодавці тих країн, де в недавньому минулому такий закон був прийнятий.

Список використаних джерел

^[1] Биленчук П.Д., Еркенов С.Е., Кофанов А.В. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: Учебное пособие / Под ред. акад. П.Д. Биленчука. – К.: Атика, 1999. – 272 с.

^[2] Биленчук П.Д., Кофанов А.В., Сулява О.Ф. Зброєзнавство: правові основи обігу вогнепальної зброї. Порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства: Україна. Європа. Світ. Монографія. / За редакцією проф. П.Д. Биленчука. – К.: Міжнародна агенція «BeeZone», 2004. – 464 с.

^[3] Білоконь М.В., Косоговський А.А. Зброя // Міліція України, 1999, №9-10.

^[4] Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.

^[5] Владимиров В.Ю., Бабаханян Р.В., Голубев Н.В., Валетов Д.А. Криминалистическое оружиеведение. Генезис современности. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 504 с.

^[6] Корецкий Д.А., Солоницкая Э.В. Оружие и его незаконный оборот: криминологическая характеристика и предупреждение. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – 258 с.

^[7] Кофанов А.В. Закон «Про зброю» в Україні. Бути чи не бути? // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України, 1998, №1.

^[8] Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М., 1984.

Якщо для фіксації обстановки місця події застосовувалася найпростіша стереофотограмметрія, в протоколі необхідно зафіксувати розміри базису зйомки. У випадку застосування кольорової фотографії потрібно вказати, чи використовувався при цьому еталон для контролю за правильністю передачі кольору (сіра нейтральна шкала, кольоровий еталон).

При макрозйомці в протоколі доцільно навести спосіб у який вона проводилась: за допомогою програмного забезпечення самого фотоапарата, макрооб'єктивів, насадочних лінз чи подовжувальних кілець, а також перерахувати об'єкти, при фотографуванні яких застосовувався цей метод.

Щоб виконати вимогу закону про зазначення об'єктів, щодо яких застосовувалися технічні засоби фіксації, в протоколі необхідно перерахувати найменування об'єктів зйомки. Якщо ці об'єкти позначалися цифровими показниками, то потрібно відзначити, яким номером позначений кожний об'єкт.

Внесення до протоколу огляду перерахованих відомостей дозволяє встановити зв'язок між інформацією, зафіксованою на доданих до цього процесуального документу знімках, підтвердити дійсність і достовірність фотографій як джерел інформації про обстановку місця події, її деталі і виявлені сліди.

Фотознімки місця події повинні бути виготовлені в найкоротші терміни, що не перевищують трьох діб з моменту закінчення слідчої дії. У випадку вчинення окремих тяжких злочинів вони виготовляються негайно по закінченню огляду.

Оптимальним форматом знімків загального вигляду місця події і нерідко вузлових є 13×18. Це не відноситься до фотографічних зображень дрібних предметів, зроблених методами макрозйомки, а також таких об'єктів, як сліди взуття, транспорту, пошкоджене віконне скло тощо. Розміри таких знімків визначаються вимогами чіткої передачі форми і ознак, що характеризують об'єкти. В цих випадках, як правило, застосовується формат 9×12. Його ж зручно використовувати і при виготовленні знімків з кадрів панорамної зйомки.

Монтаж знімків у фотографічну таблицю може виконати сам слідчий. За запитом слідчого спеціаліст підготує знімки та направляє йому із супровідним листом, в якому вказує: кількість видруктованих знімків, їх розміри, по якому провадженню тощо.

Монтаж фотознімків проводиться на бланках фотографічних таблиць, що додаються до протоколу або на аркушах щільного паперу. Недопустимо наклеювати знімки на бланки з тонкого писального паперу, оскільки при збереженні вони скручуються. Рекомендується використовувати резиновий клей, який не залишає помарок і не деформує фотографічну таблицю.

отримані результати.

Як правило, до моменту закінчення огляду місця події і складання протоколу готові знімки одержати неможливо. Тому процесуальне оформлення фотографування на місці події складається з двох етапів: 1) відображення факту фотографування в протоколі огляду місця події і 2) оформлення і посвідчення результатів фотозйомки.

Крім запису про проведення фотозйомки в протокол огляду вносяться такі відомості про:

- використані фотоапаратуру;
- умови застосування фотоапаратури;
- порядок її застосування;
- об'єкти фотографування.

Відомості про використану фотоапаратуру включають в себе найменування моделі (марку) фотоапарата, марку об'єктива, настройки фотоапарата (баланс білого, режим вимірювання експозиції, показник світлочутливості тощо), а також марку світлофільтра. Причому бажано вказати, при фіксації яких саме об'єктів застосовувався світлофільтр, – це дозволить за необхідності більш достовірно оцінити передачу світлових співвідношень і контрастів об'єктів зйомки.

Обов'язково вказується марка і модель встановленого на камері об'єктива, його фокусу відстань. Ці дані мають велике значення в тих випадках, коли виникає необхідність відновити розміри предметів за їх зображенням на фотознімку і провести фототехнічну експертизу.

До умов застосування фотографування відносяться освітлення об'єктів зйомки і стану погоди. Характер освітлення, час огляду і стан погоди (дощ, туман, сніг тощо) як правило зазначаються у вступній частині протоколу огляду місця події. Обов'язковим є також фіксація в протоколі інформації про використання при зйомці штучних джерел світла, що створюють направлене освітлення (лампа-спалах, автомобільні фари тощо).

Якщо фотографування переноситься на більш зручний – з урахуванням стану погоди чи освітлення – час доби, то в протоколі повинні бути викладені причини перенесення фотозйомки і перераховані об'єкти, що підлягають фотографуванню в інший час.

У відомостях про порядок використання фотоапаратури вказуються спеціальні способи і прийоми, що застосовуються при фотографуванні (панорамна, вимірювальна, стереофотограмметрична, кольоророздільна зйомка, макрозйомка тощо). Точки розташування фотоапарата, обрані для одержання орієнтуючих і оглядових знімків, відмічаються на схемі місця події.

При метричній зйомці з глибинним масштабом в протокол огляду вносяться дані про ціну поділки глибинного масштабу і про спосіб його розташування (з початком відліку від камери, довільно).

^[9] Смирнов Ю.О. За безпеку і спокій наших громадян міліція платить високу ціну // Міліція України, 2002, №12.

^[10] Чечило В. Закон Украины «Об оружии» пишется в Брюсселе? или Прощай оружие украинское. // Оружие. 2008, №6 (107), С. 5-7.

^[11] <http://portal.rada.gov.ua/rada/>

Коцюлим Х.М.

ПРО ПОМИЛКИ У СФЕРІ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дактилоскопичне дослідження – складний процес, в якому на основі спеціальних знань досліджуються матеріальні об'єкти, явища і процеси, що містять інформацію, яка має значення для розслідування та розкриття кримінальних правопорушень. Цей процес тривалий та багатогранний, поєднує в собі інтелектуальну роботу спеціаліста й комплекс нормативних, процесуальних, організаційних, методичних та інших вимог.

В процесі роботи зі слідами дактилоскопичного походження чи об'єктами-слідоносцями експерт повинен не тільки надати належну форму, але звернути особливу увагу на бездоганність змісту експертизи, оскільки вона має ключове значення для доказування обставин кримінального провадження.

Загальновідомо, що помилки як негативне явище супроводжують різні види науково-практичної діяльності, не є виключенням і сфера дактилоскопії. Справді, в процесі виявлення, фіксації та вилучення слідової інформації, в процесі попереднього та експертного дослідження, абсолютно на всіх стадіях підготовки та проведення експертиз можуть виникати помилки, спричинені різноманітними обставинами.

Будь-які допущені спеціалістом чи експертом помилки ставлять під сумнів результати попереднього дактилоскопичного дослідження, нівелюють доказове значення висновку дактилоскопичної експертизи, роблять неможливим його використання в процесі доказування, чим перешкоджають встановленню об'єктивної істини, затягують розслідування кримінальних проваджень.

Крім того, виникає необхідність призначення комплексу додаткових, повторних дактилоскопичних та інших експертиз, виклику на допит експерта, ініціювання інших слідчих (розшукових), судових дій, спрямованих на усунення помилок.

Останнім часом у зарубіжній пресі розгорнулася дискусія на тему, чи є дактилоскопія справді науково спроможним методом [1]. Приводом для сумнівів послужив судовий процес в США, коли суддя вперше в світовій практиці відкинув відбитки пальців як доказ вини підсудного, посплавшись на те, що дактилоскопія – це не науковий метод. Єдиним доказом, який

безсумнівно може бути покладений в основу вироку, залишається лише порівняльний аналіз ДНК, який відповідає критеріям «науковості».

У 2004 році сталася надзвичайна подія, що схвилювала всю світову дактилоскопічну спільноту [2]. 37-річного адвоката з штату Орегон (США) Брендона Мейфілда затримали у зв'язку з ідентифікацією його за слідами рук на пакетах, які використовували при підготовці до вибухів в Мадриді. Як з'ясувалося згодом, сліди рук насправді були залишені іншою особою.

Дані американського кримінолога Сеймона Коула свідчать, що кожного року криміналісти в США допускають більше тисячі помилок. Свої спостереження дослідник виклав у книзі «Більше, ніж Зеро: помилки в ідентифікації латентних відбитків пальців» [3], де описав випадки лише істотних проколів починаючи з 1920 року. Всього за цей період було зроблено 22 помилки, 8 з них допустили після 1999 року.

Висновки Коула підтверджуються і статистикою. Так, ФБР офіційно визнає 0,8% помилок в дактилоскопії, внаслідок чого суди виносять до 1900 несправедливих вироків. В окремі роки рівень помилок складав 4,4%, а деякі експерти оцінюють його в середньому – до 10%.

Маємо підстави стверджувати, що такі ж цифри дійсні й відносно європейських країн, хоча точних даних немає, оскільки вони не оприлюднюються.

В Україні інтерес до проблем експертних помилок невпинно зростає. Вивчення даної проблематики та пошук шляхів подолання цього негативного явища є необхідною умовою вдосконалення експертної діяльності.

Можемо виділити окремі об'єктивні та суб'єктивні чинники, які призводять до виникнення помилок в галузі дактилоскопічних досліджень:

- недосконалість існуючої методики;
- застосування помилково рекомендованих методів дослідження;
- помилкові первинні дані – наявність неточностей у постанові слідчого, надання неповноцінного порівняльного матеріалу тощо;
- неповні, недостатні знання експертів, які залучаються до оглядів місць подій, в процесі яких виявляють, фіксують, вилучають та упаковують слідову інформацію, проводять попередні дослідження;
- недостатня кваліфікація й відсутність належної професійної підготовки експертів, які виконують дактилоскопічні експертизи;
- істотний брак робочого часу та необхідність виконання великої за обсягом роботи в гранично стислі строки; протермінованість матеріалів, що знаходяться на виконанні в експерта;
- незадовільне матеріально-технічне забезпечення (комплектація валіз експертів-криміналістів та робочого місця експерта-дактилоскопіста), використання несправних приладів та інструментів;

наполягають учасники процесуальної дії, є факультативним і залежить від конкретних обставин, а саме: при допиті (ч. 5 ст. 224 КПК), при пред'явленні для впізнання особи, речей, трупа (ч. 8 ст. 228, ст.ст. 229, 230, ч. 3 ст. 231 КПК), при обшуку (ч. 7 ст. 236 КПК), при проведенні огляду (ч. 7 ст. 237 КПК), при проведенні огляду трупа, пов'язаного з екстимацією (ч. 6 ст. 239 КПК), при проведенні слідчого експерименту (ч. 2 ст. 240 КПК), при проведенні освідування особи (ч. 4 ст. 241 КПК), при відбиранні біологічних зразків для експертизи (ч. 3 ст. 245 КПК), при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій та тих самих підстав, що і при проведенні слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування (ч. 2 ст. 252, ч. 1 ст. 256 КПК), але з урахуванням вимог до забезпечення захисту інформації, отриманої в результаті проведення негласних дій (ст. 254 КПК), при проведенні слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних проступків без яких-небудь обмежень (ст. 300 КПК). Що стосується стадії судового розгляду, то тут, крім її обов'язкового повного фіксування технічними засобами, передбачено обов'язкове фіксування за допомогою технічних засобів відеозапису процесу і результату процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції (ч. 7 ст. 336 КПК), та можливе фіксування технічними засобами проведення судом огляду на місці та його результатів (ч. 5 ст. 361 КПК). Є всі підстави вважати, що огляд судом на місці речових доказів, які не можна доставити в судові засідання, також може фіксуватися за допомогою технічних засобів (ч. 2 ст. 357 КПК).

Важливою в царині доказового права і практики судочинства є процесуальна новелла про можливість повного фіксування допиту за допомогою технічних засобів без внесення тексту показань до відповідного протоколу. Ініціатором такого способу фіксування допиту виступає особа, яка цей допит проводить і яка повинна одержати згоду кожного з учасників цієї процесуальної дії на такий варіант фіксування. Необхідно мати на увазі, що слідчий або прокурор може проводити одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК), а допит малолітньої або неповнолітньої особи має проводитись у присутності законного представника і педагога або психолога (ч. 1 ст. 226 КПК). Кожна з цих осіб повинна дати згоду на описаний спосіб фіксування допиту, про що робиться відповідний запис у протоколі допиту з підписами зазначених осіб. Про факт застосування названого способу фіксування зазначається в протоколі допиту, а технічні носії інформації в опечатаному вигляді додаються до протоколу і зберігаються в сейфі.

Відомості про застосування при проведенні тієї чи іншої слідчої дії технічних засобів фіксації, які вносяться до протоколу, зазначені у ст. 104 КПК України. В протоколі, як правило, зазначаються: технічні засоби, умови і порядок їх використання, об'єкти, до яких вони були застосовані, і

експерта на підставах і в порядку, передбаченими законодавством. У ній міститься перелік видів відповідальності, до якої може бути притягнуто судового експерта: дисциплінарна, матеріальна, адміністративна і кримінальна. До останніх двох видів відповідальності, особу можна притягнути саме як судового експерта – суб'єкта процесуальної діяльності.

Так, як спеціальний суб'єкт судовий експерт несе адміністративну відповідальність: за прояв неповаги до суду (ст. 185³ КУпАП), злісне ухилення від явки до органів досудового розслідування (ст. 185⁴ КУпАП). Кримінальна відповідальність передбачена за: завідомо неправдивий висновок (ст. 384 КК України), відмову експерта без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків на будь-якій стадії розгляду справи (ст. 385 КК України).

Отже, ми бачимо, що в цей складний період становлення демократичних основ державного й громадського життя, зміцнення гарантій прав і свобод громадян незалежної держави, зростають вимоги до підвищення якості діяльності всіх суб'єктів правоохоронних органів. Невипадково в останні роки ХХІ століття відзначається значне зростання призначення судових експертиз, з'являються все нові і нові їх види у процесі кримінального судочинства, а разом з тим зростають вимоги до експертів як процесуальних осіб та результатів їх діяльності щодо встановлення обставин кримінальної справи.

Пустовойтова Я.В., Тодоровська Н.Ю.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ ЗЙОМКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Для якісного розслідування кримінальних правопорушень велике значення має фотографія, як засіб фіксації обстановки місця події, деталей, слідів та інших речових доказів. Однак все це має значення лише в тому випадку, якщо результати фотографування будуть оформлені у відповідності з вимогами кримінального процесуального закону. Без процесуального закріплення фотознімки не можуть бути використані слідчим і судом для уточнення чи встановлення фактів.

Необхідно мати на увазі, що речові докази, вилучені слідчим, прокурором, обов'язково фотографуються (ч. 2 ст. 100 КПК України), а речові докази, які в силу різних об'єктивних причин повертаються власнику або передаються йому на відповідальне зберігання, передаються для реалізації, знищуються чи передаються для технологічної переробки, обов'язково фіксуються за допомогою за допомогою фотографування (ч. 6 ст. 100 КПК України). У всіх інших випадках фіксування процесуальних дій за допомогою технічних засобів, якщо на обов'язковому фіксуванні не

– нехтування новими методами дактилоскопічних досліджень, поверхневості у дотриманні методичних вказівок та наукових рекомендацій, недбалість при користуванні технічними засобами тощо.

Помилки в дактилоскопії є своєрідним сигналом існування потреб практики в удосконаленні законодавства, що регламентує дану сферу, покращення матеріально-технічного забезпечення експертних підрозділів, перегляду програм підготовки майбутніх експертів-криміналістів.

Список використаних джерел

1. Колычев В. Есть ли будущее в дактилоскопии / В.Количев // Еженедельник 2000. – №34 (330), 25-31 августа, 2006. – С. 6.
2. Stacey Robert B. A Report on the Erroneous Fingerprint Individualization in the Madrid Train Bombing Case / Robert B. Stacey // Journal of Forensic Identification. – Vol. 54 (№6), 2004. – P. 706-718.
3. Cole Simone A. More Than Zero: Accounting For Error In Latent Fingerprint Identification / Simone A. Cole // Journal of Criminal Law & Criminology. – Vol. 95 (№3), 2005. – P. 985-1078.

Кравчук О.В. Сич Є.В., Басюк М.В.

ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В умовах формування правової держави в Україні значно зростає роль судової експертизи в судочинстві при пізнанні механізму вчинення кримінального правопорушення й отриманні науково обґрунтованих доказів. Адже судова експертиза (від лат. expertus – той, що знає з досвіду, досвідчений) – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду (ст. 1 ЗУ «Про судову експертизу») [1].

Судово-експертна діяльність, виступаючи одним із видів соціальної діяльності, має, як і будь-яка інша діяльність, свої особливості. У професійній діяльності експерта, як сукупності виконуваних психічних процесів і фізичних дій, виявляються, по-перше, властивості, притаманні будь-якій іншій діяльності, такі як уважність, спостережливість, відповідальність, а по-друге, властивості, що характеризують роботу експерта як особливий різновид діяльності, пов'язаної зі здійсненням правосуддя.

Окремими аспектами проведення судово-почеркознавчих експертиз у різні часи розвитку криміналістичної науки, зокрема судового почеркознавства, займалися низка вчених та практиків минулого та сьогодення, а саме: Л.Ю. Ароцкер, В.М. Абрамова, Р.С. Белкін, Л.А. Вінберг, В.І. Гончаренко, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко,

К.М. Ковальов, В.К. Лисиченко, З.С. Меленевська, Д.В. Мельник, С.М. Потапов, А.А. Куприянова, Н.Г. Шпакович та ін.

У працях вище зазначених вчених розглядаються процесуальні, організаційні, методичні аспекти проведення судово-почеркознавчих експертиз, а також наукові засади почеркознавства. Проте низка питань досі залишаються невирішеними.

З плином часу, реформами та змінами, що відбуваються як і в країні на загальному рівні, так і в її органах та структурах, в експертно-криміналістичних установах виникають нові невивчені проблемні питання при вирішенні почеркознавчих завдань. За таких умов проблема підвищення ефективності судово-експертної діяльності набуває особливого значення. Складність і багатогранність процесів, що є основою діяльності експерта, визначають і різні підходи до вирішення проблем, що виникають у процесі експертної роботи, зокрема – в почеркознавчій практиці. Враховуючи, що основним видом діяльності експерта є проведення експертиз, доречно зупинитися на вивченні основних проблем, з якими стикається експерт-почеркознавець.

Виходячи з практичного досвіду діяльності існують певні труднощі щодо призначення відповідними органами судових експертиз, надання ініціаторами експертиз повноцінного порівняльного матеріалу, а також постановці змістовних та доцільних запитань, що вирішуються експертом у процесі дослідження, адже наукова обґрунтованість висновку експерта прямо залежить від вище зазначеного.

Аналізуючи експертну практику, можна дійти висновку про те, що ініціатори експертиз не мають необхідної підготовки для відібрання та направлення порівняльного матеріалу на судово-почеркознавчу експертизу. Порівняльний матеріал може бути неякісним, наданим у недостатній кількості, або взагалі не належати особі, відносно якої ставиться питання.

Адже основна умова, якій повинні відповідати зразки почерку та підписів, що надаються для проведення експертизи є їхня достовірність, відповідна якість та достатня кількість. Але цими найважливішими умовами часто нехтують або взагалі нівелюють особи-ініціатори почеркознавчих експертиз з невідомих причин.

Важливо відмітити і той негативний факт, що надані вільні чи експериментальні зразки часто не відповідають дійсним особам-виконавцям. Насамперед, основною причиною цього може бути те, що зразки вилучаються суб'єктами, які не обізнані в особливостях відібрання зразків, що, в свою чергу, призводить до хибного висновку в процесі виконання експертизи.

Слідчим чи особою, яка відбирає зразки почерку, повинно бути встановлено вік особи, яка перевіряється, її національність, рідна мова та якими мовами вона ще володіє, освіта (де вчилася, скільки років, який

69), що стосуються предмета дослідження. Клопотання експерта про надання йому додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних з проведенням експертизи (п. 2 ч. 3 ст. 69 КПК) підлягає задоволенню, якщо без цих матеріалів експерт не може досить повно провести дослідження й скласти обґрунтований висновок (наприклад, клопотання експерта-пожежотехніка про одержання результатів хімічного дослідження щодо наявності залишків нафтопродуктів у пожежному смітті, вилученому з місця події, або клопотання експерта-криміналіста про надання придатних для експертизи зразків для порівняльного дослідження).

Пункт 4 ч. 3 ст. 69 КПК України надає право експерту викладати у висновку експертизи виявлені у процесі її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких, йому не були поставлені запитання. Тобто експерт може, дотримуючи встановлений порядок, вийти за межі поставлених йому на вирішення питань. Це пояснюється тим, що слідчі й судді, з одного боку, не завжди знають можливості конкретної судової експертизи, а з іншого – часом недостатньо компетентно формують питання й допускають при цьому необачність. Мається на увазі, що використовуючи право на експертну ініціативу, експерт повинен сам сформулювати питання, які не були поставлені перед ним працівниками правоохоронних органів, але відповіді на які він вважає важливими для справи.

Відповідно до ч. 4 ст. 69 КПК експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову має бути обов'язково вмотивованою.

Щодо обов'язків судового експерта то вони викладені у ч. 5 ст. 69 нового КПК і ст. 12 Закону. В п. 1 ч. 5 ст. 69 КПК говориться, що експерт зобов'язаний особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його. Отже, в роботу експерта при виконанні експертизи ніхто не має права втручатися. І щодо об'єкта експертизи п. 3 ч. 5 ст. 69 КПК експерт зобов'язаний забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка його залучила.

Відмова експерта від виконання своїх обов'язків без поважної причини тягне різні види відповідальності. За завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, невиконання інших обов'язків експерт несе відповідальність, встановлену законом (ст. 70 КПК України). Стаття 14 Закону «Про судову експертизу» встановлює відповідальність судового

згідно з якою експертом є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

У відповідності до статті 10 Закону України «Про судову експертизу» судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

Тобто, не дивлячись на те, що Кримінальний процесуальний кодекс України обумовлює статус судового експерта, як самостійного суб'єкта кримінального процесу, регламентує його права і обов'язки, однак законодавець робить посилання на Закон України «Про судову експертизу» який визначає правові й організаційні основи судово-експертної діяльності в державі.

В тій же ч. 2 ст. 69 КПК вказується на те, що не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого. В доповнення вимог даної статті ст. 11 Закону України «Про судову експертизу» передбачає обмеження щодо кола осіб, які не можуть залучатися як судовий експерт – це особи, визнані у встановленому законом порядку недієздатними і особи, які мають судимість.

Варто звернути увагу на те, що новий КПК України (ч. 2 ст. 101) надає право кожній стороні кримінального провадження, як потерпілій так і обвинуваченій, надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях.

У більшості випадків органу чи особі, яка призначає експертизу необхідно з'ясувати відомості про фах і компетентність експерта. Це здійснюється за допомогою вивчення слідчим спеціальної літератури, бесіди з передбачуваним експертом та іншими фахівцями, а також розглядом питань про зацікавленість даної особи в результатах кримінального провадження. Ознайомившись з документами, що засвідчують особу, а також підтвердженням фахової освіти, досвід роботи експерта, слідчий або суд може зробити обґрунтований висновок про придатність експерта як зазначеного учасника кримінального провадження.

Частина 3 ст. 69 КПК визначає права експерта. Експерт має право знайомитися лише з тими матеріалами кримінальної справи (п. 1 ч. 3 ст.

навчальний заклад закінчила, де навчається тощо), професію, звичну для написання руку, стан здоров'я (чи не страждає нервовими чи психічними хворобами, стан алкогольного сп'яніння, якщо такий є), стан зору (чи носить окуляри, чи користується окулярами при листуванні), чи має спеціальні навички щодо малювання, креслення і т.д., та обов'язково поінформувати про це експерта, адже в такому випадку особа-виконавець може навмисно змінити почерковий матеріал, а недостатня кількість зразків, взагалі, можуть стати причиною неправильного висновку експерта.

У результаті недотримання простих вимог щодо відібрання зразків для порівняння, висновок експерта, за наявності таких неякісних зразків, може бути хибним. А хибний висновок експерта тягне за собою відповідальність виконавця експертизи. Якщо для проведення почеркознавчої експертизи не будуть надані належні зразки почерку та підпису особи, відносно якої призначено експертизу, то в цьому випадку не допоможуть ні висока кваліфікація експерта та його багаторічний досвід, ні використання найсучасніших методів проведення досліджень.

Також існують труднощі, пов'язані з наданням матеріалів дослідження у встановленій формі, тобто в упакованому вигляді та з відповідним описом документів та місцем розташування порівнювального матеріалу, оскільки трапляються випадки, коли об'єкти дослідження чи зразки просто зникають. Однак, зустрічаються і випадки, коли ініціатори експертиз (особливо суд та прокуратура) часто нехтують цією вимогою. Хоча обіг документів і проходить відповідну реєстраційну процедуру з метою запобігання втрати документів, часто в таких ситуаціях винуватцем вважають експерта, який отримав матеріали дослідження для ознайомлення та виконання експертизи.

Цілком очевидно, що незважаючи на систематичне нагадування ініціаторам про необхідність надання матеріалів у відповідній формі, традиційно дане питання залишається невирішеним. Тому вважаємо, що на сучасному етапі розвитку відносин між експертом та ініціаторами експертиз варто прагнути не до постійного ініціювання надання якісних матеріалів порівняльного дослідження, а до створення прямих важелів впливу.

Вищезазначене підтверджує необхідність у тісній взаємодії експерта та ініціатора почеркознавчого дослідження. А отже, при проведенні почеркознавчих досліджень за відсутності необхідних за кількістю та якістю матеріалів порівняльного дослідження, а також необхідних відомостей про умови відібрання зразків, дуже легко піти шляхом неповного та необ'єктивного дослідження. Зазначимо, що проблеми надання на дослідження зразків відповідними органами й досі існують і потребують нагального вирішення на найвищому центральному рівні з конкретними роз'ясненнями умов відбирання і вилучення зразків, в необхідних випадках навіть примусу серед ініціаторів досліджень, із зазначенням важливості взаємодії з експертами-почеркознавцями.

Виходячи з практичного досвіду, можна стверджувати про те, що у осіб-ініціаторів проведення експертиз виникають деякі складності з формулюванням питань для експертизи. Розглянемо методику проведення почеркознавчих експертиз [4]. У ній зазначено, що вирішувані питання поділяються на ідентифікаційні, діагностичні і класифікаційні. Трапляються випадки, коли органи досудового розслідування, прокуратури, суду формулюють на експертизу незрозумілі й недоцільні питання. В питаннях неправильно зазначається або не зазначається взагалі назва досліджуваного документу, дата його оформлення, в якій графі, навпроти якого прізвища розташований підпис особи, відносно якої необхідно провести дослідження. Ці недоліки наводять на думку про те, що експерт має самостійно обирати для себе об'єкт дослідження. А це категорично заборонено нормами Кримінального процесуального (ч. 4 ст. 69) [2] та Цивільно-процесуального законодавства (ст. 53) [3]. Реакцією експерта на дрібні недоліки, які виникають в процесі підготовки матеріалів для призначення експертизи та при постановці запитань, може бути винесення клопотання про надання додаткових матеріалів, або запит про уточнення питань. Ці дії потребують затрат часу, інколи відповіді від адресатів надходять через десять-двадцять днів. Дана обставина суттєво впливає на строки розслідування кримінального правопорушення або розгляду цивільної справи в цілому, виходить за межі визначення «розумні строки», передбаченого (ст. 28) КПК України [2].

За таких обставин можна стверджувати про відсутність найважливішого елементу майбутнього науково-обґрунтованого та повного висновку експерта – взаємодії ініціатора експертизи та експерта при підготовці матеріалів для почеркознавчої експертизи. Одним із прикладів вирішення даної проблеми ми бачимо введенням за правило в роботі експертів-почеркознавців консультативної роботи з підрозділами органів внутрішніх справ, прокуратури, суду, які є ініціаторами проведення судових експертиз, що значно покращить чіткість, зрозумілість, визначеність поставлених на дослідження запитань.

Основними об'єктивними факторами виникнення помилок є взагалі відсутність на місцях вже розроблених методик або недостатня розробленість існуючих методик експертних досліджень, та не оснащеність відповідними технічними засобами та ін. Дія цих факторів не дозволяє експерту реалізувати стратегію мінімізації ризику виникнення помилок шляхом підсумовування додаткової інформації, що міститься у паралельних, зворотних, зустрічних зв'язках, використання всіх трьох методів вирішення експертних завдань (діагностичного, ідентифікаційного, ситуаційного). В результаті чого навіть досвідчені експерти можуть припускатися помилок.

Ефективному подоланню проблем почеркознавства може сприяти вирішення наявних у професійній судово-експертній діяльності проблем

Встановлення виду матеріалів документів дозволяє вирішувати питання про спосіб їх виконання (тобто про відповідність встановленому зразку), про виготовлення матеріалів письма з дотриманням технологічних вимог та навпаки, про використанні знаряддя письма; допомагає виявити дописки, правильно вибрати методику виявлення підчищених, залитих, закреслених та вицвілих текстів.

У процесі ідентифікаційного дослідження документів встановлення виду матеріалів – це перший етап вирішення завдання, заключний – виявлення групових та індивідуальних ознак, що утворюються при виготовленні матеріалів документів, їх зберігання та використання [6, с. 118].

Отже, для успішного вирішення поставлених перед експертом питань при отриманні матеріалів документів можливе тільки у випадку комплексного дослідження.

Список використаних джерел

1. Конституція України 28 червня 1996 року. – К., 1996.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст). – К.: ПАЛІВОДА А.В., 2012. – 382 с.
3. Гусев А.А., Самончик А.Н., Кулагин П.Г. Техничко-криминалистическая экспертиза документов. – В., 1978. – 214 с.
4. Гричанин И., Щеглов Ю. Квалификация подделки и использования подложных документов // Российская юстиция. – М., 1997. – №11. – С. 37-38.
5. Беляева Г.А., Калашников А.Н. Методы технико-криминалистического исследования документов. – В., 1987. – 36 с.
6. Винберг А.И. Вопросы советской криминалистики. – М., 1951. – 152 с.

Приходько Ю.П.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТА ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ

На даний час у кримінальному провадженні України експерт виступає як самостійний суб'єкт кримінального процесу, який має власні процесуальні обов'язки й права, що відрізняють його від інших суб'єктів. Самостійність положення експерта серед інших суб'єктів кримінального провадження, які сприяють здійсненню правосуддя в державі, забезпечується його функцією надання доказів у вигляді висновку, а також особливою процесуальною формою реалізації цієї функції.

Правове становище експерта як учасника кримінального провадження визначене в ч. 1 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України,

характеризується різноманітністю завдань, які ставляться до досліджуваних об'єктів. Найбільш часто вирішуються завдання, що відносяться до встановлення компонентного складу матеріалів документів, їх класу, типу, марки, заводу-виробника, ідентифікації конкретного об'єму того чи іншого матеріалу документу. З розвитком криміналістичного дослідження матеріалів документів відповідно розширюється і коло досліджуваних об'єктів. В даний період на дослідження надходять такі матеріали документів, як: папір, чорнила паст для кулькових ручок, копіювальний папір, типографські фарби, порошки для фарбування, картон, клеї, захисні покриття. З даного, далеко не повного переліку помітно, що коло матеріалів документів та речовин, досліджуваних в технічній експертизі документів, дуже різноманітне [3, с. 200].

Способи підробки документів визначаються властивостями паперу, матеріалу та знаряддя письма (їх складом, структурою, будовою) [4, с. 37-38].

Вивчення технології їх виготовлення, механізму відображення ознак у документі дозволяє успішно вирішувати криміналістичні завдання. Знання заводських рецептур та технічних умов виробництва дають можливість виявити різницю у способах виконання досліджуваного документу та зразку, встановити вид кустарного виготовлення фарбувального матеріалу та паперу, при наявності відповідності заводським рецептурам – встановити джерело походження, приблизний період виготовлення, виявити внесені зміни.

Відомості про рецептури та особливості виробництва перерахованих об'єктів дозволяють вірно визначити ідентифікаційну значимість виявлених ознак, класифікацію об'єктів, запозичену з матеріалознавства, впорядковано проводити діагностичні та ідентифікаційні дослідження, цілеспрямовано вивчати ознаки та по мірі їх виявлення – відносити досліджувані об'єкти до класів із більш вузьким об'ємом.

Експертиза матеріалів документів потребує комплексного дослідження з використанням як загальновідомих фізичних, фізико-хімічних, хімічних, так і спеціально розроблених у криміналістиці методів (тонкошарова хроматографія, молекулярний аналіз за спектрами поглинання, емісійний спектральний аналіз, рентгенівський фазовий, рентгенофлуорисцентний аналіз та інші) [5, с. 4-5]. В них виділяється стадія попереднього дослідження, на якій можлива диференціація матеріалів за кольором, мікроструктурою, взаємодією речовин штрихів з папером, люмінесцентними та іншими властивостями.

Ці дослідження дозволяють у відповідності з розробленими класифікаціями встановити вид матеріалу документу та, в кінцевому, результаті визначити спосіб його виготовлення, факт внесення зміни, виявити початковий зміст, давність складання, вирішити ідентифікаційні завдання.

правового, методологічного і організаційно-управлінського характеру. Це зумовлює необхідність комплексного цільового вивчення проблем, що виникають в експертній практиці з метою запобігання їх розвитку, який може негативно впливати на діяльність інших суб'єктів судочинства (слідчого, прокурора, судді), викликати надалі помилки в ланцюгу доказів і перешкоджати встановленню істини по справі.

Отже, виходячи з викладеного, залишається необхідним теоретичне та практичне обґрунтування та розроблення заходів щодо оптимізації судово-експертної діяльності з питань почеркознавства шляхом удосконалення її правових, методологічних та організаційних аспектів з метою мінімізації умов виникнення проблемних питань у судово-експертній практиці.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90-91. – 19 травня.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №40-41, 42. – Ст. 492.
4. Методика судово-почеркознавчої експертизи (загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України; уклад. К.М. Ковальов, З.С. Меленевська, Н.Г. Шпакович. – К., 2008. – 34 с.

Красенець М.В.

ЕКСПЕРТИЗА УПАКОВОК КОНТРАФАКТНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Для позитивного вирішення питання про початок кримінальних проваджень, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності, і надалі успішного їх розслідування важлива надійна доказова база. Основою такої бази нерідко стають результати експертних досліджень. Експертиза контрафактної продукції, будучи одним із засобів одержання доказів, проводиться в суворій відповідності з чинним законодавством і відомчими нормативними актами, однак має деякі особливості:

– щоб висновок експерта по кримінальних провадженнях, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності, мав повний і об'єктивний характер, необхідне дослідження, по-перше, зовнішніх ознак об'єкта з метою виявлення відповідності або невідповідності упаковки, поліграфії, спеціальних захисних засобів легітимним зразкам. По-друге, виявлення й вивчення вмісту й внутрішніх властивостей досліджуваних об'єктів;

– експертам, які проводять дослідження підробленої продукції, варто обмежувати питання, пов'язані з його компетенцією. Найчастіше щоб відповісти на питання, що задаються слідчим, експерт змушений вийти за

межі своєї компетенції, що неприпустимо. Не варто робити висновки про те, що надана на дослідження продукція є контрафактною, оскільки поняття «контрафактне» є суто юридичним, а експерт не має права давати юридичну оцінку досліджуваного об'єкта, а лише може виявити ознаки відповідності або невідповідності об'єкта наданим зразкам. Остаточний висновок про контрафактність продукції може зробити лише компетентна особа (слідчий, суд) на підставі підтвердження юридичного факту дозволу правовласника на виготовлення або поширення об'єкта інтелектуальної власності.

Необхідно також відмовлятися від визначення правовласника продукції, оскільки встановлення правовласника не вимагає спеціальних знань, тому не входять у компетенцію експерта, а здійснюється шляхом слідчих (розшукових) дій і вирішується уповноваженими на це особами: слідчими або суддями;

– ми вважаємо недоцільним витрачати сили й засоби на проведення дублюючих досліджень (дослідження – до початку кримінального провадження, експертиза – після), а законодавчо закріпити можливість проведення експертизи по справах про контрафактну продукцію до початку кримінального провадження; так само як і по справах про незаконний обіг зброї, наркотичних засобів і грошових знаків. Це пов'язане з тим, що довідка експерта з її висновками, у яких вказується на ознаки відмінності досліджуваної продукції від оригінальних зразків продукції, є підставою для початку кримінального провадження, пов'язаного з порушенням прав інтелектуальної власності, і не вимагає повторення в рамках експертизи;

– експертів для проведення дослідження необхідно мати у своєму розпорядженні легітимний зразок, з яким буде порівнюватися спірний об'єкт, і відповісти експерт може лише на запитання відповідності або невідповідності виявлених ознак досліджуваного об'єкта зразку.

При дослідженні об'єктів, наданих на дослідження, доцільне проведення комплексу експертиз, але не комплексної експертизи. Обумовлене це тим, що об'єкти криміналістичного дослідження складаються з безлічі різних компонентів (наприклад, диск із наявною на ньому інформацією, бокс і поліграфічний вкладиш; пляшка, спиртовмісна рідина й наклейки; лікарський засіб і коробки для нього). Для їх дослідження потрібне залучення фахівців, що мають спеціальні знання в зовсім різних галузях: для дослідження поліграфії – в галузі технічної експертизи документів, для дослідження відеосигналу – в галузі фоноскопії, для дослідження спиртовмісних рідин – в галузі експертизи харчових продуктів і напоїв, для дослідження слідів виробничих механізмів – в галузі трасології й т.п. Очевидно, що в цьому випадку не потрібно вирішення порубіжних завдань у різних родах експертиз, дослідження можуть бути проведені автономно, що звичайно й робиться на практиці (пояснюється це тим, що дані дослідження проводяться у

угодою. Будь-яка країна-учасниця цієї угоди може видати візу, що дійсна на території всіх країн-учасниць шенгенської зони. На нашу думку, всі методи підробки вже давно відомі правопорушникам. Багато років Україна протидіє кримінальним правопорушенням, пов'язаним з підделкою віз. Тому ми пропонуємо знайти, розробити новий спосіб захисту та постійно удосконалювати наявні способи захисту у візах. Ці заходи будуть надійно захищати цей реквізит документів, що посвідчують особу (паспортів) та сприяти профілактиці кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконними еміграцією та імміграцією, тероризмом.

Переверзєва Г.О.

МОЖЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОКУМЕНТІВ

На сучасному етапі суспільні відносини у нашій країні під впливом складного соціально-економічного становища супроводжуються низкою негативних явищ. Серед них виділяється стрімке зростання злочинності. Спостерігається підвищення інтелектуального рівня кримінальних правопорушників. Усе більше зустрічається осіб, які мають досить об'ємні знання в галузі науки, техніки, різних видів професійної діяльності. Правопорушники використовують відповідні знання для підготовки, вчинення та приховування слідів кримінального правопорушення. Держава, головним завданням якої є захист прав, свобод, законних інтересів людини та громадянина України, змушена, в свою чергу, розробляти нові методики та низку інших заходів щодо ефективної боротьби зі злочинністю [1, с. 4].

Економічні та інші кримінальні правопорушення, спосіб вчинення яких включає використання документів та інших предметів цього роду, з точки зору їх кримінально-правової оцінки можна поділити на три групи. Першу групу складають кримінально-протиправні дії з кінцевим результатом у вигляді виготовлення підроблених документів, грошових знаків Національного Банку України, іноземних держав, цінних паперів, акцизних та спеціальних марок та інше. Друга група містить кримінально-протиправні дії, кінцевим результатом яких є одержання підроблених документів (виступають лише засобом вчинення інших кримінальних правопорушень). Нарешті, третя група об'єднує кримінальні правопорушення взагалі не пов'язані з підробкою документів, але спосіб їх вчинення пов'язаний з використанням документів. Вони використовуються, наприклад, з метою легалізації незаконних прибутків та для здійснення іншої протиправної діяльності.

Для встановлення способу підробки документів призначається проведення техніко-криміналістичної експертизи документів [2, с. 47].

Вказаний вид судово-технічної експертизи документів

- розволокнення паперу;
- втрата глянце паперу;
- зменшення оптичної щільності паперу за рахунок видалення частини його поверхневого шару;
- пошкодження ліній захисної сітки тощо.

У результаті на візі можна виявити специфічні траси. Потоншення паперу візи у місці підчистки виявляють у процесі огляду документа проти світла, для чого ділянку рівномірно освітлюють.

Травлення – це спосіб видалення початкових записів (чи її частини) хімічним шляхом за допомогою знебарвлення фарбувального матеріалу штрихів, яке зазнає впливу хімічними реактивами: кислотами, лугами, окислювачами.

Ознаками травлення є:

- наявність на поверхні паперу матових ділянок, жовтих і білястих плям;
- пошкодження паперу;
- зміна кольору та поява разплівів в штрихах записів, розташованих поруч з ділянкою, що зазнала травлення;
- зміна кольору ліновки, захисної сітки та інших друкованих елементів документа;
- розплив, знебарвлення чи зміна забарвлення штрихів записів, написаних на витравленому місці.

3. Дописка (вставка) – це вид зміни початкового змісту візи шляхом внесення змін до тексту нових записів чи окремих письмових знаків, інколи – окремих штрихів, які змінюють зміст і значення написаного раніше.

4. Змивання – розчинення та вилучення фарбувального матеріалу штрихів тексту з поверхні візи. Для змивання застосовують воду, спирт та спеціальні хімічні розчинники.

Ознаки травлення та змивання:

- порушення проклеї паперу;
- утворення матових ділянок та плям;
- руйнування захисної сітки;
- розплив чорнила, якщо штрихи нанесені на місті травлення, а також різний їх колір.

Отже, візу видають консульські установи певної країни (або групи країн) за кордоном; іноді віза видається при в'їзді до країни. За видачу візи, зазвичай, сплачується мито, якщо інше не передбачено міждержавними угодами відповідних країн. Візи поділяють за типами – звичайна, службова, дипломатична; за кратністю – одноразова, дворазова, багаторазова; за терміном дії – короткострокова, довгострокова. Різні країни мають різні візові режими і класифікацію віз. Більшість країн-членів ЄС використовують категорії віз, передбачених Шенгенською

великих експертних підрозділах, де кожний експерт має вузьку спеціалізацію), відповідно, вони не є комплексними. Вірніше було б у цьому випадку використовувати термін «комплекс експертиз».

На практиці найчастіше призначаються й проводяться техніко-криміналістичні експертизи документів, де перед експертами ставляться питання: діагностичного характеру з метою встановлення відповідності (невідповідності) вимогам правовласника (виготовлювача) на досліджувану поліграфічну продукцію, а також безпосередньо зразку досліджуваної продукції; ідентифікаційні – для встановлення тотожності конкретної друкарської форми, або двох і більш екземплярів готової поліграфічної продукції.

Однак експерт, як особа, яка має спеціальні знання, повинен бачити сутність контрафакції глибше, ніж виявлення факту невідповідності упаковки при проведенні техніко-криміналістичної експертизи документів. Для виявлення етапності контрафакції, встановлення механізму вчинення кримінального правопорушення й пошуку осіб, причетних до його вчинення, надзвичайно важливі всі деталі й ознаки. Упаковка підробленого товару може відповідати зразкам, однак бути випущеною на підприємстві понад установлене замовлення, і бути складовою частиною підробленого товару. У цьому випадку техніко-криміналістична експертиза документів не допоможе в розкритті й розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з порушенням прав інтелектуальної власності, і поширення результатів дослідження упаковки на інші складові продукту призведе до помилкових висновків. Тому, якість упаковки у зв'язку з доступністю придбання пакувального й поліграфічного устаткування, а також посиленням боротьби з контрафактною продукцією, з кожним роком буде наближатися до оригінальної. У зв'язку з цим на сьогоднішній день одним їх перспективних напрямів ми вважаємо проведення комплексу експертиз. Результативними є трасологічні, товарознавчі, комп'ютерні та інші дослідження.

Висновок експерта, як і будь-який інший доказ, не має заздалегідь установленної сили. Він вивчається нарівні з іншими доказами й підлягає повній, ретельній, всебічній і безсторонній оцінці слідчим і судом на основі їх внутрішнього переконання. По кримінальних провадженнях, пов'язаних із порушенням прав інтелектуальної власності, експертиза не входить у перелік обов'язкових, а фактичні дані, що мають значення, цілком можуть бути встановлені в результаті слідчих (розшукових) дій. Тому по справах про контрафактну продукцію висновки експерта найчастіше будуть побічними доказами й можуть бути покладені в основу вироку тільки в сукупності з іншими.

Експертиза контрафактної продукції, як засіб доказування, має різнорівневу систему контролю її проведення й оцінки. При проведенні

експертизи активна роль у забезпеченні правильності оформлення висновку й наявності всіх необхідних реквізитів; з'ясування підстав для відводу експерта через його некомпетентність; вірогідності висновку й достатності наданого експертові матеріалу для проведення дослідження; повноти і якості проведеного дослідження відведена керівникові експертної установи. Ми бачимо, що роль керівника експертної установи в кримінальному процесуальному провадженні значна, і в той же час не досить чітко регламентована нормами. Керівник експертної установи – це самостійний учасник процесу, чиї права й обов'язки необхідно чітко позначити й закріпити у Кримінальному процесуальному кодексі. Необхідно також розширити його повноваження у взаєминах з органами, що призначили експертизу.

Список використаних джерел

1. Аксенов Р.Г. Использование специальных познаний на стадии документирования преступлений, связанных с незаконным оборотом алкогольной продукции / Р.Г. Аксенов // Судебная экспертиза на рубеже тысячелетий: Материалы межведомственной науч.-практ. конф.: В 3-х ч. Часть 2. – Саратов: СЮИ МВД России, 2002. – С. 7- 12.
2. Анчабадзе Н.А. Товарные знаки и марки акцизного сбора на алкогольную продукцию и табачные изделия (правила маркировки, ответственность за их незаконное использование, особенности экспертного исследования): учеб.-практ. Пособие / Н.А. Анчабадзе, Н.Н. Шведова. – Волгоград: Л. Б. Ф., 2000. – 42 с.
3. Багнычев В.А. Специальные познания в борьбе с незаконным производством винно-водочных изделий / В.А. Багнычев // Труды Краснодарского юридического института МВД РФ. – Краснодар. Вып. 1. 1996. – С. 6-10.
4. Валишина З. Водорастворимые клеи для этикеток / З. Валишина, У. Руднева // Тара и упаковка. 2004. № 1. – С. 5-8.
5. Васильева Н.О. Фальсификация и контрафакция товарных знаков / Н.О. Васильева, Е.А. Нечушкина // Маркетинг в России и за рубежом. 2005. № 1. – 144 с.
6. Дмитриев Е.Н. Компакт-диски как объекты трасологического исследования / Е.Н. Дмитриев // Судебная экспертиза на рубеже тысячелетий: матер. межведомственной науч.-практ. конф.: В 3-х ч. Ч. 2. – Саратов: СЮИ МВД России, 2002. – 176 с.
7. Дронова О.Б. Методологические и технико-криминалистические основы исследования цифровых многофункциональных видеодисков в ходе выявления и расследования преступлений в сфере нарушения авторских и смежных прав: дис. ... канд. юрид. наук / О.Б. Дронова. – Волгоград: ВА МВД России, 2005. – 198 с.
8. Методика трасологического исследования изделий массового

способів поліграфічного множення тексту й малюнків, при якому друкуючі й пробільні елементи на формі розташовані у різних рівнях (не в одній площині), друкуючі – вище, а пробільні – нижче.

Ознаки високого виду друку:

- наявність з лицьової сторони тиснення і рельєфу на звороті документа, відповідно до малюнка друкарської форми. Особливо добре виявляється рельєф у місцях, де друкарських елементів мало або вони мають малу площу;

- фарбувальний матеріал у штрихах розподілений нерівномірно, утворюючи по краях надрукованих елементів інтенсивно забарвлений «бордюр», тоді як внутрішня частина цього елемента забарвлена менш інтенсивно.

4. Плоский офсетний друк має такі особливості. Принцип плоского друку полягає в тому, що друкуючі елементи, завдяки відповідній обробці, здатні сприймати і передавати на папір (картон тощо) друкарські фарби, тоді як пробільні елементи не сприймають фарби. При цьому і друкуючі, і пробільні елементи розміщені в одній площині.

Ознаки плоского офсетного друку:

- рівномірний поверхневий розподіл фарбувального матеріалу у штрихах;

- мала товщина шару фарби (до 1,5 мкм);

- не дуже насичений відтінок фарбувального матеріалу;

- видимі захисні волокна – хаотично розміщені в товщі паперу сині та червоні волокна довжиною 5-6 мм.

5. Фарба OVI (англ. Optically Variable Ink) – це кольорозмінна друкарська фарба, яка використовується при виготовленні документів із спеціальними елементами захисту, зокрема, у візах.

Криміналісти виділяють три види підробок:

- повну;

- часткову;

- виготовлення документів довільної форми.

Найпоширенішими кримінально-протиправними способами внесення змін у візах (підробкою віз) є підчистка, травлення, змивання, дописки та вставки.

Підчистка – один зі способів зміни початкового змісту візи, при якому штрихи, знаки або слова видаляються механічними засобами (тертям гумкою або за допомогою голки, леза тощо).

Підчисткою видаляють окремі елементи цифр, літер, а також фрагменти тексту, відбитки печаток і штампів, підписи. Підчистка встановлюється на підставі аналізу сукупності ознак, пов'язаних з механічним впливом на папір, а також наявності залишків штрихів початкового тексту.

До ознак підчистки належать:

прожиття, який в свою чергу не має вже обмежень щодо кількості в'їздів-вийздів;

– **електронна віза.** Подання на цю візу здійснюється через Інтернет, зберігається у спеціальній базі даних і прив'язується до номера паспорта.

Саме таким і буде приблизний перелік типів і категорій віз інших країн, проте варто зазначити, що на протязі певного часу можуть бути нові зміни.

Якщо ж враховувати українську класифікацію, то в першу чергу візи поділяються на типи в залежності від мети поїздки, які позначаються літерним та цифровим кодом латинського алфавіту в машинозчитувальній ділянці візової етикетки.

Сучасна віза має такі захисні елементи:

- голограми;
- зображення, виконані глибоким видом друку;
- зображення, виконані високим видом друку;
- зображення, виконані плоским офсетним друком;
- захисні волокна;
- фарби OVI.

Розглянемо особливості кожного з вказаних захисних елементів сучасних віз.

1. Голограми-наклейки – самоклеючі етикетки зі структурою голографічного зображення, що відтворює дво- або тривимірне зображення й не піддається копіюванню й відтворенню звичайними типографськими методами. Графічне й голографічне зображення може включати такі елементи: кінетичні ефекти, кодування кольором, муарові ефекти, мікротексти, гільйошні сітки, приховані зображення, нумерацію, лазерну деметалізацію й багато чого іншого.

Голограма-наклейка наноситься в лівому верхньому куті візи, перед друком або після друку (залежно від технологічного процесу).

2. Глибокий друк, або інтагліо – в поліграфії спосіб друку з використанням друкарської форми, на якій друкуючі елементи заглиблені по відношенню до пробільних.

Ознаки металографії або інтагліо (intaglio):

– друкарська фарба розміщена на поверхні паперу рельєфно, причому більш глибоким тонам штрихів відповідає більш високий рельєф на відбитку і навпаки;

– на звороті відбитку утворюється негативний рельєф, співвідносний малюнку друкарської форми;

– наявність фону від фарбувального матеріалу, на пробільних ділянках. Причина: недостатнє очищення фарби на формі;

– наявність «вусиків» – марашок у вигляді штрихів, розмішених приблизно під кутом 90° до штрихів зображення.

3. Високий вид друку – поліграфічний вид друку, один з основних

производства. – К.: РИО МВД СССР, 1983. – 240 с.

9. Методология проведения исследований и экспертиз аудиовизуальных произведений: матер, семинара по интеллектуальной собственности для сотрудников МВД России. – М., 1999. – 36 с.

10. Методология проведения исследований и экспертиз охраняемых произведений. Европейский опыт: матер. семинара для сотрудников ЭКП МВД России. – М., 2001. – 30 с.

11. Омелянюк Г.Г. Комплексное экспертно-криминалистическое исследование табачных изделий, производимых в России: метод. рекомендации / Г.Г. Омелянюк. – М.: ЭКЦ МВД России, 2004. – 40 с.

12. Омелянюк Г.Г. Экспертно-криминалистическое исследование контрафактных табачных изделий: возможности использования в экспертной практике / Г.Г. Омелянюк // Судебная экспертиза на рубеже тысячелетий: матер. межведомственной науч.-практ. конф.: В 3-х ч. Ч. 2. – Саратов: СЮИ МВД России, 2002. – 176 с.

13. Противодействие появлению и пресечению распространения контрафактной продукции в книгоиздании: материалы в помощь работникам правоохранительных органов и издателям. – М.: Весь мир, 2002. – 96 с.

14. Слуцкая Р.Я. Фармацевтическая упаковка как фактор качества лекарственных средств / Р.Я. Слуцкая // Тара и упаковка. 2005. № 1. – С. 4-9.

15. Соколов С.В. Криминалистическое исследование полиграфической упаковки аудиовизуальной продукции: метод. рекомендации / С.В. Соколов. – М.: ГУ ЭКЦ МВД России, 2003. – 48 с.

16. Шашкин С.Б. Справочник по признакам подлинных и поддельных специальных марок для крепких алкогольных напитков: справоч.-учеб. пособие / С.Б. Шашкин. – Саратов: СЮИ МВД России, 1998. – 16 с.

17. Шведова Н.Н. Криминалистическое исследование упаковки потребительских товаров / Н.Н. Шведова // Криминалистические средства и методы в раскрытии и расследовании преступлений: матер. 2-й Всероссийской науч.-практ. конф. по криминалистике и судебной экспертизе: в 3-х т. Т. 2. – М.: ЭКЦ МВД России, 2004. – С. 13-19.

Лук'яненко В.В.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗАЛУЧЕННЯ НАУКОВИХ І НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Законопроектом від 31.01.2013 № 2144 пропонується прийняти Закон України «Про внесення зміни до статті 21 Закону України «Про судову експертизу». Порівняльна таблиця до цього проекту Закону України має такий вигляд:

Таблиця 1.

Порівняльна таблиця до законопроекту від 31.01.2013 № 2144

Зміст положення (норми) чинного законодавства	Зміст відповідного положення (норми) проекту акта
Стаття 21. Кадрове забезпечення ... Для забезпечення належного професійного рівня фахівці, які не є працівниками державних спеціалізованих установ і отримали кваліфікацію судового експерта, <i>крім тих, які мають науковий ступінь</i> , один раз на три роки повинні пройти стажування в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України відповідно до спеціальності та підтвердити рівень своїх професійних знань.	Стаття 21. Кадрове забезпечення ... Для забезпечення належного професійного рівня фахівці, які не є працівниками державних спеціалізованих установ і отримали кваліфікацію судового експерта, один раз на три роки повинні пройти стажування в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України відповідно до спеціальності та підтвердити рівень своїх професійних знань.

2. Наявність у особи наукового ступеня кандидата або доктора наук є свідченням того, що ця особа належить до наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Це законодавчо закріплено у нормах ч. 1 ст. 58 Закону України «Про вищу освіту». Згідно з ч. 3 ст. 59 Закону України «Про вищу освіту»: «Присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання особі є визнанням рівня її наукової кваліфікації».

Рівні кваліфікації судових експертів суттєво відрізняються:

– у відповідності до норм ч. 3 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу»:

вища освіта на освітньо-кваліфікаційному рівні не нижче спеціаліста (спеціаліст або магістр).

– у відповідності до ст. 26 Закону України «Про судову експертизу»: особа має притаманну першому випадку вищу освіту (спеціаліст або магістр), а крім того, ця особа належить до наукових кадрів вищої кваліфікації та рівень її наукової кваліфікації офіційно визнаний.

Крім цього, у першому й другому випадку особи мають різний досвід проведення досліджень. Наявність наукового ступеня свідчить про те, що особа має певний, офіційно визнаний досвід проведення досліджень та оформлення їх результатів, наукові публікації тощо. Проведення дослідження є однією з ознак судової експертизи як джерела доказів. Ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» визначає: «Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду». Тому досвід проведення досліджень є суттєвим чинником у професіограмі судового експерта.

Саме наявність більш високого рівня кваліфікації та досвіду проведення досліджень і є підставою для визначення особливостей

державі.

Значна частина кримінальних правопорушень в нашому суспільстві вчиняються з використанням технічної підробки, тому правоохоронцям дуже часто доводиться звертатись до експертів, які можуть вирішити поставлені питання. Роль даної науки важлива і не тільки тому, що при вчиненні кримінальних правопорушень дуже широко використовуються найрізноманітніші види підробок, які використовують як для дрібних махінацій так і, з використанням яких вчиняються тяжкі кримінальні правопорушення як для певної категорії осіб так і для держави в цілому.

Отже, кожна країна на сьогодні має свою класифікацію віз, візових категорій, візових назв і, як правило, дослідити які не видається можливим, проте узагальнено їх можна представити так:

– **транзитна віза**, видається на короткий (до 5 днів) термін, для проїзду територією країни, що видала візу, до третьої країни так званого пункту призначення;

– **туристична віза**, видається для подорожі, обмеженої у часі, а саме з туристичною метою. Цікаво, що Саудівська Аравія запровадила туристичні візи лише у 2004, хоча вона видавала (і досі видає) паломницькі візи для прочан, що здійснюють хадж (похід до могили Мухамеда, за словами прочан за такий похід їм відпускалися гріхи);

– **ділова віза**, видається для бізнесменів, а також осіб, які відвідують країну для встановлення комерційних стосунків, ведення бізнесу, ділових зустрічей і угод;

– **робоча віза**, основним її призначення є працевлаштування у відповідній країні. Зазвичай її складніше отримати, але термін дії такої візи може тривати довше, ніж інші види віз, наприклад візи Н-1В і L-1 у Сполучених Штатах;

– **віза для возз'єднання родини**, видається чоловіку/дружині (або партнеру) громадянина чи резидента країни, що видала візу;

– **студентська віза**, видається особам, які приїждять до країни на навчання;

– **дипломатична віза**, зазвичай надається власникам дипломатичних паспортів, для встановлення зв'язків з іншими державами;

– **журналістська віза**, видається особам для здійснення професійної діяльності (I-visa);

– **віза для укладання шлюбу**, видається за обмежений період, а саме, до запланованого укладання шлюбу, видача обґрунтовується доказами стосунків з громадянином країни призначення, наприклад, так звана fiancée visa (K-1) у Сполучених Штатах, дійсна протягом чотирьох місяців з дня її видачі;

– **імміграційна віза**, видається особам, які мають намір іммігрувати до країни, що видає таку візу. Зазвичай видається для одноразового в'їзду, адже особа-одержувач цієї візи згодом має отримати дозвіл на постійне

можливості у вирішенні завдань. Відзначимо, що створення та запровадження внутрішніх платіжних систем містить величезний потенціал подальшої розбудови фінансово-банківської системи України на засадах кращих зразків світового досвіду у цій сфері. Наявність широкого спектра послуг, що їх надають карткові платіжні системи, дозволить задовольнити потреби як фізичних, так і юридичних осіб у своєчасних розрахунках, зменшенні питомої ваги готівки у грошовому обігу, вчасному отриманні точної інформації щодо стану коштів. Крім того, система масових електронних платежів сприятиме прискоренню грошового обігу, упорядкуванню процесів кредитування, зміцнить банківську систему, надасть їй додаткові важливі джерела фінансування, а також сприятиме більшій фінансовій прозорості та фінансовій дисципліні платежів.

Список використаних джерел

1. Єпіфанов А.О. Управління ризиками в платіжних системах / А.О. Єпіфанов, В.І. Міщенко, А.С. Савченко – Суми: Ініціатива, 2001. – 168 с.
2. Кравець В.М. Платіжні картки в Україні / В.М. Кравець, А.С. Савченко – К.: Факт, 2009. – 30 с.
3. НСМЕП: особливості розвитку на фоні фінансової кризи // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4. – С.40-41.
4. Олійник А.В. Інформаційні системи і технології у фінансових установах: навч. посібник / А.В. Олійник, В.М. Шацька. – Львів: Новий Світ, 2006. – 436 с.
5. Платіжні системи: навч. посіб. / Полтавська Є.О., Куліков П.М. ; Харк. нац. екон. ун-т. – Х. : ХНЕУ, 2011. – 220 с.
6. Сучасні платіжні системи [Текст] : монографія / Т.Т. Ковальчук, В.С. Лук'янов. – К. : Знання, 2010. – 190 с.
7. Харченко В. Банківські платіжні картки: передумови створення Єдиного національного платіжного простору в Україні / В. Харченко, Р. Капралов // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 2. – С. 32-37.

Павленко О.М., Мельников І.М.

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЗ

Віза – етикетка (відмітка чи позначка) у документі (закордонному паспорті), що оформлена уповноваженими державними органами України, та є дозволом на в'їзд особи на її територію на зазначений у ній строк або на транзитний проїзд через її територію протягом відповідного строку.

Віза є документом зі спеціальними засобами захисту. Проблема захисту і фальсифікації документів зі спеціальними засобами захисту дуже актуальна в наш час. Підроблені візи завдають великої шкоди

кадрового забезпечення судово-експертної діяльності. Такі особливості законодавчо закріплені у ст. 21 Закону України. Нормами цієї статті визнається, що рівень кваліфікації та досвід проведення досліджень у судових експертів, які мають науковий ступень, є достатнім і не потребує подальшого підтвердження.

3. У пояснювальній записці законопроекту від 31.01.2013 № 2144 необхідність внесення змін обґрунтовується так: «Проект Закону розроблено з метою приведення положень статті 21 Закону України «Про судову експертизу» у відповідність до вимог Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

Чинна норма ст. 21 Закону України «Про судову експертизу» не спрямована «на обмеження або привілеї стосовно особи та/або групи осіб». Вона не містить посилань «на ознаки раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, сімейного та майнового стану, місця проживання» мовні або інші подібні певні ознаки. Тому ця норма не є дискримінаційною. Вона лише законодавчо закріплює тезу про те, що наявність у особи наукового ступеня, свідчить про достатній та офіційно визнаний кваліфікаційний рівень цієї особи, та її досвід у проведенні досліджень. Зазначений кваліфікаційний рівень і досвід не потребують у подальшому підтвердження. В тому числі й шляхом проходження стажування у осіб, які мають значно нижчий кваліфікаційний рівень (лише вищу освіту на освітньо-кваліфікаційному рівні спеціаліста або магістра)¹. Не зрозуміло навіщо вимагати від доктора наук за спеціальністю «12.00.09. Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» проходити платне стажування у молодшого наукового співробітника державної спеціалізованої установи Міністерства юстиції України.

Наявність наукового ступеня є особливою суттєвою складовою кваліфікаційних вимог деяких посад, у тому числі й посад судових експертів². Щодо цієї складової, варто зазначити: хоча нею й встановлюється додаткові вимоги, але ці вимоги не є дискримінаційними.

¹ Саме освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста мають більшість співробітників науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України, у яких пропонується проходити стажування кандидатам та докторам наук.

² Див., наприклад, кваліфікаційні вимоги до посад головного і провідного судових експертів у «Довіднику кваліфікаційних характеристик посад працівників науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України» (затверджений наказом Міністерства юстиції України від 19.04.2012 № 611/5).

Висновки: Чинна норма ст. 21 Закону України «Про судову експертизу» не є дискримінаційною. Прийняття законопроекту від 31.01.2013 № 2144 не тільки не покращить, а навпаки погіршить стан експертного забезпечення правосуддя в Україні у зв'язку зі штучно створеними умовами для відтоку наукових кадрів вищої кваліфікації з судово-експертної діяльності до інших галузей (наукової, викладацької тощо), де їх кваліфікація не потребує платного стажування та підтвердження у осіб, які досить часто самі не мають офіційно визнаної вищої кваліфікації у вигляді наукового ступеня.

Мазниченко Ю.О.

ПОПЕРЕДНІЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ІНФОРМАТИВНОСТІ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ СПЕЦІАЛІСТОМ-КРИМІНАЛІСТОМ НА МІСЦІ ПОДІЇ (ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ)

У чинному КПК України не передбачені процесуальні підстави проведення попереднього дослідження речових доказів безпосередньо спеціалістом на місці події. Однак, у ч. 1 ст. 71 КПК та говориться про те, що під час досудового розслідування спеціаліст може надавати консультації з питань, що потребують спеціальних знань. На нашу думку, згадані консультації є не що інше як інформаційне забезпечення передбачених процесуальним законом слідчих дій. Зокрема, у процесі огляду місця події спеціаліст-криміналіст обробляє, аналізує та проводить попередню оцінку поточної інформації про об'єкти та процеси, пов'язані з подією кримінального правопорушення.

Згадана пізнавальна діяльність спеціаліста дозволяє вже у процесі огляду структурувати отримані дані за ступенем інформативності, шляхом попереднього виділення комплексу ознак, що мають криміналістичну значимість. При цьому розмежування об'єктів на інформативні та малоінформативні здійснюється за встановленими кількісними та якісними критеріями. Така оцінка інформативності є попередньою за своєю суттю, оскільки передусе дослідженню речових доказів у ході експертизи, призначеної за постановою слідчого.

Звичайно, «польові» умови та обмеженість огляду у часі не завжди дозволяють спеціалісту застосувати необхідні технічні засоби, якими оснащені експертні лабораторії. Тому попередній аналіз та оцінка проводиться переважно для конкретних об'єктів, які мають виражені слідоутворюючі властивості (наприклад, низ взуття, протектор шин транспортних засобів, робоча частина зняття зламу тощо). При цьому оціночна діяльність спеціаліста обмежується встановленням групової приналежності об'єктів, що дозволяє слідчому значно звужити коло речових доказів, які підлягають вилученню, – все це значно підвищує ефективність та результативність даної слідчої дії. Діагностичними

VISA Int., яка займає біля 60% ринку банківських карток. Другий за величиною є Europay/MasterCard Int., яка володіє біля 30% ринку. Решта десяти відсотків доводиться на картки інших міжнародних організацій і локальні картки різних банків.

Зважаючи на сучасні умови світової глобалізації, національні фінансові системи країн Європи та Америки взаємодіють, розробляють і використовують спільні загальноприйняті норми та стандарти, зокрема у сфері розрахунків. Утім вітчизняний ринок банківських платіжних карток на сьогоднішній день також стрімко розвивається. Згідно зі статистичними даними, які отримує Національний банк України, станом на 2010 рік 148 банків (80% від загальної кількості) є членами внутрідержавних і міжнародних карткових платіжних систем і здійснюють емісію та еквайрінг платіжних карток [5, с. 88].

Загальна кількість карток термін яких не закінчився на 1.07.2011 року становила майже 45 000 тис. Однією з особливостей ринку залишається те, що більше половини карток (56% в 2010 році) відкривається з ініціативи роботодавця, тоді як з власної ініціативи банківські картки у 2010 році відкрили 28% користувачів (що на 3,7% більше ніж у 2009 році).

Але українці все ще віддають перевагу готівці. Найбільш популярною операцією з картокою є зняття готівки через банкомат (86,6%). На другому місці зі значним відривом – зняття готівки через касу банку (36%). При цьому частка користувачів цих операцій з часом має тенденцію до незначного зменшення, на відміну від третьої за популярністю операції – оплата товарів і послуг в магазинах (17,6% у 2010 році порівняно з 13,6% у 2009 році) [5, с. 87].

Банківські безготівкові розрахунки в Україні, в тому числі з використанням платіжних карток, досягли високого рівня розвитку за останні 10 років. Цьому сприяла діяльність Національного банку України, як регулятора системи масових електронних платежів, у сфері впровадження інформаційних технологій у діяльність вітчизняних банків, розробки і впровадження реально діючих, сучасних нормативних документів, які відповідають вимогам часу для розвитку вітчизняного карткового бізнесу. Постанова Про здійснення операцій з використанням спеціальних платіжних засобів № 223 від 30 квітня 2010 року, Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті № 22 від 21 січня 2004 року, Інструкція про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті № 320 від 16 серпня 2006 року є тими регуляторними актами, що виважено сприяють підвищенню ефективності операцій з платіжними картками українських банків.

Отже, виходячи з перешкод, які стоять на шляху розвитку пластикових карток, можна зробити такі висновки. Для України є доцільним враховувати досвід розв'язання аналогічних проблем економічно розвиненими країнами світу і при цьому враховувати власні

величиною американські банки: Bank America і Chase Manhattan Bank. Це відбулося також у 1958 році.

Зі зростанням карткових програм більшість банків зіткнулися з головною перешкодою – локальністю мережі обслуговування своїх карток. І ось, у 1966 році Bank America почав видавати ліцензії на випуск карток BankAmericard іншим банкам у відповідь на це декілька крупних банків-конкурентів Bank America створили свою Міжбанківську карткову асоціацію – МКА (Interbank Card Association). У 1969 році ця асоціація купила права на картки «Master Charge», що випускалися картковою асоціацією банків західних штатів, більшість банків-членів МКА перейшла на випуск «Master Charge». У свою чергу банки, випускаючи «BankAmericard», наставляли, щоб карткова програма була виведена з-під контролю Bank America. Так в липні 1970 р. була створена National BankAmericard Incorporated – НБІ [6, с. 35].

Таким чином, до початку сімдесятих років в Сполучених Штатах сформувалися два основні конкуренти на ринку універсальних банківських карток: НБІ і МКА. Серед небанківських універсальних карток виділялася «American Express».

Паралельно з розвитком американського ринку йшла й інтернаціоналізація карткових операцій. Вона почалася ще у 1951 році, коли Diners Club видала першу ліцензію на використання свого імені і схеми у Великобританії. Приблизно в цей же час Британська асоціація готелів і ресторанів почали випускати кредитну карту BHR, яка, не будучи банківською, була універсальною картою. У 1965 році ця система, об'єднавшись зі своїм шведським конкурентом Rikskort, власником якої була сім'я Валленбергів, заснувала компанію Eurocard International з штаб-квартирою у Швеції.

Продовжувалася конкуренція американських карткових асоціацій і у Європі. У 1974 році МКА зробила значний ривок у конкурентній гонці з BankAmericard, підписавши угоду з британською системою Access Card, яка входила в Асоціацію Eurocard. Так почалася співпраця Eurocard і американської Міжбанківської карткової асоціації, випускаючої «Master Charge». Це стало однією з причин, через яку у 1976 році НБІ перейменувала свою картку «BankAmericard» на відому тепер всім «VISA». Аналогічний крок зробила у 1980 році і МКА, давши своїй картці «більш міжнародну назву» «MasterCard» [7, с. 64].

Конкурентна боротьба між платіжними системами розверталася не тільки в Європі. У Японії, наприклад, не дивлячись на активні спроби завоювання цього ринку «VISA» і «MasterCard», вони програвали карткам JCB. Загальна кількість утримувачів цих карток у 1980 році була майже в два рази більше, ніж випущених в Японії «VISA» і «MasterCard» разом узятих.

Отже, на сьогоднішній день найбільшою платіжною організацією є

ознаками такої попередньої оцінки з загальні характеристики об'єкту, а саме: форма, розмір, розташування та взаємне розташування виражених елементів будови, морфологічні ознаки тощо.

Як свідчить експертна практика, аналітично-оціночна діяльність спеціаліста на місці події, як правило, більш багатогранна і виходить далеко за межі консультативної та технічної допомоги слідчому. Перш за все, це стосується інформаційного забезпечення розроблення слідчих версій вчиненого кримінального правопорушення. Адже проведена попередня оцінка речових доказів дозволяє у значній мірі обґрунтувати ту чи іншу слідчу версію, більш повно та об'єктивно з'ясувати всі факти та обставини кримінального правопорушення, орієнтувати досудове розслідування на встановлення особи правопорушника.

Значне місце в такій інформаційній підтримці займає створення спеціалістом попередньої (оціночної) інформаційної моделі кримінального правопорушення. Оптимальним засобом реалізації такої моделі є комп'ютерна діагностична система підтримки прийняття рішення спеціалістом-криміналістом. Основним завданням згаданої системи є автоматизоване виявлення, аналіз та оцінка ознак, відображених в об'єктах огляду місця події та подальше напрацювання і прийняття консультативного рішення.

Навіть окремі аспекти інформаційно-консультативної діяльності спеціаліста на місці події, розглянуті нами вище, свідчать про необхідність внесення доповнень щодо процесуальної регламентації цього виду взаємодії суб'єктів досудового розслідування. Зокрема, потребує уточнення положення про зміст та межі надання спеціалістом «консультації під час досудового розслідування», а також форми її реалізації (усне зауваження, консультативна довідка, зведена таблиця оцінки інформативності речових доказів тощо). Відповідні зміни повинні бути внесені і у відомчі нормативні акти, які регламентують участь фахівців спеціалізованих експертних установ в слідчих діях як спеціалістів.

Матвієнко П.С., Гавриленко Д.Є.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ РУЙНУЮЧИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Судовий експерт – це особа, яка має необхідні знання для дачі висновку з досліджуваних питань (ст. 10 Закону України «Про судову експертизу»). Судовий експерт здійснює свою діяльність на принципах законності, об'єктивності, незалежності і повноти дослідження (ст. 3 цього Закону). Він незалежний у виборі технічних засобів і методів їх застосування, якщо вони входять в обсяг поняття «необхідні знання для дачі висновку».

Одну й ту саму інформацію можна отримати, застосовуючи різні загальноекспертні методи. Однак можливості методів різняться. Методам притаманні різні чуттєвість, вибірковість, вони можуть бути якісними та кількісними, відносними та такими, що потребують паспортизованих стандартних зразків, а також методами абсолютних вимірювань. Вибір методу або комплексу методів, необхідних для дослідження, експерт робить, виходячи з конкретних завдань, які стоять перед експертом при проведенні експертизи, та наявних методик дослідження.

Найбільш поширеними серед методів «лабораторної криміналістики» є фізико-хімічні методи дослідження.

В методичній літературі щодо проведення судово-експертних досліджень рекомендується, в першу чергу, застосовувати неруйнуючі методи дослідження. Але науковий погляд на поняття «руйнуючий метод» та «неруйнуючий метод» («недеструктивний») дещо неоднозначний. Так, справедливим є питання, якщо об'єкт можливо неодноразово досліджувати одним методом, але після першого такого дослідження він вже стане непридатним для дослідження іншим методом аналізу, чи буде такий метод руйнуючим? Або якщо другий раз провести дослідження одним і тим самим методом неможливо, але можна застосувати інший метод.

Таким чином, деякі загальноекспертні методи, що прийнято вважати неруйнуючими, з наукової точки зору не є такими. Їх застосування залишає незмінним склад об'єкту, але порушується цілісність (при відібранні проби), змінюються характеристики об'єкту, що робить зовнішньо незмінний об'єкт іншим, при цьому безповоротно втрачається можливість багатьох досліджень, в тому числі й повторних.

То ж, руйнуючим є метод експертного дослідження, застосування якого призводить або до руйнації об'єкту в цілому, або до незворотних змін складу, структури або окремих властивостей об'єкту при сталості його форми та загального вигляду. В науковій літературі зустрічається класифікація руйнуючих методів, що ґрунтується на ступені збереження об'єкту:

- такі, що жодним чином не впливають на об'єкт та не потребують для реалізації пропідготовки;
- такі, що не руйнують об'єкт, але змінюють його структуру або окремі властивості;
- такі, що не руйнують зразок, але потребують для його виготовлення руйнації або видозміни об'єкту;
- такі, що повністю або частково руйнують зразок або об'єкт дослідження.

Стосовно рідких та сипучих тіл, то якщо об'єкт наявний у достатній кількості, руйнування незначної його частини суттєво не вплине на результати дослідження. В такому випадку перед початком дослідження

початку ХХ століття. Ці товарні картки мали два призначення – слідкувати за рахунком клієнта і забезпечувати механізм запису його покупок. Їх поява була логічним продовженням оплати в розстрочку.

Ідея кредитної картки була висунута в книзі Едуарда Беллами «Дивлячись назад» у 1880 році. Проте, реально перша кредитна картка була випущена лише у 1914 році відомою фірмою Mobil Oil (правда раніше ця фірма називалася General Petroleum Corporation California). Випущені даною компанією картки використовувалися при оплаті торгових операцій нафтопродуктів. Перші картки були картонними, дані на них були або написані або видавлені [6, с. 32].

У 1928 році компанією Бостона Farrington Manufacturing були випущені перші металеві пластинки, на яких видавлювалася (ембосувалася) адреса і які видавалися кредитоспроможним клієнтам. Продавець вкладав таку пластинку в спеціальну машинку, звану імпринтером, і букви, видавлені на ній, віддруковувалися на торговому чеку [2, с. 47].

Пошук відповідного матеріалу затягнувся на десятиріччя, і лише у 60-і роки було знайдено прийнятне рішення – пластикова картка з магнітною смугою. Десять років опісля, у 1975 р. француз Ролан Моренно винайшов і запатентував електронну карту пам'яті. Прошло ще декілька років, і компанія Bull (Франція) розробила і запатентувала смарт-картку з вбудованим мікропроцесором.

Більшість фахівців вважає, що початок банківських кредитних карток був встановлений Джоном С. Біггинсом, фахівцем зі споживацького кредиту з Національного банку Флетбуш в нью-йоркському районі Бруклін. У 1946 році Біггинс організував роботу за кредитною схемою під назвою «Charge-it». Ця схема передбачала собою розписки, які приймалися від клієнтів місцевими магазинами за дрібні покупки. Після того, як покупка відбулася, магазин здавав розписки в банк, і банк оплачував їх з рахунків покупців. У Флетбуші був вперше апробований класичний ланцюжок розрахунків, що використовується зараз в банківському картковому бізнесі повсюдно [6, с. 34].

1 жовтня 1958 року була випущена перша картка American Express. Вже через рік ця компанія налічувала 32 тисячі підприємств і більше 475 тисяч утримувачів карток. Такий успіх American Express пояснюється, по-перше, тим, що компанія придбала Universal Travel Card, що випускалася Асоціацією американських готелів. Але головною причиною була вже існуюча розгалужена міжнародна мережа обслуговування дорожніх чеків «American Express» і величезні фінансові кошти, що дозволили кредитувати клієнтів [5, с. 61].

У 50-і роки понад 100 американських банків почали свої програми кредитних карток. Але, мабуть, принципово новий період в розвитку карткового, бізнесу почався, коли в нього вступили перший і другий за

максимально стислі строки.

Вологі наркотичні засоби рослинного походження необхідно до упакування підсушити при кімнатній температурі, видаливши надлишок вологи з поверхні, а потім вмістити у паперові пакети.

Знайомство з ознаками та властивостями поширених в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також інших об'єктів відповідної криміналістичної експертизи, з особливостями їх виявлення, вилучення, пакування та зберігання, а також із можливостями попереднього та експертного дослідження сприяють встановленню суб'єктивних епізодів кримінально-протиправної діяльності суб'єктів, звинувачених у незаконному виготовленні, придбанні, зберіганні, перевезенні та збуті наркотичних засобів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами і допов. На 16 вересня 2011 року: (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта ; ЦУЛ. – 184 с.
2. Кофанов А.В. Криміналістична техніка. Книга друга (частина II). Навчальний посібник. – Київ: КИЙ, 2011.– 352 с.

Набільська І.І., Мельников І.М.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

ВИКОРИСТАННЯ БАНКІВСЬКИХ КАРТОК

На сьогодні спостерігається стрімкий розвиток карткового бізнесу в Україні, про це свідчить те, що за останні кілька років користувачів пластикових карт збільшилось майже на 7% і все частіше при розрахунках за товари чи послуги використовуються саме пластикові картки. Пластикові картки все більше розповсюджуються на території України, але проблемою є визначення пріоритетів карток різного класу, які б мали властивості, що найбільш задовольняли споживачів України. Також інтеграція України до Європейського співтовариства вимагає більш стрімкого розвитку не тільки електронної платіжної системи, а й самої банківської системи.

Проблему розвитку пластикових карток розглядали такі автори, як Міщенко В.І., Савченко А.Н., Олійник А.В., Петрашко Л.П та інші. В роботах цих авторів розглянуто сучасний стан ринку пластикових карток в Україні та його динаміку і проблеми, які виникають в наслідок розвитку.

Мета статті полягає в дослідженні історичних аспектів виникнення платіжних карток та розгляду закономірностей розвитку карткової системи України.

Попередниками сучасних платіжних карток були картки, які випускали крупні американські готелі, нафтові компанії і магазини на

та відбору проби експерт зобов'язаний чітко зазначити його вагу, обсяг, кількість. Відсутність у такого об'єкта чітко встановленої форми та незначна кількість об'єкта, використаного для аналізу, дозволяє умовно вважати застосований в такому випадку метод практично неруйнуючим.

На сьогоднішній день законодавець зобов'язує експерта забезпечити збереження об'єкту дослідження, а також одержати дозвіл особи, яка залучила експерта, на будь-які (повні або часткові) зміни властивостей об'єкта, якщо цього вимагає дослідження (ст. 69 КПК України). Але механізм одержання такого дозволу в законі не прописаний. І хоча введений в дію в 2012 році Кримінальний процесуальний кодекс України закріплює змагальність сторін кримінального провадження, але вочевидь зрозумілим є факт різної юридичної сили дозволу на зміну або знищення об'єкту дослідження, закріпленого в постанові про проведення експертизи, винесеній слідчим або судом, та аналогічного дозволу, викладеного в зверненні про проведення експертизи захисника чи потерпілого.

Враховуючи невизначеність процедури одержання експертом дозволу на знищення або пошкодження об'єкту, на практиці це питання вирішено за ініціативою експертно-криміналістичних підрозділів щодо обов'язковості зазначення в постанові про проведення експертизи дозволу на часткове або повне знищення об'єкту.

Але, як справедливо зазначають деякі науковці, в сучасних умовах судочинства таке зобов'язання законодавця має декларативний характер і не узгоджується з існуючими реаліями судово-експертної практики.

По-перше, особа, яка винесла постанову про призначення експертизи, не має спеціальних знань й тому не може реально оцінити необхідність застосування того чи іншого методу дослідження. По-друге, дійсна завантаженість працівників слідчих підрозділів не надає можливості слідчим отримувати кваліфіковані консультації щодо можливостей різних методів досліджень та їх впливу на об'єкти дослідження.

Тому, на наш погляд, слушною є думка, що питання про застосування тих чи інших методів дослідження доречно залишати на розгляд самого експерта, за умов наявності та застосування в роботі уніфікованих стандартизованих експертних методик. Виключення складатимуть об'єкти, що мають історичну чи культурну цінність.

При цьому, треба розуміти, що застосування лише неруйнуючих методів дослідження може бути неефективним та не давати відповіді на всі питання, а тому не є самоціллю судового експерта. Вибір методики та методів дослідження залежить не лише від об'єкта та його властивостей (рідина чи цілісний об'єкт), а й від конкретної ситуації. Іноді застосування лише неруйнуючих методів, або прагнення до такого застосування призводить до затягувань строків дослідження, залишення питань без відповідей.

У висновку експертизи необхідно грамотно мотивувати необхідність тих чи інших змін чи руйнувань об'єктів, причин і ступеню зміни їх властивостей. Об'єкти необхідно ретельно сфотографувати за правилами криміналістичної фотографії (вузлова і детальна зйомка) та упакувати після дослідження, що забезпечить їх збереження (ст. 69 КПК України) та можливість подальшого дослідження чи, при необхідності, повторного дослідження.

Відомчі документи, що регламентують судово-експертну діяльність, зокрема Міністерства внутрішніх справ, вимагають всі об'єкти, які надійшли в судово-експертну установу на експертизу, реєструвати відповідним чином та позначати. Позначення найчастіше являє собою нанесення на об'єкт дослідження відбитку печатки з відповідним текстом («об'єкт дослідження», «зразок»), що вже само по собі є певною зміною його властивостей. То ж, відповідно, орган чи особа, що залучили експерта, завжди повинні надавати дозвіл на видозміну об'єкту.

Але особа, яка не має спеціальних знань, не може заздалегідь оцінити ступінь руйнації, що буде необхідна експерту для вирішення поставлених питань. В такому випадку представляється вірним, щоб особа, яка призначила експертизу, вказувала експертові, які саме властивості або ознаки об'єкту, з її точки розу, експерт повинен залишити без змін.

Мельник Р.В.

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ НЕСТАНДАРТНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Слідчий огляд – це слідча дія, що полягає у безпосередньому сприйнятті, аналізі та фіксації слідчим обстановки події, всіх обставин, що мають значення для справи, з метою виявлення слідів кримінального правопорушення та інших речових доказів [1, с. 232].

Однією з найбільш важливих і часто вирішальних слідчих дій для розкриття кримінальних правопорушень – є слідчий огляд місця події, з використанням вогнепальної зброї, особливо переробленої у вогнепальну зброю. Передовий досвід слідчої практики показує, що розкриття кримінальних правопорушень, таких як убивство, розбій, заволодіння автотранспортом з використанням такої зброї – досягається часто шляхом вмілого проведення слідчого огляду.

Але успіх і якість огляду місця події багато в чому залежить не тільки від кваліфікації слідчого. Чи не найбільшу роль у огляді, виявленні, вилученні, та пакуванні речових доказів відіграє спеціаліст-криміналіст, який наділений різнобічними знаннями, умінням використовувати технічні засоби і методи, застосування яких вимагає певних навичок і глибоких знань.

Порядок проведення огляду місця події регламентується ст. 237 КПК

- цілі наркотичні рослини та їх частини;
- речовини, камуфльовані та наркотичні;
- об'єкти-носії зі слідами наркотичних засобів, у тому числі знаряддя їх кустарного виробництва;
- прекурсори.

Не варто забувати, що на дослідження можуть надходити також суміші різноманітних наркотичних засобів або наркотиків – з речовинами ненаркотичної дії.

Наркотичні засоби можуть бути виявлені на місці події у вигляді:

- рослин та їх частин, цілих або подрібнених (аж до порошкоподібного стану), спресованих у брикети, плитки, кульки, грудочки. У забарвленні переважають зелений та коричневий кольори, запах – трав'янистий (мак) та пряний (коноплі);
- тютюнових виробів із характерними плямами (від екстракту канабісу) на паперовій обгортці;
- рідин різної консистенції, в тому числі смолоподібної, незабарвлених або забарвлених у коричневий аж до чорного кольори, з характерним запахом або без нього, частіше у скляних ємностях: ампулах (іноді зі слідами перепайки), флаконах, пляшках тощо;
- кристалічних або аморфних порошків, безбарвних або коричневих тонів;
- таблеток різного розміру, форми та кольору, іноді зі специфічним маркуванням;
- капсул різного розміру, форми та кольору;
- нашарувань (слідів) на різних об'єктах-носіях.

Припущення про наявність наркотичних засобів може викликати сама обстановка місця події, зовнішній вигляд суб'єктів (стан зіниць, сліди від ін'єкцій), виявлені специфічні предмети-носії та прекурсори, сторонні домішки у порошках, запах органічних розчинників, а також факт виявлення у підозрілих речовин специфічних ознак та властивостей наркотичних засобів.

Під час вилучення, пакування та зберігання наркотичних засобів (об'єктів експертизи) необхідно дотримуватися таких рекомендацій. Перед вилученням усі об'єкти фотографують, а потім старанно реєструють відомості про спосіб їх отримання та умови зберігання. Предмети-носії та зразки наркотичних засобів пакують окремо у скляний чи пластиковий посуд, або поліетиленові, іноді паперові, пакети.

Оскільки наркотичні засоби досить чутливі до дії сонячного світла, кисню, повітря, вологи, підвищеної температури, їх потрібно зберігати в темному, прохолодному місці – у скляному посуді з притертими або міцно притиснутими пробками (особливо рідини).

Зважаючи на нестійкість більшості органічних компонентів, мікрокількість наркотичного засобу необхідно доставляти на експертизу у

особливо небезпечні наркотичні засоби або психотропні речовини, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, а також якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги в особливо великих розмірах, або вчинені із залученням малолітнього або щодо малолітнього, – караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з конфіскацією майна. Особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина перша цієї статті, частина перша статті 309 КК Кодексу).

Зловживання наркотиками, незважаючи на активний розвиток міжнародного співробітництва з боротьби з наркоманією, набуває катастрофічного розмаху майже в усьому світі.

Предметом криміналістичної експертизи наркотичних засобів є встановлення на підставі спеціальних знань, фактів, обставин, подій. З цією метою проводять:

- виявлення слідів наркотичних засобів на різних об'єктах-носіях, крім органів та тканин тіла людей та тварин, а також продуктів життєдіяльності живих організмів, які є об'єктами судово-медичної (токсикологічної експертизи);
- віднесення речовин до наркотичних із зазначенням їх назви;
- встановлення спільної групової приналежності однорідних наркотичних засобів за ознаками сировини, технології їх переробки, умовами зберігання тощо;
- встановлення спільного джерела походження наркотичних засобів за місцем та способом їх виготовлення;
- ототожнення конкретних мас наркотичних засобів за відокремленими від них частинами;
- визначення технології та характеристик виробництва наркотичних засобів.

Об'єкти криміналістичного дослідження наркотичних засобів поділяють на групи:

- наркотичні засоби кустарного виготовлення, що добувають з рослин маку снодійного, конопель, а також інших наркотичних рослин;
- синтетичні та напівсинтетичні наркотичні речовини, що не належать до фармацевтичних препаратів та заборонені до використання у медичній практиці;
- лікарські препарати, віднесені до наркотичних, у тому числі снодійні та психотропні засоби;

України [2].

Огляд місця події – невідкладна слідча дія, спрямована на встановлення, фіксацію і вивчення обстановки місця події, слідів кримінального правопорушення, самих правопорушників та інших фактичних даних, що дозволяють у сукупності з іншими доказами зробити висновки про механізм події й інші обставини розслідуваної події [3].

Місцем події прийнято називати ділянку місцевості чи приміщення, у межах яких виявлені сліди кримінального правопорушення. При цьому кримінальне правопорушення може бути вчинене як у місці його вчинення, так і в іншому місці [4].

Здійснюючи пошук зброї, необхідно мати на увазі, що крім стандартної, існує і перероблена вогнепальна зброя (сигнальна, стартова, газова та інша), атипова, саморобна. Загальний вигляд зброї може інколи відрізнятися від зразків зброї заводського виготовлення через невідповідність загальноприйнятим уявленням про зброю.

При огляді обрізів відмічається, з якої зброї (бойової, спортивної, мисливської) вони перероблені, які фірмові знаки, клейма знаходяться на обрізі, яка довжина ствола обрізу.

При огляді сигнальних або стартових пістолетів потрібно:

- для сигнальних пістолетів: наявність ствола вкладиша, його діаметр, наявність нарізів, їх кількість, інші переробки;
- для стартових пістолетів: наявність в магазині патронів, їх вид (набій калібру 5,6 мм з сточеною або втопленою кулею, капсулем «Жевело», спорядженою великою дробиною тощо).

При огляді технічних засобів, які працюють за принципом вогнепальної зброї (будівельно-монтажні пістолети, бурові пістолети) зазначають діаметр ствола, явні ознаки переробки, наявність в стволі снаряда (дюбеля, гвіздка тощо).

При огляді заводської зброї, переробленої під інший (нештатний) набій необхідно відмічати:

- діаметр розточених камер барабану револьвера;
- діаметр розточеного ствола пістолета;
- наявність ствола-вкладки меншого калібру, на відміну від заводського ствола [5, с. 171].

У процесі огляду місця події здійснюється обов'язкове моделювання дій правопорушника на місці події для встановлення механізму вчинення кримінального правопорушення, виявлення його ідеальних та матеріальних слідів.

Наведемо приклад з практики. Труп С., 15 років, був доставлений в морг з округлою раною на лобі, що проникає в порожнину черепа. На обличчі спостерігалися буруваті та синюваті частки крапель крові діаметром до 0,2 см. На правій кисті в першому між пальцевому проміжку виявлені сліди кіптяви. Права штанина сатинових шароварів майже

повністю була відсутня, краї дефекту обгорілі. На правій нозі виявлені сліди великих посмертних опіків. З протоколу огляду трупа на місці його виявлення відомо, що труп С., знайдений на окраїні міста. У оточенні трупа під кущем були сліди обгорілої трави. При судово-медичному розтині трупа С. виявлено дефект шкіри на лобі, ліycopодібний дефект лобової кістки, ушкодження мозкової речовини на глибину 1,5 см. В шматочках мозку, виявлених на землі і взятих з місця події, знайдена грудка вати зі слідами кіптяви. У висновку експерт зазначив, що в даному випадку мало місце сліпе вогнепальне поранення голови з близької відстані з переробленої зброї. Характер поранення дає підставу вважати, що воно було заподіяно набоем, який було споряджено саморобним способом. Обгорання одягу і сліди опіків на трупі могли бути отримані в результаті займання сухої трави на місці події при пострілі з наданої на експертизу зброї. Висновок було згодом підтверджено матеріалами слідчої справи. Характер ушкоджень з переробленої зброї залежить від її конструкції, його величини, складу заряду і використаного снаряду. Як правило, поранення з переробленої зброї сліпі, у зв'язку з цим за особливостями виявленого снаряда можна припускати про можливість застосування переробленої зброї.

Здійснюючи пошук зброї, необхідно мати на увазі що крім стандартної, існує і атипова зброя, загальний вигляд якої може інколи відрізнятися від зразків зброї заводського виготовлення (наприклад, під час огляду місця події, при обшуку трупа була знайдена на перший погляд звичайна трубка, як потім виявилось частиною саморобного стріляючого пристрою. Зустрічаються також стріляючі авторучки, перероблені іграшкові пістолети та інші предмети. Зброя може також бути розібрана та розкидана по частинам.

За слідами на стріляних гільзах та кулях, можна встановити систему (модель, зразок), зброї з якої вони були стріляні, саморобного чи заводського вона виготовлення.

Ці особливості допоможуть розв'язати багато питань, які постають перед слідчим. Крім того їх правильна фіксація, вилучення, упакування, забезпечить успішне проведення судово-балістичної експертизи та дозволять експерту як найкраще провести огляд місця події з використанням переробленої вогнепальної зброї та зібрати необхідні речові докази, які згодом допоможуть у розкритті кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Шурухнов Н.Г. Тактика следственного осмотра и освидетельствования / Н.Г. Шурухнов / Криминалистика: Курс лекций. – М.: Эксмо, 2006. – С. 232.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України "Про внесення змін

фармацевтичною промисловістю.

Наркотичні засоби – група фармакологічних активних речовин рослинного і синтетичного походження, здатних вибірково впливати на центральну нервову систему, що призводить до цілковитої втрати свідомості, втрати всіх видів відчуття та розслаблення скелетних м'язів (тобто наркозу), або до особливого психологічного та фізіологічного стану організму, за якого відсутність звичної отрути – наркотику – викликає неприємні відчуття, що потребує періодичного його вживання (наркозалежність).

Така реакція пояснюється тим, що наркотики швидко проникають у систему обміну речовин і стають життєво необхідними. Тимчасом їх не дарма називають отрутою, адже вони призводять до фізичного ослаблення організму, а далі – до неминучої загибелі.

Отже, наркотики формують наркотичну залежність як психічного характеру (за їх відсутності наркоман відчуває емоційний дискомфорт), так і фізичного (за відсутності наркотиків виникають больові відчуття через розлад функцій певних систем організму аж до настання смерті). Життєдіяльність людини, яка перебуває у наркотичній залежності, підтримується на певному рівні лише за умови постійного вживання наркотичних засобів, тому «добування» наркотиків поступово перетворюється на головну мету наркозалежної людини. Неминуче стикаючись із проблемами матеріального характеру, наркомани здійснюють тяжкі кримінальні правопорушення, або лиш заволодіти засобами для придбання наркотиків.

У 1995 р. Верховною Радою України прийнято Закон «Про обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів»; у 1997 р. в Україні створено Управління з боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, діє Національна Координаційна Рада з боротьби з наркоманією при Кабінеті Міністрів України. В коментарі Кримінального кодексу, а саме в статті 307 зазначено, що незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або особою, яка раніше вчинила один із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 308-310, 312, 314, 315, 317 цього Кодексу, або із залученням неповнолітнього, а також збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян, або збут чи передача цих речовин у місця позбавлення волі, або якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у великих розмірах чи

дослідження яких доручено іншому працівнику;

– залишати зброю та боєприпаси на робочому місці після закінчення або призупинення проведення їх дослідження;

– тримати палець на спусковому гачку без необхідності;

– знімати запобіжник з положення «запобігання» (зводити курки та проводити інші маніпуляції зі зброєю) у всіх випадках, не пов'язаних з процесом дослідження або приводити зброю в готовність до здійснення пострілу (досилати патрон у патронник, зняти камори барабана патронами, здійснювати заряджання дульнозарядної зброї тощо) у будь-яких місцях, не призначених для відстрілу зброї;

– проводити чищення або розбирання вогнепальної зброї та боєприпасів у місцях, що для цього не призначені;

– проводити чищення зброї бензином та іншими легкозаймистими речовинами, а також абразивними матеріалами, якщо це не пов'язано із процесом дослідження;

– здійснювати демонтаж патронів, споряджених отруйними речовинами, а також з розривними, запально-прістрілочними, бронебійно-запально-прістрілочними та іншими типами куль, демонтаж яких пов'язаний з небезпекою;

– здійснювати розряджання зброї, яку неможливо розрядити з дотриманням необхідних заходів безпеки і без пошкодження елементів заряджання, якщо є можливість проведення пострілу вже спорядженими елементами;

– проводити експерименти з метою відповіді на питання про можливість здійснення самовільного пострілу зі зброєю, зарядженою бойовими (нерозпорядженими) патронами (такі експерименти проводять із використанням гільз, з яких попередньо вилучають снаряд (снаряди) та пороховий заряд).

Дотримання вищезазначених вимог та рекомендацій є запорукою забезпечення особистої безпеки кожного працівника Експертної служби МВС України при поводженні з вогнепальною зброєю під час проведення балістичних експертиз.

Моравська В.В.

ВИЯВЛЕННЯ, ФІКСАЦІЯ, ВИЛУЧЕННЯ, УПАКУВАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ ТА ПОПЕРЕДНЄ ДОСЛІДЖЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Аналіз експертної практики свідчить, що при розгляді кримінальних проваджень різних категорій (убивства; зґвалтування; крадіжки; виготовлення, придбання зберігання, перевезення та збут наркотиків, тощо) як речові докази часто надходять наркотичні засоби кустарного виготовлення та лікарські засоби наркотичної дії, що випускаються

до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України" – К.: Паливода А.В., 2012. – 382 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у т. Т. 2 / Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова – Х.: Право, 2012. – 664 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова – Х.: Право, 2012. – 768 с.

5. Быховский И.Е. Осмотр места происшествия. Справочник следователя // И.Е. Быховский, Е.Н. Викторова, Ю.А. Горинев, Г.Я. Гриневич, Ю.Г. Корухов и др. – 2-е изд. – М.: Юрид. лит., 1982. – 272 с.

Мельников І.М.

ГЕНЕЗИС КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ВИБУХОТЕХНІКИ

Зазначимо, що кінець ХХ – початок ХХІ століть як сучасний період розвитку криміналістики характеризується поглибленими дослідженнями загальнотеоретичних питань окремих розділів науки криміналістики. В галузі криміналістичної техніки з'явилися наукові праці, які вміщують аналіз і характеристику техніко-криміналістичних засобів і методів роботи з речовими доказами, показують використання спеціальних знань в судочинстві, досліджують проблеми судової експертизи. Не є виключенням і вибухотехніка, знання якої безпосередньо мають відношення до розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються з використанням вибухових пристроїв та речовин.

Криміналістична вибухотехніка активно розвивається в останні роки. Це обумовлено тим, що правопорушники в багатьох випадках використовують для досягнення своїх кримінально-протиправних цілей вибухові пристрої. Практика свідчить, що в радянський період в Україні в кримінально-протиправних цілях вибухи здійснювались епізодично, причому в більшості випадків використовувались саморобні вибухові пристрої, а такі кримінальні правопорушення були резонансні. За відомостями експертної служби МВС України, протягом 1999-2012 років в Україні зафіксовано 549 кримінальних вибухів. При цьому необхідно пам'ятати про велику кількість вилучених вибухових пристроїв і речовин та боєприпасів. Збільшення кількості кримінальних правопорушень даної категорії характерно і для інших держав, що спричиняє обґрунтовану занепокоєність у громадян і спонукає державу вживати серйозні заходи боротьби з таким явищем.

Зростання кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням

вибухових пристроїв, визначають доцільність виділення в криміналістиці окремих напрямів, пов'язаних з методикою розслідування кримінальних правопорушень і криміналістичного дослідження об'єктів, які мають відношення до вибуху. Ця об'єктивна необхідність обумовила розвиток і становлення криміналістичної вибухотехніки як самостійної галузі криміналістичних знань. Не випадково в підручниках з криміналістики, виданих в останні роки, розглядаються питання криміналістичного дослідження вибухових пристроїв [1, с. 121; 2, с. 23]. Варто погодитись з І.Д. Моторним, який вважає, що в теперішній час створені теоретичні і емпіричні передумови для розгляду криміналістичної вибухотехніки як окремого криміналістичного вчення [3, с. 7].

Криміналістична вибухотехніка як галузь криміналістики в своєму розвитку пройшла відповідні етапи. Для позначення нової галузі криміналістичної техніки спочатку використовувався термін «криміналістична піротехніка», який був запропонований З.І. Кирсановим і Л. Летоштяком на початку 80-х років двадцятого століття [4]. На матеріалах органів безпеки ЧССР ними було сформульовано наукове визначення криміналістичної піротехніки як галузі криміналістичної техніки, яка вивчає закономірності відображення і отримання інформації про походження і застосування «вибухових систем» і розробляє методи і засоби виявлення, закріплення і дослідження матеріальних носіїв інформації з метою розкриття і попередження кримінальних правопорушень [5, с. 7]. Ми не можемо погодитися з даною термінологією. Термін «криміналістична піротехніка» не відображав специфіки даного виду досліджень в нашій країні, використовувався недовго і незабаром був замінений на термін «криміналістична вибухотехніка». Цей термін на нашу думку, є більш вдалим. Саме з цього виразу і пішов термін «вибухотехнічна експертиза», який використовується більшістю фахівців сьогодні.

В умовах кількісного зростання кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням вибухових пристроїв (ВП) і вибухових (ВР), інтерес до проблеми їх криміналістичного дослідження значно зріс. Великий емпіричний матеріал, створення нових засобів пошуку і знешкодження ВП, їх експертного дослідження, а також розробка нових методик і рекомендацій стало підставою для комплексного узагальнення накопиченого матеріалу і його наукової систематизації. До кінця 90-х років формуються концептуальні підходи в побудові окремих теоретичних і прикладних положень в галузі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням ВР, ВП, в систему окремої галузі знань в криміналістиці.

Ми пропонуємо, виходячи із власного досвіду роботи та аналізу вітчизняних наукових праць, відомостей експертної служби МВС України та інших країн СНД, такий варіант трактування етапів формування

При проведенні судово-балістичних досліджень судовий експерт повинен пам'ятати, що вогнепальна зброя і боеприпаси через свою специфіку є об'єктами підвищеної небезпеки, тому за технікою безпеки з моменту надходження їх до експертної установи і до повернення ініціатору проведення експертизи, необхідно дотримуватись і виконувати низку правил і вимог.

Найбільша небезпека виникає під час первинного огляду наданої зброї та боеприпасів, особливо у тих випадках, коли вони поступають до експертної установи в упаковці, яка не забезпечує їх правильного транспортування. При отриманні об'єктів дослідження потрібно дотримуватись особливої обережності при їх розпакуванні з метою запобігання випадкового пострілу зброї чи ініціювання запалювального складу боеприпасів. Експерт після фіксації зовнішнього вигляду та стану упаковки повинен перевірити, чи не заряджена зброя. Будь-яку надану на дослідження зброю необхідно рахувати зарядженою, до тих пір, поки вона не буде перевірена і за необхідності розряджена. Проте і після розрядження зброї експерт повинен поводитися з нею обережно, як із зарядженою зброєю.

Також експерт повинен пам'ятати, що:

а) під час перенесення зброї в приміщеннях експертного підрозділу та виконання досліджень утримувати зброю потрібно так, щоб її ствол був завжди направлений в бік поверхні, що може прийняти кулю;

б) під час поводження зі зброєю у всіх випадках, непов'язаних безпосередньо з дослідженням, частини та механізми зброї потрібно ставити в таке положення, як перед зарядженням, наприклад:

– магазини (диски, стрічки тощо) витягнені;

– затвори пістолетів, пістолетів-кулеметів, рушниць (карабінів) відведені та зафіксовані у крайньому задньому положенні (на затворній затримці тощо);

– барабани револьверів – відкинені або від'єднані (кришки барабанів відкриті);

– стволи гладкоствольних мисливських (спортивних) рушниць – «переломлені», від'єднані тощо;

в) після закінчення або призупинення виконання досліджень негайно повернути зброю та боеприпаси до кімнати для зберігання зброї;

При проведенні судово-балістичних досліджень експерту категорично забороняється:

– спрямовувати ствол зброї у бік людей, а також вікон, дверей та стін, за якими вони можуть знаходитися;

– залишати зброю та боеприпаси без нагляду, де б це не було, а також передавати її іншим особам, що не приймають участі у проведенні досліджень;

– торкатись без необхідності до зброї, боеприпасів та їх частин,

8. Садченко О.О. Вибухотехнічні дослідження : Програма спеціального курсу для курсантів відомчих вищих закладів юридичної освіти / Садченко О.О., Мельников І.М., Пащенко В.І. – К. : НАВСУ, 2003. – 23 с.

9. Криминалистика : Учебник / [под ред. Образцова В. А.]. – М.: Юрист, 1997. – 760 с.

10. Горохов В.Г. Концепция современного естествознания и техники : Учебное пособие / В.Г. Горохов. – М.: Инфра-М, 2000. – 608 с.

11. Колотушкин С.М. Криминалистическая взрывотехника : Основы теории и практики : Монография / С.М. Колотушкин. – Волгоград : ВА МВД России, 2002. – 306 с.

Мазур І.М., Озірський А.І., Руденко А.І.

ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПРИ ПОВОДЖЕННІ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ ТА БОЄПРИПАСАМИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Судово-балістична експертиза – це спеціальне дослідження, що проводиться у встановленій законом процесуальній формі зі складанням відповідного висновку з метою отримання науково-обґрунтованих фактичних даних про вогнепальну зброю, боєприпаси до неї і обставини їх застосування, що мають значення для розслідування кримінального правопорушення і судового розгляду кримінального провадження в межах якого призначається дана експертиза.

Судово-балістична експертиза призначається при розслідуванні правопорушень і судовому розгляді проваджень, пов'язаних із злочинами передбаченими ст. 262, 263, 264 КК України, до яких відносяться викрадення, привласнення, вимагання, незаконне поведіння та недбале зберігання вогнепальної зброї, бойових припасів, або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем.

Об'єктами судово-балістичної експертизи виступають:

- безпосередньо зброя – нарізна і гладкоствольна; стародавня і сучасна; заводська і кустарна; частини зброї (щічки, магазин, шомпол); приналежності до зброї – протирка, кобура, чохол; схованки зберігання зброї;

- пристрої і предмети, що не є зброєю, але схожі на неї – стартові, будівельно-монтажні, газові пістолети, запальнички, іграшки тощо;

- боєприпаси, гільзи, кулі, дріб, капсулі, пижі, прокладки;

- матеріали та інструменти для виготовлення, спорядження і заряджання боєприпасів;

- кульові, дробові пробойні та пошкодження – ум'ятини, тріщини, розриви, роздуття зброї, укорочення ствола та інші його зміни;

- сліди-відображення на гільзах, кулях, дробинах, прокладках і пижах.

вітчизняної криміналістичної вибухотехніки:

- *перший етап* – кінець XIX століття-1941 рік – розробка на основі нової галузі наукового знання – криміналістики перших науково обґрунтованих методик розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з вибухами та тероризмом;

- *другий етап* – 1942-1975 роки – виникнення, накопичення емпіричного матеріалу і виділення дослідження вибухових речовин та пристроїв або їх залишків в новий підвид досліджень в межах існуючих видів досліджень під час проведення слідчих дій;

- *третій етап* – 1975-1991 роки – становлення наукових основ криміналістичної вибухотехніки;

- *четвертий етап* – 1992-1994 роки – організаційний етап зі створення матеріально-технічної бази та підготовка фахівців-вибухотехніків в правоохоронних органах;

- *п'ятий етап* – з 1995 року по теперішній час – еволюція, перетворення криміналістичної вибухотехніки в окреме криміналістичне вчення та створення спеціалізованих вибухотехнічних підрозділів в правоохоронних органах.

Охарактеризуємо більш детально кожний з наведених еволюційних етапів.

Перший етап характеризується як час формування передумов виникнення нових знань про вибухові процеси, вибухові речовини вибухонебезпечних об'єктів, виникнення нової галузі наукового знання – криміналістики та перші спроби розробки принципово нових, науково-обґрунтованих методик розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з вибухами та тероризмом (наприклад, таких як замах на членів царської сім'ї та видних політичних діячів).

Другий етап – включає в себе виникнення, накопичення емпіричного матеріалу і оформлення, виділення вибухотехнічного дослідження вибухових речовин та пристроїв або їх залишків в новий підвид досліджень в межах існуючих видів досліджень (судових експертиз). Зокрема, у 1942 р. була підписана директива НКВС СРСР «Про агентурно-оперативні заходи щодо виявлення диверсійних шкіл, створених німецькою і фінською розвідками, і заходи щодо розшуку та арешту диверсантів, які перекинуті противником через лінію фронту» [5].

Третій етап – характеризується становленням наукових основ криміналістичної вибухотехніки у вигляді сукупності низки теоретичних положень про науково-технічні засоби, методи і прийоми експертно-криміналістичного дослідження деяких видів ВР і ВП.

Четвертий етап – являє собою організаційний етап, під час якого створюється матеріально-технічна база та спеціалізовані підрозділи в правоохоронних органах з виявлення, знешкодження, вилучення та дослідження вибухонебезпечних об'єктів, проходить підготовка наукових

кадрів, фахівців з дослідження вибухових речовин і пристроїв або їх залишків після вибухів. Формування, створення в незалежній Україні (а також в інших країнах СНД) регіональних вибухотехнічних підрозділів, лабораторій в системі експертної служби МВС і початком підготовки експертів-вибухотехніків в Експертно-криміналістичних центрах МВС України [7, 8] та Росії [9, с. 17]. Відбувається реорганізація структурного апарату МВС, направленою на посилення боротьби з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними із застосуванням ВР і ВП.

П'ятий етап – характеризується як період, під час якого відбувається еволюція, перетворення криміналістичної вибухотехніки в окреме криміналістичне вчення, в межах якого вивчаються закономірності виникнення і дослідження інформації, пов'язаної з вибухами, а також з вибуховими речовинами і пристроями. Створення в Україні Вибухотехнічної служби у складі ДНДЕКЦ МВС України. Поява в Україні та Росії наукових робіт, розробка нових сучасних науково-технічних засобів, методів і технологій виявлення, фіксації, знешкодження, вилучення і дослідження вибухонебезпечних об'єктів та їх залишків після вибуху, а також розробка нормативних актів, рекомендацій з використання одержуваних даних на користь слідчої і оперативної практики.

Новий напрям збирання, збереження, дослідження і використання в процесі доказування у кримінальних провадженнях матеріально закріплених слідів (відображень) вибуху, слідів ВП (осколки, частини засобів висадження та інші), ВР, наслідків руйнувань, місця вибуху і т.п. для ідентифікації вибухового пристрою та його компонентів, одержання додаткової інформації про вчинене кримінальне правопорушення і осіб, причетних до нього, може бути віднесений, на нашу думку, до криміналістичної техніки.

Криміналістична вибухотехніка відноситься до прикладних галузей знань і представляється цілісною системою інтеграційної наукової дисципліни, направленої на вирішення широкого кола завдань з розкриття, розслідування і попередження кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням ВР і ВП. Головна мета криміналістичної вибухотехніки – служити інтеграційною теорією аналізу різних об'єктів дослідження та їх властивостей з тим, щоб подолати, за словами В.Г. Горохова, «теоретико-прикладну відчуженість предметних, природних і юридичних наук в умовах їх диференціації, у вирішенні завдань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв» [10, с. 25].

Криміналістична вибухотехніка, як окрема галузь науки криміналістики, системно пов'язана з галузями фундаментальних знань – фізикою і хімією вибуху, медициною і фізіологією (за характером дії уражаючих факторів вибуху на живі організми), матеріалознавством,

радіоелектронікою тощо. Відмінності між фундаментальними і прикладними дослідженнями полягають в особливостях вибору напрямів і об'єктів дослідження. У фундаментальній науці вибір проблем визначається, перш за все, внутрішньою логікою її розвитку і технічними можливостями її здійснення на сучасному етапі розвитку суспільства. В прикладних науках вибір проблем і об'єктів дослідження обумовлений дією потреб суспільства – технічних, економічних і соціальних завдань. Поза всяких сумнівів, для криміналістичної вибухотехніки такого роду потребою стала очевидна необхідність ефективного техніко-криміналістичного забезпечення розкриття, розслідування і запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням ВР і ВП. Для цього потрібно було об'єднати знання в сфері конструювання ВП і виготовлення окремих їх елементів, способів бойового застосування, оцінки уражаючих властивостей ВР і ВП та інших напрямів, пов'язаних з пошуком, локалізацією, знешкодженням вибухонебезпечних предметів, а також виявленням, фіксацією і дослідженням слідів вибуху [11, с. 8].

На нашу думку, *криміналістична вибухотехніка* – це галузь криміналістичної техніки, яка вивчає вибухові речовини та пристрої, закономірності відображення та одержання інформації про їх застосування і розробляє технічні прийоми, методи і засоби виявлення, вилучення, діагностики, збереження і дослідження вибухонебезпечних об'єктів та слідів їх застосування з метою розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з кримінальними вибухами.

Список використаних джерел

1. Криминалистика : Учебник / [под ред. Яблокова Н. П.]. – М.: Юрист, 1999. – 718 с.
2. Тіщенко В.В. Криміналістика : Навч.-метод. посібник / В.В. Тіщенко, Л.І. Аркуша, В.М. Плахоніна. – Одеса: Фенікс, 2007. – С. 23.
3. Моторный И.Д. Теоретико-прикладные основы применения средств и методов криминалистической взрывотехники в борьбе с терроризмом : Монография / И.Д. Моторный. – М.: Изд-во И.И. Шумилова, 1999. – 151 с.
4. Кирсанов З.И. Новая отрасль криминалистической техники // Борьба с преступностью на современном этапе / З.И. Кирсанов, Л. Летостяк. – Барнаул: Алтайский ГУ, 1982. – С. 45-47.
5. Моторный И.Д. Теоретико-прикладные основы применения средств и методов криминалистической взрывотехники в борьбе с терроризмом : Монография / И.Д. Моторный. – М.: Изд-во И.И. Шумилова, 1999. – 151 с.
6. Белкин Р.С. Криминалистика : проблемы, тенденции, перспективы. От теории к практике / Р.С. Белкин. – М.: Юрид. лит., 1988. – 304 с.
7. Садченко О.О. Вибухотехнічні дослідження : Програма спеціального курсу для курсантів відомчих вищих закладів юридичної освіти / О.О. Садченко, І.М. Мельников. – К. : НАВСУ, 2000. – 20 с.